

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ - ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΚΑΝΟΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ:
ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΖΩΗΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ «ΠΗΔΑΛΙΟΝ»

Αικατερίνη Ζ. Αγγέλη

ΑΘΗΝΑ
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2018

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία αναφέρεται στην καταστροφή της ανθρώπινης ζωής σύμφωνα με το «ΠΗΔΑΛΙΟΝ», το οποίο αποτελεί αξιόπιστη πηγή και κανονιολόγιο της Ορθόδοξης Εκκλησίας, εφαρμοζόμενο πάντα κατά περίπτωση παραπτώματος και σύμφωνα με την κρίση του εξεταστή, καθιστώντας έτσι εμφανή τον ανθρωπιστικό ρόλο του.

Παράλληλα, όμως, εξετάζει και τους τρόπους αφαίρεσης της ζωής του ανθρώπου ή κακοποίησης αυτού σε προηγούμενες εποχές, αλλά και σήμερα, λαμβάνοντας επίκαιρο μεν, διαχρονικό δε χαρακτήρα.

Η συχνή παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε παγκόσμια κλίμακα, η κακοποίηση των παιδιών, η ανισότητα ανδρός και γυναικός σε πολλές ακόμη χώρες, η ύπαρξη πνευματικής, κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής υποτέλειας, που οδηγεί στον ευτελισμό του ανθρώπου, οι φόνοι και οι βιασμοί, αλλά και οι πολεμικές συρράξεις, μικρές ή μεγάλες, αποτελούν σε επίπεδο πολιτείας αντικείμενο εξέτασης από το Ποινικό Δίκαιο, σε επίπεδο δε θρησκείας αντικείμενο εξέτασης από το Εκκλησιαστικό Δίκαιο, εκφραζόμενο κυρίως μέσα από το «Πηδάλιον».

Η εργασία, βασιζόμενη στο «Πηδάλιον» και στην Αγία Γραφή, έγκειται στην εμπειριστατωμένη παρουσίαση και ανάλυση των τρόπων αφαίρεσης και κακοπροαίρετης αντιμετώπισης της ανθρώπινης ζωής και στην προβλεπόμενη δικαία επιβολή ποινών, ώστε να υπάρξει ηθικός επαναπροσδιορισμός του θύτη και επανένταξή του στην κοινωνία.

Βέβαια, το εγχείρημα υπήρξε αρκετά επίπονο λόγω της σχετικής έλλειψης βιβλιογραφίας, αλλά ο ενθουσιασμός, η σπουδαιότητα του θέματος και η ανάγκη σεβασμού κάθε ανθρώπου υπερίσχυσαν και με οδήγησαν στην ολοκλήρωση της εργασίας, η οποία περιλαμβάνει τα εξής θέματα:

- Εισαγωγή στις πηγές, στη διήκουσα έννοια και στους στόχους της εργασίας.
- Αναφορά στους Ιερούς Κανόνες του «Πηδαλίου» και στη θέση του στην Ορθόδοξη Εκκλησία.
- Εξέταση του ανθρώπου ως δημιουργήματος και της ανάγκης σεβασμού της ζωής του.
- Παρουσίαση των τρόπων θανατικής ποινής και βασανιστηρίων.

- Εστίαση στην άρνηση και υποτίμηση της ζωής μέσω της άμβλωσης, της αυτοκτονίας, της ευθανασίας, της εκθέσεως βρέφους, της παιδοκτονίας και της συγγενοκτονίας.
- Καταγραφή των ιατρικών παρεμβάσεων στην ανθρώπινη ζωή και της εκκλησιαστικής προσέγγισής τους.
- Ανάπτυξη των αμαρτημάτων της κτηνοβασίας, της ομοφυλοφιλίας, του ευνουχισμού και των σωματικών βλαβών.
- Συμπεράσματα.

Προσωπικό κίνητρο για την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας ήταν η επιθυμία μου να ασχοληθώ συστηματικά με ένα τόσο ενδιαφέρον θέμα -την αφαίρεση και κακοποίηση της ανθρώπινης ζωής-, που αποτελεί το μεγαλύτερο έγκλημα, αλλά και τη μεγαλύτερη συνάμα υπαρξιακή αγωνία κάθε ανθρώπου. Η εμπάθυνση στο Ιερό Πηδάλιο και η αντιμετώπιση του θανάτου από τους κανόνες των Ιερών Συνόδων και των Πατέρων της Εκκλησίας μου έκαναν βαθύτατη εντύπωση και με οδήγησαν στην εμπειριστατωμένη μελέτη και ολοκλήρωση αυτού του πονήματος.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κ. Ελένη Γιαννακοπούλου για την καθοδήγηση και τη βοήθεια που μου προσέφερε με τις πολύτιμες υποδείξεις και οδηγίες της, καθώς και όλους όσους με βοήθησαν και με στήριξαν με οποιονδήποτε τρόπο.

Θα ήταν, όμως, παράλειψη αν δεν αναφερόμουν αφενός στον αείμνηστο καθηγητή μου Παναγιώτη Χριστινάκη, που ως αρχικός επιβλέπων με ενέπνευσε και καθοδήγησε σωστά τα πρώτα βήματά μου για την εκπόνηση αυτής της εργασίας, και αφετέρου στην αγάπη και εκτίμηση που αισθάνομαι για τη Θεολογική Σχολή Αθηνών, η οποία με οδήγησε σε μεγαλύτερη και ειδικότερη ενασχόληση με τα θεολογικά γράμματα.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
1. Πηγές.....	7
2. Διήκουσα έννοια.....	8
3. Αντικείμενο, στόχοι, μεθοδολογία και δομή της εργασίας.....	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.....	11
Περί Ιερών Κανόνων του «Πηδαλίου»	
1.1. Γενικά στοιχεία.....	11
1.2. Ιστορικό Πλαίσιο Κωδικοποίησης των Ιερών Κανόνων.....	12
1.3. Δομή και Περιεχόμενο του «Πηδαλίου».....	13
1.4. Η θέση του «Πηδαλίου» στην Ορθόδοξη Εκκλησία.....	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.....	17
Περί σεβασμού της ανθρώπινης ζωής	
2.1. Ο άνθρωπος ως δημιούργημα.....	17
2.2. Το νόημα και η σημασία της ζωής.....	18
2.3. Η ζωή ως συνταγματικό αγαθό.....	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.....	26
Παραβίαση και περιφρόνηση της ζωής	
3.1. Θάνατος και Βασανιστήρια.....	26
3.2. Περί Ανθρωποκτονίας.....	27
3.2.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	28
3.2.2. Η Ανθρωποκτονία στο Πηδάλιον».....	29
3.3. Περί Θανατικής Ποινής και Βασανιστηρίων.....	51
3.3.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	51
3.3.2. Η Θανατική Ποινή και τα Βασανιστήρια στο «Πηδάλιον».....	53
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.....	57
Άρνηση και υποτίμηση της ζωής	
4.1. Περί Άμβλωσης.....	58

4.1.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	58
4.1.2. Η Άμβλωση στο «Πηδάλιον».....	61
4.1.3. Η Άμβλωση στο Δίκαιο.....	69
4.2. Περί Αυτοκτονίας.....	71
4.2.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	71
4.2.2. Η Αυτοκτονία στο Πηδάλιον».....	74
4.2.3. Η Αυτοκτονία στο Εκκλησιαστικό και Πολιτικό Δίκαιο.....	77
4.3. Περί Ευθανασίας.....	81
4.3.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	81
4.3.2. Η Ευθανασία στο «Πηδάλιον».....	84
4.4. Περί Εκθέσεως Βρέφους.....	85
4.4.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	85
4.4.2. Η Έκθεση Βρέφους στο «Πηδάλιον».....	85
4.4.3. Η Έκθεση Βρέφους στο Εκκλησιαστικό και Πολιτικό Δίκαιο.....	88
4.5. Περί Παιδοκτονίας.....	90
4.5.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	90
4.5.2. Η Παιδοκτονία στο «Πηδάλιον».....	91
4.6. Περί Συγγενοκτονίας.....	92
4.6.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	92
4.6.2. Η Συγγενοκτονία στο «Πηδάλιον».....	93
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5.....	95
Περί ιατρικών παρεμβάσεων στην ανθρώπινη ζωή	
5.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	95
5.1.1. Ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή.....	95
5.1.2. Θεραπευτικές παρεμβάσεις – Ανάπτυξη Ιστών και Οργάνων.....	96
5.2. Η εκκλησιαστική προσέγγιση σύμφωνα με τον Παύλο.....	97
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6.....	104
Αμαρτήματα που οδηγούν σε καταστροφή της ανθρώπινης ζωής	
6.1. Περί Κτηνοβασίας.....	104

6.1.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	104
6.1.2. Η Κτηνοβασία στο «Πηδάλιον».....	104
6.2. Περί σαρκική μείξης με Ομόφυλο.....	108
6.2.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	109
6.2.2. Η Ομοφυλία στο «Πηδάλιον».....	109
6.3. Περί Ευνουχισμού.....	115
6.3.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	115
6.3.2. Ο Ευνουχισμός στο «Πηδάλιον».....	116
6.3.3. Ο Ευνουχισμός στο Δίκαιο.....	123
6.4. Περί Σωματικών Βλαβών.....	126
6.4.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	126
6.4.2. Οι Σωματικές βλάβες στο «Πηδάλιον».....	126
6.4.3. Οι Σωματικές βλάβες στο Δίκαιο.....	132
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	134
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	143
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	145

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Πηγές

Οι κυριότερες πηγές που χρησιμοποιήθηκαν για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας είναι αρχικά η Αγία Γραφή, Παλαιά και Καινή Διαθήκη, και βεβαίως το «Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηός, τῆς Μίας, Ἁγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησίας, ἥτοι ἅπαντες οἱ ἱεροὶ καὶ θεῖοι Κανόνες»¹.

Ἡ μὲν Αγία Γραφή, θεόπνευστο κείμενο, υπῆρξε βασικὴ πηγή, στην οποία βρέθηκαν χωρία όπου γίνεται αναφορά για την αφαίρεση της ανθρώπινης ζωῆς, πράγμα το οποίο βοηθάει στην κατανόηση του Εκκλησιαστικοῦ Δικαίου αναφορικά με το θέμα αυτό, το δε «Πηδάλιον» αποτέλεσε τὴ βασικὴ πηγή αυτής της μεταπτυχιακῆς εργασίας, αφού εἶναι αναπόσπαστο κομμάτι του θέματός της.

Το «Πηδάλιον» του νοητοῦ πλοίου της Ορθόδοξης Ἐκκλησίας μας περιλαμβάνει ὅλους τους Ἱεροῦς και θεῖους κανόνες των Ἁγίων Οικουμενικῶν και Τοπικῶν Συνόδων, των Ἁγίων Ἀποστόλων, καθώς και των Ἁγίων Πατέρων της Ἐκκλησίας, που ερμηνεύθηκαν ἀπὸ τον Ἱερομόναχο Ἀγάπιο² και τον μοναχὸ Νικόδημο τον Ἀγιορείτη³.

---

¹ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), 11^η ἔκδοση, ἔκδοτικός οἶκος Ἀστήρ, Ἄλ. & Ἐ. Παπαδημητρίου, Ἀθήναι.

² «Ἀγάπιος Λεονάρδος (Δημητσάνα, 1740 – Ἄργος, 1815). Λόγιος μοναχός. Σπούδασε στην Ευαγγελικὴ Σχολὴ τῆς Σμύρνης (1759 – 1764) κοντὰ στον Ἱερόθεο Δενδρινό. Με προτροπὴ του δασκάλου του ἔγινε μοναχός και ἐπέστρεψε στη Δημητσάνα, όπου μαζί με το συμπατριώτη του, λόγιο ἐπίσης μοναχό, Γεράσιμο Γούνα ἰδρύσε το 1764 τὴ Σχολὴ Δημητσάνας. Εκεί δίδαξε ως το 1770, ὅποτε ἡ Σχολὴ διαλύθηκε ἐξαιτίας των Ὁρλωφικῶν και τῆς ἐπιδρομῆς των Ἀλβανῶν στην Πελοπόννησο. Κατὰ τὴ δεκαετία 1770 – 1779 ὁ Ἀγάπιος δίδαξε στη Ζάκυνθο και στο Ρύσιο τῆς Βιθυνίας. Το 1779 οἱ δύο λόγιοι μοναχοὶ ἀνασύστησαν τὴ Σχολὴ Δημητσάνης και ζανάρχησαν τὴ διδασκαλία τους. Ἀπὸ το 1780 (ἢ 1781) ως το 1783 τουλάχιστον ὁ Ἀγάπιος δίδαξε στην Ευαγγελικὴ Σχολὴ τῆς Σμύρνης. Κατόπιν, ως «οικουμενικός ἱεροκλήρυξ», περιηγήθηκε τὴ Μικρὰ Ἀσία, τὴν Παλαιστίνη, τὴν Αἴγυπτο, τὴ Μακεδονία, τὴ Θράκη, τὴν Ἑπειρο και τὰ νησιά του Αἰγαίου. Λίγο πριν το 1797 ἐγκαταστάθηκε στο Ἄργος, όπου ἰδρύσε σχολεῖο. Συγχρόνως, με ἐντολὴ του συμπατριώτη του πατριάρχη Γρηγορίου Ε', ἀνέλαβε ἐπανεπιλημμένα ἐκκλησιαστικὲς ἀποστολές σε διάφορες περιοχές τῆς Πελοποννήσου. Ἐγραψε ἕνα ἐγχειρίδιο γραμματικῆς και ἐπιμελήθηκε τὴν ἔκδοση λειτουργικῶν και νομοκανονικῶν κειμένων» (Ἐκπαιδευτικὴ Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια, Παγκόσμιο Βιογραφικὸ Λεξικό, (1983), τομ. 1. Ἀθήνα: Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, σ. 34).

³ «Διαπρεπὴς μοναχός (κοσμ. ὄν. Νικόλαος Καλλιβοῦρτης) των τελευταίων χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας (Νάξος, 1749 - Ἅγιον Ὄρος, 1809), ἀπὸ τους πνευματικούς ηγέτες του κινήματος των Κολλυβάδων και συγγραφέας ἀξιόλογων θεολογικῶν ἔργων. Ὁ Νικόδημος διδάχτηκε τὰ πρώτα γράμματα στη Νάξο και το 1765 πῆγε στη Σμύρνη, στη σχολὴ τῆς οποίας σπούδασε πέντε χρόνια με τον Ἱερόθεο Δενδρινό. Το 1770 ἐπέστρεψε στη γενέτεριά του, που μαζί με τὶς ἄλλες Κυκλάδες εἶχε καταληφθεῖ ἀπὸ τους Ρώσους και υπηρέτησε ως γραμματέας του λογίου Μητροπολίτη Παροναξίας Ἀνθίμου Βαρδῆ. Το 1775 ἀνεχώρησε για το Ἅγιον Ὄρος και ἔγινε μοναχός (τότε πῆρε το ὄνομα Νικόδημος). Τα συγγράμματα του Νικόδημου (δογματικά, ποιμαντικά, ἀκολουθίες ἁγίων κ.ά) υπερβαίνουν τὰ ἑκατὸ και ἡ σημασία τους για τὴ διαμόρφωση τῆς νεοελληνικῆς θεολογικῆς γραμματείας υπῆρξε καθοριστικὴ. Θεωρεῖται κύριος ἐκπρόσωπος τῆς ορθόδοξης πνευματικότητας και οἱ θεωρητικὲς του ἀπόψεις, που προσέδιδαν

2. Διήκουσα έννοια

Η πρώτη έκδοση του «Πηδαλίου» έγινε στη Λειψία το 1800 μ.Χ. Έπειτα ακολούθησαν και άλλες, έως ότου φθάσαμε στην παρούσα έκδοση, η οποία είναι η ενδέκατη κατά σειρά. Η έκδοση αυτή βασίζεται στην τρίτη έκδοση του «Πηδαλίου» το 1864 από τον Σέργιο Χ. Ραφτάνη στη Ζάκυνθο και είναι εμπλουτισμένη με παραπομπές και επεξηγηματικά παραρτήματα από μεγάλους ερμηνευτές, όπως τον Ζωναρά, τον Βαλσαμώνα και τον Αριστήνου. Με άλλα λόγια, το «Πηδάλιον» αποτελεί αδιαμφισβήτητα ένα εξαιρετικό εργαλείο και στήριγμα για την παρούσα εργασία.

Η κεντρική ιδέα ή αλλιώς η διήκουσα έννοια αυτής της εργασίας δεν είναι άλλη από την ύψιστη σημασία του αγαθού της ανθρώπινης ζωής, της οποίας η αφαίρεση με οιονδήποτε τρόπο – εκουσίως ή ακουσίως – επισείει ποινές στο Εκκλησιαστικό και Ποινικό Δίκαιο.

Το ηδάλιο, όπως είναι γνωστόν, αποτελεί το εργαλείο – μηχανισμό, μέσω του οποίου οδηγούμε ένα πλοίο προς μία συγκεκριμένη πορεία. Η Ορθόδοξη Εκκλησία, ως «*νοητή ναῦς*» - πνευματικό πλοίο - διαθέτει το δικό της «Πηδάλιον», τη δική της Κανονική Συλλογή.

Μέσα σ' αυτό το πυκνογραμμένο σύγγραμμα των οχτακοσίων περίπου σελίδων με τους πολυάριθμους Κανόνες των Αγίων Αποστόλων, των Οικουμενικών Συνόδων, των Τοπικών Συνόδων και των Αγίων Πατέρων, περιλαμβάνονται θεόπνευστες οδηγίες, που ρυθμίζουν, με πάσα λεπτομέρεια, κάθε πτυχή της ιδιωτικής και δημόσιας ζωής εκάστου χριστιανού, λαϊκού ή κληρικού, με σκοπό την κατεύθυνσή του στον σωστό δρόμο. Να σημειώσουμε, ωστόσο, ότι δεν πρόκειται για άτεγκτους κανόνες, οι οποίοι πρέπει να τηρούνται απαρέγκλιτα. Αντίθετα, είναι ενδεικτικές κατευθύνσεις, που αφήνονται στη διάθεση των πνευματικών, για να τις χρησιμοποιήσουν προς βοήθεια των πιστών. Το «Πηδάλιον», συνεπώς, δε συνιστά Ταλμούδ⁴, αλλά εργαλείο στα χέρια των πνευματικών ιερέων – που έχουν, σύμφωνα

μυστικιστικό βάθος στο κίνημα των Κολλυβάδων, είναι διατυπωμένες με μετριοπάθεια. Ας σημειωθεί ότι ο Νικόδημος μετέφερε «εις την καθ' ημάς κοινοτέραν διάλεκτον» έργα Βυζαντινών συγγραφέων, όπως δηλώνεται σε τίτλους ορισμένων βιβλίων του, επιδιώκοντας την ευρύτερη διάδοσή τους. Στις 25 Ιανουαρίου του 1955, κατατάχθηκε στη χορεία των οσίων από τη Σύνοδο του Οικουμενικού θρόνου και η μνήμη του εορτάζεται στις 14 Ιουλίου, ημερομηνία του θανάτου του» (Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό, (1987), τομ. 7. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, σ.σ. 214 – 215).

⁴ «Το Ταλμούδ είναι ογκώδης εξω-βιβλική συλλογή εβραϊκών κειμένων, προϊόν του μεσαιωνικού Ιουδαϊσμού, που αποτελεί τη συνέχεια της ιουδαϊκής βίβλου και περιλαμβάνει όχι μόνο κείμενα που

με την ορθόδοξη πνευματικότητα, την κύρια ευθύνη της πορείας των πιστών – που ορίζει εάν και πότε πρέπει να τηρούνται κατά γράμμα τα επιτίμια των Κανόνων και πότε όχι.

Όπως ακριβώς στο μέσο του έργου της θείας δημιουργίας ως κρίκος, που συνδέει τον υλικό και πνευματικό κόσμο, βρίσκεται ο άνθρωπος, έτσι και στο επίκεντρο του «Πηδαλίου» των Ιερών Κανόνων στέκει εξολοκλήρου ο άνθρωπος. Αυτός αποτελεί την κατακλείδα και το επιστέγασμα των θείων δημιουργημάτων και την κορωνίδα της επίγειας δημιουργίας. Η ανθρώπινη ζωή στο σύνολό της, ψυχή τε και σώματι, αποτελεί αντικείμενο ανεκτίμητης αξίας, που προστατεύεται από τους Ιερούς Κανόνες. Έτσι, ο άνθρωπος με το σώμα του, που είναι γήινο και υλικό, συνδέεται με τον φυσικό κόσμο και ως δημιούργημα ανήκει σε αυτόν, ενώ με την ψυχή του και το πνεύμα του συνδέεται με τον πνευματικό κόσμο, υπερέχοντας με τον τρόπο αυτό από τον υπόλοιπο γήινο και υλικό κόσμο.

Η ζωή και η κίνηση του ανθρώπου αποτελούν δώρα του Θεού. Συνεπώς, η ζωή, ως δώρο του Θεού, έχει συγκεκριμένο και υψηλό, μάλιστα, σκοπό, αφού ο Θεός δεν φτιάχνει τίποτα χωρίς σκοπό. Σύμφωνα με τη χριστιανική διδασκαλία, σκοπό της ζωής του ανθρώπου και του κάθε ανθρώπου αποτελεί η πνευματική του τελείωση, δηλαδή η αγιότητα, η οποία θα έχει ως τελική επιβράβευση τη Βασιλεία των Ουρανών. Ο άνθρωπος, ο οποίος αποτελείται από σώμα και ψυχή, έχει για τον Θεό μεγάλη αξία, διότι είναι ναός του ίδιου του Θεού «*ὅτι εἰμεῖς γὰρ ναὸς Θεοῦ ἐστε ζῶντος*»⁵ και, εφόσον είμαστε ναός Θεού, είμαστε και κατοικητήριο του Αγίου Πνεύματος «*ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν*»⁶. Γι' αυτό και κάθε πράξη που οδηγεί σε βίαιη αφαίρεση της ανθρώπινης ζωής (ανθρωποκτονία, άμβλωση, ευθανασία, αυτοκτονία κ.λ.π.) γίνεται αντιληπτή ως ασέβεια και επανάσταση κατά του θεού, που καταδικάζεται μέσα από το σώμα των Ιερών Κανόνων του «Πηδαλίου», καθότι οδηγεί σε καταστροφή του ναού του Θεού, γεγονός που συνιστά θανάσιμο αμάρτημα, όπως χαρακτηριστικά τονίζει ο Απόστολος Παύλος: «*εἴ τις τὸν*

αφορούν την ερμηνεία του μωσαϊκού Νόμου, αλλά και ποικίλο άλλο υλικό, νομικό, θεολογικό, ηθικό, επιστημονικό, ιστορικό, λαογραφικό κ.λ.π., έχοντας έτσι και εγκυκλοπαιδικό χαρακτήρα. Το Ταλμούδ ερμηνεύεται ως μελέτη ή διδασκαλία, κατά σύντηξη του Ταλμούδ Τορά, που σημαίνει μελέτη ή διδασκαλία του νόμου και ήταν έργο μορφωμένων ραβίνων, οι περισσότεροι από τους οποίους είναι ανώνυμοι. Μετά τον Μωσαϊκό Νόμο, είναι το έργο που επέδρασε όσο κανένα άλλο στη ζωή και τη σκέψη του ιουδαϊσμού» (<https://el.wikipedia.org/wiki/Ταλμούδ>).

⁵ «*Τίς δὲ συγκατάθεσις ναῶ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων; Ὑμεῖς γὰρ ναὸς Θεοῦ ἐστε ζῶντος, καθὼς εἶπεν ὁ Θεὸς ὅτι ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν Θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός*» (Καινή Διαθήκη, Ἐπιστολὴ Παύλου, Πρὸς Κορινθίους Β', στ', 16).

⁶ «*Οὐκ εἴδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν;*» (Καινή Διαθήκη, Ἐπιστολὴ Παύλου, Πρὸς Κορινθίους Α', γ', 16).

ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεὸς - ὁ γὰρ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἅγιός ἐστιν, οἵτινές ἐστε ὑμεῖς»⁷.

3. Αντικείμενο, στόχοι, μεθοδολογία και δομή της εργασίας

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η αποτύπωση του πλαισίου διασφάλισης, προάσπισης και θωράκισης της ανθρώπινης ζωής, με σκοπό τον σεβασμό και την αποτροπή κάθε ενδεχόμενης απειλής και καταστροφής της, όπως καταγράφεται στους Ιερούς Κανόνες του «Πηδαλίου» της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Στόχος της εργασίας είναι να δώσει μια εικόνα σχετικά με την κωδικοποιημένη παρακαταθήκη Ιερών Κανόνων, που έχει στη διάθεσή της η Εκκλησία, και η οποία αποβλέπει στην προάσπιση και τον σεβασμό της ζωής εκάστου ανθρώπου, ανεξαρτήτως φυλής, θρησκείας και ιδεολογίας.

Για τη συγγραφή της εργασίας έγινε βιβλιογραφική έρευνα, καθώς και αναζήτηση στο διαδίκτυο⁸.

---

⁷ Καινή Διαθήκη, *Ἐπιστολή Παύλου, Πρὸς Κορινθίους Α΄*, γ΄, 17.

⁸ Βιβλιογραφία, σ.σ. 145 – 150.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Περί Ιερών Κανόνων του «Πηδαλίου»

1.1. Γενικά στοιχεία

Το «Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηὸς τῆς μίας ἀγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησίας»⁹ συνιστᾶ συλλογὴ Ἱερῶν Κανόνων τῆς Ορθόδοξης Ἐκκλησίας, που γράφτηκε στα τέλη του 18^{ου} αἰώνα ἀπὸ τοὺς λόγιους ἀγιορείτες μοναχοὺς Ἅγιο Νικόδημο Ἀγιορείτη καὶ Ἱερομόναχο Ἀγάπιο σε δημῶδη γλῶσσα, καὶ ρυθμίζουν τὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸν βίον τῶν χριστιανῶν, με σκοπὸ, ὡπως ἐξαγγέλλεται στὸ προοίμιό του βιβλίου, νὰ ωφεληθοῦν οἱ χριστιανοί. Τὸ «Πηδάλιον» διαθέτει, ἐπίσης, ἐρμηνείες τῶν Ἱερῶν Κανόνων ἀπὸ τοὺς Ἁγίους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μεγάλους Κανονολόγους, που ἀναγνωρίζει ἡ Ορθόδοξη Ἐκκλησία. Στους Ἱερούς Κανόνες περιλαμβάνονται, ἀκόμη, οἱ ἀποφάσεις τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, τῶν ἐπτὰ Οἰκουμενικῶν συνόδων, κάποιων τοπικῶν Συνόδων - ὡπως τῶν Συνόδων τῆς Λαοδικείας, Ἀγκύρας, Καρθαγένης -, καθὼς ἐπίσης καὶ ἀποσπάσματα ἀπὸ κείμενα κάποιων Ἁγίων Πατέρων. Κάθε Οἰκουμενικὴ Σύνοδος επικυρώνει πάντοτε τοὺς Ἱερούς Κανόνες τῶν προηγούμενων Οἰκουμενικῶν Συνόδων, καλώντας ὅλη τὴν Ἐκκλησία νὰ τοὺς τηρεῖ με εὐλάβεια.

Τὸ «Πηδάλιον», ὡς διατύπωση ἐκ μέρους τῆς Θεολογίας τῆς Ἐκκλησίας, ξεκινᾷ ἀπὸ τὸ φιλόνητο πνεῦμα που τὴ διακατέχει. Τὸ ἐμπνέει ἕνας φιλόνητος Θεός, «ὁ ὁποῖός ἐστὶν παρεμβατικός καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ δρα καὶ μετὰ τὴ δημιουργία τοῦ κόσμου, ἐστὶν ἕνας Θεός που μας μιλά, ἐμπνέει κείμενα καὶ ἐρχεται περιοδικὰ γιὰ νὰ μας πει τι ἐστὶν καλὸ καὶ τι δὲν ἐστὶν»¹⁰. Ἀν ἡ φιλόνητος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐστὶν ἡ σταθερὰ που κατευθύνει τὴ σκέψη καὶ τὴ δράση τῆς μέσα στὸν κόσμος, οἱ ἀρχές καὶ τὰ κριτήρια σφυρηλατοῦνται ὄχι ἐκ τοῦ κόσμου, ἀλλὰ μέσα ἀπὸ τὴν ἀνθρωπολογία τῆς καὶ ἀπὸ τὴν εἰκόνα, που ἡ διδασκαλία αὐτὴ ἔχει προτείνει γιὰ

---

⁹ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), «Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηὸς τῆς μίας ἀγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησίας, ἥτοι πάντες οἱ ἱεροὶ καὶ θεῖοι Κανόνες τῶν Ἁγίων πανευφήμων Ἀποστόλων, τῶν Ἁγίων Οἰκουμενικῶν τε καὶ τοπικῶν Συνόδων καὶ τῶν κατὰ μέρος θεῶν Πατέρων ἑλληνιστὶ μὲν χάριν ἀξιοπιστίας ἐκτιθέμενοι, διὰ δὲ τῆς καθ' ἡμᾶς κοινοτέρας διαλέκτου πρὸς κατάληψιν τῶν ἀπλουστέρων ἐρμηνευόμενοι», 11^η ἐκδοσις, ἐκδοτικὸς οἶκος Ἀστήρ, Ἀλ. & Ἐ. Παπαδημητρίου, Ἀθήναι.

¹⁰ Ντεμπρέ Ρεζίς (2001), συνέντευξη στὴν *Καθημερινὴ τῆς Κυριακῆς – Τέχνες καὶ Γράμματα*, Ἀθήνα, 2 Δεκεμβρίου 2001, σ. 1.

τον άνθρωπο. Χωρίς να αρνείται ή να αποποιείται κατ' αρχήν αξίες και ηθική που ο ίδιος ο άνθρωπος οικοδομεί από μόνος του, δεν δέχεται την πλήρη αυτονομία του, σαν να είναι, δηλαδή, ο ίδιος ο άνθρωπος αυτοδημιούργητος και στην κατασκευή του (βίος) και στους νόμους της συμπεριφοράς του (πολιτεία)¹¹.

1.2. Ιστορικό Πλαίσιο Κωδικοποίησης των Ιερών Κανόνων

Το Κανονικό δίκαιο, ως επιστήμη, ξεκίνησε να καλλιεργείται κατά τη 2^η χιλιετία μ.Χ., αν και οι καταβολές φτάνουν μέχρι τις αρχές του 4^{ου} αιώνα¹². Τον 6^ο αιώνα κάνουν την εμφάνισή τους πληρέστερες επιστημονικές προσπάθειες για την κατάρτιση συλλογών των Ιερών Κανόνων. Στις αρχές του ανάγεται η λεγόμενη «Κανονική Σύνοψις», η οποία αποδίδεται στον Στέφανο τον Εφέσιο, καθώς και η συλλογή των Ιερών Κανόνων που μνημονεύεται από τον Ιωάννη Σχολαστικό, τον μετέπειτα (566 – 578) πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, ο οποίος, επίσης, κατά τα μέσα του ίδιου αιώνα συνέταξε συστηματική Κανονική Συλλογή. Η καλλιέργεια του Κανονικού Δικαίου συνεχίστηκε και μετά την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως. Έτσι, μέχρι το 1800 κυκλοφορούσαν μόνο κάτι μικρά Κανονικά ή Νομικά με ερμηνευτικά σχόλια, τα οποία περιείχαν κάποιους αντιπροσωπευτικούς Ιερούς Κανόνες, αδύναμους να χρησιμοποιηθούν ακόμη και από τους εξομολόγους της εποχής εκείνης¹³.

«Προς το τέλος της τουρκοκρατίας, εμφανίζονται δύο εξέχοντες κανονολόγοι, ο Αγάπιος Λεονάρδος και ο Νκόδημος Αγορείτης, οι οποίοι [...] συνέταξαν την εν έτει 1800 το πρώτον εις δημώδη γλώσσαν και μετά σχολίων εκδοθείσαν συλλογήν των Ιερών Κανόνων, την γνωστήν υπό το όνομα «Πηδάλιον», η οποία θεωρείται ως επίσημος συλλογή της Ελληνικής Εκκλησίας»¹⁴.

Η πρώτη έκδοση του βιβλίου έγινε το 1800. Η δεύτερη έγινε στην Αθήνα το 1841, από τον Ολύμπιο Γκαρπολά. Η τρίτη έγινε το 1864 στη Ζάκυνθο, από τον Σέργιο Χ. Ραφτάνη. Η τέταρτη στην Αθήνα το 1886, από τον μοναχό Αντώνιο Γεωργίου και η πέμπτη στην Αθήνα το 1908, από τον Ιωάννη Νικολαΐδη Κεσίσογλου τον Καισαρέα. Το 1957, ο εκδοτικός οίκος «Άστηρ» εξέδωσε το «Εἰς Δόξαν Πατρός, Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ Ἐνός Θεοῦ καὶ Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηὸς τῆς Μίας,

¹¹ Σταυρόπουλος (2014), *Βιοηθική και Ορθόδοξος Εκκλησία*, σ. 3.

¹² Κοτσώνης (1962 – 8), *Κανονικόν και Εκκλησιαστικόν Δίκαιον*, σ. 303.

¹³ Σαράντος (1999), *Κωδικοποίηση των Ιερών Κανόνων*, σ. 14.

¹⁴ Κοτσώνης (1962 – 8), *Κανονικόν και Εκκλησιαστικόν Δίκαιον* σ. 304.

Αγίας, Καθολικής και Αποστολικής τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησίας», που πρόκειται για την έκτη έκδοση, πανομοιότυπη προς την τρίτη έκδοση της Ζακύνθου¹⁵.

Ο ιερομόναχος Ευθύμιος, βιογράφος του Αγιορείτη Νικόδημου, αναφέρει πως ολόκληρη η εργασία του «Πηδαλίου» ανήκει αποκλειστικά στον Νικόδημο τον Αγιορείτη και πως η συνεργασία με τον Αγάπιο για τη σύναξη των Ιερών Κανόνων δεν του προσέφερε κάποια ουσιαστική συγγραφική βοήθεια¹⁶.

Για την ολοκλήρωση του «Πηδαλίου» χρειάστηκαν τρία χρόνια κοπιώδους εργασίας, στη διάρκεια των οποίων ο Νικόδημος ανέτρεξε και αξιοποίησε όλους τους Κανονικούς ή Νομικούς Πανδέκτες που προϋπήρχαν, μελέτησε σε βάθος όλο το σχετικό κανονιολογικό υλικό, που βρήκε διαθέσιμο, και συμβουλευτήκε όλους του Αγίους Πατέρες της Εκκλησίας. Συστηματοποίησε σε σχετικές εννοιολογικές ομάδες όλους του Ιερούς Κανόνες, αφού τους πέρασε από αυστηρή φιλολογική κριτική. Ως συγκεκριμένες πηγές αναφέρονται οι εγκεκριμένες από την Εκκλησία ερμηνείες των Ιερών Κανόνων του Ιωάννου Ζωναρά (12^{ος} αι.), του Θεοδώρου Βαλσαμώνος (13^{ος} αι.), του Αλεξίου Αριστηνού (12^{ος} αι.). Επίσης, ο Νικόδημος χρησιμοποίησε τον Νομοκανόνα του Ματθαίου Βλασταρέως (14^{ος} αι.) και τα Νομοκάνονα του Ιωάννου του Αντιοχέως και του Ιωάννου του από Σχολαστικών. Πιο πριν είχε υπόψη του το έργο «*Νομοκάνων*» του ιερού Φωτίου και τη Βίβλο *Index graecorum* από τα Λατινικά. Τέλος, θεσπίσματα και νόμοι βασιλέων, όπως και πολυάριθμες παραθέσεις από έργα εκκλησιαστικών ανδρών, συμπληρώνουν τις επιστημονικές του πηγές¹⁷.

1.3. Δομή και Περιεχόμενο «Πηδαλίου»

Στις πρώτες σελίδες του «Πηδαλίου» υπάρχει ένα αριστουργηματικό κείμενο, που το υπογράφει «*ή ἐν Χριστῷ πεφιλημένη δυὰς*» Αγάπιος Ιερομόναχος και Νικόδημος Μοναχός. Πρόκειται για αφιέρωση που κάνουν οι Άγιοι άνδρες του βιβλίου τους «*τῇ Φιλοστοργοτάτῃ Μητρὶ Ἀγία τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ*». Ακολούθως, προτάσσεται του κυρίως έργου το «*ἄσον ἀπαράλλακτον τοῦ πρωτοτύπου γράμματος*» του Πατριάρχου Νεοφύτου Ζ', ο οποίος εξάιρει την αξία του Πηδαλίου, επισημαίνει κατά καθήκον τις κακοδοξίες του Ιερομονάχου Θεοδωρήτου και συνιστά εκθύμως το βιβλίο στο χριστεπώνυμο πλήρωμα. Στη συνέχεια, ο Άγιος Νικόδημος απευθύνει

¹⁵ Σαράντος (1999), *Κωδικοποίηση των Ιερών Κανόνων*, σ. 14.

¹⁶ Σαράντος (1999), *Κωδικοποίηση των Ιερών Κανόνων*, σ. 14.

¹⁷ Σαράντος (1999), *Κωδικοποίηση των Ιερών Κανόνων*, σ. 14.

αδελφικό χαιρετισμό και προσκύνηση στους απανταχού Ορθόδοξους Χριστιανούς, που θα διαβάσουν το «Πηδάλιον». Διαφαίνεται σε αυτό το σημείο πάρα πολύ καθαρά η άρτια επιστημονική μεθοδολογία του Αγίου Νικοδήμου, η πλατιά φιλολογική και ευρεία θεολογική του γνώση, καθώς και η καθολικότητα της θεανθρώπινης εμπειρίας του. Στην πορεία, ακολουθεί η παράθεση των Ιερών Κανόνων. Η μέθοδος που ακολουθείται στη διαπραγμάτευση κάθε Κανόνα είναι η εξής: στην αρχή προτάσσεται το κείμενο του Κανόνα, στη συνέχεια παρατίθεται η ερμηνεία του Κανόνα στην απλή νεοελληνική γλώσσα για τους απλοϊκούς ή μη μορφωμένους πιστούς¹⁸ και τέλος δίνεται η «συμφωνία των Ιερών Κανόνων».

Ο Άγιος Νικόδημος, ως λάτρης της πλούσιας αρχαιοελληνικής παράδοσης, προτάσσει το πρωτότυπο αρχαίο κείμενο των Ιερών Κανόνων, παραθέτοντας ατόφιους – ακέραιους – τους Ιερούς Κανόνες στην αρχική τους γλωσσική διατύπωση, έτσι ώστε οι σοφοί και οι μορφωμένοι να έχουν άμεση επαφή με το αρχαίο κείμενο. Στη συνέχεια, ερμηνεύει καθέναν από τους Ιερούς Κανόνες στην απλή και ρέουσα καθομιλουμένη γλώσσα, διευκολύνοντας στην κατανόηση του περιεχομένου του αρχαιοελληνικού κειμένου των Ιερών Κανόνων. Η ερμηνεία αυτή κρίνεται αναγκαία για τον Άγιο Νικόδημο, προκειμένου να φέρει κοντά στους αγράμματους και το πνεύμα και το γράμμα των Ιερών Κανόνων, οι οποίοι συνιστούν προέκταση των Αγίων Γραφών, Παλαιάς και Καινής Διαθήκης, καθώς και ολόκληρης της Ιερής Παράδοσης¹⁹. «Ο Ορθόδοξος λαός, πιστεύει ο Άγιος Νικόδημος, δεν επιτρέπεται να μένει μακριά από το ζωντανό ψωμί και το γλυκό κρασί των Ιερών κανόνων, που είναι οι στύλοι και το εδραίωμα της Εκκλησίας»²⁰.

Επιπλέον, με τη μεθοδολογία της «συμφωνίας των Ιερών Κανόνων», που ακολούθησε ο Άγιος Νικόδημος στο βιβλίο του, προσπάθησε και πέτυχε να δείξει ποια είναι η νοηματική και οργανική θέση καθενός από τους Ιερούς Κανόνες στο όλο σύστημα των υπόλοιπων Ιερών κειμένων. Έτσι, κάθε ιερό κείμενο δεν εξετάζεται χωριστά και αποσπασματικά, αλλά σε σχέση με το όλο. Συγκεκριμένα, δίπλα σε κάθε Ιερό Κανόνα παραθέτει ο Άγιος Νικόδημος τους άλλους Ιερούς Κανόνες που συμφωνούν με τον παρόντα. Ενσωματώνεται, δηλαδή, σε κάθε Κανόνα μια Ιερά Σύνοδος Ιερών Κανόνων μη συγκρουόμενων μεταξύ τους, αλλά συμφωνούντων και

¹⁸ Μητρ. Μενεβίσογλου (1984), *Η κανονική συλλογή Πηδάλιον*, σ.σ. 161 – 162.

¹⁹ Σαράντος (1999), *Κωδικοποίηση των Ιερών Κανόνων*, σ. 15.

²⁰ Σαράντος (1999), *Κωδικοποίηση των Ιερών Κανόνων*, σ. 15.

αλληλοσυμπληρουμένων. Τέλος, στο κάτω μέρος κάθε σελίδας του «Πηδαλίου» υπάρχουν σχόλια και υποσημειώσεις²¹.

Το «Πηδάλιον» έχει μεταφραστεί στα Αραβικά, στα Συριακά, στα Αιθιοπικά, στα Λατινικά, στα Ιταλικά, στα Σλαβωνικά και στα Αγγλικά, με αποτέλεσμα όλοι οι Ορθόδοξοι λαοί να έρχονται σε άμεση επαφή με τη θεανθρώπινη πνευματικότητα του Ιερού «Πηδαλίου»²².

1.4. Η θέση του «Πηδαλίου» στην Ορθόδοξη Εκκλησία

Το «Πηδάλιον» ανήκει στις επίσημες συλλογές Κανόνων της Ορθόδοξης Εκκλησίας²³ και θεωρείται ως η πληρέστερη και πλουσιότερη μέχρι των χρόνων του Αγίου Νικοδήμου και Ιερομόναχου Αγαπίου συλλογή. Το «Πηδάλιον» τυπώθηκε για πρώτη φορά, μετά από κάποιες περιπέτειες, στη Λειψία, το έτος 1800, ενώ είχε εγκριθεί από την Πατριαρχική Σύνοδο Κωνσταντινουπόλεως το 1791, όπως και το 1841, κατά τη δεύτερη έκδοσή του.

Το περιεχόμενό του αποτελείται από δύο τμήματα: τους Ιερούς Κανόνες και τα ερμηνευτικά σχόλια του Αγιορείτη Νικοδήμου. Οι Ιεροί Κανόνες διαθέτουν αιώνιο κύρος και ισχύ, καθότι αποτελούν θεόπνευστο έργο του Αγίου Πνεύματος και, συνεπώς, κανείς δεν μπορεί να τους παραβεί χωρίς συνέπειες στην προσωπική ζωή και στη ζωή της Εκκλησίας. Πέραν των ανωτέρω, σημειώνεται πως ο Νικόδημος ο Αγιορείτης θεωρείται «ο μεγαλύτερος από τους νεώτερους κανονολόγους»²⁴, αλλά «βεβαίως οφείλουμε να διακρίνουμε μεταξύ της συλλογής των Ιερών πράγματι Κανόνων και του όλου συγγράμματος του “Πηδαλίου”, το οποίο εκτός από τους Ιερούς Κανόνες περιλαμβάνει και ερμηνείες αυτών, ή και διάφορες σημειώσεις και υποσημειώσεις επ’ αυτών»²⁵.

Αναντίρρητα, σε κάθε περίπτωση, ο Άγιος Νικόδημος περιβάλλεται με κύρος από την Ορθόδοξη Εκκλησία, που «αναγνωρίζει πλήθος Πατέρων και μετά τον Ιωάννη Δαμασκηνό, όπως [...] το Νικόδημο τον Αγιορείτη και πολλούς άλλους»²⁶, ενώ

²¹ Σαράντος (1999), *Κωδικοποίηση των Ιερών Κανόνων*, σ. 15.

²² Σαράντος (1999), *Κωδικοποίηση των Ιερών Κανόνων*, σ. 15.

²³ Ακανθόπουλος (2006), *Κώδικας Ιερών Κανόνων*, σ. 11.

²⁴ Μπούμης (2002), *Κανονικόν Δίκαιον*, σ. 22.

²⁵ Μπούμης (2002), *Κανονικόν Δίκαιον*, υποσημ. σ 23.

²⁶ Τσάμης (1996), *Εκκλησιαστική Γραμματολογία*, σ. 20.

«το κύρος του [...] Νικόδημου του Αγιορείτου ανεγνωρίσθη [...] και εξήρθη κατόπιν της ανακηρύξεώς του ως αγίου της Εκκλησίας»²⁷.

Βέβαια, μόνο «η Εκκλησία ως όλον είναι αλάθητος, επομένως [...] ουδείς πιστός ως άτομον δύναται να είναι αλάθητος»²⁸. Όπως παρατηρεί σχετικά ο Ειρηναίος «όπου η Εκκλησία, εκεί και το Πνεύμα του Θεού, και όπου το Πνεύμα του Θεού, εκεί και η Εκκλησία και πάσα χάρις»²⁹.

Αυτό συνεπάγεται πως, ακόμη κι αν κάποιος εκφράσει διαφορετική άποψη αναφορικά με κάποια από τα σχόλια του Αγίου Νικοδήμου, ο ρόλος των Ιερών Κανόνων στη ζωή της Ορθόδοξης Εκκλησίας, άσχετα με τη γνώμη οποιουδήποτε ή την κριτική που δύναται κάποιος να ασκήσει σ' αυτούς, δεν μπορεί πλέον να αμφισβητηθεί, καθώς έχουν περιβληθεί με ακατάλυτο Οικουμενικό κύρος.

«Αποτελούν βασικά κείμενα της όλης εκκλησιαστικής παράδοσης και θεωρούνται κριτήρια τόσο για τον έλεγχο της αυθεντικότητας κάθε νέας μορφής στην οργάνωση και την εκκλησιαστική τάξη, όσο και για τη συστηματική καταγραφή του Κανονικού Δικαίου της Εκκλησίας. Η κατοχύρωση όλων των Ιερών Κανόνων από την Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο του Τρούλλου (692) επιβεβαίωσε το ακατάλυτο κύρος του πνεύματός τους, το οποίο λειτουργεί ως κριτήριο συνέχειας και ανανέωσης στην Κανονική Παράδοση της Εκκλησίας. Το γράμμα των Ιερών Κανόνων συνδέεται με τις ιστορικές συνθήκες της εποχής κατά την οποία θεσπίστηκαν οι Κανόνες αυτοί, αλλά καταγράφουν ότι το διαρκές είναι στο συνεχές γίνεσθαι της εκκλησιαστικής παράδοσης»³⁰.

---

²⁷ Φλορόφσκυ (2003), *Αγία Γραφή, Εκκλησία, Παράδοσις*, σ. 155.

²⁸ Κρικώνης (1998), *Η αυθεντία της Εκκλησίας, το Κύρος της παραδόσεώς της και η Διδασκαλία των Πατέρων*, σ.σ. 271 – 272.

²⁹ Ειρηναίος, *Έλεγχος III*, 1. PG 7: 966.

³⁰ Φειδάς, *Κανών (Καν. Δικ.)*, Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα, τ. 32.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Περί σεβασμού της ανθρώπινης ζωής

2.1. Ο άνθρωπος ως δημιουργήμα

Δύο είναι τα συστατικά από τα οποία αποτελείται ο άνθρωπος: το σώμα και η ψυχή. Το σώμα είναι γήινο, υλικό και φθαρτό, Γι' αυτό και θνητό. Η ψυχή, αντίθετα, είναι πνευματική και αθάνατη και γι' αυτό η ζωή της ποτέ δε διακόπτεται. Η ψυχή δίνει ζωή στο σώμα, αλλά ταυτόχρονα δρα με το σώμα, ενώ, από την άλλη πλευρά, το σώμα φέρνει εις πέρας τα έργα της. Το σώμα κατέχει κατώτερη υπόσταση, ενώ η ψυχή κατέχει ασυγκρίτως ανώτερη υπόσταση από το σώμα. Η ζωή, λοιπόν, παρουσιάζεται ως κίνηση.

Αυτό επιβεβαιώνεται και από τον λόγο του Κυρίου, που εξαιρεί την ασύγκριτη προς το σώμα και προς όλα τα υλικά πράγματα αξία της ψυχής. *«Τί γὰρ ὠφελήσει ἄνθρωπον ἐάν κερδήσῃ τὸν κόσμον ὅλον, καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;»*³¹ Παρόλα αυτά, το σώμα, παρότι υλικό και φθαρτό, λαμβάνει υπέροχη αξία στον Χριστιανισμό, καθότι γίνεται ναός του Αγίου Πνεύματος και φυλάσσεται σε ανάσταση και ζωή αιώνια, όταν κατά την εξανάσταση θα ενωθεί πάλι με την αθάνατη ψυχή του. Γι' αυτό λέει ο Απόστολος: *«Οὐκ οἴδατε ὅτι τὸ σῶμα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν Ἁγίου Πνεύματος ἐστίν, οὗ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ;»*³² Συνεπώς, καθίσταται φανερή η αξία του σώματος, αφού συνιστά κατοικητήριο του Αγίου Θεού. Και απαιτείται γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο να διατηρείται το σώμα αγνό, αφού θα κρατεί μέσα του τον Άγιο Θεό. Άγιος ο ένοικός του, άγιο και αυτό.

Γι' αυτό οι Πατέρες της Εκκλησίας εκδηλώνουν τεράστιο ενδιαφέρον για την ανθρώπινη ζωή. Αυτό υπαγορεύει και η αντίληψη για τον άνθρωπο που υπάρχει στην Αγία Γραφή και στα συγγράμματά τους: *«Μεγάλου γὰρ ἀξιώματός ἐστίν ὁ ἄνθρωπος. Ἴδε πόσος ἐστίν ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη, καὶ οὐκ εὐδόκησεν ἐν αὐτοῖς ὁ Κύριος, εἰ μὴ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ μόνῳ ἀναπαύεται. Τιμιώτερος οὖν ἐστίν ὁ ἄνθρωπος ὑπὲρ πάντα τὰ δημιουργήματα, τάχα δὲ τολμήσω λέγειν, ὅτι μὴ μόνον τῶν ὀρατῶν*

³¹ Καινή Διαθήκη, Κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον, η', 36, 37.

³² Καινή Διαθήκη, Ἀποστόλου Παύλου, Ἐπιστολή Πρὸς Κορινθίους Α', στ', 19.

δημιουργημάτων, ἀλλά καὶ τῶν ἀοράτων, ἤγουν τῶν λειτουργικῶν πνευμάτων»³³. Ἡ ζωὴ του ἀνθρώπου ἀξίζει περισσότερο ἀπὸ ὁλόκληρο τὸν κόσμον: «Τί γὰρ ὠφελήσει ἄνθρωπον ἐὰν κερδήσῃ τὸν κόσμον ὅλον, καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;»³⁴. Μία ἀξία που υπερβάλλει, ὁμως, τὸν κόσμον δὲν μπορεῖ νὰ φανερωθεῖ στὸ ἐπίπεδο τοῦ κόσμου. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ καταξίωσὴ τῆς πραγματοποιεῖται με τὸ παράδοξο τοῦ ἀφανισμοῦ τῆς σε κοσμικὸ ἐπίπεδο: «Ὅς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ὅς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἔνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου, οὗτος σώσει αὐτήν»³⁵. Ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει θεϊκὸ χαρακτήρα. Καὶ μὴ τέτοια ζωὴ δὲν περιορίζεται στὸ ἐπίπεδο τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου, ἀλλὰ τὸ υπερβάλλει. «Νῦν τέκνα Θεοῦ ἐσμέν, καὶ οὕτω ἐφανερώθη τι ἐσόμεθα· οἶδαμεν δὲ ὅτι ἐὰν φανερωθῶ ὅμοιοι αὐτῶ ἐσόμεθα, ὅτι ὁψόμεθα αὐτὸν καθὼς ἐστίν»³⁶. Ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου ἐγκεῖται στὴν «κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν»³⁷ Θεοῦ υπόστασή του, χωρὶς ὁμως νὰ παραθεωρεῖται καὶ ἡ ἀξία τῆς παρούσας ζωῆς. Ὁ Θεὸς εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς ζωῆς. Ἡ προέλευση τῆς ζωῆς φανερῶνει τὴν ιερότητά της.

2.2. Το νόημα καὶ ἡ σημασία τῆς ζωῆς

Ἡ ζωὴ ἀντιμετωπίζεται ὡς ἀπόλυτη ἀξία. Ὅλοι σχεδὸν οἱ ἠθικοὶ κώδικες καὶ οἱ ἠθικὲς θεωρίες, θρησκευτικὲς ἢ κοσμικὲς, περιλαμβάνουν τὴ γενικὴ ἀπαγόρευση τῆς ἀφαίρεσης ἀνθρώπινης ζωῆς ἀπὸ πρόθεση. Ὁ νόμος τὴν προστατεύει ὡς ὑψίστο ἀγαθὸ καὶ ἀντιμετωπίζει τὴν ἀφαίρεση τῆς ζωῆς ὡς τὸ βαρύτερο ἐγκλήμα.

Στὴν καθημερινή μας ζωὴ υπάρχουν πολλὰ ἀντικείμενα, γεγονότα καὶ ἀξίες, τα ὁποῖα λογίζονται ὡς ἀγαθὰ, ὅπως ἡ εὐτυχία, ἡ ἀξιοπρέπεια, ἡ ἐλευθερία καὶ ἄλλα, ὁμως κανένα δὲ θεωρεῖται θεμελιωδέστερο τῆς ζωῆς. Τα πάντα ἐδράζονται πάνω σε αὐτήν, ἀφοῦ λογικά, χρονικά καὶ ὄντολογικά προηγείται ὅλων. Ἡ ζωὴ, ἀναμφίβολα, ἔχει αὐτὴν τὴν ἀναπόσπαστη ἀξία ὡς ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐπιδίωξη τῶν διαφόρων σκοπῶν καὶ δραστηριοτήτων, που δίνουν ἀξία καὶ νόημα στὴ ζωὴ μας. Συνεπῶς, ἡ διατήρηση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς ἔχει υπέρτατη ἀξία, που ἀπορρέει τόσο ἀπὸ τὸν ὀργανικὸ τῆς ρόλο ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν ἐνδογενὴ ἀξία τῆς – τὴν ἐπιθυμία που

³³ Ἅγιος Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος, *Ὁμιλία ιε'*, 15.

³⁴ Καινὴ Διαθήκη, *Κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον*, η', 36, 37.

³⁵ Καινὴ Διαθήκη, *Κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον*, η', 35.

³⁶ Καινὴ Διαθήκη, *Α' Καθολικὴ Ἐπιστολὴ Ἰωάννου*, Κεφ. 3, 2.

³⁷ Παλαιὰ Διαθήκη, *Γένεσις*, 1, 26.

έχουν οι άνθρωποι για την ίδια τη ζωή, τη συνέχιση και μόνο της ύπαρξης αυτής καθεαυτής³⁸.

Το πόσο απόλυτα εκλαμβάνουμε την αξία της ζωής αποδεικνύεται και από τον φόβο και την απέχθειά μας προς τον θάνατο. Σύμφωνα με τον Thomas Nagel απεχθανόμαστε τον θάνατο όχι επειδή ο ίδιος έχει κάποιες ποιότητες, αλλά επειδή στερεί από τον άνθρωπο κάτι ποθητό, τη ζωή, και όσες πιθανές προοπτικές αυτή ενσωματώνει³⁹. Όλοι εκείνοι που προβάλλουν τη ζωή ως υπέρτατη αξία αντιμετωπίζουν την οποιαδήποτε μορφή καταστροφής της ως στέρηση του αγαθού αυτού, επί του οποίου εδράζονται όλες οι θετικές ή αρνητικές ποιότητες, με τις οποίες μπορεί να περιβληθεί η ανθρώπινη υπόσταση, και άρα ως στέρηση της ίδιας της ουσίας της ανθρώπινης ύπαρξης.

Γράφει ο Ντοστογιέφσκι: «*Το μυστικό της ανθρώπινης ύπαρξης είναι τούτο: δε θέλει μονάχα να ζει, μα και να ξέρει γιατί ζει*»⁴⁰. Αποτελεί, συνεπώς, φυσική και εύλογη διαδικασία για τον άνθρωπο να αναζητά το νόημα της ζωής καθ' όλη τη διάρκεια του επίγειου βίου του.

Το φαινόμενο της ζωής, κατά την επιστημονική εκδοχή βιολόγων ή γιατρών, τεκμαίρεται, τεκμηριώνεται, αποδεικνύεται με επιστημονικά τεκμήρια, δηλαδή με αδιάψευστα στοιχεία, όταν υφίστανται δύο δεδομένα: η σχέση και η ενέργεια. Κάθε ζωντανός οργανισμός, είτε πρόκειται για τον άνθρωπο είτε για οποιοδήποτε μέλος του ζωικού βασιλείου, από τα μικρότερα μέχρι τα μεγαλύτερα, ενεργεί και σχετίζεται: ανταλλάσσει ενέργεια με το περιβάλλον του, επικοινωνεί με τον περίγυρό του, βρίσκεται σε σχέση με καθετί το διαφορετικό από αυτό, συμμετέχει, δηλαδή μετέχει μαζί του, συνενυρίσκεται (βρίσκεται μαζί) το ένα με το άλλο. Ο γιατρός, επί παραδείγματι, διαπιστώνει τον θάνατο ενός ανθρώπου, όταν αυτός παύει να αναπνέει, δηλαδή σταματά να ενεργεί και να σχετίζεται, να ανταλλάσσει ενέργεια με το περιβάλλον του. Άρα, η ζωή είναι σχέση και ενέργεια, σύμφωνα με τα δεδομένα της φυσιολογίας, της βιολογίας και της ανθρωπολογίας. Η ζωή συνιστά ένα αμάλγαμα ενεργούμενων σχέσεων. Ζει μόνο ό,τι σχετίζεται και ενεργεί και μάλιστα ζει τόσο χρόνο όσο ακριβώς βρίσκεται σε σχέση και ενέργεια. Κάθε έμβιο ον στερείται αυτές

---

³⁸ Brock (2007), *Οριακές περιπτώσεις ηθικά αιτιολογημένης αφαίρεσης ζωής στην ιατρική*, σ. 206.

³⁹ «*Λεν μας φοβίζει η ανυπαρξία, γιατί και η αναισθησία είναι μορφή της. Αυτό που μας προκαλεί απέχθεια για το θάνατο δεν είναι η διαδικασία του θανάτου, διότι εάν δεν οδηγούσε στο θάνατο, δεν θα μας πείραζε καθόλου. Η αποστροφή μας πηγάζει επειδή γνωρίζουμε τι είναι αυτό που μας στερεί. Και αυτό που μας στερεί είναι η ζωή, η οποιαδήποτε μορφής ζωή, όσο βεβαρημένη και αν είναι αυτή*». Nagel (1986), *Death*, σ.σ. 11-12.

⁴⁰ Dostoevsky (1879 – 1880), *Αδελφοί Καραμαζώφ*, σ. 164.

τις δύο θεμελιώδεις ιδιότητες της ζωής, δηλαδή τη σχέση και την ενέργεια, όταν βρίσκεται στα δύο όρια του βίου του, πριν από την αρχή και μετά το τέλος τη ζωής. Από τη σύλληψή του, πριν γεννηθεί και ενόσω βρίσκεται ακόμη μέσα στην κοιλιά της μάνας του, δε σχετίζεται συνειδητά με άλλους ανθρώπους. Αλλά και όταν πάψει πλέον να αντικρίζει το φως αυτού του κόσμου, δηλαδή όταν έχει τελευτήσει, τότε πάλι στερείται τη σχέση και την ενέργεια.

Πέρα, όμως, από αυτή τη διαπίστωση, για την Εκκλησία η ζωή αποτελεί κάτι πολύ περισσότερο. Είναι δωρεά του Θεού και χάρισμα. Η ζωή ανήκει στον δημιουργό και ο άνθρωπος έχει την υποχρέωση ως «καλός οικονόμος» να διαφυλάξει αυτό το χάρισμα, να το προστατεύσει και «ως τάλαντο» να το αξιοποιήσει μέσα στα πλαίσια του σκοπού της ζωής που έχει θέσει ο δημιουργός του, δηλαδή το «καθ' όμοίωσιν». Η στάση, που παίρνει η Εκκλησία στις περιπτώσεις παραβίασης του δικαιώματος της ζωής, στηρίζεται σ' αυτή τη βασική ιδέα.

Η Εκκλησία μας διδάσκει: η ζωή είναι δωρεά του Θεού και ένα σύνολο ενεργούμενων σχέσεων. «Ζω» θα πει «ενεργώ» και «σχετίζομαι». Ο Θεός είναι το πρότυπο της ζωής, η ίδια η ζωή, η αληθινή ζωή, η πηγή της ζωής. Όταν ο Μωσής στο όρος Σινά συναντά τον Θεό και Του ζητά το όνομά Του, Εκείνος απαντά: «*Εγὼ εἰμὶ ὁ ὢν*»⁴¹, που σημαίνει «Εγώ είμαι εκείνος που είμαι, ο υπάρχων». Ο Θεός ταυτίζεται με το κατεξοχήν υπαρκτό ον, το «έμβιο ον», τον ύψιστο φορέα της ζωής, την πρωτογενή πηγή και την ανώτατη αρχή της αληθινής ζωής. Επομένως, η ζωή αποκτά το πλήρες νόημά της, όταν σχετίζεται με την πηγή της ζωής. Αυτό, όμως, προϋποθέτει την αποδοχή του ανθρώπου να βιώσει αυτή τη σχέση και να μετάσχει στην αγάπη, που είναι ουσιαστικός όρος της ζωής. Η αλλοτρίωση από τον Θεό αλλοτριώνει την ανθρώπινη φύση. Η σωστή κίνησή της ξαναβρίσκεται στον Χριστό.

Βέβαια, η ζωή του ανθρώπου δεν περιορίζεται στα πλαίσια της βιογραφίας του. Αυτή η ζωή είναι πρόσκαιρη. Είναι ψεύτικη. Η παρούσα ζωή ανοίγει την προοπτική της αιώνιας ζωής. Η πρόσκαιρη ζωή του ανθρώπου κατευθύνεται στην αληθινή ζωή, στη μοναδική ζωή, στη ζωή του Θεού. Η παρουσία της ζωής ως δωρεάς φανερώνει την άμεση σχέση της με την αγάπη. Η ζωή μέσα στον κόσμο είναι καρπός αγάπης. Και η μετοχή στη ζωή είναι μετοχή στην αγάπη. Ο άνθρωπος αποτελεί δημιούργημα της αγάπης του Θεού. Και η διατήρηση της κοινωνίας του με τον Θεό της αγάπης αποτελεί την προϋπόθεση της διατήρησής του στη ζωή. Θάνατος για τον

---

⁴¹ Γρηγόριος Παλαμάς (1962), *Υπὲρ ἡσυχάζόντων*, τ. Α', σ. 666.

άνθρωπο είναι ο πνευματικός θάνατος, που οφείλεται στην αλλοτρίωσή του από τον Θεό. Ο σωματικός θάνατος αποτελεί συνέπεια του πνευματικού θανάτου. Και ο θάνατος αυτός παραχωρήθηκε από την αγάπη του Θεού. Το μεγαλείο, όμως, του ανθρώπου και της ζωής του δεν έγκειται στη φθαρτή και θνητή ύπαρξή του, αλλά στην κλήση του να γίνει μέτοχος της αφθαρσίας και της αθανασίας του Θεού. Γι' αυτό και η αξία της ανθρώπινης ζωής δεν αναζητείται στην προσκαιρότητα, αλλά στην αιωνιότητα. Οποιοσδήποτε περιορισμός της ανθρώπινης ζωής στα πλαίσια της βιολογικής διατηρήσεώς της περιορίζει αφάνταστα την αξία της και καταλύει ουσιαστικά το νόημά της. Ο Θεός δεν είναι «*Θεός νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων*»⁴². Έτσι, ο άνθρωπος μόνο ζωντανός δύναται να αγαπάει τον Θεό και να τον ευχαριστεί για το δώρο της ζωής. Συνεπώς, η επιλογή του θανάτου δεν αποτελεί δικαίωμα⁴³ του ανθρώπου.

Σύμφωνα με τον Ronald Dworkin, πρέπει να αναρωτηθούμε πρωτογενώς για την αξία ή την απαξία της οποιασδήποτε μορφής καταστροφής της ανθρώπινης ζωής, με σημείο αναφοράς τις πεποιθήσεις μας για την «ιερότητα της ζωής», την εγγενή της αξία. Ακόμα και αν δεν βλέπει κανείς την ανθρώπινη ζωή ιερή ως θεόδοτη, η αξία της δεν μειώνεται, γιατί η ζωή είναι πολυδιάστατη και έχει μεγάλη σπουδαιότητα από πολλές και διαφορετικές σκοπιές. Όπως ισχυρίζεται ο Dworkin, η ιερότητα της ζωής μας ενώνει και όταν ακόμη μας διαφοροποιεί το νόημα που ο καθένας δίνει σε αυτή, διότι αυτό που μοιραζόμαστε είναι πολύ ισχυρό⁴⁴. Βέβαια, η ανθρώπινη ζωή δεν είναι απλά και μόνο συμβολικά ιερή, όπως είναι π.χ. η εθνική σημαία ή ο εθνικός ύμνος. Η ανθρώπινη ζωή γίνεται ιερή μέσω της διαδρομής της, όπως τα ανθρώπινα έργα τέχνης και τα είδη της φύσης. Η αξία της ανθρώπινης ζωής έγκειται μεν στην ίδια την ισχύ της, ως απότοκης όμως διεργασίας, συνυφασμένης με την ίδια την ισχύ της ως αξίας και όχι αξιολογούμενης αυτοτελώς. Σκεπτόμενοι με αναλογίες, η ίδια η Φύση (ως υπερυποκείμενο – με τη σημασία της στωικής φιλοσοφίας, δηλαδή ως Θεός), ενεργεί στην περίπτωση μας ως ιδιαίτερα δημιουργικός καλλιτέχνης. Σε συνάφεια

---

⁴² «*Εγὼ εἶμι ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ· οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων*», Καινή Διαθήκη, Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, 22, 32.

⁴³ Dworkin (1993), *Life's Dominion - An Argument About Abortion, Euthanasia and Individual Freedom*, σ.σ. 11 – 12, 24 – 25, 28, 68.

⁴⁴ «*Η ζωή, σε κάθε μορφή της, έχει εγγενή, ιερή αξία και οποιοσδήποτε επιλογές κάνουμε για τη ζωή ή τον θάνατο, πρέπει να γίνουν όσο είναι δυνατόν έτσι ώστε να γίνει σεβαστή και να μην ατιμαστεί αυτή η βαθιά αξία. Η ανθρώπινη ζωή πρέπει να είναι σεβαστή και να προστατεύεται λόγω της περίπλοκης δημιουργικής επένδυσης που αντιπροσωπεύει και λόγω του θαύματος που νιώθουμε μπροστά στη θεϊκή ή την εξελικτική διαδικασία που παράγει νέες ζωές από παλιές*» (Dworkin (1993), *Life's Dominion - An Argument About Abortion, Euthanasia and Individual Freedom*, σ. IX).

προς την ιδέα αυτή υφίστανται διαβαθμίσεις, ιεραρχήσεις του ιερού, όπως ακριβώς είναι του ωραίου. Επιπρόσθετα, οι πεποιθήσεις ως προς την ιερότητα είναι εκλεκτικές. Αλλά και ο ίδιος ο βίος του ανθρώπου δύναται να συλληφθεί ως καλλιτεχνική (αυτο)δημιουργία, ως πρόκληση καλλιτεχνικού είδους. Δύο είναι, κατά τον Dworkin, τα θεμέλια της ιερότητας της ανθρώπινης ζωής: η θεϊκή (ή φυσική) και η ανθρώπινη δημιουργικότητα. Πρόκειται για την ιδιαίτερη, όλως δεσπόζουσα θέση της δημιουργίας επί του υλικού (όπως και στην τέχνη). Σύμφωνα με την ιδέα αυτή, κάθε ανεπτυγμένο ανθρώπινο ον αποτελεί μεν ένα δημιούργημα της φύσης, αλλά και κάποιων ιδιαίτερων ανθρώπινων ικανοτήτων, οι οποίες συνεπενδύονται στη φυσική διεργασία: λόγου, επιθυμιών, βουλήσεως, σχεδιασμού του βίου⁴⁵.

Η ζωή είναι το υπόβαθρο όλων των σκοπών μας, συμπεριλαμβανομένου και του ύψιστου. Αλλά, όταν αναλογιζόμαστε για τον τερματισμό της ζωής, ο ρόλος τον οποίο το αγαθό της ζωής συνήθως παίζει στην περίσκεψη δεν μπορεί να είναι ο ίδιος. Ένας τέτοιος διαλογισμός δεν είναι ασήμαντος και, όπως παρατηρεί ο Αριστοτέλης, δεν είναι ούτε εύκολος: *«Το να καθορίσουμε το κατώφλι πέρα από το οποίο η ζωή παύει να είναι αγαθό είναι το πιο δύσκολο έργο»*.

2.3. Η ζωή ως συνταγματικό αγαθό

Η ζωή αποτελεί ένα φυσικό αγαθό, το οποίο μέσω της συνταγματικής κατοχύρωσής του ανάγεται και σε συνταγματικά προστατευόμενο αγαθό. Ταυτόχρονα, όμως, η προστασία της ζωής συνιστά και έναν αντικειμενικό κανόνα δικαίου και ειδικότερα έναν αντικειμενικό συνταγματικό κανόνα, ο οποίος συνεπάγεται το ατομικό δικαίωμα στη ζωή κάθε ανθρώπου, το οποίο και αναφέρεται στην ίδια την ανθρώπινη υπόσταση, αποτελώντας κατ' αυτό τον τρόπο ένα δικαίωμα υπόστασης. Συνάμα, όμως, η ανθρώπινη ζωή αποτελεί το πρωταρχικό αγαθό, χωρίς την ύπαρξη του οποίου η προστασία οποιουδήποτε άλλου αγαθού είναι άνευ σημασίας, καθόσον από αυτό απορρέουν και όλα τα άλλα, και με αυτή την έννοια προστατεύεται από το Σύνταγμα. Άρα, η ζωή ανάγεται σε πρωταρχικό συνταγματικό αγαθό και ως τέτοιο προστατεύεται αντικειμενικά.

---

⁴⁵ Βασιλόγιαννης, Φ. Κ. (2015), *Η εγγενής αξία της ανθρώπινης ζωής κατά τον Ronald Dworkin: ένα υπόδειγμα αναστοχαστικής ισορροπίας*, Βιοηθικά – Ηλεκτρονικό Περιοδικό της Εθνικής Επιτροπής, 1(2), σ.σ 4 – 11.

Η ανθρώπινη ζωή, ως το ανώτατο συνταγματικό αγαθό, προστατεύεται απόλυτα και απεριόριστα, ανεξαρτήτως της σωματικής ή πνευματικής κατάστασης του κάθε ανθρώπου. Το Σύνταγμα κατοχυρώνει το δικαίωμα της ζωής με την έννοια του ότι πρέπει να διατηρείται η ζωή ως το αγαθό που συνιστά την κορύφωση ολόκληρης της δημιουργίας και, ως εκ τούτου, απαγορεύει τον με οποιονδήποτε τρόπο τερματισμό της ζωής. Εντούτοις, βέβαια, δύνανται να υπάρχουν και ορισμένοι περιορισμοί του εν λόγω δικαιώματος. «Όλοι όσοι βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια απολαμβάνουν την απόλυτη προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας τους, χωρίς διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας και θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων. Εξαιρέσεις επιτρέπονται στις περιπτώσεις που προβλέπει το διεθνές δίκαιο»⁴⁶.

Είναι αναμφισβήτητη η τεράστια σημασία της ρητής κατοχύρωσης του εν λόγω δικαιώματος, συγκεκριμένα στην παρ. 2 του άρθρου 5, καθώς με αυτόν τον τρόπο παρέχεται συνταγματικά και απαραβίαστα εγγύηση της ανθρώπινης ζωής έναντι της κρατικής απειλής, δεδομένου ότι ο εικοστός αιώνας παρήγαγε τους φονικότερους πολέμους στην ιστορία του ανθρώπινου είδους, καθώς επίσης και έναν εξωπολεμικό κρατικά οργανωμένο όλεθρο, μεγαλύτερο σε έκταση από όλους τους προηγούμενους αιώνες μαζί, ενώ ταυτόχρονα, εξαιτίας των ολοκληρωτικών καθεστώτων –εθνικοσοσιαλιστικού του Χίτλερ και κομμουνιστικών των Στάλιν και Πολ Ποτ–, προκλήθηκαν μαζικές δολοφονίες εκατομμυρίων ανθρώπων και ολόκληρες γενοκτονίες⁴⁷. Επίσης, το γεγονός ότι στην ίδια παράγραφο του ίδιου άρθρου γίνεται αναφορά στην πλήρη εξομοίωση των αλλοδαπών και των ανιθαγενών με τους ημεδαπούς, καθιερώνεται τοιουτοτρόπως ουσιαστικά η αρχή της ίσης μεταχείρισης αλλοδαπών, ανιθαγενών και ημεδαπών στον τομέα προστασίας της ζωής⁴⁸.

Το δικαίωμα της ζωής είναι το υπέρτατο ατομικό δικαίωμα, δεδομένου ότι η ζωή συνιστά το υπέρτατο φυσικό αγαθό. Πρόκειται για ένα δικαίωμα συμφυές στον άνθρωπο⁴⁹, ενώ ταυτόχρονα η άσκησή του προϋποθέτει την ύπαρξη των υπόλοιπων δικαιωμάτων, γεγονός που το καθιστά το πλέον αυτονόητο δικαίωμα που καθιερώνεται στην έννομη τάξη. Η προστασία, μάλιστα, του εν λόγω δικαιώματος

⁴⁶ Σύνταγμα της Ελλάδας (επανεκδοση, Απρίλιος 2013), σ. 21.

⁴⁷ Δαγτόγλου (2005), Σύνταγματικό δίκαιο – Ατομικά Δικαιώματα, τ. β', σ. 231.

⁴⁸ Ράικου (1986), Σύνταγματικά Δικαιώματα, σ. 492.

⁴⁹ Βλ. άρθρο 6 παρ. 1 εδ. 1 του Διεθνούς Συμφώνου του ΟΗΕ περί ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων της 19¹⁵ Δεκεμβρίου 1966, που άρχισε να ισχύει στις 23 Μαρτίου 1976 και κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον Ν. 2462/1997 (Α' 25).

προβάλλει ακόμα περισσότερο ζωτικής σημασίας από το ανέκκλητο της απώλειας της ζωής.

Η ανθρώπινη ζωή προστατεύεται «απολύτως» από το Σύνταγμα. Τούτο σημαίνει ότι αποκλείεται κάθε είδους εξαίρεση με κριτήριο τη φυλή, τη γλώσσα, την εθνικότητα, το φύλο, τις θρησκευτικές ή κοινωνικές πεποιθήσεις, καθώς επίσης και κάθε είδους αντίληψη ότι νοείται ζωή «ανάξια προς το ζην», εξαιτίας σωματικής ή πνευματικής κατάστασης⁵⁰. Το άρθρο 5 παρ. 2 του Συντάγματος προστατεύει όχι μόνο την πλήρη, αλλά κάθε μορφή ζωής⁵¹. Συνεπώς, η ανθρώπινη ζωή προστατεύεται από το Σύνταγμα σε οποιαδήποτε μορφή κι αν βρίσκεται και δεν απαιτείται να πρόκειται για σωματικώς και πνευματικώς ολοκληρωμένη ύπαρξη⁵².

Εντούτοις, το εν λόγω δικαίωμα έχει ορισμένες εξαιρέσεις, εκ των οποίων άλλες προβλέπονται ρητά από το Σύνταγμα και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, ενώ άλλες απορρέουν από τη σύγκρουσή τους με το πεδίο ισχύος άλλων συνταγματικών δικαιωμάτων. Η σημαντικότερη από τις εν λόγω εξαιρέσεις είναι η επιβολή της ποινής του θανάτου. Με την Αναθεώρηση του 2001, όμως, σύμφωνα με το άρθρο 7 παρ. 3 εδ. β' του Συντάγματος (1975/1986/2001), η θανατική ποινή επιτρέπεται αποκλειστικά και μόνο για κακουργήματα, τα οποία τελούνται εν καιρώ πολέμου και τα οποία σχετίζονται με αυτόν. Παρόλα αυτά, η θανατική ποινή έχει καταργηθεί νομοθετικά ήδη από το 1993, με το άρθρο 33 παρ. 1 του Ν. 2172/1993⁵³. Εξαίρεση από το δικαίωμα της ζωής, όμως, αποτελεί και η κατά το άρθρο 4 παρ. 6 του Συντάγματος υποχρέωση κάθε Έλληνα πολίτη, που δύναται να φέρει όπλα, να αμύνεται υπέρ της πατρίδας του επιτιθέμενος εναντίον του εχθρού, ακόμη και διακινδυνεύοντας την ίδια του τη ζωή. Παρόμοια υποχρέωση διακινδύνευσης της ζωής του έχει και το μόνιμο μέλος των ενόπλων δυνάμεων, της αστυνομίας, του λιμενικού και πυροσβεστικού σώματος, οπότε και πρόκειται για εκούσια ειδική κυριαρχική σχέση, στον πυρήνα της οποίας ανήκει η υποχρέωση εύλογης διακινδύνευσης της ζωής κατά την εκπλήρωση των καθηκόντων. Επιπλέον, περιορισμό του δικαιώματος της ζωής συνιστά και η προβλεπόμενη στο άρθρο 307

---

⁵⁰ Πρβλ. την εθνικοσοσιαλιστική αντίληψη για τη ζωή «ανάξια προς το ζην» και το θεμιτό της καταστροφής της (π.χ. θανάτωση ψυχασθενών, πνευματικώς καθυστερημένων, ανιάτως ασθενών ή αναπήρων).

⁵¹ Υπάρχουν ειδικές ρυθμίσεις ακόμη και για το έμβρυο και τον κυοφορούμενο στα 304 ΠΚ και 304 Α ΠΚ.

⁵² Δαγτόγλου (2005), *Συνταγματικό δίκαιο – Ατομικά Δικαιώματα*, τ. β', σ.σ. 233 – 237.

⁵³ «Η ποινή του θανάτου καταργείται. Όπου στις κείμενες διατάξεις προβλέπεται για ορισμένη αξιόποινη πράξη αποκλειστικώς η ποινή του θανάτου, νοείται ότι απειλείται η ποινή της ισόβιας κάθειρξης. Αν η ποινή του θανάτου προβλέπεται διαζευκτικώς με άλλη ποινή, νοείται ότι απειλείται μόνο η τελευταία».

ΠΚ υποχρέωση λυτρώσεως άλλου από κίνδυνο ζωής, υπό την προϋπόθεση ότι δεν τίθεται σε κίνδυνο η ζωή ή η υγεία του βοηθού τον κινδυνεύοντα.

Το ίδιο ισχύει και στις περιπτώσεις άμυνας ή κατάστασης ανάγκης, οπότε και η υπεράσπιση προσώπου δικαιολογεί ενδεχομένως θανάτωση άλλου προσώπου⁵⁴. Επιπροσθέτως, δεν αντίκειται στο Σύνταγμα, υπό την προϋπόθεση ότι κατά τα λοιπά είναι νόμιμη η άσκηση άμεσου καταναγκασμού και μάλιστα η χρήση όπλων από αστυνομικά όργανα, που καταλήγει σε συγκεκριμένη περίπτωση στη θανάτωση παρανομούντος ιδιώτη, εφόσον τελείται στο πλαίσιο της αρχής της αναλογικότητας, που συνάγεται από τη σύμφωνα με το άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος⁵⁵ υποχρέωση των αστυνομικών οργάνων να εξασφαλίζουν την αποτελεσματική και ανεμπόδιση άσκηση των δικαιωμάτων, περιορίζοντας ταυτόχρονα τις αναγκαίες προσβολές στο αναγκαίο ελάχιστο εν όψει και του βαθμού της διαπραττόμενης ή απειλούμενης αξιόποινης πράξης. Τέλος, αξιοσημείωτο είναι ότι συχνά συγκρούεται το δικαίωμα της ζωής με άλλα συνταγματικά δικαιώματα, όπως με το δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας (άρθρο 5 παρ. 1 Σ)⁵⁶, προσωπικής ελευθερίας (άρθρο 5 παρ. 3 Σ)⁵⁷ και προστασίας της ιδιωτικής ζωής (άρθρο 9 παρ. 1 Σ)⁵⁸.

---

⁵⁴ Αποκλειστικά και μόνο η υπεράσπιση προσώπου δικαιολογεί θανάτωση άλλου προσώπου, σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ. 2 στοιχ. α' της ΕΣΔΑ, όπου προσαρμόζεται και η διάταξη του άρθρου 22 παρ. 3 ΠΚ.

⁵⁵ *Σύνταγμα της Ελλάδας* (επανεκδοση, Απρίλιος 2013), σ.40.

⁵⁶ *Σύνταγμα της Ελλάδας* (επανεκδοση, Απρίλιος 2013), σ. 21.

⁵⁷ *Σύνταγμα της Ελλάδας* (επανεκδοση, Απρίλιος 2013), σ. 21.

⁵⁸ *Σύνταγμα της Ελλάδας* (επανεκδοση, Απρίλιος 2013), σ. 24.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Παραβίαση και περιφρόνηση της ζωής

3.1. Θάνατος και Βασανιστήρια

Ως θάνατος από βιολογικής, νομικής και λογοτεχνικής πλευράς ορίζεται το απόλυτο και μη αναστρέψιμο συμβάν. «*Το πρόσωπο αρχίζει να υπάρχει μόλις γεννηθεί ζωντανό και παύει με το θάνατό του*»⁵⁹. Ο θάνατος συνιστά τον οριστικό και μοναδικό πλέον λόγο τερματισμού της ανθρώπινης προσωπικότητας, διότι από τη στιγμή της επέλευσής του παύει η βιολογική οντότητα του ανθρώπου, που συνίσταται στη λειτουργική αυτοδυναμία των οργάνων του και την ικανότητα για συνείδηση. Είναι δε ευνόητο ότι ο ακριβής καθορισμός του χρόνου επέλευσης του θανάτου επιβάλλεται από την ηθική τάξη και τον σεβασμό της προσωπικότητας του ανθρώπου, αλλά εξυπηρετεί ουσιαστικά και τη δικαιοκή ασφάλεια σε κάθε έννομη τάξη⁶⁰. Ορίζεται «*ως η ανεπανόρθωτη απώλεια της ικανότητας για συνείδηση σε συνδυασμό με την ανεπανόρθωτη απώλεια της ικανότητας για αυτόματη αναπνοή*»⁶¹. Αυτή η ανεπανόρθωτη απώλεια της ικανότητας για αυτόματη αναπνοή επέρχεται με τη νέκρωση του εγκεφάλου, αφού ο εγκέφαλος είναι το όργανο πάνω στο οποίο έχει τη βιολογική της έδρα η ανθρώπινη προσωπικότητα, ως ενιαίο σύνολο λειτουργίας σωματικών και πνευματικών στοιχείων⁶².

Υπάρχουν τρία είδη θανάτου: ο φυσικός, ο αιφνίδιος και ο βίαιος. Φυσικός θάνατος λέγεται το τέλος της ζωής που οφείλεται στα γηρατεία ή σε ανίατη (αθεράπευτη) ασθένεια, συνήθως σε υπερήλικα άτομα. Αιφνίδιος είναι ο θάνατος που έρχεται ξαφνικά και απρόσμενα, με κάποιο ατύχημα (π.χ. αυτοκίνητο) ή από ξαφνική οργανική επιπλοκή (καρδιακό ή εγκεφαλικό επεισόδιο), πλήττοντας νέους και υγιείς

---

⁵⁹ Άρθρο 35, *Υπαρξη και τέλος προσώπου*, Αστικός Κώδικας, ΦΕΚ Α' 164 19841024 (τέθηκε σε ισχύ στις 23/02/1946).

⁶⁰ Βάρκα – Αδάμη (1995), *Ο προσδιορισμός του θανάτου στην ελληνική νομοθεσία και η υποχρέωση ιατρικής πιστοποίησης του*, σ. 90.

⁶¹ Απόφαση αριθμ 9/16-7-85 της 21^{ης} Ολομέλειας του Κεντρικού Συμβουλίου Υγείας (ΚΕΣΥ) «*Περί διάγνωσης του εγκεφαλικού θανάτου*», Μεταμόσχευση 2.1.: 76 – 84, σ.77.

⁶² Βάρκα – Αδάμη (1995), *Ο προσδιορισμός του θανάτου στην ελληνική νομοθεσία και η υποχρέωση ιατρικής πιστοποίησης του*, σ. 90.

ανθρώπους. Βίαιος θάνατος ονομάζεται η τελευταία του ανθρώπου, που συμβαίνει με υπαιτιότητα κάποιου άλλου και γίνεται ενάντια στην επιθυμία του θανόντος⁶³.

Δύο μορφές βίαιου θανάτου είναι ο φόνος (ανθρωποκτονία) και η θανατική ποινή. Στον φόνο, τη δολοφονία και το έγκλημα, ο εκτελεστής είναι άτομο που ενεργεί με ιδιοτέλεια και δολιότητα. Στη θανατική ποινή, υπαίτιος είναι το κράτος, που λειτουργεί με ανιδιοτέλεια και ενεργεί για την προστασία του κοινωνικού συνόλου από έναν ειδική εγκληματία (αμετανόητο και επικίνδυνο κακοποιό), με σκοπό την παραδειγματική τιμωρία του, τον σωφρονισμό των ομοίων του και την προστασία της κοινωνίας από την επανάληψη της πράξης του⁶⁴.

Τα βασανιστήρια είναι μέθοδοι βιασμού της ανθρώπινης βούλησης με την άσκηση σωματικής βίας ή ψυχολογικής πίεσης, είτε για να ανακριθεί κάποιος μάρτυρας είτε για να τιμωρηθεί ο αντίπαλος. Σε τέτοιες απάνθρωπες μεθόδους καταφεύγουν ολοκληρωτικά καθεστώτα (δικτατορίες, φασιστικές, ναζιστικές, σταλινικές κυβερνήσεις κ.ά.), εγκληματικές οργανώσεις (μαφία), εξτρεμιστικές πολιτικές οργανώσεις με ακραίες ιδεολογικές πεποιθήσεις, τρομοκρατικές ομάδες κ.ά.

Τόσο ο βίαιος θάνατος όσο και τα βασανιστήρια, που συνήθως οδηγούν σε θανάσιμο τραυματισμό, αποτελούν τρόπους περιφρόνησης και παραβίασης της ανθρώπινης ζωής. Σε όλη την ιστορία του πολιτισμού μας έχουν καταδικαστεί τέτοια φαινόμενα από όλους. Η εκκλησία απέναντι σε κάθε μορφή βίαιης καταστροφής της ανθρώπινης ζωής έχει το δικό της σκεπτικό, με το οποίο όχι μόνο απορρίπτει τέτοιες απάνθρωπες συμπεριφορές, αλλά προλαμβάνει παρόμοιες καταστάσεις, διαμορφώνοντας το ανθρώπινο ήθος θετικά⁶⁵.

3.2. Περί ανθρωποκτονίας

Η εγκληματική ενέργεια εναντίον ενός ή περισσότερων ανθρώπων με αφαίρεση της ζωής τους, είτε σε περίοδο ειρήνης είτε σε περίοδο πολέμου, από δόλο ή αμέλεια, αποτελεί καταστρατήγηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τιμωρούμενη από τον ανθρώπινο και θείο νόμο. Βέβαια, αντιμετωπίζεται με διαφορετικό τρόπο ανά

---

⁶³ Μπέγζος & Παπαθανασίου (2011) *Θέματα Χριστιανικής Ηθικής*, Γ' Γενικού Λυκείου, σ. 114.

⁶⁴ Μπέγζος & Παπαθανασίου (2001) *Θέματα Χριστιανικής Ηθικής*, Γ' Γενικού Λυκείου, σ. 114.

⁶⁵ Μπέγζος & Παπαθανασίου (2011) *Θέματα Χριστιανικής Ηθικής*, Γ' Γενικού Λυκείου, σ. 114.

κοινωνία και εποχή, δεν παύει όμως να τιμωρείται με τη μέγιστη προβλεπόμενη ποινή, αφού ουσιαστικά πρόκειται για φόνο.

3.2.1.Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Φόνος είναι η σκόπιμη θανάτωση του ανθρώπου με βίαιο τρόπο. Αποτελεί τη βασικότερη μορφή παραβίασης της ανθρώπινης ζωής. Ρητά και κατηγορηματικά καταδικάζεται ο φόνος στην Αγία Γραφή. Η Παλαιά Διαθήκη με τον Δεκάλογο του Μωυσή ορίζει: «Οὐ φονεύσεις»⁶⁶. Στην Καινή Διαθήκη ο Ιησούς Χριστός με την επί του Όρους Ομιλία είναι ακόμη πιο απαιτητικός: «Ἦκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, οὐ φονεύσεις· ὃς δ' ἂν φονεύσῃ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκὴ ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει»⁶⁷. («*Ακούσατε ότι ελέχθη στους προγόνους σας “να μην κάνεις φόνο· όποιος δε κάνει φόνο, θα είναι ένοχος και θα παραπεμφθεί στο τοπικό δικαστήριο”. Εγώ, όμως, σας λέω ότι καθένας που οργίζεται εναντίον του αδελφού του χωρίς λόγο έχει την ίδια ενοχή, όπως εκείνος που δικάζεται για φόνο από το τοπικό δικαστήριο*»).

Μια μορφή ακούσιου φόνου είναι τα τροχαία ατυχήματα, τα οποία στοιχίζουν τη ζωή σε πολλούς ανθρώπους και οφείλονται σε απροσεξία ή αδιαφορία. Μαζικοί φόνοι γίνονται, ωστόσο, και κατά τους πολέμους, όπου εκατοντάδες και χιλιάδες άνθρωποι βασανίζονται και σκοτώνονται.

Αναντίρρητα, ο φόνος στη Χριστιανική θρησκεία συνιστά μία πράξη θεοστυγής και αποτελεί μία εκ των πλέον σοβαρών παραβιάσεων του θείου νόμου. Ο αδελφοκτόνος Κάιν επισύρει την οργή του Θεού στην ιστορία της Γενέσεως, σε σημείο μάλιστα που να τιμωρείται σκληρότερα και από την ποινή του θανάτου, την οποία ο ίδιος ο Κάιν εξαιτείται. Στην Καινή Διαθήκη, ο Απόστολος Ιωάννης ρητά εξαγγέλλει ότι «πᾶς ἀνθρωποκτόνος οὐκ ἔχει ζωὴν αἰώνιον ἐν αὐτῷ μένουσαν»⁶⁸.

Μία μοναδική εξαίρεση υπάρχει, όπου η αφαίρεση της ανθρώπινης ζωής γίνεται ανεκτή υπό ορισμένες προϋποθέσεις από την Εκκλησία, χωρίς όμως ποτέ να θεωρείται αποδεκτή: πρόκειται για τη νόμιμη άμυνα και τη συμμετοχή σε δίκαιο πόλεμο. Περίπτωση νόμιμης άμυνας υπάρχει όταν η ζωή μας απειλείται σοβαρά από την άδικη επιβουλή ενός κατά πολύ ισχυρότερου από εμάς αντιπάλου, για την αντιμετώπιση του οποίου δε διαθέτουμε πια κανένα άλλο αποτελεσματικό μέσο παρά

⁶⁶ Παλαιά Διαθήκη, Ἐξόδος, Κεφ. 20, χωρ. 15.

⁶⁷ Καινή Διαθήκη, Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, 5, 21 – 22.

⁶⁸ Καινή Διαθήκη, Κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, Κεφ. Γ', χωρ. 15.

μόνο τη θανάτωσή του. Πρόκειται για το δικαίωμα αυτοπροστασίας του αθώου θύματος απέναντι στον άδικο θύτη.

Ο αμυντικός πόλεμος θεωρείται δίκαιος, γιατί είναι η νόμιμη άμυνα ενός έθνους απέναντι στον βάρβαρο εχθρό. Οτιδήποτε καλείται νόμιμη άμυνα για το άτομο, είναι δίκαιος πόλεμος για το κοινωνικό σύνολο. Πρόκειται για τον αμυντικό, πατριωτικό πόλεμο, που διεξάγεται για την προστασία των «ιερών και των οσίων» του λαού και της χώρας από τον άδικο εισβολέα. Συνήθως, ο αμυνόμενος τυχαίνει να είναι ανίσχυρος, ενώ ο επιτιθέμενος συμβαίνει να είναι πανίσχυρος. Για να προστατευτεί το δίκαιο του ανίσχυρου απέναντι στην ισχύ του άδικου εισβολέα, η Εκκλησία ευλογεί τα όπλα, εύχεται στη λατρεία της υπέρ της πολιτικής ηγεσίας, των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας κάθε χώρας και συμμετέχει ενεργά στους εθνικούς απελευθερωτικούς αγώνες.

Παρόλα αυτά, όμως, επειδή η Εκκλησία θεωρεί τη ζωή ως το πολυτιμότερο δώρο του Θεού στον άνθρωπο, που κατά κανένα τρόπο δεν επιτρέπεται να αφαιρείται, όπως ήδη προαναφέρθηκε, ο φόνος, ακόμη και στη νόμιμη άμυνα ή τον δίκαιο πόλεμο, θεωρείται κακό. Συνιστά αναγκαία επιλογή, «αναγκαίο κακό». Έτσι, απαγορεύεται να χειροτονούνται κληρικοί όσοι αφαίρεσαν ανθρώπινη ζωή είτε σε καιρό ειρήνης είτε κατά τη διάρκεια της θητείας τους σε εμπόλεμη κατάσταση.

3.2.2. Η ανθρωποκτονία στο «Πηδάλιον»

Ακολουθώντας, παρουσιάζονται οι κανόνες που απαντώνται στο πλέγμα των Ιερών Κανόνων του «Πηδαλίου» και σχετίζονται με πράξεις και συμπεριφορές συνυφασμένες με τον φόνο:

- Κανών ζ' του Μεγάλου Βασιλείου: «*Τῶν ἀρρένοφθόρων, ζωοφθόρων, φονέων, φαρμακῶν, μοιχῶν καὶ εἰδολωλατρῶν ἢ αὐτῆ ἐπιτιμία*».
«Ἄρρενοφθόροι καὶ ζωοφθόροι καὶ φονεῖς καὶ φαρμακοὶ καὶ μοιχοὶ καὶ εἰδωλολάτραι τῆς αὐτῆς καταδίκης εἰσὶν ἠξιωμένοι, ὥστε ὃν ἔχεις ἐπὶ τῶν ἄλλων τύπον καὶ ἐπὶ τούτων φύλαζον. Τοὺς δὲ ἐν τριάκοντα ἔτεσι μετανοήσαντας ἐπὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ, ἣν ἐν ἀγνοίᾳ ἔπραξαν, οὐκ ἀμφιβάλλειν ἡμᾶς προσῆκεν εἰς τὸ παραδέξασθαι ἦτε γὰρ ἀγνοια συγγνώμης ἀξίους αὐτοὺς ποιεῖ, καὶ τὸ ἐκούσιον τῆς ἐξαγορεύσεως καὶ ἡ παράστασις ἐν τοσοῦτῳ χρόνῳ γενομένη, σχεδὸν γὰρ ὄλην τὴν γενεὰν ἀνθρώπου παρεδόθησαν τῷ Σατανᾷ, ἵνα παιδευθῶσι μὴ ἀσχημονεῖν. Ὡστε,

κέλευσον αὐτοὺς ἤδη ἀνυπερθέτως δεχθῆναι, μάλιστα εἰ καὶ δάκρυα ἔχουσι δυσωποῦντά σου τὴν εὐσπλαγχνίαν καὶ βίον ἐπιδείκνυνται ἄξιον συμπαθείας»⁶⁹.

Ἡ ἐρμηνεία τοῦ Κανόνα κατὰ το ἱερό «Πηδάλιον» ἔχει ὡς ἐξῆς: «Εἰς τὴν ὁμοίαν παιδείαν καὶ τὸ ἐπιτίμιον καταδικάζει ὁ παρὼν Κανὼν τοὺς ἀρσενοκοίτας καὶ κτηνοβάτας, (περὶ ὧν ὄρα τὸν ις' τῆς ἐν Ἀγκύρα), καὶ τοὺς φονεῖς (ὄρα τὸν ζς' Ἀποστολικόν, καὶ πζ' τῆς ς'), καὶ τοὺς εἰδωλολάτραι, ἧτοι ἢ τοὺς μάγους, κατὰ τὸν Βαλσαμῶνα καὶ Ζωναρᾶν, ὡς ἐπικαλουμένους τοὺς δαίμονας, ἢ κατ' ἄλλους, τοὺς κατὰ τινα περίστασιν ἀρνηθέντας τὸν Χριστὸν καὶ θύσαντας εἰς τὰ εἰδῶλα (καὶ ὄρα τὸν ια' τῆς α')· εἰς τὴν αὐτὴν δὲ παιδείαν καταδικάζονται οὗτοι ὅλοι, ὅχι κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἐπιτιμιῶν, διὰ τί ἄλλοι μὲν ἀπὸ αὐτοῦ εἰς περισσότερους χρόνους ἐπιτιμῶνται, ἄλλοι δὲ εἰς ὀλιγωτέρους, ὡς ἐν τοῖς ἰδίοις αὐτῶν τόποις καὶ Κανόσι φαίνονται· ἀλλὰ καθ' ὃ ὅλοι οὗτοι εἰς πολυχρόνια ἐπιτίμια ὑποβάλλονται, κατὰ τὸν Ζωναρᾶν, καὶ καθ' ὃ ὅλοι εἰς τοὺς τέσσαρας τόπους τῆς μετανοίας ἐβάλλοντο, κατὰ τὸν Βαλσαμῶνα. Ὅσοι δὲ εἰς τριάκοντα χρόνους ἐμετανόησαν διὰ τὴν σαρκικὴν ἀκαθαρσίαν ὅπου ἐν ἀγνοίᾳ ἔπραξαν, (τυχὸν μὲ συγγένισσαν αὐτῶν σμιχθέντες, χωρὶς νὰ ἤξεύρουσιν τὴν συγγένειαν ἢ τοιοῦτο ἄλλο· οὗτοι ἀναμφιβόλως πρέπει νὰ δεχθοῦν εἰς τὴν τῶν Μυστηρίων κοινωνίαν διὰ πολλὰ αἴτια, διὰ τὴν ἀγνοίαν τῆς ἁμαρτίας, διὰ τὴν θεληματικὴν ἐξομολόγησίν των, διὰ τὰ δάκρυα καὶ τὴν ἀξίαν ἐλέους ζῶν ὅπου δείχνουσι καὶ διὰ τὸ πολυχρόνιον ἐπιτίμιον ὅπου ἐδοκίμασαν. Διότι σχεδὸν μίαν ὀλόκληρον γενεὰν ἀνθρώπου παρεδόθησαν εἰς τὸν σατανᾶν, χωρισθέντες ἀπὸ τὴν κοινωνίαν τῶν πιστῶν, ὡς ὁ παραδοθεὶς ἐκεῖνος Κορίνθιος εἰς τὸν σατανᾶν, διὰ νὰ μάθουν καὶ αὐτοί, ὡς ἐκεῖνος, νὰ μὴ κάμνουν τοιαῦτα ἀκάθαρτα»⁷⁰.

Σύμφωνα, επομένως, με τὸν Κανόνα ζ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ὁ φόνος δὲν ἐξαιρεῖται ἀπὸ τις ὑπόλοιπες κατηγορίες ἀμαρτημάτων. Ὁμοφυλόφιλοι, κτηνοβάτες, δολοφόνοι, δηλητηριαστές, μάγοι, εἰδωλολάτραι, ὅλοι ἀνεξαιρέτως ἀντιμετωπίζονται ὡς ἀμαρτωλοί καὶ ἀρα ὑποβάλλονται σὲ κανονικὸ πλαίσιο καὶ ἀπομονώνονται ἀπὸ τα εὐεργετήματα (Θεῖα Ευχαριστία) τοῦ λοιποῦ Σώματος τῆς Ἐκκλησίας γιὰ χρονικὸ διάστημα που εἶναι ἀνάλογο τῆς βαρύτητος τοῦ ἀμαρτήματος που διέπραξαν.

Ἔτσι, οἱ ἀρρενοφθόροι καὶ ζωοφθόροι καὶ μοιχοί ἐπιτιμῶνται γιὰ δεκαπέντε (15) ἔτη, οἱ δὲ ἐκουσίως φονεύσαντες καὶ οἱ δηλητηριαστές γιὰ εἴκοσι (20) ἔτη. Οἱ

⁶⁹ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 593.

⁷⁰ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ.σ. 593 – 594.

ειδωλόατρες, οι οποίοι βαπτίστηκαν χριστιανοί, συγκαταλέγονται μεταξύ των πιστών και μετέχουν των αγιασμάτων, οι δε χριστιανοί που θυσίασαν στα είδωλα οφείλουν να μετανοούν σ' όλη τους τη ζωή. Όσοι όμως γόητες επικαλούνται δαίμονες, ζητούν από αυτούς βοήθεια και συνεχίζουν να τους προσκυνούν υπόκεινται σε πολυετή τιμωρία. Εάν όμως μετανοήσουν και εκουσίως εξομολογηθούν, πρέπει να γίνονται δεκτοί στην Εκκλησία⁷¹.

- Κανών η' του Μεγάλου Βασιλείου: «Περὶ φόνου καὶ φονέων».

«Ὁ ἀξίνη παρὰ τὸν θυμὸν κατὰ τῆς ἑαυτοῦ γαμετῆς χρησάμενος, φονεὺς ἐστὶ. Καλῶς δέ με ὑπέμνησας καὶ ἀξίως τῆς σεαυτοῦ συνέσεως, εἰπεῖν περὶ τούτων πλατύτερον, διότι πολλὰ ἐν τοῖς ἐκουσίοις καὶ τοῖς ἀκουσίοις διαφοραί. Ἀκούσιον μὲν γὰρ ἐστὶ παντελῶς καὶ πόρρω τοῦ κατάρξαντος, τὸ ἀκοντίζοντα λίθον ἐπὶ κύνα ἢ δένδρον ἀνθρώπου τυχεῖν· ἢ μὲν γὰρ ὀρμὴ ἦν τὸ θηρίον ἀμύνασθαι ἢ τὸν καρπὸν κατασεῖσαι, ὑπέβη δὲ αὐτομάτως τῇ πληγῇ κατὰ πάροδον ὁ παραπεσὼν, ὥστε τὸ τοιοῦτον ἀκούσιον. Ἀκούσιον μέντοι, καὶ εἴ τις, βουλόμενος ἐπιστρέψαι τινά, ἰμάντι ἢ ράβδῳ μὴ σκληρᾷ τύπτει, ἀποθάνοι δὲ ὁ τυπτόμενος· ἢ γὰρ πρόθεσις ἐνταῦθα σκοπεῖται, ὅτι βελτιῶσαι ἠβούλετο τὸν ἀμαρτάνοντα, οὐκ ἀνελεῖν. Ἐν τοῖς ἀκουσίοις ἐστὶ κάκεινο ὁμοίως, τὸ ἀμυνόμενόν τινα ἐν μάχῃ, ξύλῳ ἢ χειρὶ ἀφειδῶς ἐπὶ τὰ καίρια τὴν πληγὴν ἐνεγκεῖν, ὥστε κακῶσαι αὐτόν, οὐχ ὥστε παντελῶς ἀνελεῖν, ἀλλὰ τοῦτο ἤδη προσεγγίζει τῷ ἐκουσίῳ· ὁ γὰρ τοιοῦτω χρησάμενος ὀργάνῳ πρὸς ἄμυναν ἢ ὁ πεφεισμένως τὴν πληγὴν ἐπαγωγὼν, δῆλός ἐστι διὰ τὸ κεκρατῆσθαι ὑπὸ τοῦ πάθους ἀφειδῶν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁμοίως καὶ ὁ ξύλῳ βαρεῖ ἢ λίθῳ μείζονι τῆς δυνάμεως τῆς ἀνθρωπίνης χρησάμενος, τοῖς ἀκουσίοις ἐναριθμεῖται, ἄλλο μὲν τι προελόμενος, ἄλλο δὲ τι ποιήσας· ὑπὸ γὰρ τοῦ θυμοῦ τοιαύτην ἤνεγκε τὴν πληγὴν, ὥστε ἀνελεῖν τὸν πληγέντα, καίτοι ἢ σπουδὴ ἦν αὐτῷ συντρίψαι τυχόν, οὐχὶ δὲ καὶ παντελῶς θανατῶσαι. Ὁ μὲν τοι ξίφει χρησάμενος ἢ ὄφτινιῶν τοιοῦτω οὐδεμίαν ἔχει παραίτησιν, καὶ μάλιστα ὁ τὴν ἀξίνην ἀκοντίσας· καὶ γὰρ οὐδὲ ἀπὸ χειρὸς φαίνεται πλήξας, ὥστε τὸ μέτρον τῆς πληγῆς ἐπ' αὐτῷ εἶναι, ἀλλ' ἠκόντισεν, ὥστε καὶ τῷ βάρει τοῦ σιδήρου καὶ τῇ ἀκμῇ καὶ τῇ διὰ πλείστου φορᾷ ὀλεθρίαν ἀναγκαίως τὴν πληγὴν γενέσθαι. Ἐκούσιον δὲ πάλιν παντελῶς καὶ οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἔχον, οἷόν ἐστι τὸ τῶν ληστῶν καὶ τῶν πολεμικῶν ἐφόδων. Οὗτοι μὲν γὰρ διὰ χρήματα ἀναιροῦσι, τὸν ἔλεγχον ἀποφεύγοντες, οἳ τε ἐν τοῖς πολέμοις ἐπὶ φόνους ἔρχονται, οὔτε φοβῆσαι, οὔτε

⁷¹ Ερμηνεία Ζωναρά (Ράλλης & Ποτλής (1854), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τόμ. δ', σ.σ. 110 - 111).

σωφρονίσαι, ἀλλ' ἀνελεῖν τοὺς ἐναντιουμένους ἐκ τοῦ φανεροῦ προαιρούμενοι. Καὶ μέντοι, κἂν δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν περίεργόν τις φάρμακον ἐγκεράσῃ, ἀνέλη δέ, ἐκούσιον τιθέμεθα τὸ τοιοῦτον, οἷα ποιοῦσιν αἱ γυναῖκες πολλάκις, ἐπασιδαῖς τισι καὶ καταδέσμοις πρὸς τὸ ἑαυτῶν φίλτρον ἐπάγεσθαί τινας πειρώμεναι καὶ προσδιδούσαι αὐτοῖς φάρμακα, σκότωσιν ἐμποιοῦντα ταῖς διανοίαις. Αἱ τοιαῦται τοίνυν ἀνελοῦσαι, εἰ καὶ ἄλλο προελόμεναι, ἄλλο ἐποίησαν, ὅμως διὰ τὸ περίεργον καὶ ἀπηγορευμένον τῆς ἐπιτηδεύσεως, ἐν τοῖς ἐκουσίως φονεύουσι καταλογίζονται. Καὶ αἱ τοίνυν τὰ ἀμβλωθρίδια διδοῦσαι φάρμακα, φονεῦτριά εἰσι καὶ αὐταί, καὶ αἱ δεχόμεναι τὰ ἐμβρυοκτόνα δηλητήρια. Ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον»⁷².

Ἡ ἐρμηνεία τοῦ Κανόνα κατὰ το ἱερό «Πηδάλιον» ἔχει ὡς ἐξῆς: «Περὶ φόνων ἐκουσίων καὶ ἀκουσίων ἐρωτηθεὶς ὁ Ἅγιος, ἀποκρίνεται διὰ τοῦ παρόντος Κανόνας, διαιρῶν, ποῖοι μὲν εἶναι ἐκούσιοι καὶ θεληματικοί, ποῖοι δὲ ἀκούσιοι καὶ χωρὶς τὸ θέλημα τοῦ ἀνθρώπου γινόμενοι, καὶ ποῖοι εἶναι κοντὰ εἰς τοὺς ἐκούσιους. Καὶ ἀκούσιοι μὲν εἶναι, ἐὰν τινὰς ρίψῃ πέτραν εἰς θηρίον ἢ δένδρον καὶ κατὰ τύχην περνῶντα ἐκεῖθεν ἄνθρωπον κτυπήσῃ καὶ θανατώσῃ αὐτόν. Καὶ ἐὰν θέλωντάς τινας σωφρονήσῃ τινά, κτυπήσῃ αὐτόν ἐλαφρὰ μὲ λουρὶ ἢ ραβδί μικρὸν καὶ συμβῆ νὰ ἀποθάνῃ ὁ κτυπηθεὶς. Ἐκούσιοι δὲ καὶ θεληματικοὶ φόνοι εἶναι, ἐὰν τινὰς μὲ ἀξίνῃ, ἢ κρατῶντάς τιν ἢ ρίπτωντάς τιν δηλαδὴ ἀπὸ τὸ χέρι του, κτυπήσῃ τὴν γυναῖκά του ἢ ἄλλον τινὰ εἰς τὸν θυμὸν του καὶ ἀποθάνῃ· ἐὰν μεταχειρισθῇ τινὰς μαχαίρι ἢ τουφέκι, ἢ ἄλλο τοιοῦτο εἰς τὸ νὰ κτυπήσῃ. Ἐκουσίως φονεύουν οἱ κλέπται καὶ οἱ πολέμοις κάμνοντες διὰ νὰ ἀρπάσουν ἄσπρα. Καὶ οἱ γυναῖκες καὶ ἄνδρες ὅπου κατασκευάζουν κάποια φαρμακερὰ ποτά, καὶ τὰ δίδουν εἰς τινὰς διὰ νὰ τοὺς ἐλκύσουν εἰς τὸν σαρκικὸν αὐτῶν ἔρωτα, αὐτοὶ δὲ πίνοντές τα σκοτίζονται εἰς τὸν νοῦν καὶ ἀποθνήσκουν. Ὁμοίως ἐκουσίως φονεύουν καὶ ἐκεῖνοι ὅπου δίδουν καὶ δέχονται τὰ φαρμακερὰ βότανα διὰ νὰ θανατώσουν τὰ ἐν ταῇ κοιλίᾳ των βρέφη, (...). Φόνοι δὲ ἀκούσιοι μὲν, πλησιάζοντες ὅμως κοντὰ εἰς τοὺς θεληματικούς εἶναι, ἐὰν τινὰς μαχόμενος μὲ τινά, κτυπήσῃ αὐτόν εἰς καίριον καὶ θανατηφόρον μέρος ἀλύπητα μὲ ξύλον ἢ μὲ τὸ χέρι του, καὶ ἐκ τῆς πληγῆς ἀποθάνῃ ὁ ἄνθρωπος, ὁμοίως καὶ ἐὰν τινὰς μεταχειρισθῇ ξύλον βαρὺ καὶ μεγάλην πέτραν ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπίνην δύναμιν εἰς τὸ νὰ κτυπήσῃ τινά, καὶ συμβῆ νὰ ἀποθάνῃ ὁ κτυπηθεὶς»⁷³.

⁷² Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ.σ. 594 – 595.

⁷³ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ.σ. 595 – 596.

Στον Κανόνα αυτό, ο Νικόδημος ο Αγιορείτης ξεκαθαρίζει και διασαφηνίζει τον όρο «ανθρωποκτονία», κατηγοριοποιεί τα είδη ανθρωποκτονιών και παρουσιάζει απτά παραδείγματα φόνων, με περιπτώσεις ορμώμενες από την καθημερινή ζωή των ανθρώπων, ώστε να καταστήσει σαφή την έννοια του αμαρτήματος αυτού. Σε τρεις κατηγορίες διακρίνει ο Άγιος τους φόνους:

- *Εκούσιοι και θεληματικοί / σκόπιμοι φόνοι*, δηλαδή ο δράστης ήθελε να φονεύσει, άρα υπάρχει φόνος εκ προμελέτης. Συμβαίνουν, όταν κάποιος, θυμωμένος, κτυπήσει τη γυναίκα του ή κάποιον άλλον συνάνθρωπό του με αξίνα (είτε κρατώντας την είτε πετώντας την) και εκείνος τελικά πεθάνει. Παρόμοια, εάν κατά την πράξη φόνου χρησιμοποιήσει κάποιο άλλο εργαλείο, όπως μαχαίρι ή ακόμη και κάποιο όπλο, όπως το τουφέκι. Σ' αυτή την κατηγορία δολοφόνων συμπεριλαμβάνονται οι κλέφτες και οι απατεώνες με σκοπό την αρπαγή χρημάτων. Συνάμα, συλλαμβάνοντας και τη σημερινή θεωρία του «ενδεχόμενου δόλου», ορίζει ότι αν κάποιος προσφέρει σε άλλο πρόσωπο «περίεργον φάρμακον» για να το ελκύσει σε σαρκικό έρωτα και το άτομο αυτό αποθάνει, τότε ο προσφέρων το φάρμακο είναι υπεύθυνος για τον θάνατο του προσώπου, όπως ακριβώς κι εκείνος που διαπράττει ανθρωποκτονία εκ προθέσεως με ευθύ δόλο. Μα και η κατάποση δηλητηριωδών βοτάνων, προκειμένου να διακοπεί η κύηση, συγκαταλέγεται στους εκούσιους φόνους, που γίνονται με πρόθεση και σκοπιμότητα.
- *Ακούσιοι φόνοι, αλλά δίχως τη θέληση του δράστη*, δηλαδή φόνοι εξ αμελείας. Προκαλούνται όταν κάποιος πετάξει μία πέτρα σε κάποιο άγριο ζώο ή στο δέντρο και κατά λάθος χτυπήσει και σκοτώσει κάποιον άνθρωπο που θα τύχει να περνάει εκείνη τη στιγμή. Επίσης, προκύπτουν όταν κάποιος, προκειμένου να σωφρονίσει συνάνθρωπό του, τον ραπίσει ελαφρά με κάποιο λουρί ή ραβδί δέντρου και ο κτυπηθείς τύχει να πεθάνει.
- *Ακούσιοι φόνοι, αλλά με στοιχεία των εκουσίων*, δηλαδή ο δράστης έχει τη δυνατότητα να προβλέψει ότι από τις ενέργειές του είναι δυνατόν να προκληθεί φόνος. Υφίστανται στην περίπτωση που κατά την πάλη μεταξύ ανθρώπων κάποιος κτυπήσει θανατηφόρα τον συνάνθρωπό του, με τραγική απόρροια τον θάνατο του χτυπημένου. Τέλος, εάν κάποιος χρησιμοποιήσει κάποιο βαρύ ξύλο ή μεγάλη πέτρα, προκειμένου να χτυπήσει κάποιον, και τελικά ο χτυπημένος πεθάνει.

Παρατηρούμε, συνεπώς, πως δια του η΄ Κανόνος ο Ιεράρχης Μ. Βασίλειος προβαίνει ουσιαστικά στην οριοθέτηση και διάκριση του ακούσιου και του εκούσιου φόνου. Δηλαδή, με τα σημερινά δεδομένα του Ποινικού Δικαίου, κάνει λόγο για την ανθρωποκτονία εκ προθέσεως, την ανθρωποκτονία εξ αμελείας, για το σημερινό έγκλημα εκ του αποτελέσματος και για τη θανατηφόρο σωματική βλάβη.

Η προσπάθεια του Μ. Βασιλείου να εισχωρήσει στην ψυχή του δράστη και να διαπιστώσει αν πράγματι υπάρχει σκοπός φόνου ή όχι είναι εμφανής σε όλο τον κανόνα. Θεωρείται αρκετή η πρόθεση και ο σκοπός που περιέχει την αφαίρεση ανθρώπινης ζωής, άσχετα αν αυτή θα πραγματοποιηθεί.

Εξηγεί ο Βαλσαμών ότι, σύμφωνα με τον Μ. Βασίλειο, αυτός που είχε σκοπό να διαπράξει φόνο, ακόμη κι αν δεν σκότωσε αλλά απλώς τραυμάτισε, θεωρείται φονέας, όπως επίσης και εκείνος που δεν ήθελε να φονεύσει αλλά φόνευσε. Επίσης, ο ακουσίως φονεύσας καταδικάζεται από το αποτέλεσμα, δηλαδή τον φόνο, ενώ ο εκουσίως φονεύσας από μόνη την πρόθεση. Μνημονεύει, επίσης, ότι για τους εκουσίως δολοφόνους εξεδόθη νεαρά από τον αυτοκράτορα Μανουήλ Κομνηνό, η οποία παραγγέλλει στους διοικητές των θεμάτων, στις στρατιωτικές τους δυνάμεις και τους στρατηγούς αυτών, εάν γίνει κάποιος φόνος στο θέμα τους, αμέσως να συλλάβουν τον φονέα και να τον στείλουν στον βασιλέα ή στον έπαρχο για να εγκλεισθεί σε δημόσια φυλακή και να υποστεί τις νόμιμες τιμωρίες. Εάν δε κάποιος, ενώ μπορούσε να συλλάβει τον φονέα, δεν το έκανε, να κριθεί ως ενεργήσας κατά του βασιλέα. Όποιος δε προσφύγει στην Εκκλησία, αφού υποστεί τα εκκλησιαστικά επιτίμια, να αποσταλεί κατόπιν στο θέμα, όπου διέπραξε τον φόνο, και να δικαστεί εκεί, ώστε να περάσει τον υπόλοιπο χρόνο της ζωής του χωρίς να μπορεί να αποδράσει. Εάν δε ο φόνος έγινε όχι μόνο εκουσίως αλλά και εκ προμελέτης, τότε ή να αποκεφαλισθεί ή να περάσει την εναπομείνασα ζωή του στη φυλακή. Αλλά και οι εκκλησιαστικοί κριτές πρέπει αυστηρώς να τιμωρούν τα εγκλήματα και να μη μειώνουν τον χρόνο της ποινής των φονέων. Αν δε κάποιος καταφύγει σε μοναστήρι εκτός της επαρχίας που έγινε ο φόνος, θα περάσει εκεί εγκλειστος όλη του τη ζωή, ουδέποτε συγχωρούμενος⁷⁴.

Αναμφίβολη κατά τον παραπάνω κανόνα είναι και η ύπαρξη σκοπού καταστροφής της ανθρώπινης ζωής επί «πολεμικῶν ἐφόδων», ακριβώς γιατί εξ

---

⁷⁴ Ράλλης & Ποτλής (1854), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τόμ. δ΄, σ.σ. 116 – 119.

ορισμού όσοι λαμβάνουν μέρος σε αυτές «ἐπὶ φόνους ἔρχονται», μετέχουν δηλαδή με σκοπό να φονεύσουν και όχι με σκοπό να φοβίσουν ή να σωφρονίσουν, «ἀλλὰ ἀνελεῖν τοὺς ἐναντιουμένους»⁷⁵.

Επίσης, το ὄργανο, με το οποίο έγινε η αφαίρεση της ανθρώπινης ζωής, αποτελεί τεκμήριο εκδηλώσεως φονικής διάθεσης και σκοπού. Επειδή, όμως, η διαπίστωση της ύπαρξης εσωτερικού υποκειμενικού στοιχείου δεν είναι ευχερής, οι ιεροί κανόνες χρησιμοποιούν τεκμήρια υπάρξεως του σκοπού θανατώσεως, μεταξύ των οποίων κατατάσσεται και το χρησιμοποιούμενο ὄργανο⁷⁶. Ἐτσι, το ξίφος και η αζίνα ή οτιδήποτε παρόμοιο, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να αφαιρέσει ανθρώπινη ζωή, τεκμαίρεται ως ὄργανο εκουσίου φόνου και εκείνος που τα χρησιμοποίησε «οὐδεμίαν ἔχει παραίτησιν», δηλαδή δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι εκουσίως εφόνευσε.

- Κανὼν ια΄ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου: «Περὶ τοῦ ἀκουσίου φονεύσαντος».

«Ὁ δὲ τὸν ἀκούσιον ποιήσας φόνον, ἀρκούντως ἐξεπλήρωσε τὴν δίκην ἐν τοῖς ἔνδεκα ἔτεσι. Δῆλον γὰρ ὅτι ἐπὶ τῶν πληγέντων τὰ Μωϋσέως παρατηρήσομεν, καὶ τὸν κατακλιθέντα μὲν ὑπὸ τῶν πληγῶν, ἃς ἔλαβε, βαδίσαντα δὲ πάλιν ἐπὶ τῇ ράβδῳ αὐτοῦ, οὐ λογισόμεθα πεφονεῦσθαι. Εἰ δὲ καὶ οὐκ ἐξανέστη μετὰ τὰς πληγὰς, ἀλλ’ οὖν τῷ μὴ προελέσθαι αὐτὸν ἀνελεῖν, ὁ τυπτήσας, φονευτὴς μὲν, ἀλλ’ ἀκούσιος διὰ τὴν πρόθεσιν»⁷⁷.

Η ερμηνεία του Κανόνα κατά το ιερό «Πηδάλιον» έχει ως εξής: «Ἐνας χωρὶς τὸ θέλημα τοῦ φόνον ποιήσας, ἔνδεκα χρόνους διεπέρασεν ἀφωρισμένος ἐν μετανοίᾳ. Ἐρωτηθεὶς δὲ περὶ τούτου ὁ Ἅγιος ἀπεκρίθη διὰ τοῦ παρόντος, ὅτι ἀρκετὸς εἶναι ὁ Κανὼνας του αὐτὸς καὶ πρέπει νὰ λυθῇ ἀπὸ αὐτόν. Προσθέτει δὲ ὅτι πρέπει εἰς τοὺς κτυπηθέντας νὰ παρατηροῦμεν καὶ τὰ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου. Λέγει γὰρ ἐκεῖνος, ὅτι ἂν τινὰς δαρθῇ, καὶ ἀπὸ τὸν δαρμόν καταπέση εἰς τὸ στρῶμα· ἐὰν μετὰ ταῦτα σηκωθῇ καὶ περιπατήσῃ μετὰ τὸ ράβδι του λείψανα ἔτι ἔχων τῆς ἀσθενείας, δὲν λογίζεται ὅτι ἐφονεύθη, ἂν μετὰ ταῦτα ἀποθάνῃ, καὶ ὁ δείρας αὐτόν, φονεὺς δὲν λογίζεται. Κοντὰ εἰς τὰ Μωσαϊκὰ ταῦτα προσθέτει ὁ Ἅγιος, ὅτι, ἂν δὲν ἐσηκώθη ἀφ’ οὗ ἐδάρθη, ἀλλ’ ἐτελεύτησε, φονεὺς μὲν εἶναι ὁ τοῦτον δείρας, ἀκούσιος ὅμως καὶ ὄχι θεληματικός, καθ’ ὅτι δὲν ἤθελε νὰ τὸν φονεύσῃ, ἀλλὰ μόνον νὰ τὸν δείρῃ»⁷⁸.

⁷⁵ Χριστινάκης (1994), *Θέματα Κανονικοῦ καὶ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου*, τόμ. Α΄, σ.σ. 168 – 169.

⁷⁶ Χριστινάκης (1994), *Θέματα Κανονικοῦ καὶ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου*, τόμ. Α΄, σ.σ. 168 – 169.

⁷⁷ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 598.

⁷⁸ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 599.

Σ' αυτόν τον κανόνα, ο Άγιος επικεντρώνεται στον ακούσιο φόνο, ερμηνεύοντας και διασαφηνίζοντας περαιτέρω τον όρο. Στην ουσία, ασχολείται με το λεπτό ζήτημα του ποινικού μας δικαίου, το οποίο αφορά στη δυσχερή διάκριση ανάμεσα στο αδίκημα της θανατηφόρου σωματικής βλάβης και της ανθρωποκτονίας εκ προθέσεως. Αρχικά, θέτει τον χρόνο απομόνωσης στη μετάνοια και μεταμέλεια όποιου διαπράξει ανθρωποκτονία παρά τη θέλησή του. Ο χρόνος αυτός ορίζεται στα (11) έντεκα χρόνια. Επίσης, επισημαίνει πως, προκειμένου να κατηγοριοποιηθεί σωστά ένας φόνος ώστε να επιβληθεί η πρέπουσα κύρωση στον θύτη, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και η συμπεριφορά / δράση του χτυπημένου, κατά τα όσα αναφέρει ο Μωσαϊκός νόμος. Δηλαδή, εάν κάποιος χτυπηθεί και πέσει στο έδαφος, αλλά μετά σηκωθεί – παρά το χτύπημα που δέχτηκε – και κατευθυνθεί προς εκείνον που τον χτύπησε, μα τελικά πεθάνει, τότε δε θεωρείται ότι διεπράχθη φόνος. Αντίθετα, εάν ο χτυπημένος δε σηκωθεί μετά το χτύπημα, τότε ο θύτης θεωρείται «φονεύς», που έχει διαπράξει ακούσιο και μη θεληματικό φόνο, καθότι δε σκόπευε στη θανάτωση του συνανθρώπου του, παρά μόνο σε κάποιο χτύπημα σωφρονισμού του. Συνάγεται, λοιπόν, πως το όλο ζήτημα επιλύεται επί τη βάση αντικειμενικών κριτηρίων, αναλόγως, βέβαια, με την κρινόμενη περίπτωση.

Η μη επίτευξη θανάτου δε σημαίνει κατά το Εκκλησιαστικό Δίκαιο και ατιμωρησία. Ο Βαλσαμών, ερμηνεύοντας τον ια' κανόνα του Μ. Βασιλείου, γράφει ότι «*Ὁ ἐκούσιος φόνος ἐκ μόνης τῆς προθέσεως κατακρίνεται, κἂν μὴ προβῆ ἀποτέλεσμα ἥτοι θάνατος*», με αποτέλεσμα η ποινή που επιβάλλεται για την απόπειρα φόνου να είναι ίση προς αυτήν του τετελεσμένου εγκλήματος⁷⁹.

Αλλά και στα «*Βασιλικά*», τα οποία συνεχίζουν την προϋπάρχουσα Ρωμαϊκή διδασκαλία, τονίζεται ότι ο έχων σκοπό να φονεύσει λογίζεται ως φονιάς «*κἂν μὴ φονεύσῃ ἀλλὰ τραυματίσῃ*». Είναι ακόμα χαρακτηριστικό ότι οι ληστές τιμωρούνται ως εκούσιοι φονείς, έστω και αν δε φονεύσουν, γιατί υπάρχει σε αυτούς πάντα ο ενδεχόμενος δόλος φόνου, η απόφαση δηλαδή να φονεύσουν αν χρειαστεί⁸⁰.

Επίσης, εκτός της ποινής του αυτουργού της απόπειρας φόνου, κατά κανόνα, τιμωρούνται και οι συμμετοχοί αυτού, όσοι κατά την πράξη ή ενίοτε και μετά αυτήν παρείχον οποιαδήποτε βοήθεια στον δράστη. Εάν, όμως, κάποιος

⁷⁹ Ράλλης & Ποτλής (1854), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τόμ. δ', σ.σ. 130 – 131.

⁸⁰ Χριστινάκης (1978), *Απόπειρα Εκκλησιαστικού Εγκλήματος*, σ.σ. 557 – 567.

παρέλειψε να προλάβει τον φόνο ή την απόπειρα φόνου –π.χ. ιατρός, συγγενής πρώτου βαθμού κ.ά.– λόγω ηθικού κωλύματος και να μαρτυρήσει την ενοχή του άλλου ή ως χριστιανός δεν πρόλαβε να διασώσει τον αδελφό του, τότε θεωρείται ως συμμετοχος στον φόνο ή την απόπειρα αυτού, λιγότερο ή περισσότερο, ανάλογα με τις περιστάσεις ή τα συντρέχοντα περιστατικά⁸¹.

- Κανών ιγ' του Μεγάλου Βασιλείου: «*Περὶ τῶν ἐν πολέμοις φονευσάντων*».

«Τοὺς ἐν πολέμοις φόνους οἱ Πατέρες ἡμῶν ἐν τοῖς φόνοις οὐκ ἐλόγισαντο, ἐμοὶ δοκεῖ συγγνώμην διδόντες τοῖς ὑπὲρ σωφροσύνης καὶ εὐσεβείας ἀμυνομένοις. Τάχα δὲ καλῶς ἔχει συμβουλεύειν, ὡς τὰς χεῖρας μὴ καθαρούς, τριῶν ἐτῶν τῆς κοινωνίας μόνης ἀπέχεσθαι»⁸².

Η ερμηνεία του Κανόνα κατά το ιερό «Πηδάλιον» έχει ως εξής: «*Πατέρας ἐννοεῖ ἐδῶ ὁ μέγας Βασίλειος τὸν μέγαν Ἀθανάσιον καὶ τοὺς κατ' αὐτόν. Λέγει γὰρ ἐκεῖνος ἐν τῇ πρὸς Ἀμμοῦν ἐπιστολῇ, ὅτι τὸ νὰ φονεύῃ τινὰς τοὺς ἐχθροὺς εἰς τὸν πόλεμον, εἶναι νόμιμον καὶ ἐπαίνου ἄξιον. Ὁ δὲ Βασίλειος ἐξηγεῖ καὶ τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἀρχαιότεροι Πατέρες ἐσυγχώρησαν εἰς αὐτούς, ἥτις εἶναι, διὰ τί οἱ ἐν πολέμῳ φονεύοντες οὗτοι, υπερμαχοῦσι διὰ τὴν πίστιν καὶ τὴν τῆς σωφροσύνης φύλαξιν. Διότι, ἂν μίαν φορὰν οἱ Βάρβαροι καὶ ἄπιστοι κυριεύσουσιν, οὔτε εὐσέβεια θέλει μείνει, μὲ τὸ νὰ ἀθετοῦν αὐτὴν ἐκεῖνοι καὶ τὴν ἐδικὴν τῶν κακοπιστίαν στερεώνουσιν, οὔτε σωφροσύνη καὶ φύλαξις τῆς τιμῆς, μὲ τὸ νὰ ἀκολουθοῦν ἀπὸ αὐτοὺς πολλαὶ βίαι καὶ φθοραὶ εἰς νέας καὶ νέους. Ἐπιφέρει δὲ ὁ Ἅγιος καθεξῆς ἀπὸ λόγου τοῦ ὄχι Κανόνα ἀποφασιστικόν, ἀλλὰ συμβουλευτικὸν καὶ διστακτικόν, λέγων, ὅτι ἀγκαλὰ καὶ οἱ ἐν πολέμῳ φονεύοντες οὗτοι ὡς φονεῖς δὲν ἐλογίσθησαν ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτέρους, ὅμως ἐπειδὴ καὶ δὲν ἔχουσι καθαρὰς τὰς χεῖράς τῶν ἀπὸ αἵματα, ἴσως εἶναι καλὸν νὰ ἀπέχουν τρεῖς χρόνους ἀπὸ τὴν κοινωνίαν μόνην τῶν Μυστηρίων, ἀλλ' ὄχι δηλαδὴ καὶ νὰ ἐκβάλλωνται ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ὡς οἱ ἄλλοι μετανοοῦντες»⁸³.*

Σ' αὐτὸν τον κανόνα, κατά το ιερό «Πηδάλιον», ο Ἅγιος Βασίλειος ο Μεγάλος αναφέρεται στους αμυντικούς πολέμους, γράφοντας πως οι παλαιότεροι Πατέρες (δηλαδή η Εκκλησία των διωγμών – Μ. Αθανάσιος και οι κατ' αὐτόν, όταν οι χριστιανοί στρατιώτες συμμετείχαν σε πολέμους πριν την «υποταγή» της Εκκλησίας στο κράτος) είχαν συγχωρήσει τον φόνο στον πόλεμο, γιατί γίνεται

⁸¹ Χριστινάκης (1978), *Απόπειρα Εκκλησιαστικού Εγκλήματος*, σ.σ. 557 – 567.

⁸² Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 599.

⁸³ Ἀγάπιος, Ἱερομόναχος, Νικόδημος, Μοναχός (1193), *Πηδάλιον*, σ. 599.

υπέρ βωμών και εστιών και για τη διαφύλαξη της πίστης. Ο Άγιος Νικόδημος, όμως, διαφοροποιείται από αυτούς τους Πατέρες στον παρόντα Κανόνα, ζητώντας τριετή ακοινωνησία. Η Πενθέκτη επικυρώνει αυτόν τον Κανόνα του Μ. Βασιλείου και όχι την προ αυτού εκκλησιαστική πρακτική, παρά το ότι διεξάγεται σε ένα εκχριστιανισμένο κράτος, ενώ η Εκκλησία ήταν εκτός νόμου σε ένα ειδωλολατρικό κράτος. Ο ξς' (66) Αποστολικός Κανόνας⁸⁴ καθαιρεί τον κληρικό και αφορίζει (αποκόπτει από τη θεία μετάληψη) τον λαϊκό που σκοτώνει στον πόλεμο.

Πάντως, ο Αριστηνός συναινεί με τον Κανόνα του Μ. Βασιλείου, κατά τον οποίον ο συμμετέχων ακόμα και σε αμυντικό πόλεμο πρέπει να απέχει από τη θεία Μετάληψη για τρία έτη. Ακολούθως, αναφέρεται στην άποψη των Πατέρων και του Μεγάλου Αθανασίου, οι οποίοι δεν θεωρούν δολοφονίες τους φόνους κατά τον πόλεμο και επαινούν όσους πολέμησαν νόμιμα και νίκησαν τους αντιπάλους, αμυνόμενοι υπέρ της σωφροσύνης και της ευλάβειας. Καλό είναι, όμως, όπως συμβουλεύει ο Μ. Αθανάσιος, η ίδια η κοινωνία να τους αποφεύγει, διότι οι πολεμήσαντες δεν έχουν «καθαρά χέρια»⁸⁵.

- Κανών μγ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου: «*Περὶ τοῦ πληγῆν θανάτου δόντος*». «*Ὅς θανάτου πληγῆν τῷ πλησίον δέδωκε, φονεύς ἐστὶν εἴτε ἤρξε τῆς πληγῆς, εἴτε ἠμύνατο*»⁸⁶.

Η ερμηνεία του Κανόνα κατά το ιερό «Πηδάλιον» έχει ως εξής: «*Ὅποιος κτυπήσῃ με καίριον καὶ θανατηφόρον κτύπημα, καὶ ἐκ τοῦ κτυπήματος ἀπέθανεν ὁ κτυπηθεὶς, φονεὺς εἶναι, κατὰ τὸν Κανόνα τοῦτον, κἂν αὐτὸς ἔκαμε τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν ἐκτύπησε κἂν τὸν ἐκτύπησεν ἐκεῖνος πρότερον, καὶ αὐτὸς διὰ τὴν κάμη ἐκδίκησιν τὸν ἀνεκτύπησεν*»⁸⁷.

Ο πολυγραφότατος Πατέρας συνεχίζει και μας λέει ότι όποιος χτυπήσει με καίριο και αποφασιστικό χτύπημα και από το χτύπημα πεθάνει αυτός που χτυπήθηκε είναι φονιάς, ακόμα και αν τον χτύπησε δεύτερος για αντεκδίκηση.

Ο αγιότατος Θεόδωρος Βαλσαμών δι' ερωτήσεων εκμαιεύει την απάντησιν περί φονέα και της τιμωρίας αυτού: «*Ἀκινδύνως τις φονεύει τὸν βιαζόμενον αὐτόν, ἢ τοὺς αὐτοῦ πρὸς ἀσέλγειαν (...)* Ἐξέστι βία τὴν βίαν ἐξωθεῖν, καὶ ὄπλα ὄπλοις, πῶς

⁸⁴ Αγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 85.

⁸⁵ Ράλλης & Ποτλῆς (1854), *Σύνταγμα τῶν Θεῶν καὶ Ἱερῶν Κανόνων*, τόμ. δ', σ.σ. 133 – 134.

⁸⁶ Αγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 615.

⁸⁷ Αγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ.σ. 615 - 616.

ὁ κανὼν τὸν ἐξ ἀνάγκης πλήζαντα καὶ φονεύσαντα κολάζεσθαι ὡς φονέα;⁸⁸» Καὶ ἡ ἀπάντησις εἶναι ὅτι τὰ ἐκκλησιαστικά ἐπιτίμια δὲν ἐπισύρουν τιμωρία, ἀλλὰ ἴαση πνεύματος καὶ σώματος. Γι' αὐτὸ χρῆζει μεγαλύτερης ψυχικῆς θεραπείας ὁ ἐκούσιος δολοφόνος καὶ μικρότερης ὁ φονεύσας ἀκουσίως ἢ στὸν πόλεμο. Ἀντίθετα, ὁ πολιτικός νόμος δὲν θεραπεύει ἀλλὰ τιμωρεῖ. Βέβαια, ὁ ἐκούσιος ἢ ἀκούσιος φόνος ἀπὸ κληρικό οδηγεῖ σε καθαίρεσή του ἀπὸ τὸ ἱερατικὸ ἀξίωμα⁸⁹.

- Κανὼν νδ' τοῦ Μεγάλου Βασιλείου: «Κατὰ τὴν περίστασιν οἱ ἀκούσιοι φόνοι παιδεύεσθωσαν».

«Τὰς τῶν ἀκουσίων φόνων διαφορὰς πρὸ χρόνων οἶδα, ἐπιστείλας τῇ θεοσεβείᾳ σου, κατὰ τὸ ἐμοὶ δυνατόν, καὶ πλέον ἐκείνων οὐδὲν εἶπεῖν δύναμαι, τῆς δὲ σῆς συνέσεώς ἐστι κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς περιστάσεως ἐπιτείνειν τὰ ἐπιτίμια ἢ καὶ ὑφεῖναι»⁹⁰.

Ἡ ἐρμηνεία τοῦ Κανόνα κατὰ τὸ ἱερό «Πηδάλιον» ἔχει ὡς ἐξῆς: «Ἐν τῷ ἡ' Κανόνι αὐτοῦ εἰπὼν ὁ θεῖος Βασίλειος περὶ διαφορὰς φόνων ἐκουσίων τε καὶ ἀκουσίων, καὶ ἄλλο τι περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνα μὴ ἔχοντας νὰ εἴπῃ, συγχωρεῖ εἰς τὸν οἰκονομοῦντα τὴν μετάνοιαν τῶν ἀκουσίως φονευσάντων Πνευματικόν, ἢ νὰ αὐξάνῃ τὸ ἐπιτίμιον, ἢ νὰ τὸ ἐλαττώσῃ, κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς περιστάσεως, ἤγουν, κατὰ τὸν τρόπον καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ φόνου, καὶ κατὰ τὴν διάθεσιν τῆς μετανοίας τοῦ φονεύσαντος»⁹¹.

Σε αὐτὸν τὸν Κανόνα, ὁ Μέγας Βασίλειος ἐπικεντρώνεται στους ἀκούσιους φόνους, ἐξαίροντας τὴ σημασία τῆς ἐνδελεχοῦς μελέτης μίας σωρείας κριτηρίων (ὅπως οἱ συνθήκες καὶ τὰ αἷτια τοῦ φόνου, ἡ διάθεσις μεταμέλειας τοῦ θύτη), που θὰ καθορίσουν τὸ μέγεθος τῆς ποινῆς που θὰ ἐπιβληθεῖ τελικὰ στὸν θύτη.

Ὁ Βαλαμὼν λέγει ὅτι, ὅταν ἐρωτήθηκε ὁ ἅγιος πὺς πρέπει νὰ ἐπιτιμῶνται οἱ ἀκουσίως φονεύσαντες, ἀπάντησε ὅτι δὲν ἔχει νὰ πει κάτι περισσότερο ἀπ' ὅ,τι εἶπε στὸν ἡ' κανόνα. Προσέθεσε, ὅμως, ὅτι ὁ κριτὴς εἶναι ἐκεῖνος, που ἀνάλογα με τὸν τρόπο ἢ τὴν αἰτία τοῦ φόνου, τὴν ποιότητα καὶ τὴν διάθεσιν τοῦ φονέα, θὰ μειώσῃ ἢ θὰ αὐξήσῃ τὸ ἐπιτίμιο. Τὸ ὅτι τιμωροῦνται ἐλαφρότερα οἱ ἀκούσιοι φόνοι γίνεται φανερό καὶ ἀπὸ τὰ παραπτώματα τῶν μητέρων, στὴν ἀγκαλιά τῶν ὁποίων πεθαίνουν τὰ βρέφη τους, ἀλλὰ καὶ πάλι με κλιμάκωση τῆς τιμωρίας.

Ἔτσι, περισσότερο θὰ ἐπιτιμηθεῖ ἡ μητέρα που βρισκόταν σε μέθη καὶ λιγότερο ἡ

⁸⁸ Ράλλης & Ποτλῆς (1854), *Σύνταγμα τῶν Θεῶν καὶ Ἱερῶν Κανόνων*, τόμ. δ', σ. 190.

⁸⁹ Ράλλης & Ποτλῆς (1854), *Σύνταγμα τῶν Θεῶν καὶ Ἱερῶν Κανόνων*, τόμ. δ', σ.σ. 190 – 191.

⁹⁰ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 620.

⁹¹ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 620.

υπερβολικά κουρασμένη και ως εκ τούτου βαθιά κοιμισμένη. Επομένως, η ευθύνη της αύξησης ή μείωσης του επιτιμίου ανήκει εξ ολοκλήρου στον κληρικό – κριτή⁹².

- Κανών νε΄ του Μεγάλου Βασιλείου: «Περὶ τῶν ἀντεπεξιόντων τοῖς λησταῖς». «Οἱ τοῖς λησταῖς ἀντεπεξιόντες, ἔξω μὲν ὄντες τῆς Ἐκκλησίας, εἴργονται τῆς κοινωνίας τοῦ ἀγαθοῦ, κληρικοὶ δὲ ὄντες, τοῦ βαθμοῦ καθαιροῦνται· πᾶς γάρ, φησὶν, ὁ λαβὼν μάχαιραν ἐν μαχαίρα ἀποθανεῖται»⁹³.

Η ερμηνεία του Κανόνα κατά το ιερό Πηδάλιον έχει ως εξής: «Διορίζει ὁ παρὼν Κανὼν, ὅτι οἱ θανατόνοντες τοὺς κατ’ ἐπάνω των ἐρχομένους κλέπτας, λαϊκοὶ μὲν ὄντες, τρεῖς χρόνους ἀπέχουσι τῶν Μυστηρίων, ὡς μὴ καὶ αὐτοὶ τὰς χεῖρας καθαρὰς ἔχοντες δηλαδή, κατὰ δὲ τοὺς ἐν πολέμῳ φονεύοντας, κατὰ τὸν Βαλσαμῶνα καὶ Ζωναρᾶν. Ἰερωμένοι δὲ ὄντες καὶ Κληρικοὶ καθαιροῦνται, ἐπειδὴ κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, πάντες οἱ λαβόντες μάχαιραν ἐν μαχαίρα ἀποθανοῦνται. Ὅρα δὲ ὅτι μάχαιραν καὶ θάνατον ὀνομάζει ὁ Ἅγιος τὴν στέρησιν τῆς Κοινωνίας καὶ τὴν καθαίρεσιν, ἐπειδὴ ταῦτα, κοντὰ εἰς τοὺς φρονίμους καὶ γνωστικούς, θανατηφόρος ἀληθῶς τιμωρία λογίζονται»⁹⁴.

Με τον Κανόνα αυτόν ο Πατέρας τονίζει ότι οι λαϊκοί, που σκοτώνουν ακόμα και τους κλέφτες, τιμωρούνται με (3) τρία χρόνια αποχή από τα Μυστήρια της Εκκλησίας, όπως ακριβώς εκείνοι που λέρωσαν τα χέρια τους με αίμα σκοτώνοντας τους βαρβάρους, επειδή δεν παρέμειναν καθαροί από την αμαρτία. Ὅσοι δε κληρικοί διέπραξαν αυτό το αμάρτημα καθαιρούνται.

Ο Βαλσαμών συμπληρώνει την ερμηνεία του Κανόνα με ένα παράδειγμα: επί των ημερών του πατριάρχου Κωνσταντίνου του Χλιαρηνού, προσήλθαν στην Εκκλησία μερικοί στρατιώτες και διηγήθηκαν ότι συνάντησαν στην κλεισούρα του αγίου Βασιλείου ένοπλους ληστές, τους οποίους φόνευσαν. Ζήτησαν να μάθουν τι πρέπει να κάνουν γι’ αυτό και τότε έγινε σύνοδος για να αποφασισθεί εάν πρέπει όλοι οι φονεύοντες ληστές ανεξαιρέτως να επιτιμώνται. Μερικοί είπαν ότι, εάν κάποιος, ενώ μπορούσε ν’ αποφύγει την επίθεση του ληστή, δεν το έκανε, αλλά τον σκότωσε, θα τιμωρηθεί ως φονιάς, γιατί κανείς δεν ξέρει εάν ο επιζήσας ληστής σταματήσει τις ληστείες και πιστεύσει στον Κύριο. Εάν δε ο φονεύσας τον ληστή έπραξε τούτο για το κοινό συμφέρον, δεν τιμωρείται ούτε από την

⁹² Ράλλης & Ποτλής (1854), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τόμ. δ΄, σ.σ. 211 – 212.

⁹³ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 620.

⁹⁴ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 620.

εκκλησία ούτε από την πολιτεία, γιατί γλύτωσε την κοινωνία από τις επιθέσεις των ληστών και έσωσε τη ζωή πολλών ανθρώπων⁹⁵.

- Κανών νς' του Μεγάλου Βασιλείου: «Περὶ τοῦ ἐκουσίως φονεύσαντος».

«Ὁ ἐκουσίως φονεύσας καὶ μετὰ τοῦτο μεταμεληθείς. Ἐν εἴκοσιν ἔτη ἀκοινώνητος ἔσται τοῦ ἀγιασματος, τὰ δὲ εἴκοσιν ἔτη ἀκοινώνητος οἰκονομηθήσεται ἐπ' αὐτῷ· ἐν τέσσαρσιν ἔτεσι προσκλαίειν ὀφείλει, ἔξω τῆς θύρας ἐστὼς τοῦ εὐκτηρίου οἴκου καὶ τῶν εἰσιόντων πιστῶν δεόμενος εὐχὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ποιεῖσθαι, ἐξαγορεύων τὴν ἰδίαν παρανομίαν· μετὰ δὲ τὰ τέσσαρα ἔτη εἰς τοὺς ἀκροωμένους δεχθήσεται, ἐν πέντε ἔτεσι μετ' αὐτῶν ἐξελεύσεται· ἐν δὲ ἑπτὰ ἔτεσι μετὰ τῶν ἐν ὑποπτώσει προσευχόμενος ἐξελεύσεται· ἐν τέσσαρσι συστήσεται μόνον τοῖς πιστοῖς, προσφορᾶς δὲ οὐ μεταλήψεται· πληρωθέντων δὲ τούτων μετέξει τῶν ἀγιασμάτων»⁹⁶.

Η ερμηνεία του Κανόνα κατά το ιερό «Πηδάλιον» έχει ως εξής: «Ὁ παρὼν Κανὼν εἴκοσι χρόνους κανονίζει τὸν θεληματικῶς φονεύσαντα ἄνθρωπον, καὶ μετὰ ταῦτα μετανοήσαντα. Καὶ δ' μὲν χρόνους διορίζει αὐτὸν νὰ προσκλαίῃ, ε' νὰ ἀκροάζεται, καὶ ε' νὰ ἐκβαίνη ἔξω τῆς Ἐκκλησίας μὲ τοὺς ἀκροωμένους ὁμοῦ, ζ' νὰ ὑποπίπτῃ, ἢ νὰ στέκεται μὲ τοὺς πιστοὺς, καὶ μετὰ ταῦτα πάντα νὰ μεταλαμβάνῃ»⁹⁷.

Ο νς' κανόνας ορίζει ότι εκείνος που προκαλεί εκούσιο φόνο με τη θέλησή του πρέπει να απέχει επί (20) εἴκοσι ἔτη ἀπὸ τὴν κοινωνία τῶν Θεῶν Ἀγιασμάτων, ἐνῶ απαιτεῖ ἀπὸ τὸν ἴδιο πραγματικὴ μετάνοια καὶ ουσιαστικὴ μεταμέλεια.

Ὅπως στο ιερό «Πηδάλιον», ἔτσι καὶ στο «Σύνταγμα τῶν Θεῶν καὶ Ἱερῶν Κανόνων» γίνεται καταμερισμὸς τοῦ επιτιμίου γιὰ τὸν ἐκούσιως φονεύσαντα ὡς εξής: (4) τέσσαρα χρόνια νὰ προσκλαίει ἔξω ἀπὸ τὴ θύρα τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ παρακαλεῖ τοὺς εἰσερχόμενους πιστοὺς νὰ προσευχηθοῦν γι' αὐτὸν, γνωστοποιώντας τὴν παρανομία του. Μετὰ τὴν πάροδο τῶν τεσσάρων ἐτῶν νὰ γίνεται δεκτὸς μὲ τοὺς ἀκροωμένους γιὰ (5) πέντε ἔτη καὶ μετὰ νὰ ὑποπίπτει προσευχόμενος γιὰ ἄλλα (7) ἐπτὰ ἔτη. Τα (4) τέσσαρα τελευταῖα ἔτη τῆς ποινῆς νὰ ἴσταται μετὰ τῶν πιστῶν, χωρὶς ὅμως νὰ μεταλαμβάνει. Μετὰ τὸ πέρασ τῆς εἰκοσαετίας δύναται νὰ μετέξει τῶν ἀγιασμάτων⁹⁸.

⁹⁵ Ράλλης & Ποτλῆς (1854), *Σύνταγμα τῶν Θεῶν καὶ Ἱερῶν Κανόνων*, τόμ. δ', σ.σ. 213 – 214.

⁹⁶ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 620.

⁹⁷ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 621.

⁹⁸ Ράλλης & Ποτλῆς (1854), *Σύνταγμα τῶν Θεῶν καὶ Ἱερῶν Κανόνων*, τόμ. δ', σ. 215.

- Κανών νζ΄ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου: «Περὶ τοῦ ἀκουσίως φονεύσαντος».

«Ὁ ἀκουσίως φονεύσας ἐν δέκα ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται τῶν ἀγιασμάτων· οἰκονομηθήσεται δὲ τὰ δέκα ἔτη ἐπ’ αὐτῷ οὕτω· δύο μὲν ἔτη προσκλαύσει, τρία δὲ ἔτη ἐν ἀκροωμένοις διατελέσει· ἐν τέσσαρσιν ὑποπίπτων, καὶ ἐν ἐνιαυτῷ συσταθήσεται μόνον, καὶ τῷ ἐξῆς εἰς τὰ ἅγια δεχθήσεται»⁹⁹.

Ἡ ερμηνεία του Κανόνα κατὰ το ἱερό «Πηδάλιον» ἔχει ως εξῆς: «Τὸν δὲ χωρὶς τὸ θέλημα του φονεύσαντα, δέκα χρόνους ἐμποδίζει ὁ παρὼν Κανὼν ἀπὸ τὰ θεῖα Μυστήρια, καὶ διορίζει αὐτὸν β΄ νὰ προσκλαίει, γ΄ νὰ ἀκροάζεται, δ΄ νὰ ὑποπίπτῃ, καὶ α΄ νὰ στέκεται μὲ τοὺς πιστοὺς, καὶ οὕτω νὰ μεταλαμβάνῃ»¹⁰⁰.

Ὁ νζ΄ Κανόνας «Περὶ ακούσιων φόνων» ορίζει ὅτι αὐτὸς που φονεύει χωρὶς τὴ θέλησή του, χωρὶς δηλαδή νὰ το ἔχει προμελετήσει, νὰ μένει ἀκοινώνητος γιὰ (10) δέκα χρόνια. Αὐτὰ ορίζονται ως εξῆς:

- ο Τα δύο (2) ἐξ αὐτῶν νὰ προσκλαίει στὴν εἴσοδο του Ναοῦ.
- ο Τα ἐπόμενα τρία (3) ἔτη νὰ ἀκροάζεται, δηλαδή νὰ ἀκούει τις Θεῖες Γραφές, ἕως ὅτου πει ὁ Διάκονος «Ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε».
- ο Τα ἄλλα τέσσερα (4) ἔτη νὰ ὑποπίπτει, δηλαδή νὰ μπαίνει στὸν Ναό, ἀλλὰ νὰ στέκεται ὀπίσθεν του Ἀμβωνα καὶ νὰ ἐξέρχεται ἀπὸ τὸν Ναό μαζί με τοὺς κατηχούμενους.
- ο Ἐναν (1) χρόνο νὰ στέκεται με τοὺς πιστοὺς καὶ ἔπειτα νὰ μεταλαμβάνει τῶν Θεῶν Ἀγιασμάτων.

- Κανὼν ξε΄ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου: «Περὶ γόητος ἢ φαρμακοῦ».

«Ὁ γοητεῖαν ἢ φαρμακείαν ἐξαγορεύων τὸν τοῦ φονέως χρόνον ἐξομολογήσεται, οὕτως οἰκονομουμένος, ὡς ὁ ἐν ἐκείνῳ τῷ ἁμαρτήματι ἑαυτὸν ἐλέγξας»¹⁰¹.

Ἡ ερμηνεία του Κανόνα κατὰ το ἱερό «Πηδάλιον» ἔχει ως εξῆς: «Τὸν γόητα καὶ φαρμακὸν παρομοίως μὲ τὸν ἐκουσίως φονεύσαντα ὁ παρὼν Κανὼν ἐπιτιμᾷ»¹⁰².

Ὁ Κανόνας αὐτὸς ἀντιμετωπίζει με τὸ ἴδιο ἐπιτίμιο τοῦ φονιά καὶ ἐκεῖνον που προβαίνει σε φαρμακεία καὶ μαγεία ἢ γοητεία.

Ὁ Ζωναράς στὴν ερμηνεία αὐτοῦ του κανόνα δίνει τὴ σημασία τῆς γοητείας καὶ φαρμακείας. Ἐτσι, γοητεία ὀνομάζει τὴν μέσω ἐπωδῶν καὶ ἐπικλήσεων δαιμόνων ἐπιβλαβὴ δι’ ἄλλους ἐνέργεια, ἐπιφέρουσα παράλυση μελῶν τοῦ σώματος, χρόνια

⁹⁹ Ράλλης & Ποτλῆς (1854), *Σύνταγμα τῶν Θεῶν καὶ Ἱερῶν Κανόνων*, τόμ. δ΄, σ. 215.

¹⁰⁰ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 621.

¹⁰¹ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 622.

¹⁰² Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 623.

ή δια βίου κατάκλιση και άλλα νοσήματα. Φαρμακεία ονομάζει τη με φάρμακα ή βότανα, όπως ο υοσκύαμος, δηλητηρίαση του οργανισμού και βλάβη του νου, η οποία μπορεί να οδηγήσει τον πάσχοντα στην επιθυμία του θανάτου. Επομένως, τόσο οι γόητες όσο και οι φαρμακεείς εντάσσονται στην κατηγορία των εκούσιων φονέων και επιτιμώνται με εικοσαετή ποινή¹⁰³.

- Κανών ξζ΄ του Μεγάλου Βασιλείου: «Περὶ ἀδελφομίκτου». «Ἡ ἀδελφομιξία τὸν τοῦ φονέως χρόνον ἐξομολογήσεται»¹⁰⁴.

Η ερμηνεία του Κανόνα κατά το ιερό «Πηδάλιον» έχει ως εξής: «Εἰς τοῦτον μὲν τὸν Κανόνα ὁ Ἅγιος κανονίζει τὸν σμιζάντα μὲ τὴν αὐτοῦ ἀδελφήν, ἀμφιθαλῆ οὖσαν, ἥτοι ἀπὸ τὸν αὐτὸν πατέρα καὶ μητέρα, ὡς φονέα ἐκούσιον, ἥτοι εἰς εἴκοσι χρόνους, κατὰ τὸν Ἀνώνυμον ἐρμηνευτὴν τῶν Κανόνων»¹⁰⁵.

Ο Κανόνας αυτός σημαίνει ότι εκείνος που θα έλθει σε ερωτική επαφή με την αμφιθαλή αδελφή του θεωρείται εκούσιος φονιάς και επιτιμάται με είκοσι (20) χρόνια για να συγχωρεθεί.

- Κανών οβ΄ του Μεγάλου Βασιλείου: «Περὶ τοῦ δόντος ἑαυτὸν μάντεσι». «Ὁ μάντεσιν ἑαυτὸν ἐπιδούς ἢ τισι τοιούτοις, τὸν χρόνον τῶν φονέων καὶ ἐπιτιμηθήσεται»¹⁰⁶.

Η ερμηνεία του Κανόνα κατά το ιερό «Πηδάλιον» έχει ως εξής: «Ὁ παρῶν Κανὼν κανονίζει, εἰς τοὺς ἐκούσιως φονεύσαντας, ἥτοι εἴκοσι χρόνους, κατὰ τὸν Ἀνώνυμον ἐρμηνευτὴν, ἐκείνους ὅποῦ δώσουν ὅλως διόλου τὸν ἑαυτὸν τους εἰς τοὺς μάντεις καὶ τοὺς τοιούτους γόητας ἀνθρώπους»¹⁰⁷.

Τέλος, στο ίδιο ύφος είναι και ο οβ΄ Κανόνας του Μ. Βασιλείου, κατά τον οποίο εκείνος, ο οποίος θα προστρέξει σε μάντεις ή μάγους για προσωπικά του θέματα, τιμωρείται με το επιτίμιο του εκούσιου φονιά, δηλαδή είκοσι (20) χρόνια. Με άλλα λόγια, εκείνος που θα επισκεφτεί μάγους ή μάντεις θα θεωρηθεί φονιάς με τη θέλησή του, γιατί είναι πιθανό να προκαλέσει ή μπορεί να επιδιώκει την αφαίρεση και την καταστροφή της ανθρώπινης ζωής.

Ο Βαλσαμών συμφωνεί με την εικοσαετή ποινή των μάντεων, μάγων κ.ά. ως εκουσίων φονέων, αλλά διαφωνεί ως προς την επιβολή της ίδιας ποινής στις γριές γυναίκες που απατούν τους ανθρώπους, διαλαλώντας ότι προλέγουν το μέλλον με

¹⁰³ Ράλλης & Ποτλής (1854), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τόμ. δ΄, σ. 221.

¹⁰⁴ Ράλλης & Ποτλής (1854), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τόμ. δ΄, σ. 221.

¹⁰⁵ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 624.

¹⁰⁶ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 626.

¹⁰⁷ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 626.

κριθάρι, γιατί δεν επικαλούνται δαίμονες. Οι γραίες χειρομάντιες και κρίτριες, καθώς και οι ντυμένοι με σάκο «σακκενδυτούντες» και οι ρακένδυτοι «ρακενδυτούντες» μοναχοί υποκρίνονται ότι προφητεύουν με αγγελική φώτιση. Επειδή αυτοί δεν αρνήθηκαν τον Θεό αλλά υποκρίνονται αγιοσύνη, ας έχουν ηπιότερη ποινή από τους αρνησίθεους. Αν αποδειχθεί, όμως, ότι καλούν δαίμονες, η τιμωρία τους θα είναι ίδια με αυτή των μάντεων και μάγων¹⁰⁸.

- Κανών κ' του Ἰωάννου του Νηστευτοῦ.

«Τὸν ἐκούσιον μὲν φόνον εἰς πενταετίαν, τὸν ἀκούσιον δὲ εἰς τριετίαν τῆς Κοινωνίας ἐκβάλλομεν, εἶγε μετὰ τὴν μέχρις ἐσπέραν νηστείαν ὁ αὐτόχειρ ἀκροτάτη χρῆται ξηροφαγία καὶ μετανοίας προθυμεῖται καθ' ἐκάστην ποιεῖν τριακοσίας· νωθρῶς δὲ διακείμενος, τῶν Πατέρων τὸν ὄρον πληρούτω»¹⁰⁹.

Η ερμηνεία του Κανόνα κατά το ιερό «Πηδάλιον» έχει ως εξής: «Ὁ παρὼν Κανὼν κανονίζει τὸν μὲν θεληματικῶς φονεύσαντα, πέντε χρόνους νὰ μὴ μεταλάβῃ, τὸν δὲ στανικῶς, τρεῖς χρόνους. Νὰ νηστεύουν δὲ καὶ οἱ δύο ἕως τὴν ἐσπέραν καὶ νὰ κάμνουν ἄκραν ξηροφαγίαν, ποιοῦντες καθ' ἐκάστην καὶ μετανοίας τριακοσίας. Εἰ δὲ ἀμελοῦν εἰς τὸ νὰ κάμνουν ταῦτα, ἅς μὴ μεταλαμβάνουν, ὁ δὲ θεληματικῶς φονεύσας, εἴκοσι χρόνους, ὁ δὲ στανικῶς, δέκα»¹¹⁰.

Σ' αυτόν τον Κανόνα καθορίζεται το πλαίσιο συμμετοχής στα μυστήρια της Εκκλησίας για όσους πραγματοποίησαν ανθρωποκτονίες είτε ακούσια είτε εκούσια. Συγκεκριμένα, ο Κανόνας αναφέρεται στη Θεία Ευχαριστία, απαγορεύοντας τη συμμετοχή σ' αυτή σε όσους πραγματοποίησαν εκούσιο φόνο για πέντε (5) χρόνια, ενώ ορίζει δύο (2) χρόνια αποχής για όσους έκαναν ακούσιο φόνο. Καθορίζει, επίσης, πρόγραμμα νηστείας - «ξηροφαγίας» και μετάνοιας και για τις δύο κατηγορίες.

Ο Ιωάννης ο Νηστευτής αναφέρεται και στα επιτίμια που ορίζονταν στους φονείς από άλλους νόμους ή κανόνες. Έτσι, μας ενημερώνει ότι παλαιότερος νόμος καταδίκαιζε τον φονέα σε θάνατο, ενώ ο Μ. Βασίλειος με τον νς' κανόνα επέβαλε αποχή από τη θεία Ευχαριστία για τον εκούσιο φόνο (20) είκοσι έτη και για τον ακούσιο (10) δέκα. Ο κβ' κανόνας της Συνόδου στην Άγκυρα ορίζει, αντίστοιχα, ποινή (7) επτά και (5) πέντε έτη. Σχετικά με τους διαπράξαντες φόνο στον πόλεμο και τους ληστές μας πληροφορεί ότι ο Μ. Βασίλειος ορίζει αποχή (3) τριών ετών

¹⁰⁸ Ράλλης & Ποτλής (1854), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τόμ. δ', σ.σ. 232 - 233.

¹⁰⁹ Άγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 710.

¹¹⁰ Άγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 711.

από τη θεία Κοινωνία, για τους δε κληρικούς - φονείς επιβάλλει την ποινή της καθαίρεσης¹¹¹.

- Κανών κδ' τοῦ Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ.

«Παιδίου ἀβαπτίστου ἀποθανόντος τῆ τῶν οἰκείων γονέων ἀμελεία, εἰς τρία ἔτη οἱ γονεῖς τῆς κοινωνίας ἐκβάλλονται, ξηροφαγοῦντες ἐν αὐτοῖς, καὶ γονάτων κλίσει τὸ θεῖον ἐξιλεούμενοι, κλαυθμῶ τε καὶ τῆ κατὰ δύναμιν ἐλεημοσύνη. Ἐπτά δὲ ὄντος τοῦ βρέφους ἡμερῶν, καὶ ἀφωτίστου ἀπελθόντος, ἕως ἡμερῶν μ' τῆς τε κοινωνίας ἐκβάλλονται, καὶ ξηροφαγεῖν ἐν ταύταις καταδικάζονται, καὶ μεταναίς ποιεῖν μ' καθ' ἐκάστην¹¹²».

Η ερμηνεία του Κανόνα κατά το ιερό «Πηδάλιον» έχει ως εξής: «Ὁ παρὼν Κανὼν κανονίζει τοὺς γονεῖς ἐκείνους, διὰ τὴν ἀμέλειαν τῶν ὁποίων ἀπέθανεν ἀβάπτιστον τὸ παιδίον των, διορίζων ὅτι τρεῖς χρόνους νὰ μὴ μεταλαμβάνουν, νὰ ξηροφαγοῦν, νὰ κλαίουν καὶ νὰ μετανοοῦν, νὰ κάμνουν ἐλεημοσύνην, καὶ νὰ ποιοῦν καθ' ἡμέραν μετανοίας τεσσαράκοντα»¹¹³.

Σ' αυτόν τον κανόνα του Ιωάννη του Νηστευτή ορίζονται αυτά που πρέπει να γίνουν στην περίπτωση που κάποιο παιδί πεθάνει εξαιτίας της αμέλειας των γονέων του, χωρίς να έχει προλάβει να βαπτισθεί. Οι γονεῖς υποβάλλονται σε τρία (3) χρόνια απαγόρευσης από τη Θεία Μετάληψη, σε πρόγραμμα νηστείας – «ξηροφαγίας», σε γονυκλισία για εξιλέωση από τον Θεό, αλλά και σε πράξεις ουσιαστικής μεταμέλειας, όπως είναι η πραγματοποίηση ελεημοσυνών, ο οδυρμός και ο κλαυθμός και η επιτέλεση τεσσαράκοντα μετανοιῶν ανά ημέρα. Εάν δε το βρέφος είναι εννέα ημερῶν και πεθάνει αβάπτιστο, οι γονεῖς απαγορεύεται να κοινωνήσουν, καταδικάζονται δε σε ξηροφαγία και έμπρακτη μετάνοια με σαράντα μετάνοιες καθημερινά¹¹⁴.

Πρόκειται, δηλαδή, για μια ακόμη περίπτωση καταστροφής ανθρώπινης ζωής, για την οποία ο Ιωάννης ο Νηστευτής και οι Ιεροί Κανόνες του «Πηδαλίου» κάνουν λόγο.

¹¹¹ Ράλλης & Ποτλής (1854), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τόμ. δ', σ. 442.

¹¹² Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 712.

¹¹³ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 712.

¹¹⁴ Ράλλης & Ποτλής (1854), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τόμ. δ', σ. 443.

- Ὁ ἐκ τῶν ἑπτὰ ε΄ Κανῶν τοῦ Ἁγίου Νικηφόρου Κωνσταντινουπόλεως: «*Ἐπιτίμιον τοῦ πατροκτόνου, καὶ τοῦ φονέως*».

«*Ὁ χειρισάμενος τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, καὶ ἀποκτείνας ἐκουσίως, τὰ τοῦ φόνου ἐπιτίμια τελέσει ἔτη τριάκοντα πέντε*»¹¹⁵.

Ἡ ερμηνεία του Κανόνα κατὰ το ἱερό «Πηδάλιον» ἔχει ὡς ἐξῆς: «*Ὅποιος θανατώσει τὸν πατέρα του θεληματικῶς, νὰ κανονίζεται χρόνους τριανταπέντε*»¹¹⁶.

Εδῶ γίνεται λόγος γιὰ τὴν πατροκτονία, μία συγκεκριμένη μορφή ἀνθρωποκτονίας, ἡ ὁποία θεραπεύεται με τὴν υποβολή του πατροκτόνου σε τριανταπέντε (35) χρόνια ουσιαστικῆς μετάνοιας καὶ μεταμέλειας.

- Κανὼν ε΄ τοῦ Γρηγορίου Νύσσης: «*Περὶ ἐκουσίων καὶ ἀκουσίων φονέων, ὧν εἴ τι νι ἐπαπειλεῖται θάνατος, ἐφεῖται μεταλαβεῖν, καίτοι προκεκωλυμένῳ*».

«*Λεῖπεται πρὸς τούτοις τὸ θυμοειδὲς τῆς ψυχῆς προθεῖναι εἰς ἐξέτασιν, ὅταν παρασφαλεῖσα τῆς ἀγαθῆς τοῦ θυμοῦ χρήσεως, εἰς ἀμαρτίαν ἐκπέσῃ. Πολλῶν δὲ ὄντων τῶν κατὰ θυμὸν εἰς ἀμαρτίαν ἐνεργουμένων καὶ πάντων κακῶν, ... ἐν ἐκείνῳ τῷ βαθμῷ γενόμενον, ἐν ᾧ ἦν πρὸ τῆς κατὰ ἀνάγκην αὐτῷ δοθείσης κοινωνίας*»¹¹⁷.

Ἡ ερμηνεία του Κανόνα κατὰ το ἱερό «Πηδάλιον» ἔχει ὡς ἐξῆς: «*Περὶ τῶν ἐπιτιμίων τῶν ἀμαρτημάτων τοῦ τρίτου, ἧτοι τοῦ θυμικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς, ὁ παρὼν Κανὼν διορίζει, λέγων ὅτι τὰ μὲν ἄλλα ἀμαρτήματα ὁποῦ γεννῶνται ἀπὸ τὸ θυμικὸν μέρος, οἱ Πατέρες δὲν ἔκριναν εὐλογον νὰ τὰ λεπτολογήσουν πολὺ, καὶ ἀκολούθως τόσον πολλὰ δὲν ἐσπούδασαν νὰ τὰ ἰατρεύσουν μὲ ἐπιτίμια (...), ἀλλὰ μόνον τὸν φόνον ἱκανοποίησαν. Διαιρεῖται δὲ ὁ φόνος εἰς δύο, καὶ ἄλλος μὲν εἶναι θεληματικὸς καὶ ἐκούσιος, ἄλλος δὲ ἀκούσιος καὶ χωρὶς θελήματος. Καὶ θεληματικὸς μὲν φόνος εἶναι ἐκεῖνος, ὅταν φονεύσῃ τινὰς μὲ μελέτην καὶ προετοιμασίαν, θεληματικὸς ἀκόμη φόνος εἶναι ὅταν τινὰς μαχόμενος μὲ ἄλλον, καὶ κτυπῶντας καὶ κτυπούμενος, δώσῃ εἰς κανένα καίριον καὶ κινδυνῶδες μέρος θανατηφόρον βάρημα· διότι ἐκεῖνος ὁποῦ μίαν φορὰν κυριευθῆ ἀπὸ τὸν θυμὸν, δὲν συλλογίζεται πλέον οὔτε κινδυνῶδες μέρος, οὔτε ἀκίνδυνον· ὅθεν καὶ ὁ ἐκ τῆς τοιαύτης μάχης γεννηθεὶς φόνος, προαιρετικὸς καὶ θεληματικὸς εἶναι καὶ ὄχι ἀκούσιος. Τοῦ δὲ ἀκουσίου φόνου σημάδια εἶναι, ὅταν ἄλλο τι σπουδάζωντας νὰ κάμῃ τινὰς, τύχη, χωρὶς νὰ θέλῃ νὰ κάμῃ φόνον· καθὼς, λόγου χάριν, ἐάν ρίπτωντας πέτραν εἰς δένδρον διὰ νὰ τινάζῃ τὸν καρπὸν, τύχη καὶ περάσῃ*

¹¹⁵ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 732.

¹¹⁶ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 732.

¹¹⁷ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ.σ. 657 – 658.

ἄνθρωπος ἐκεῖθεν καὶ τὸν φονεύσῃ. Λοιπὸν ὁ θεληματικῶς φονεύσας, εἰς τρεῖς ἔννεα, ἤτοι εἰς εἴκοσι ἑπτὰ χρόνους κανονίζεται, ἔννεα μὲν χρόνους μὲ τοὺς προσκλαίοντας, ἔξω τῆς θύρας τοῦ Νάρθηκος στεκόμενος, ἔννεα δὲ μὲ τοὺς ἀκροωμένους τῶν θείων Γραφῶν, καὶ ἔννεα μὲ τοὺς ὑποπίπτοντας, καὶ οὕτω μεταλαμβάνῃ. Πλὴν ὁ Πνευματικὸς ἰατρὸς κατὰ τὴν πρόθυμον μετάνοιαν τοῦ φονεύσαντος, ἔτσι πρέπει νὰ ὀλιγοστεύῃ καὶ τοὺς χρόνους τοῦ τοιοῦτου ἐπιτιμίου, ὥστε ὁποῦ τοὺς ἔννεα χρόνους τῆς κάθε τάξεως, τῆς προσκλαύσεως δηλαδὴ καὶ ἀκροάσεως καὶ ὑποπτώσεως, νὰ συντέμνῃ εἰς ὀκτώ, ἢ ἑπτὰ, ἢ ἕξι, ἢ καὶ πέντε μόνον, ἂν ὁ φονεύσας δηλαδὴ μὲ τὸ μέγεθος τῆς μετανοίας του νικᾷ τὴν πολυκαιρίαν τῶν ἐπιτιμίων, καὶ ὀλιγοχρονιότερα κανονιζόμενος, κάμνῃ καρπὸς τῆς μετανοίας περισσότερους ἀπὸ τοὺς πολυχρονιότερα κανονιζόμενους. Ὁ δὲ ἀκουσίως φονεύσας συγγνωστὸς μὲν εἶναι, ἀλλ' ὄχι καὶ ἐπαινετός. Ἀπόβλητος ὁμοῦς ὁ τοιοῦτος καὶ ἀπὸ τὴν Ἱερωσύνην ἐστὶ (...) καὶ ἔννεα χρόνους κατὰ τὸν πόρνον κανονίζεται. Ἐὰν δὲ καὶ τούτου ἡ μετάνοια ἦναι γνησία καὶ πρόθυμος, ὀλιγοχρονιότερα θέλει κανονίσει αὐτὸν ὁ Πνευματικὸς καὶ συντομώτερα θέλει συγχωρήσει εἰς αὐτὸν νὰ μεταλάβῃ. Σημείωσαι ὁμοῦς, ὅτι, ἂν τινες ἐκ τῶν μετανοούντων κινδυνεύει νὰ ἀποθάνῃ, πρὸ τοῦ νὰ τελειώσῃ τοὺς χρόνους τοῦ Κανόνος του, οὗτος συγχωρεῖται ἀπὸ τὴν φιλανθρωπίαν τῶν Πατέρων νὰ μεταλαμβάνῃ, διὰ νὰ μὴ μείνῃ ἔρημος ἀπὸ τὸ ἐφόδιον τῶν Μυστηρίων, τὸ ὁποῖον μεγάλως συμβάλλει πρὸς τὸ μακρὸν ἐκεῖνο τοῦ θανάτου ταξίδιον. Εἰ δὲ πάλιν ὑγιαίνῃ, νὰ μένῃ ἀκοινώνητος, ἀκολουθῶν τοὺς χρόνους τοῦ ἐπιτιμίου, ἀπὸ ἐκεῖ ὁποῦ τοὺς ἄφησε πρὸ τοῦ νὰ μεταλάβῃ»¹¹⁸.

Ο Κανόνας αὐτός εἶναι πρόδηλο ὅτι αναφέρεται στο θυμικὸ μέρος τῆς ψυχῆς καὶ λέει χαρακτηριστικὰ ὅτι οἱ Πατέρες δεν ἔκριναν εὐλόγο νὰ λεπτολογήσουν τα αμαρτήματα που προέρχονται ἀπὸ τὸ θυμικὸ μέρος τῆς ψυχῆς καὶ νὰ ἐπιβάλλουν ἐπιτίμια, παρά μόνο στον φόνο, εἴτε εἶναι ἐκούσιος καὶ θεληματικὸς εἴτε ἀκούσιος καὶ μὴ θεληματικὸς.

Ἀλλά, εἰάν ὁ φονεύσας γνησίως μετανοοῦσε, ὁ Πνευματικὸς του ὀλιγόστευε τα ἐπιτίμια, ὥστε νὰ συγχωρήσει ἐνωρίτερον αὐτὸν καὶ νὰ μπορέσει νὰ μεταλάβῃ. Εἰάν δε κάποιος μετανοήσας κινδύνευε νὰ ἀποθάνῃ πρὶν ολοκληρωθεῖ τὸ ἐπιτίμιο του Κανόνος του, ὁ φιλόανθρωπος Πνευματικὸς τον μεταλάμβανε, ὥστε νὰ μὴ φύγει ἀπὸ τὴ ζωὴ χωρὶς τὸ Θεῖο Δῶρο τῆς Μετάληψης. Εἰάν, ὁμοῦς, ἀνέρρωνε καὶ

¹¹⁸ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), Πηδάλιον, σ. 658.

δεν είχε προλάβει να μεταλάβει, τότε συνεχιζόταν η εφαρμογή του χρόνου του επιτιμίου από εκεί που είχε σταματήσει.

Σ' αυτόν τον Κανόνα παρατηρούμε και τον ορισμό του εκούσιου φόνου, δηλαδή του φόνου που προετοιμάζεται σκοπίμως από τον δράστη, ώστε να υλοποιηθεί ο σκοπός του, περιεχόμενο του οποίου είναι η αφαίρεση της ανθρώπινης ζωής. Η ύπαρξη αυτού του σκοπού αρκεί προς θεμελίωση του αδικού του φόνου, ακόμη και εάν δεν επιτευχθεί η αφαίρεση της ανθρώπινης ζωής. Η τελευταία φράση του κανόνα «οὐδεὶς εἰς ἀποτυχίαν ἀνάγεται», σε συνδυασμό με το χαρακτηριστικό του ακούσιου φόνου ως γενομένου «ἐξ ἀποτυχίας», αποδεικνύει ότι ο εκούσιος φόνος αποτελεί «ἐπιτυχία», δηλαδή επίτευξη του σκοπούμενου αποτελέσματος¹¹⁹.

Κατά τον Ζωναρά και Βαλσαμόνα οι παρεκτροπές του θυμικού μέρους της ψυχής είναι πολλές, χειρότερη από τις οποίες είναι ο φόνος, που διαιρείται σε εκούσιο και ακούσιο. Το επιτίμιο για τον εκουσίως φονεύσαντα ανέρχεται σε (27) είκοσι επτά έτη, ήτοι για (9) εννέα έτη να αποπέμπεται από την εκκλησία, (9) εννέα έτη να συνίσταται με τον λαό και (9) εννέα έτη να υποπίπτει, ώστε να μπορέσει μετά να μεταλάβει των Αχράντων Μυστηρίων. Για τον ακουσίως φονεύσαντα το επιτίμιο είναι αντίστοιχο με αυτό της πορνείας, ήτοι (9) εννέα έτη, διαιρούμενα ανά τριετία. Πάντως, ανάλογα με τη συμπεριφορά και τη μετάνοιά τους, οι δράστες μπορούν να δεχθούν μείωση της ποινής¹²⁰.

- Κανὼν ζ΄ τοῦ Γρηγορίου Νεοκαισαρείας: «Περὶ τῶν ἐγκαταλεχθέντων τοῖς βαρβάροις καὶ ἄτοπά τινα κατὰ τῶν ὁμοφύλων τολμησάντων».

«Τοὺς μὲν οὖν ἐγκαταλεχθέντας τοῖς βαρβάροις καὶ μετ' αὐτῶν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ ἐπελθόντας, ἐπιλαθομένους ὅτι ἦσαν Ποντικοὶ καὶ χριστιανοὶ, ἐκβαρβαρωθέντας δὲ ὡς καὶ φονεῦν τοὺς ὁμοφύλους ἢ ζύλω ἢ ἀγχόνη, ὑποδεικνῦναι δὲ ἢ ὁδοὺς ἢ οἰκίας ἀγνοοῦσι τοῖς βαρβάροις, καὶ τῆς ἀκροάσεως ἀπειρῶσαι δεῖ, μέχρις ἂν κοινῇ περὶ αὐτῶν τι δόξη συνελθοῦσι, τοῖς ἀγίοις, καὶ πρὸ αὐτῶν τῷ ἀγίῳ Πνεύματι»¹²¹.

Η ερμηνεία του Κανόνα κατά το ιερό «Πηδάλιον» έχει ως εξής: «Διορίζει ὁ παρὼν Κανὼν, ὅτι ὅσοι ἐσκλαβώθησαν μὲν ἀπὸ τοὺς Βαρβάρους, ὕστερον δὲ λησμονήσαντες ὅτι ἦσαν Χριστιανοὶ ποτέ, ἐξεβαρβαρώθησαν εἰς τὰ ἥθη, καὶ ἔγιναν καὶ αὐτοὶ τὸ ἕνα μὲ τοὺς Βαρβάρους, ὥστε ὁποῦ καὶ νὰ φονεύωσι τοὺς ὁμοφύλους των Χριστιανούς, καὶ νὰ δείχνουν τὰς στρατάς, ἢ τὰ ὀσπήτια αὐτῶν εἰς τοὺς

¹¹⁹ Χριστινάκης (1994), *Θέματα Κανονικού και Εκκλησιαστικού Δικαίου*, τόμ. Α', σ.σ. 167 – 168.

¹²⁰ Ράλλης & Ποτλής (1854), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τόμ. δ', σ. 319.

¹²¹ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 560.

Βαρβάρους ὁποῦ δὲν τὰ ἤξευραν· οὗτοι, λέγω, ἀφ' οὗ μετανοήσουν καὶ ἐπιστραφοῦν, πρέπει οὐδὲ νὰ στέκωνται μὲ τοὺς ἀκροωμένους τὰς θείας Γραφάς, ἀλλὰ νὰ στέκουν δηλ. ἔξω ἀπὸ τὴν πόρταν τῆς Ἐκκλησίας μὲ τοὺς προσκλαίοντας, ἕως οὗ νὰ διορίσουν οἱ ἅγιοι Πατέρες, κοινῶς συνελθόντες εἰς Σύνοδον, τὸ πρέπον περὶ αὐτῶν ἐπιτίμιον, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, τὸ νὰ διορίσῃ διὰ τῶν ἁγίων τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἄγιους δὲ ἐννοεῖ ἐδῶ ὁ Ἅγιος τοὺς ἐν Ἀγκύρα Πατέρας, οἵτινες μετὰ παρέλευσιν νβ' χρόνων συναθροισθέντες, ἐν τῷ θ' Ἐκκλ. Κανόνι αὐτῶν ἐπιτίμιον περὶ τῶν τοιούτων ἐδιώρισαν, ὃν καὶ ἀνάγνωθι»¹²².

Ο Κανόνας αὐτὸς ἀναφέρει ὅτι ὅσοι σκλαβώθηκαν ἀπὸ τοὺς βαρβάρους καὶ ξέχασαν ὅτι εἶναι Χριστιανοὶ καὶ υιοθέτησαν τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμά τοὺς καὶ ἐγέναν ἕνα με αὐτοὺς, σε σημεῖο νὰ φονεύουν τοὺς ὁμοφύλους τοὺς Χριστιανούς, νὰ ἐπιτιμῶνται αὐστηρά ἀπὸ τὸν Πνευματικὸν τοὺς. Εἰάν ὅμως μετανοήσουν, γιὰ νὰ ἐνταχθοῦν ξανά στο σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, θα πρέπει νὰ ἀκούν ἀρχικά τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀπὸ μακριά, νὰ προσκλαίουν στὴν πόρτα τῆς Ἐκκλησίας καὶ μετὰ νὰ ἀποφασίσουν οἱ Πατέρες πότε θα ἐπανεέλθουν ὡς κανονικοὶ χριστιανοί.

Καὶ ὁ Βαλσαμών προσθέτει ὅτι ὁ ἐκκλησιαστικὸς νόμος τιμωρεῖ τοὺς ἀλλαξοπιστήσαντας κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ὁ δὲ πολιτικὸς τοὺς καθυποβάλλει ὡς διαπράξαντας ἐγκλημα καθοσιώσεως. Συνεχίζει δὲ ἀναφέροντας ὅτι ὁ νόμος γιὰ τοὺς ἀιχμαλωτισθέντες καὶ ὁμοφρονήσαντες με τοὺς ἐχθρούς εἶναι ὁμοῖος με αὐτὸν τῆς ἱεροσυλίας καὶ, σύμφωνα με τὸ Ρωμαϊκὸ δίκαιο, τιμωροῦνται ὡς φρονήσαντες κατὰ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐξουσίας. Ὅσοι δὲ διέπραξαν ληστεία, καὶ κατὰ ξηρά καὶ κατὰ θάλασσα, πρέπει νὰ τιμωρηθοῦν περισσότερο, γιὰ τὴν κακία τοὺς εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ αὐτὴ τῶν ἐχθρῶν. Τοῦτο, διότι οἱ ἐχθροὶ πολεμοῦν ἐμφανῶς, ἐνῶ οἱ ληστὲς μελετοῦν καὶ διαπράττουν φόνον σε ἀνύποπτον χρόνον, με ἀποτέλεσμα ἡ ἐπίθεσις τῶν ἐχθρῶν νὰ εἶναι περισσότερο ἀνεκτὴ ἀπὸ τὴν ἐπιβουλή τῶν ληστῶν¹²³.

- ἔστ' Ἀποστολικὸς Κανὼν.

«Εἴ τις κληρικὸς ἐν μάχῃ τινὰ κρούσας, καὶ ἀπὸ τοῦ ἐνὸς κρούσματος ἀποκτείνας, καθαιρεῖσθω διὰ τὴν προπέτειαν αὐτοῦ. Ἐὰν δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω»¹²⁴.

Ἡ ἐρμηνεῖα τοῦ Κανόνα κατὰ τὸ ἱερὸ «Πηδάλιον» ἔχει ὡς ἐξῆς: «Εἰς μὲν τὸν κζ' Κανόνα αὐτῶν καθαιροῦσιν οἱ θεῖοι Ἀπόστολοι τοὺς Κληρικοὺς ὁποῦ τύπτουσιν ἢ

¹²² Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), Πηδάλιον, σ. 560.

¹²³ Ράλλης & Ποτλῆς (1854), Σύνταγμα τῶν Θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων, τόμ. δ', σ. σ. 61 – 62.

¹²⁴ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), Πηδάλιον, σ. 85.

πιστοὺς ἀμαρτήσαντας, ἢ ἀπίστοὺς ἀδικήσαντας, καθὼς εἰς τὴν ἐκείνου ἐρμηνείαν εἶπομεν. Εἰς δὲ τὸν παρόντα Κανόνα διορίζουσιν ὅτι, ἀνίσως τινὰς Κληρικὸς ἐν καιρῷ μάχης ἦτοι φιλονικείας, ἤθελε κτυπήσῃ τινὰ κἂν μίαν μόνην βαρεματίαν, καὶ ἀπὸ αὐτὴν μοναχὴν ἤθελε τὸν θανατώσῃ, ὁ τοιοῦτος ἄς καθαίρεται, ἂν ὄχι διὰ τι ἐκτύπησε μίαν μόνην βαρεματίαν· ἂν ὄχι διότι δὲν ἤθελε νὰ τὸν φονεύσῃ, ἀλλὰ διότι ἐνίκηθη ὑπὸ τοῦ θυμοῦ καὶ ἐφάνη προπέτης καὶ αὐθάδης, ἀσηκώσας χέρι καὶ κτυπήσας, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐμποδισμένον ἀπὸ τοὺς Κληρικούς, (ἀφήνω νὰ λέγω διὰ τὴν μεγάλην καὶ θανάσιμον ἀμαρτίαν τοῦ φόνου ὁποῦ ἔκαμεν)· εἰ δὲ Λαϊκὸς ἦναι ὁποῦ ἔκαμε τὸν τοιοῦτον φόνον, ἄς ἀφορίζεται καὶ ἀπὸ τὰ μυστήρια, καὶ ἀπὸ τὴν σύναξιν καὶ ἐκκλησίαν τῶν πιστῶν»¹²⁵.

Ο παραπάνω Κανόνας τονίζει, σύμφωνα με το «Πηδάλιον», ὅτι, αν κάποιος κληρικός κτυπήσει πάνω σε κάποια φιλονικία ή σε καιρό μάχης κάποιον με ένα χτύπημα και αυτός θανατωθεί, ο κληρικός θεωρείται προπέτης και αυθάδης και καθαιρείται, ακόμη και αν δεν ήθελε να φονεύσει, αλλά νικήθηκε από τον θυμό του και δεν μπορεί να μεταλαμβάνει τα Θεία Μυστήρια. Αν δε είναι λαϊκός, αφορίζεται.

Με την ερμηνεία του «Πηδαλίου» συμφωνεί και ο Ζωναράς, κατά τον οποίο αφενός η ανταπόδοση του κτυπήματος δεν είναι επιτρεπτή, σύμφωνα με τον Κύριο, αφετέρου η μάχη δεν θεωρείται πόλεμος αλλά φιλονικία. Ο κληρικός δε, ο οποίος είναι υπεύθυνος για τον θάνατο κάποιου κατά τη διάρκεια της μάχης, καθαιρείται, ενώ ο λαϊκός αφορίζεται¹²⁶.

Αλλά και ο Βαλσαμών συναινεί για την καθαίρεση του φονέα κληρικού, ἔστω κι αν ο πληγείς πέθανε μ' ένα μόνο κτύπημα, αφού ο κληρικός είναι υποχρεωμένος να συγκρατεί τον θυμό του. Παραμέμπει δε στους κανόνες του Μ. Βασιλείου, τους αναφερομένους στην ψυχή, τονίζοντας ὅτι τα ψυχικά τραύματα είναι εκείνα που χρειάζονται περισσότερη θεραπεία, εκκλησιαστική ή κοινωνική¹²⁷.

Με ὅσα περιγράφονται στους ανωτέρω Ιερούς Κανόνες, καθίσταται σαφές πως η καταστροφή της ανθρώπινης ζωής λόγω ανθρωποκτονίας αντιμετωπίζεται ἀπὸ τους Ιερούς Κανόνες του «Πηδαλίου» ὄχι μόνο ως πράξη αὐτὴ καθεαυτὴ, ἀλλὰ εξετάζεται και μελετάται εξονυχιστικά και ως πλέγμα κινήτρων που οδήγησαν στον

¹²⁵ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 85.

¹²⁶ Ράλλης, Γ. & Ποτλῆς, Μ. (1852), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών κανόνων*, τόμ. β', σ.σ. 82 – 83.

¹²⁷ Ράλλης, Γ. & Ποτλῆς, Μ. (1852), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών κανόνων*, τόμ. β', σ.σ. 82 – 83.

φόνο, ώστε να κατηγοριοποιηθεί ο θύτης και το θύμα και να επιβληθεί η πρέπουσα τιμωρία / περιορισμοί στον θύτη και να αποδοθεί με τον τρόπο αυτό Θεία Δίκη.

Έτσι, ο ένοχος που δεν έχει γίνει αντιληπτός από τις αρχές του νόμου και προσέρχεται προς εξομολόγηση στον ιερέα, επιτιμάται με φιλανθρωπία και αντιμετωπίζεται με κατανόηση από αυτόν, ανάλογα βέβαια με την περίπτωση. Η τιμωρία του συνίσταται στη στέρηση της Θείας Κοινωνίας, στην απαγόρευση της εισόδου στον Ναό, στην παρακολούθηση της Θείας Λειτουργίας από τη θέση των κατηγουμένων και στην προσευχή. Όταν γίνει, όμως, γνωστό το αδίκημά του και κριθεί ένοχος, τότε τιμωρείται σύμφωνα με τον νόμο.

Επίσης, αξιοσημείωτος θεωρείται και ο ακούσιος φόνος, κατά τον οποίο από αμέλεια ή τύχη αφαιρείται η ανθρώπινη ζωή, η ανθρωποκτονία, δηλαδή, που πράττεται τυχαία, πέραν πάσης φονικής προθέσεως, εντελώς ακούσια και από λάθος. Βέβαια, κριτήριο για τον χαρακτηρισμό αυτής της συμπεριφοράς, αλλά και την ύπαρξη ανάλογου συμπεράσματος, είναι οι συνθήκες, κάτω από τις οποίες επήλθε το φονικό αποτέλεσμα¹²⁸.

3.3. Περί Θανατικής Ποινής και Βασανιστηρίων

Σύμφωνα με το άρθρο 7 του Συντάγματος της Ελλάδος *«Τα βασανιστήρια, οποιαδήποτε σωματική κάκωση, βλάβη υγείας, ή άσκηση ψυχολογικής βίας, καθώς και κάθε άλλη προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας απαγορεύονται και τιμωρούνται, όπως νόμος ορίζει»*. Επίσης, *«Η κατάργηση της θανατικής ποινής στον κόσμο αποτελεί ένα από τους βασικούς στόχους της πολιτικής της ΕΕ για τα δικαιώματα του ανθρώπου. Η ΕΕ θεωρεί ότι η θανατική ποινή είναι απάνθρωπη και συνιστά παραβίαση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας¹²⁹»*.

3.3.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Η Θανατική Ποινή¹³⁰ συνιστά μορφή καταστροφής της ανθρώπινης ζωής, που επιβάλλεται σε ορισμένες χώρες σε βαριές μορφές εγκληματικών πράξεων.

¹²⁸ Χριστινάκης (1978), *Απόπειρα Εκκλησιαστικού Εγκλήματος*, σ.σ. 557 – 567.

¹²⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2011), *Η ΕΕ δεσμεύεται ως προς την κατάργηση της θανατικής ποινής σε ολόκληρο τον κόσμο*. Δελτίο Τύπου.

¹³⁰ «Θανατική ποινή είναι η ποινή που επιβάλλεται σε έναν εγκληματία από τις αρχές ενός κράτους, και έχει να κάνει με την αφαίρεση της ζωής αυτού. Είναι η αυστηρότερη ποινή που μπορεί να επιβληθεί και συχνά ονομάζεται “η εσχάτη των ποινών”». https://el.wikipedia.org/wiki/Θανατική_Ποινή.

Πρόκειται για μια βάρβαρη, απάνθρωπη και αντιχριστιανική μέθοδο τιμωρίας, καθότι:

- Στερεί από τον άνθρωπο το αναφαίρετο δικαίωμα της ζωής.
- Δεν επιδέχεται διαβάθμιση, ούτε επανορθώνεται σε περίπτωση δικαστικής πλάνης.
- Δεν αποδεικνύεται ότι λειτουργεί κατασταλτικά.
- Σύμφωνα με τη χριστιανική διδασκαλία η επίγεια ζωή του ανθρώπου αποτελεί ευκαιρία μετάνοιας και τελειώσεως. Συνεπώς, με τη διακοπή της διακόπτεται και οποιαδήποτε δυνατότητα προς την κατεύθυνση αυτή.

Το παράδοξο της σύγχρονης εποχής σε ό,τι έχει να κάνει με το διχαστικό ζήτημα της θανατικής ποινής έγκειται στο γεγονός ότι όσο αυξάνονται οι υποστηρικτές της, ιδίως σε εποχές έξαρσης της βίας, άλλο τόσο αυξάνονται και οι φωνές που επιζητούν την κατάργησή της.

Η Εκκλησία εναντιώνεται στη θανατική ποινή, ακριβώς επειδή στερεί από τον άνθρωπο τη δυνατότητα να μετανοήσει και να σωθεί¹³¹, διαλαλώντας τη στάση του Χριστού κατά τη σταύρωσή του εν μέσω των δύο ληστών, που τους έδωσε τη δυνατότητα της μετάνοιας την έσχατη στιγμή· ο ένας δήλωσε μετανιωμένος και σώθηκε, ο άλλος πέθανε αμετανόητος. Η Εκκλησία δε διακρίνει τους ανθρώπους σε αμαρτωλούς και αναμάρτητους, διότι απλούστατα δεν υπάρχουν αναμάρτητοι. Αντίθετα, υπάρχουν μετανοημένοι και αμετανόητοι άνθρωποι, ώστε τελικά η μόνη θανάσιμη αμαρτία να είναι η αμετανοησία, δηλαδή η άρνηση να μετανοήσουμε. Γι' αυτό και το μόνο που ζητά και περιμένει η Εκκλησία από όλους τους ανθρώπους είναι η μετάνοια, που θα πει αλλαγή νοοτροπίας (μετάνοια < μετά + νους = μεταστροφή του νου)¹³². Η μετάνοια, εξάλλου, προϋποθέτει τη συνέχιση της ζωής. Με τη θανατική καταδίκη αφαιρείται η ανθρώπινη ζωή κι έτσι η μετάνοια καθίσταται ανέφικτη.

Το κράτος δεν έχει απόλυτη εξουσία στον άνθρωπο και θεωρείται αδιανόητο η κρατική εξουσία να χρησιμοποιεί μέσα που η ίδια καταδικάζει (τον φόνο), έστω κι αν περιβάλλεται τον μανδύα του σωφρονισμού.

Για την Ορθόδοξη Εκκλησία ο σκοπός δεν αγιάζει τα μέσα. Η πρόταση του χριστιανισμού είναι ότι η πρόληψη του εγκλήματος αποτελεί και την ορθότερη

¹³¹ Μπέγζος & Παπαθανασίου (2011), *Θέματα Χριστιανικής Ηθικής*, Γ' Γενικού Λυκείου, σ. 117.

¹³² Μπέγζος & Παπαθανασίου (2011), *Θέματα Χριστιανικής Ηθικής*, Γ' Γενικού Λυκείου, σ. 118.

αντιμετώπισή του. Η σωστή ανατροφή, και ιδιαίτερα η χριστιανική, καλλιεργεί και εμφυτεύει στον άνθρωπο από παιδική ηλικία τον σεβασμό προς τον άλλο, την αγάπη και την ανοχή.

Τα Βασανιστήρια αποτελούν μία ακόμη μορφή παραβίασης της ανθρώπινης ζωής, καθότι παραβιάζουν την ελευθερία του ανθρώπου, καταπιέζουν τη βούλησή του και αμαυρώνουν την αξιοπρέπειά του. Δούλοι, αιχμάλωτοι πολέμου, κατάδικοι κι άλλοι δυστυχείς επί αιώνες υποβάλλονταν σε εξευτελιστικά βασανιστήρια, κακοποιούνταν και θανατώνονταν από τις κακουχίες. Γι' αυτό η Εκκλησία, με τη διδασκαλία και κυρίως με το καθημερινό παράδειγμά της, συνέβαλε αποφασιστικά στην έμπρακτη κατάργηση της δουλείας για πρώτη φορά στην ιστορία της ανθρωπότητας, κάνοντας έτσι δυνατή την οριστική εξαφάνιση ενός πανάρχαιου και παγκόσμιου θεσμού¹³³. Παρόλα αυτά, ακόμη και σήμερα επιβιώνει το δουλεμπόριο σε επικράτειες που δεν άκουσαν τον λόγο του Ευαγγελίου, αλλά και σε πολιτισμένες χώρες (εμπόριο «λευκής σαρκός», σεξουαλική εκμετάλλευση μικρών παιδιών και φτωχών κοριτσιών που μεταναστεύουν για καλύτερες συνθήκες ζωής, εξουθένωση των οικονομικών μεταναστών κ.ά.).

Η στέρηση της ελευθερίας είναι αφαίρεση της ανθρωπιάς, δηλαδή σημαίνει την άρνηση της επίγειας εικόνας του Θεού, που είναι ο άνθρωπος. Ο ασεβής στην εικόνα του Θεού είναι βλάσφημος άνθρωπος. Η απανθρωπιά και η βλασφημία – ύβρις, κατά την αρχαία αντίληψη, είναι οι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος, που λέγεται παραβίαση και περιφρόνηση της ανθρώπινης ζωής¹³⁴.

3.3.2. Η Θανατική Ποινή και τα Βασανιστήρια στο «Πηδάλιο»

Ακολούθως, παρουσιάζονται οι Κανόνες που απαντώνται στο πλέγμα των Ιερών Κανόνων του «Πηδαλίου» και σχετίζονται με πράξεις και συμπεριφορές συνυφασμένες με τα βασανιστήρια και τη θανατική ποινή:

- Κανών ς' του Πέτρου Αλεξανδρείας: «Περὶ τῶν ὑποβεβλημένων εἰς τοῦτο δούλων ἀναγκαστικῶς παρὰ τῶν οἰκείων δεσποτῶν».

«Τοῖς δὲ δούλους χριστιανοὺς ἀνθ' ἑαυτῶν ὑποβεβληκόσιν, οἱ μὲν δοῦλοι, ὡς ἂν ὑποχείριοι ὄντες, καὶ τρόπον τινὰ καὶ αὐτοὶ φυλακισθέντες ὑπὸ τῶν δεσποτῶν, καταπειληθέντες τε ὑπ' αὐτῶν καὶ διὰ τὸν φόβον αὐτῶν εἰς τοῦτο ἐλελυθότες καὶ κατολισθίσαντες, ἐν ἐνιαυτῷ τὰ τῆς μετανοίας ἔργα δεῖξουσιν, μανθάνοντες τοῦ

¹³³ Μπέγζος & Παπαθανασίου (2011), *Θέματα Χριστιανικῆς Ἠθικῆς*, Γ' Γενικοῦ Λυκείου, σ. 118.

¹³⁴ Μπέγζος & Παπαθανασίου (2011), *Θέματα Χριστιανικῆς Ἠθικῆς*, Γ' Γενικοῦ Λυκείου, σ. 118.

λοιποῦ, ὡς δοῦλοι Χριστοῦ, ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ φοβεῖσθαι αὐτόν, ἀκούοντες μάλιστα ὅτι ἕκαστος, ἐάν τι ποιήσῃ ἀγαθόν, τοῦτο κομιεῖται παρὰ Κυρίου, εἴτε δοῦλος, εἴτε ἐλεύθερος»¹³⁵.

Ἡ ἐρμηνεῖα τοῦ Κανόνος κατὰ τὸ ἱερό «Πηδάλιον» εἶναι ἡ ἐξής: «Ὁ παρῶν Κανὼν διορίζει, ὅτι ἐκεῖνοι οἱ δοῦλοι, οἱ ὁποῖοι φοβερισθέντες καὶ φυλακισθέντες, ἀπὸ τοὺς αὐθέντας αὐτῶν, ἀντὶ διὰ αὐτοὺς ἐθυσίασαν βιασθέντες, οὗτοι ἕνα χρόνον νὰ κανονίζονται, διὰ νὰ μάθουν ὅτι, πιστοὶ ὄντες, δοῦλοι εἶναι τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀκολούθως πρέπει νὰ κάμνουσι τὰ θελήματά του, καὶ νὰ φοβοῦνται αὐτόν καὶ ὅχι τοὺς ἀνθρώπους, ἀκούοντες μάλιστα τὸν Παῦλον ὅπου λέγει, πῶς, ὅτι καλὸν ποιήσῃ τινάς, εἴτε δοῦλος εἶναι, εἴτε ἐλεύθερος, ἐξίσου θέλει νὰ τὸ λάβει παρὰ Κυρίου ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀνταποδόσεως»¹³⁶.

Μέσα ἀπὸ τὸν παραπάνω κανόνα αποτυπώνονται οἱ συνθήκες διαβίωσης τῶν δούλων, οἱ ὁποῖοι ἐπεφταν θύματα κακομεταχείρισης, ἀδιάλειπτων βασανιστηρίων, κακουχιῶν καὶ βιαιοπραγιῶν, με σκοπὸ τὸν εκφοβισμό τους καὶ τὴ συνακόλουθη καθυπόταξή τους.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Ζωναράς καὶ ὁ Βαλσαμών ἀναφέρουν ὅτι οἱ δούλοι, οἱ ὁποῖοι ἀπειλούμενοι θυσίασαν στους θεοὺς τῶν κυρίων τους, ἐπιτιμώντο με ἕνα (1) ἔτος μετανοίας, γιὰ νὰ μάθουν ὅτι εἶναι δούλοι τοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἐκεῖνον οφείλουν νὰ φοβούνται καὶ ὅτι κάθε ἄνθρωπος, εἴτε δούλος εἴτε ἐλεύθερος, θα ἔχει ἀπολαβὴς ἀπὸ τὸν Κύριον ἀνάλογες με τὶς πράξεις του¹³⁷.

- Κανὼν ια΄ τοῦ Πέτρου Ἀλεξανδρείας: «Περὶ τῶν ζήλων μὲν καλῶ αὐτομολησάντων, ἠττηθέντων δέ, καὶ διὰ τοῦτο ὕστερον ἀποδυρομένων».

«Οἱ γὰρ πρῶτον παραπηδήσαντες ἐν τῷ βράσματι τοῦ διωγμοῦ, περιστῶτες εἰς τὸ δικαστήριον καὶ θεωροῦντες τοὺς ἀγίους μάρτυρας σπεύδοντας ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως, ἐν καλῷ τῷ ζήλῳ προθυμούμενοι, ἐπεδίδουν ἑαυτοὺς εἰς τοῦτο, πολλῇ τῇ παρρησίᾳ χρώμενοι, βλέποντες μάλιστα τοὺς ὑποσυρομένους καὶ ἐκπίπτοντας, δι' οὓς ὑποθεομαινόμενοι ἔσωθεν καὶ ἐνηχούμενοι καταπολεμῆσαι τὸν ὑπεραιρόμενον καὶ ἀντικείμενον, ἔσπευδον ἐν τοῦτο, ἵνα μὴ καὶ δοκῇ παρ' ἑαυτῶ φρόνιμος εἶναι, ἐφ' οἷς κατὰ πανουργίαν ἔδοξε νικᾶν, εἰ καὶ ἐλάνθανεν ἑαυτὸν νικώμενον ὑπὸ τῶν ἐγκαρτερούντων τὰς τῶν ζυστήρων καὶ μαστίγων βασάνους, τήν τε ὀξύτητα τῆς μαχαίρας καὶ τὰς καταφλέξεις τοῦ πυρὸς καὶ τὰς τῶν ὑδάτων

¹³⁵ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), Πηδάλιον, σ. 566.

¹³⁶ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), Πηδάλιον, σ. 566.

¹³⁷ Ράλλης & Ποτλῆς (1854), Σύνταγμα τῶν Θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων, τόμ. δ', σ. 22.

καταποντώσεις. Καὶ τοῖς κατὰ πίστιν ὑπεξιοῦσιν εὐχὰς καὶ δεήσεις γίνεσθαι, ἥτοι ὑπὲρ τῶν ἐν φυλακῇ κατατιμωρηθέντων καὶ προδομένων ὑπὸ λιμοῦ καὶ δίψης, ἥτοι ὑπὲρ τῶν ἔξωθεν τῆς φυλακῆς ἐπὶ τοῦ δικαστηρίου καταβασανισθέντων διὰ κυστήρων καὶ μαστίγων, ὕστερον δὲ ἠττηθέντων ὑπὸ τῆς ἀσθενείας τῆς σαρκός, ἄξιόν ἐστιν ἐπινεῦσαι. Συμπάσχειν γὰρ καὶ συναλγεῖν τοῖς ὀδυρομένοις καὶ στεναζούσιν ὑπὲρ τῶν ἐν τῷ ἀγῶνι ἠττηθέντων ὑπὸ τῆς πολλῆς βίας τοῦ κακομηχάνου διαβόλου, ἥτοι ὑπὲρ γονέων ἢ ἀδελφῶν ἢ τέκνων, οὐδένα οὐδὲν καταβλάπτει. Ἴσμεν γὰρ καὶ δι' ἑτέρων πίστιν ἀπολαύσαντάς τινας τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος, ἐπὶ τε ἀφέσει ἁμαρτιῶν καὶ ὑγείᾳ σώματος καὶ ἀναστάσει νεκρῶν. Μεμνημένοι τοίνυν τῶν πολλῶν αὐτῶν καμάτων, ὧν προῦπήνεγκαν ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν ταλανισμῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ μεταγόντων αὐτῶν καὶ ἀποδυρομένων τὸ πεπραγμένον αὐτοῖς κατὰ προδοσίαν, ἐν ἀτονίᾳ καὶ νεκρότητι τοῦ σώματος, ἔτι τε καὶ μεμαρτυρημένων ἀπολιτευτῶν γενομένων ἐν τῷ βίῳ αὐτῶν, συνεχόμεθα καὶ συμπαρακαλοῦμεν ὑπὲρ ἰλασμοῦ αὐτῶν μετὰ τῶν ἄλλων καθηκόντων, διὰ τοῦ γενομένου ὑπὲρ ἡμῶν παρακλήτου πρὸς τὸν Πατέρα, ἰλασκομένου ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν. Καὶ ἐάν τις γάρ, φησὶν, ἁμάρτη, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν Πατέρα Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον, καὶ αὐτὸς ἰλασμός ἐστιν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν»¹³⁸.

Ἡ ἐρμηνεία τοῦ Κανόνος κατὰ τὸ ἱερό «Πηδάλιον» εἶναι ἡ ἐξῆς: «Τὸ νόημα τοῦ παρόντος Κανόνος εἶναι τοῦτο, ὅτι πρέπει νὰ προσευχώμεθα καὶ νὰ παρακαλοῦμεν διὰ ἐκείνους, ὅποῦ ἐπήδησαν μὲν ἀσκέπτως, ὄχι ὅμως ὅταν δὲν ἦταν ἀνοικτὸν τὸ στάδιον τοῦ μαρτυρίου ἀπὸ τοὺς διώκτας ὡς οἱ ἀνωτέρω, ἀλλ' ὅταν ἦτο ἐπάνω εἰς τὴν ζέσιν καὶ τὴν ἀκμὴν τοῦ ὀδωγμοῦ, θαρσοποιηθέντες εἰς τοῦτο μὲ τὸ νὰ βλέπουν τοὺς ἀγίους Μάρτυρας νὰ ἀγωνίζονται, διὰ νὰ λάβουν τοὺς διὰ τοῦ μαρτυρίου οὐρανίους στεφάνους, καὶ μάλιστα διὰ τὶ ἔβλεπον πολλοὺς νὰ ἀπατῶνται καὶ νὰ ἀρνοῦνται τὴν πίστιν, διὰ τὴν πτώσιν τῶν ὁποίων ἐθερμαίνοντο, ἵνα νικήσουν τὸν διάβολον ὅποῦ τοὺς ἠπάτησεν, ἀγκαλὰ καὶ αὐτὸς ἐνικᾶτο ἀπὸ τοὺς μέχρι τέλους ὑπομένοντας τὰ διὰ ζυστήρων, καὶ μαχαίρας, καὶ πυρός, καὶ ὑδάτων μαρτύρια. Διὰ τούτους λοιπόν, ὅποῦ μὲ τοιοῦτον τρόπον ἐπῆγαν εἰς τὸ μαρτύριον καὶ ἐφυλακίσθησαν μὲν κατ' ἀρχάς, καὶ ἐβασανίσθησαν εἰς πεῖναν καὶ δίψαν, καὶ διαφόρους πληγὰς, ὕστερον δὲ ἐνικήθησαν ἀπὸ τὴν ἀσθενείαν τῆς σαρκός, καὶ ἠρνήθησαν, μετὰ τὴν ἄρνησιν δὲ μετενόησαν καὶ ἐπένησαν διὰ τὴν πτώσιν αὐτῆν,

¹³⁸ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), Πηδάλιον, σ. 570.

καὶ ὑπεξῆλθον, ἦτοι, ἢ ἐν εὐσεβεῖ τῇ πίστει ἀπέθανον, ἢ κρυφίως ἔφυγον ἀπὸ τοὺς ἀπίστους διὰ τὸ φυλάξουν τὴν πίστην, καὶ μάλιστα ὅπου οἱ τοιοῦτοι ἐμαρτυρήθησαν, ὅτι ἦσαν καὶ ἄνθρωποι ἄπειροι καὶ ἀπράγμονες ἀπὸ τὰ τοῦ βίου πράγματα, ἢ καὶ ἐνάρετοι· διὰ τούτους, λέγω, πρέπει νὰ συμπάσχωμεν καὶ νὰ συλλυπούμεθα, καὶ μὲ τοὺς ὑπὲρ αὐτῶν παρακαλοῦντας, εἴτε γονεῖς αὐτῶν ἦσαν οὗτοι, εἴτε ἀδελφοί, εἴτε τέκνα, πρέπει νὰ συμπαρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, διὰ τοῦ γενομένου Παρακλήτου πρὸς αὐτὸν Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ, ἵνα ἐξιλεωθῇ εἰς αὐτούς. Φησὶ γὰρ ὁ Ἰωάννης, ὅτι ἐὰν ἁμαρτήσῃ τις, ἔχομεν Παράκλητον πρὸς τὸν Πατέρα τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ὁ ὁποῖος εἶναι ἰλασμός διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. Πλὴν καὶ αὐτοὶ οἱ ἀρνηθέντες πρέπει νὰ κάμνουσι τὰ πρέποντα εἰς αὐτούς, νηστείας δηλαδή, καὶ δάκρυα καὶ ἐλεημοσύνας, ἂν ἔχουν τὸν τρόπον (τοῦτο γὰρ δηλοῖ τό, μετὰ τῶν ἄλλων καθηκόντων), λέγω δὲ νὰ παρακαλοῦμεν δι' αὐτούς, διὰ τί μαθάνομεν ἀπὸ τὰς ἱστορίας τῆς θείας Γραφῆς, ὅτι πολλοὶ διὰ τὴν πίστιν, καὶ παρακάλεσιν τῶν ἄλλων, ἀπήλαυσαν τοῦ Θεοῦ ἐλέους· καὶ ἄλλοι μὲν ἔλαβον συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν τους, (ὡς οἱ φίλοι τοῦ Ἰὼβ διὰ τὴν δέησιν αὐτοῦ), ἄλλοι δὲ ἔλαβον τὴν ὑγείαν τοῦ σώματος, (ὡς ὁ Παραλυτικὸς διὰ τὴν πίστιν τῶν αἰρόντων αὐτοῦ τὸν κράββατον), καὶ ἄλλοι ἀνεστήθησαν ἀπὸ τοὺς νεκρούς, (ὡς ὁ Λάζαρος καὶ ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἰαείρου, καὶ ὁ υἱὸς τῆς χήρας) διὰ τὴν παρακάλεσιν τῶν γονέων καὶ συγγενῶν αὐτῶν»¹³⁹.

Μέσα στον Κανόνα αντικατοπτρίζεται ὅλο το φάσμα των δεινῶν βασανιστηρίων καὶ βιαιοπραγιῶν, στα οποία υποβλήθηκαν οἱ χριστιανοὶ μέχρι θανάτου τὴν ἐποχὴ των διωγμῶν καὶ των κατατρεγμῶν, προκειμένου νὰ αυτομολήσουν.

Ὁ Ζωναράς, ἐρμηνεύοντας τὸν 1^ο Κανόνα τοῦ Πέτρου Ἀλεξανδρείας, ἀναφέρει ὅτι οἱ χριστιανοὶ, κατὰ τὴ διάρκεια των διωγμῶν, μετὰ παρρησίας υφίσταντο τὰ μαρτύρια, ἄλλοτε ριπτόμενοι στὶς φυλακές καὶ ἄλλοτε καταδικαζόμενοι στα δικαστήρια, πάσχοντες στὸ σῶμα μέχρι θανάτου, ἀλλὰ λαμβάνοντες στέφανον ἐξ οὐρανοῦ. Ὅλοι πενθούσαν, ἄλλοι γιὰ τοὺς γονεῖς καὶ ἄλλοι γιὰ τοὺς ἀδελφούς, καὶ ὅλοι προσπαθούσαν νὰ ἐπαναφέρουν στὸν δρόμο τοῦ Θεοῦ ὅσους εἶχαν ξεπέσει καὶ ἔπρεπε νὰ μετανοήσουν με νηστείες, δάκρυα, ποινές καὶ φιλανθρωπίες¹⁴⁰.

Ὁ Βαλσαμών συνεχίζει, λέγοντας ὅτι οἱ χριστιανοὶ νικοῦν με τὰ μαρτύρια τὸν ἀλαζόνα διάβολον, ὁ ὁποῖος καυχῆται γιὰ ὅσους αυτομόλησαν σ' αὐτόν, φοβούμενοι τὰ μαρτύρια καὶ ἀπαρνούμενοι τὴν πίστη τους. Σκοπὸς των πιστῶν

¹³⁹ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 571.

¹⁴⁰ Ράλλης & Ποτλῆς (1854), *Σύνταγμα των Θεῶν καὶ Ἱερῶν Κανόνων*, τόμ. δ', σ.σ. 35 - 36.

είναι να πλησιάσουν αυτούς που εξέπεσαν, να τους οδηγήσουν στη μεταμέλεια και να πράξουν τα δέοντα προς τον Θεόν, για να εξευμενισθούν μέσω του Αγίου Πνεύματος. Σ' αυτό συντελεί και η Γραφή, η οποία αποτυπώνεται στην πρώτη καθολική επιστολή του Αποστόλου και Ευαγγελιστού Ιωάννου¹⁴¹.

---

¹⁴¹ Ράλλης & Ποτλής (1854), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τόμ. δ', σ.σ. 36 - 37.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Άρνηση και υποτίμηση της ζωής

4.1. Περί Άμβλωσης

Με τη λέξη «άμβλωση», η οποία παράγεται από το ρήμα *αμβλίσκω*, εννοούμε την εκούσια αποβολή του εμβρύου, την πρόκληση εκτρώσεως, όπως αναφέρεται σε κείμενα της αρχαιότητας¹⁴² αλλά και στη μεταξύ μας επικοινωνία.

4.1.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Στην ιατρική επιστήμη, όμως, υπάρχει διάκριση μεταξύ εκτρώσεως και αμβλώσεως. Έτσι, έκτρωση κατ' αυτήν είναι ο προκλητός τερματισμός της κύησης πριν από τη βιωσιμότητα, δηλαδή πριν το όψιμο έμβρυο αναπτυχθεί αρκετά για να επιβιώσει. Ο όρος «έκτρωση» εδώ σημαίνει τη θεραπευτική διακοπή της κύησης, ενώ ο όρος «άμβλωση» χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει τη χωρίς ιατρική ένδειξη διακοπή της κύησης¹⁴³.

Άμβλωση ή έκτρωση, σύμφωνα με τις διατάξεις των Ιερών Κανόνων, είναι η διακοπή μιας αδιατάρακτης ενδομητρίου κυήσεως ενός ή περισσότερων εμβρύων, που διενεργείται σε πρώιμη ηλικία κυήσεως (< 24 εβδομάδες) και οδηγεί σε αφαίρεση του εμβρύου από τη μήτρα, με συνέπεια τον θάνατο του κυήματος. Προκαλείται τεχνητά με χημικές, χειρουργικές ή άλλες μεθόδους και πρακτικές. Οι λόγοι για τους οποίους σε ορισμένες περιπτώσεις η γέννηση ενός παιδιού κρίνεται ανεπιθύμητη ποικίλλουν: μπορεί το ζευγάρι να είναι ανύπαντρο ή να μην είναι ακόμη έτοιμο να αποκτήσει παιδί (για λόγους οικονομικούς, ψυχολογικούς ή περιστασιακούς), ενδέχεται να συντρέχουν κωλύματα υγείας (π.χ. κληρονομική ασθένεια ή προσωρινό νόσημα της μητέρας) ή η εγκυμοσύνη να είναι αποτέλεσμα βιασμού.

Η Εκκλησία απαγορεύει την άμβλωση¹⁴⁴, ταυτίζοντάς τη με τον φόνο. Ο άνθρωπος δε γίνεται άνθρωπος σε κάποια συγκεκριμένη στιγμή της ζωής του, αλλά

¹⁴² «ἄμβλωσιν ποιῆσθαι», Αριστοτέλης, *Πολιτεία*, I335 B 25.

¹⁴³ Ξεσφύγγης (2014), *Η άμβλωση στους αρχαίους Έλληνες και στον Μ. Βασίλειο*, 25 Ιανουαρίου 2014, άρθρο, *Πεμπτουςία*, Εκδόσεις *IIMB*. (διαθέσιμο www.pemptousia.gr/2014/01/i-theorisi-tis-amvlosis-stin-archea-ell).

¹⁴⁴ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 237.

είναι άνθρωπος σε κάθε φάση της ανάπτυξής του από τη στιγμή της συλλήψεως, μέσω της οποίας εισέρχεται στην προοπτική της αιωνιότητας. Και είναι ο άνθρωπος μια ανεπανάληπτη και ανεκτίμητη πράξη, που καλείται να ομοιωθεί προς τον δημιουργό της¹⁴⁵.

Έτσι, η άμβλωση ανήκει, σύμφωνα με τους ιερούς κανόνες, στα εγκλήματα κατά της ζωής και του σώματος. Μπορεί να συνδεθεί με τη μοιχεία και με την πορνεία, που είναι εγκλήματα υποκειμενικής τάσεως, καθώς και με τον φόνο γενικά, σύμφωνα με την «επίνοια», δηλαδή τον σκοπό, το σχέδιο και τη σκέψη. Επίσης, υπάρχει συρροή φόνου του εμβρύου και επιβουλή ζωής κατά της εγκύου, όπως θεωρούνται φονεύτριες εκείνες οι γυναίκες που χορηγούν εμβλωθρίδια φάρμακα που σκοτώνουν το έμβρυο¹⁴⁶.

Ο λόγος είναι ότι καταστρέφεται μια ανθρώπινη ζωή, ματαιώνεται ένα δώρο του Θεού και εκδηλώνεται περιφρόνηση του υποψήφιου γονέα προς ένα άλλο πρόσωπο, δηλαδή το κυοφορούμενο παιδί. Είναι πλέον κοινώς διαπιστωμένο πως η άμβλωση προκαλεί τεράστια ηθικά προβλήματα, προβλήματα ενοχής, που είναι δυνατόν να οδηγήσουν σε άσχημες ψυχολογικές καταστάσεις και να δημιουργήσουν ψυχικά τραύματα. Σήμερα, έχει γίνει πια συνείδηση πως το έμβρυο είναι μια ζωή, μια ύπαρξη που έχει δικαίωμα να ζήσει, δεν είναι κτήμα που το διαχειρίζεται κάποιος και δεν είναι τόσο απλή υπόθεση η διακοπή της κύησης. Μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, για λόγους ιατρικούς (κίνδυνος ζωής της μητέρας) και περιστασιακούς (περιπτώσεις βιασμού) γίνεται δεκτή η διακοπή της κύησης.

Στην πράξη, όμως, η Εκκλησία ποτέ δεν αντιμετωπίζει αυτά τα προβλήματα απρόσωπα. Δεν αρκείται, δηλαδή, στη γενική απαγόρευση που προαναφέρθηκε, αλλά πλησιάζει κάθε περίπτωση ως ξεχωριστό και ιδιαίτερο περιστατικό, που χρειάζεται ξεχωριστό και ιδιαίτερο χειρισμό. Το έμβρυο, εξάλλου, δεν ανήκει απλά στο ανθρώπινο είδος –αυτό είναι άνθρωπος– αλλά έχει συγκεκριμένα φυσικά ιδιώματα και χαρακτηριστικά, που του δίνουν ταυτότητα, το διακρίνουν και το διαφοροποιούν από κάθε άλλο ανθρώπινο έμβρυο και αυτό για τον άνθρωπο είναι πρόσωπο. Ο κάθε άνθρωπος είναι ανεπανάληπτος και η διαφοροποίησή του από τους άλλους αρχίζει από τη στιγμή της σύλληψής του, οπότε αποκτά ανθρώπινη φύση, οντότητα, ταυτότητα και δυνατότητα, ανεξάρτητα από τις αλλαγές που μπορεί να υποστεί στο

---

¹⁴⁵ Αρχιμανδρίτης Λεμοντζής (2004), *Η θεραπεία του κόσμου., Η Ορθόδοξη Θεολογία απέναντι σε σύγχρονες προκλήσεις*, Κεφ. 2, σ. 48.

¹⁴⁶ Χριστινάκης (1994), *Θέματα Κανονικού και Εκκλησιαστικού Δικαίου*, τόμ. α', σ.σ. 178 – 179.

μέλλον. Ως εκ τούτου οι Πατέρες θεωρούν την έκτρωση του εμβρύου φόνο ανεξαρτήτως από τα στάδια ανάπτυξης που βρίσκεται το έμβρυο. Επομένως υποστηρίζουν ότι η έκτρωση του εμβρύου λογίζεται ως φόνος σε οποιοδήποτε στάδιο ανάπτυξης¹⁴⁷.

Η παρεμπόδιση της εξέλιξης του εμβρύου, με τη βίαιη διακοπή της κύησης, δε συνιστά απλά μια τυπική βιολογική διαδικασία, αλλά καταστροφή μιας ανθρώπινης ζωής με αιώνια προοπτική. Και αυτό γιατί το έμβρυο έχει και αρχή και προοπτική: τα κύτταρά του, το γενετικό υλικό του, η μορφολογία και η φυσιολογία του είναι όλα ανθρώπινα. Και η δυνατότητά του να αναπτυχθεί σε τέλειο άνθρωπο μόνον και σε τίποτα άλλο επισφραγίζει την ανθρώπινή του οντότητα. Ο προορισμός του ανθρώπου εξάλλου είναι να φτάσει στο «καθ' ομοίωσιν», να γίνει ένας κατά χάριν Θεός. Η πράξη της δημιουργίας του κόσμου δεν περιελάμβανε τον θάνατο, διότι ο Θεός δεν πράττει το κακό. Ο Θεός είναι η Ζωή και Αυτός ο οποίος δίνει τη ζωή στον κόσμο. Αυτός που δίνει την ύπαρξη στα όντα. Άλλωστε, το λυτρωτικό έργο του Χριστού κορυφώνεται στην πράξη μετάδοσης ζωής. Ο θάνατος εμφανίστηκε ως παρασιτική δύναμη, εξαιτίας της απομάκρυνσης του ανθρώπου από τον Θεό, που είναι η Ζωή¹⁴⁸.

Ο «Θεός θάνατον οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ τέρπεται ἐπ' ἀπωλεία ζώντων»¹⁴⁹ και όποιος θανατώνει έναν συνάνθρωπό του αντιστρατεύεται το θέλημα του Θεού και καθυβρίζει το έργο της δημιουργίας του Θεού. Γι' αυτό και η διακοπή της κύησης για την Εκκλησία συνεπάγεται διακοπή της ζωής και αποτελεί πράξη ταυτόσημη του φόνου. Όταν ο Θεός και η φυσική τάξη αντικαθίστανται από τον άνθρωπο και την ανθρώπινη αυθαιρεσία, η περιφρόνηση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας με την καταστροφή της αγέννητης ζωής θεωρείται αναπόφευκτη¹⁵⁰.

Έτσι, η «ποιμαντική» της Εκκλησίας, η οποία φροντίζει με σεβασμό την προσωπικότητα και τις συνθήκες ζωής του κάθε ανθρώπου, καταδεικνύει το πνεύμα της εκκλησιαστικής διδασκαλίας και ενισχύει τον άνθρωπο, ώστε να το ακολουθήσει ελεύθερα. Η αρχή της βιολογικής ζωής δεν μπορεί να αποχωριστεί από την αρχή της πνευματικής ζωής. Με την πίστη, δηλαδή την εμπιστοσύνη, προς τον δωρεοδότη Θεό, με αίσθημα προσωπικής ευθύνης, με την κατάλληλη και έγκαιρη προετοιμασία του

¹⁴⁷ Αρχιμανδρίτης Λεμοντζής (2004), *Η θεραπεία του κόσμου., Η Ορθόδοξη Θεολογία απέναντι σε σύγχρονες προκλήσεις*, Κεφ. 2, σ. 72.σελίδα

¹⁴⁸ Αρχιμανδρίτης Λεμοντζής (2004), *Η θεραπεία του κόσμου., Η Ορθόδοξη Θεολογία απέναντι σε σύγχρονες προκλήσεις*, Κεφ. 2, σ. 132.

¹⁴⁹ Παλαιά Διαθήκη, *Σοφία Σολομώντος*, Κεφ. 1, χωρ. 13.

¹⁵⁰ Αρχιμανδρίτης Λεμοντζής (2004), *Η θεραπεία του κόσμου., Η Ορθόδοξη Θεολογία απέναντι σε σύγχρονες προκλήσεις*, Κεφ. 2, σ. 148.

ζευγαριού για την τεκνογονία και με την επίκληση της βοήθειάς Του για να διευθετηθούν τα προβλήματα μιας ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης, καλείται ο χριστιανός να δώσει τη μάχη της ζωής ενάντια στον θάνατο, λαμβάνοντας το μέρος του «αρχηγού της ζωής», όπως λέγεται ο Χριστός στην Καινή Διαθήκη.

Η ψυχή του ανθρώπου υπάρχει από τη στιγμή που υπάρχει και στο σώμα του, από την αρχή της σύλληψής του. Για τον λόγο αυτό, όταν οι Πατέρες τοποθετούνται απαγορευτικά απέναντι στην άμβλωση, δεν εξετάζουν σε ποιο στάδιο ανάπτυξης βρίσκεται το έμβρυο. Υποστηρίζουν ότι η έκτρωση του εμβρύου θεωρείται φόνος σε οποιοδήποτε στάδιο ανάπτυξης¹⁵¹.

4.1.2. Η Άμβλωση στο «Πηδάλιον»

Η Εκκλησία μας, με τη θέσπιση των Ιερών Κανόνων, προστατεύει και διαφυλάσσει την ανθρώπινη ζωή. Οι Ιεροί Κανόνες υπογραμμίζουν την ασθένεια της ανθρώπινης φύσης και θέτουν τα όρια, μέσα στα οποία η ανθρώπινη συμπεριφορά οφείλει να κινηθεί.

- Κανών β' του Μεγάλου Βασιλείου: *«Περὶ τῆς φθειράσης κατ' ἐπιτήδευσιν τὸ ἔμβρυον».*

«Ἡ φθείρασα κατ' ἐπιτηδεύσιν, φόνου δίκην ὑπέχει, ἀκριβολογία δὲ ἐκμεμορφωμένου καὶ ἀνέξεικονίστου παρ' ἡμῖν οὐκ ἔστιν. Ἐνταῦθα γὰρ ἐκδικεῖται οὐ μόνον τὸ γεννηθησόμενον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἢ ἑαυτῇ ἐπιβουλεύσασα, διότι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐναποθνήσκουσι ταῖς τοιαύταις ἐπιχειρήσεσιν αἱ γυναῖκες. Πρόσεστι δὲ τούτῳ καὶ ἡ φθορὰ τοῦ ἐμβρύου, ἕτερος φόνος κατὰ γε τὴν ἐπίνοιαν τῶν ταῦτα τολμώντων. Δεῖ μέντοι μὴ μέχρι τῆς ἐξόδου παρατείνειν αὐτῶν τὴν ἐξομολόγησιν, ἀλλὰ δέχεσθαι μὲν μετὰ τὸ μέτρον τῶν δέκα ἐτῶν, ὀρίζειν δὲ μὴ χρόνω, ἀλλὰ τρόπῳ τῆς μετανοίας τὴν θεραπείαν»¹⁵².

Η ερμηνεία του Κανόνος κατά το ιερό «Πηδάλιον» είναι η εξής: *«Διορίζει ὁ παρὼν κανὼν, ὅτι ἐκείνη ἢ γυναῖκα ὁποῦ θανατώσει ἐπίτηδες τὸ παιδίον, ὁποῦ εἶναι ἐγγαστρωμένη, μὲ βότανα καὶ φαρμακερὰ ποτά, ἢ μὲ ὑπὲρ δύναμιν τῆς βάρῃ, ἢ καὶ μὲ ἄλλους τρόπους, φονεύτρια εἶναι. Διαφορὰ δὲ κοντὰ εἰς ἡμᾶς δὲν εἶναι, καθὼς ἦτο κοντὰ εἰς τοὺς Ἰουδαίους. Ἄν θετέον, τὸ παιδίον, ὁποῦ ἀποθαμμένον ἀποβαλθῆ, ἦναι ἀκόμη ἀμόρφωτον, ὡσὰν ἕνα κομμάτι κρέας, ἢ μεμορφωμένον,*

¹⁵¹ Μ. Βασιλείου, *Κανονικαὶ ἐπιστολαὶ β' και η'*, Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ.σ. 590, 594 – 595.

¹⁵² Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 590.

ἔχον τοὺς χαρακτῆρας καὶ τὰ μέλη ὅλα ἀκέραια τοῦ ἀνθρώπου, ἐπειδὴ μὲ τὸν τρόπον τοῦτον τῆς φθορᾶς δὲν ἀποθνήσκει μόνον τὸ ἐν τῇ κοιλίᾳ ἔμβρυον, ἀλλὰ ταῖς περισσοτέραις φοραῖς καὶ αὐτὴ ἢ τοῦτο ἐγγαστρωμένη γυναῖκα συναποθνήσκει ὁμοῦ μὲ τὸ ἔμβρυον, ὥστε καὶ διὰ τοὺς δύο φόνους αὐτούς, ὡς φονεῖς ἐπιτιμῶνται οἱ τοῦτο ποιοῦντες, εἴτε ἄνδρες εἶναι, εἴτε γυναῖκες. Δὲν ἐπιτιμῶνται ὁμως νὰ ἀπέχουσι τῶν Μυστηρίων εἰς ὅλην τὴν ζωὴν, ἀλλὰ διὰ φιλανθρωπίαν εἰς δέκα χρόνους μόνον, κατὰ τὸ ἐπιτίμιον δηλ. τῶν μὴ θεληματικῶς φονευσάντων (κατὰ τὸν νζ' τοῦ αὐτοῦ Βασιλείου), πλὴν δὲν πρέπει νὰ περιγραφῆται ἢ μετάνοια τῶν τοιούτων εἰς χρόνους, ἀλλὰ εἰς τὸν τρόπον τῆς μετανοίας των· ὥστε, ἂν αὐτοὶ θερμότερον μετανοοῦν, ὀλιγοστεύουν οἱ δέκα χρόνοι τοῦ ἐπιτιμίου ἀπὸ τὸν Πνευματικόν, ἂν δὲ ἀμελέστερον, αὐξάνουσι περισσότερον»¹⁵³.

Αλλά καὶ ὁ Αλέξιος ὁ Αριστηνός, ἐρμηνεύοντας τὸν β' Κανόνα τοῦ Μ. Βασιλείου, λέγει: «Κατ' ἐπιτήδευσιν φθείρασα, ὅτε ἂν φθείροι, φονεύτρια. Ἡ ἐγκυμονοῦσα, ὁπόταν δέξεται φάρμακον, ἐπὶ τῷ ἀνελεῖν τὸ ἐγκυμονούμενον, φονεύτρια ἐστὶ. Καὶ οὐκ ἀκριβολογοῦμεν, εἰ γε ἀνεξικόνιστον ἦν τὸ ἔμβρυον, ἢ καὶ μεμορφωμένον· διότι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συναποθνήσκουσι τῷ ἐμβρύῳ καὶ αἱ γυναῖκες· καὶ ὅσον κατὰ τὴν ἐπίνοιαν αὐτῶν δύο γίνονται φόνοι, εἷς μὲν, ὁ τῆς τικτούσης, ἕτερος δέ, ὁ τοῦ ἐμβρύου. Ἐπὶ δέκα γοῦν ἔτεσιν αἱ τοιαῦται ἐπιτιμῶνται, δύο μὲν ἔτη προσκλαίουσαι, τρία δὲ ἔτη ἀκροωμένοις διατελοῦσαι, ἕν τεσσαρσιν ὑποπίπτουσαι, καὶ ἕν ἐνιαυτῷ συνιστάμεναι τοῖς πιστοῖς· καὶ οὕτω μετὰ τὸν δεκαετῆ χρόνον τῶν θείων ἀγιασμάτων μεθέξουσιν»¹⁵⁴.

Πρώτος Κανόνας, ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ περὶ ἀμβλώσεως, καὶ ἴσως θα μπορούσαμε νὰ πούμε καὶ ὁ πιο περιεκτικός, εἶναι ὁ 2^{ος} Κανόνας τοῦ Μ. Βασιλείου. Συγκεκριμένα, ὀρίζει πως ἡ γυναῖκα ποὺ φθείρει τὸ ἔμβρυο ποὺ κυοφορεῖ εἶναι ὑπόλογη φόνου. Ὁμιλώντας, ἐδῶ, ὁ Μ. Βασίλειος περὶ τῆς φθορᾶς τοῦ ἐμβρύου, ἐννοεῖ οἰονδήποτε τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖο μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ μιὰ ἐκτροπή, εἴτε δηλαδὴ με κάποιες φαρμακευτικὲς ουσίες εἴτε με κάποιο ἐξωγενὴ παράγοντα. Ἐντούτοις, σημαντικότερο στὸν παρόντα Κανόνα εἶναι τὸ ὅτι ἐπισημαίνεται ἡ σημασία τοῦ κυοφορούμενου εἴτε αὐτὸ εἶναι διαμορφωμένο εἴτε ὄχι, δηλαδὴ, ἂν ἔχει λάβει τὴν τελικὴ του μορφή ὡς νεογνὸ ἢ εἶναι μιὰ ἀμορφή μάζα ἀναπαραγόμενων κυττάρων, κάτι τὸ ὁποῖο τὸ συναντάμε στὶς πρώτες ἡμέρες τῆς σύλληψης.

¹⁵³ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 590.

¹⁵⁴ Ράλλης & Ποτλῆς (1854), *Σύνταγμα τῶν Θεῶν καὶ Ἱερῶν Κανόνων*, τόμ. δ', σ. 99.

Επίσης, ο Μ. Βασίλειος αναφέρει στον Κανόνα ότι πολλές φορές τυχαίνει να αποθνήσκουν και οι γυναίκες μαζί με τα έμβρυά τους. Στην περίπτωση αυτή πρόκειται για δύο ξεχωριστούς φόνους, οι οποίοι επιτιμώνται όχι όμως με αποχή από τα Θεία Μυστήρια ως το τέλος της ζωής τους, αλλά μόνο με δέκα (10) χρόνια, σύμφωνα άλλωστε και με τον κα' (21^ο) Κανόνα της Ιεράς Συνόδου στην Άγκυρα¹⁵⁵ και τον νζ' (57^ο) Κανόνα του Μ. Βασιλείου¹⁵⁶. Σ' αυτό το σημείο θα πρέπει να αναφερθεί και το σχετικό χωρίο του η' Κανόνα του Μ. Βασιλείου.

Ο Μ. Βασίλειος, επομένως, θεωρεί την άμβλωση φόνος, φέρνοντας σε σύγκρουση το νομικό με το ουσιαστικό έγκλημα. Νομικό έγκλημα δεν υπάρχει, αφού ο νόμος δε θεωρεί τη φθορά του εμβρύου φόνος. Ωστόσο, ο Μ. Βασίλειος τη θεωρεί πραγματικό έγκλημα. Το υποκειμενικό στοιχείο του δράστη είναι η επίνοια. Ο δράστης, γνωρίζοντας π.χ. ότι δεν τον συμφέρει η γέννηση τέκνου, γιατί θα χάσει ίσως κάποια κληρονομιά, σκέπτεται ότι, αντί να το φονεύσει μετά τη γέννησή του, είναι καλύτερα να μην το αφήσει να γεννηθεί. Έτσι, σκοτώνει το έμβρυο, ώστε νομικά να μην είναι φονιάς.

Βέβαια, υπάρχει συνέργεια, αφού οι δίδοντες τα αμβλωθρίδια παρέχουν τα αναγκαία μέσα για την άμβλωση. Το ότι τελικά μπορεί να μη πραγματοποιηθεί, δεν αναιρεί σε καμία περίπτωση την ευθύνη των συναυτουργών, γιατί και μόνο η χορήγηση αυτών των βλαβερών φαρμάκων είναι φθορά για το έμβρυο «*ἕτερος φόνος κατά γε τὴν ἐπίνοιαν τῶν ταῦτα τολμώντων*»¹⁵⁷.

Ωστε, σύμφωνα με τον Μ. Βασίλειο, σχετικά με την κατάποση αμβλωθριδίου φαρμάκου, βρισκόμαστε σε: α) τετελεσμένα εγκλήματα εμβρυοκτονίας και φόνου ή αυτοκτονίας, εάν το έμβρυο και η έγκυος πεθάνουν, β) εμβρυοκτονίας και απόπειρας φόνου (ή αυτοκτονίας), εάν πεθάνει μόνο το έμβρυο, γ) απόπειρας εμβρυοκτονίας και απόπειρας φόνου, εάν το έμβρυο και η γυναίκα επιζήσουν, δ) απροσφόρου απόπειρας αμβλώσεως με φόνος (ή αυτοκτονίας), εάν η γυναίκα μη

---

¹⁵⁵ «Περὶ τῶν γυναικῶν τῶν ἐκπορνεουσῶν καὶ ἀναιρουσῶν τὰ γεννώμενα καὶ σπουδαζουσῶν φθόρια ποιεῖν, ὁ μὲν πρότερος ὅρος μέχρις ἐξόδου ἐκόλυσε, καὶ τοῦτω συντίθενται. Φιλανθρωπότερον δὲ τι εὐρόντες, ὠρίσαμεν δεκαετὴ χρόνον, κατὰ τοὺς βαθμοὺς τοῦς ὠρισμένους, πληρῶσαι», Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), Πηδάλιον, σ. 382.

¹⁵⁶ «Ὁ ἀκουσίως φονεύσας ἐν δέκα ἔτεσιν ἀκοινωνήτος ἔσται τῶν ἁγιασμάτων, οἰκονομηθήσεται δὲ τὰ δέκα ἔτη ἐπ' αὐτῷ οὕτω· δύο μὲν ἔτη προσκλαύσει, τρία δὲ ἔτη ἐν ἀκροωμένοις διατελέσει· ἐν τέσσαρσιν ὑποπίπτων· καὶ ἐν ἐνιαυτῷ συσταθήσεται μόνον, καὶ τῷ ἐξῆς εἰς τὰ ἅγια δεχθήσεται», Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), Πηδάλιον, σ. 621.

¹⁵⁷ Χριστινάκης (1978), Απόπειρα Ἐκκλησιαστικοῦ Ἐγκλήματος, σ.σ. 574- 576.

ούσα έγκυος πεθάνει και ε) απροσφόρου απόπειρας αμβλώσεως με απόπειρα φόνου ή αυτοκτονίας, εάν η γυναίκα μη ούσα έγκυος επιζήσει¹⁵⁸.

Η Δυτική Εκκλησία, σύμφωνα με το Δίκαιο του Codex Juris Canonici, τιμωρεί σήμερα την άμβλωση και την κατατάσσει στα εγκλήματα κατά της ζωής, αλλά και η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία δίωκε το αδίκημα της άμβλωσης εκ προθέσεως, εξομοιώνοντάς το με το αδίκημα του φόνου και τιμωρώντας το με βαρύτερες ποινές, εξορία ή θάνατο.

Στην *Επιτομή* (εκλογή Νόμων των επιτόμω εκτεθειμένων), για πρώτη φορά αναγνωρίζεται η θέση της Εκκλησίας με τον 2^ο κανόνα του Μ. Βασιλείου, όπου γίνεται αντικείμενο νομικής προστασίας το κυοφορούμενο¹⁵⁹.

- Κανών η' του Μεγάλου Βασιλείου: «Περὶ φόνου καὶ φονέων»¹⁶⁰.

*«Ὁ ἀξίνη παρὰ τὸν θυμὸν ... Ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον»*¹⁶¹ (βλέπε σελ. 32).

Διακρίνοντας, λοιπόν, ο Μ. Βασίλειος τους εκούσιους από τους ακούσιους φόνους, κατατάσσει στο τέλος του Κανόνα του τις γυναίκες, οι οποίες κατασκευάζουν τα φάρμακα εκείνα που προκαλούν τις αμβλώσεις, αλλά και τις γυναίκες, που λαμβάνουν αυτά με σκοπό να αποβάλουν τα κυοφορούμενα απ' αυτές έμβρυα, στους εκούσιους φονιάδες. Δηλαδή, εντάσσει ξεκάθαρα την άμβλωση στους εκούσιους και θεληματικούς φόνους, ήτοι φόνους εκ προμελέτης. Συνάγεται, λοιπόν, ότι πρόκειται για τιμωρία της απόπειρας και των προπαρασκευαστικών πράξεων της αμβλώσεως, όχι μόνο του ή της αυτουργού, αλλά και των άλλων συμμετεχόντων. Έτσι, τιμωρούνται αρχικά *«αἱ διδοῦσαι τὰ ἀμβλωθρίδια φάρμακα»*, δηλαδή εκείνες οι οποίες δίνουν τα αναγκαία προς άμβλωση φάρμακα, προφανώς οι μαίες, χωρίς όμως να αποκλείονται και οι άνδρες.

Επομένως, βρισκόμαστε σε απλή συνέργεια, αφού εκείνοι οι οποίοι έδωσαν τα φάρμακα παρέχουν τα αναγκαία για την άμβλωση. Το γεγονός ότι τελικά δεν επιτυγχάνεται, δεν μειώνει την ευθύνη αυτών των συναυτουργών, αφού και μόνη η χορήγηση των αμβλωθριδίων γίνεται για την αφαίρεση της ζωής των εμβρύων. Έτσι και αυτοί αντιμετωπίζονται ως εκούσιοι φονείς¹⁶².

¹⁵⁸ Χριστινάκης (1978), *Απόπειρα Εκκλησιαστικού Εγκλήματος*, σ. 586.

¹⁵⁹ Χριστινάκης (1978), *Απόπειρα Εκκλησιαστικού Εγκλήματος*, σ. 581.

¹⁶⁰ Άγάπιος Ίερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 595.

¹⁶¹ Άγάπιος Ίερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ.σ. 594 – 595.

¹⁶² Χριστινάκης (1978), *Απόπειρα Εκκλησιαστικού Εγκλήματος*, σ. 576.

Παρατηρούμε, ωστόσο, πως ο Μ. Βασίλειος χαρακτηρίζει μεν την άμβλωση εκούσιο φόνο και τους συμμετέχοντες σ' αυτήν θεληματικούς φονιάδες, την τιμωρεί δε με την ποινή των ακούσιων φονιάδων. Δεν μπορούμε, όμως, να ισχυριστούμε κάτι τέτοιο, διότι δεν πρόκειται για αντίφαση των Κανόνων, αλλά για έκφραση φιλόανθρωπης διάθεσης.

- Κανών λγ' του Μεγάλου Βασιλείου: «Περὶ τῆς ἀμελησάσης τοῦ κηήματος».

«Ἡ γυνή, ἡ διὰ τῆς ὁδοῦ κηήσασα καὶ ἀμελήσασα τοῦ κηήματος, τῷ τοῦ φόνου ἐγκλήματι ὑποκείσθω»¹⁶³.

Η ερμηνεία του Κανόνος κατά το ιερό «Πηδάλιον» είναι η εξής: «Διορίζει ὁ παρὼν Κανὼν, ὅτι ἀνίσως γυναῖκα εἰς τὸν δρόμον εὕρισκομένη, τύχη νὰ γεννήσῃ, ἐὰν ἀμελήσῃ τοῦ παιδίου τῆς καὶ ἀποθάνῃ, ὡς φονεύτρια κανονίζεται»¹⁶⁴.

Κατά τον λγ' Κανόνα, η γυναίκα που γέννησε στον δρόμο και εγκατέλειψε το βρέφος της επιτιμάται ως φονεύς.

Ο Ζωναράς κάνει διάκριση στον χαρακτηρισμό των παραπάνω γυναικών ως εξής: εάν έγκυος γυναίκα γεννήσει στον δρόμο και ενώ μπορεί να κρατήσει στη ζωή το βρέφος της δεν το πράξει, τότε θεωρείται φόνισσα, ακόμη κι αν βρει το βρέφος άλλος άνθρωπος και το περιθάψει. Εάν, όμως, είναι αδύνατον να περιποιηθεί το βρέφος, είτε γιατί το γέννησε ενώ ήταν αιχμάλωτη είτε προσπαθούσε ν' αποφύγει τους εχθρούς και το βρέφος με το κλάμα του την πρόδωσε, τότε πρέπει να συγχωρείται¹⁶⁵.

- Κανών νβ' του Μεγάλου Βασιλείου: «Περὶ τῆς ἀμελησάσης καθ' ὁδὸν τοῦ κηήματος».

«Ἡ τοῦ κηήματος κατὰ τὴν ὁδὸν ἀμελήσασα, εἰ μὲν δυναμένη περισώσασθαι κατεφρόνησεν, ἢ συγκαλύψει ἐντεῦθεν τὴν ἀμαρτίαν νομίζουσα ἢ καὶ ὄλως θηριώδει καὶ ἀπανθρώπῳ λογισμῷ χρησαμένη, ὡς ἐπὶ φόνῳ κρινέσθω· εἰ δὲ οὐκ ἠδυνήθη περιστεῖλαι καὶ δι' ἐρημίαν καὶ ἀπορίαν τῶν ἀναγκαίων διεφθάρῃ τὸ γεννηθέν, συγγνωστὴ ἢ μήτηρ»¹⁶⁶.

Εἰς το ιερό «Πηδάλιον» αναφέρεται: «Τοῦτον τὸν Κανόνα ἐξηγήσαμεν εἰς τὸν λγ' τοῦ αὐτοῦ Βασιλείου καὶ ὄρα τὴν ἐρμηνείαν αὐτοῦ ἐκεῖ. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο διαφέρει

¹⁶³ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 612.

¹⁶⁴ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 612.

¹⁶⁵ Ράλλης & Ποτλῆς (1854), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τόμ. δ', σ.σ. 175 – 176.

¹⁶⁶ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 619.

οὗτος ἐκείνου, εἰ μὴ ὅτι ἐκεῖνος μὲν εἶναι συντομώτερος, οὗτος δὲ εἶναι πλατύτερος»¹⁶⁷.

Ο νβ' Κανόνας αναφέρει ακριβῶς τα ίδια, προσθέτοντας αρχικά τον λόγο για τον οποίο κατά πάσα πιθανότητα μια γυναίκα θα πράξει κάτι τέτοιο, δηλαδή τη συγκάλυψη της αμαρτίας της παράνομης κύησης, και εν συνεχεία εισάγει την εξαίρεση τη συγχώρεσης. Δηλαδή, εάν μια γυναίκα γέννησε στην ερημιά, αλλά δεν μπόρεσε να σώσει το νεογέννητο, αν και προσπάθησε, αυτή όχι μόνο δεν επιτιμάται, αλλά συγχωρείται.

Την αυτή ερμηνεία δίνει και ο Αριστηνός: «*Ἡ ἀμελήσασα τοῦ κυήματος δι' ἐρημίαν, ἢ ἀπορίαν τῶν ἐπιτηδείων, ἀνεύθυνος*», δηλαδή η γυναίκα που εγκατέλειψε το παιδί της στην ερημιά ή δεν είχε τ' απαραίτητα για να το κρατήσει στη ζωή ουδεμία φέρει ευθύνη.¹⁶⁸

Διαφαίνεται, συνεπώς, από τα ανωτέρω το μεγαλείο με το οποίο ενεργούν οι Κανόνες. Εδώ εντοπίζουμε το πόσο φιλόανθρωποι είναι και το ότι δεν επιτιμούν αδιακρίτως κάποιον που έπεσε σε αμαρτία, αλλά κάνουν διάκριση εάν η αμαρτία αυτή ήταν ηθελημένη ή όχι, δηλαδή εάν ο ίδιος ο άνθρωπος προκάλεσε τα γεγονότα που τον έφεραν σ' αυτή τη δυσάρεστη θέση ή κατέληξε εκεί λόγω κάποιων συνθηκών, που οφείλονταν σε εξωγενείς παράγοντες. Έτσι, βλέπουμε αρχικά να επιτιμάται η πράξη της εγκατάλειψης του νεογνού από τη μητέρα του με επιτίμιο του φονέως, η οποία αίρεται στην περίπτωση που αυτή προσπάθησε να το σώσει, αλλά λόγω εξωγενών παραγόντων δεν κατέστη εφικτό. Πρόκειται, επομένως, για ολοφάνερη περίπτωση οικονομίας, δεν επιτιμά σωρηδόν, αλλά εξετάζει την κάθε περίπτωση χωριστά, με αποτέλεσμα να αφήνει την ευχέρεια στον Πνευματικό για τα όποια επιτίμια.

- Κανὼν κα' τοῦ Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ.

«Τὰς φθειρούσας τὰ ἔμβρυα κατ' ἐπιτήδευσιν καὶ τὰς διδούσας καὶ λαμβανούσας φάρμακα, ὥστε ἀμβλωθρίσαι καὶ ἄωρα τὰ βρέφη ἐκπεσεῖν, ἡμεῖς μέχρι τῶν ε' ἢ καὶ τριῶν ἐτῶν τὸ πλεῖον, οἰκονομεῖσθαι ταῦτας ὀριζόμεθα»¹⁶⁹.

Η ερμηνεία του Κανόνα κατά το ιερό «Πηδάλιον» έχει ως εξής: «*Ὁ Κανὼν οὗτος κανονίζει πέντε χρόνους, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τρεῖς, τὰς γυναῖκας ἐκεῖνας, ὁποῦ ἐπιτήδες θανατόνουσι τὰ ἐν τῇ κοιλίᾳ των ἔμβρυα. Ὁμοίως καὶ ἐκεῖνας τὰς*

¹⁶⁷ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 619.

¹⁶⁸ Ράλλης & Ποτλῆς (1854), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τόμ. δ', σ. 209.

¹⁶⁹ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 711.

γυναῖκας, ὅπου δίδουσιν εἰς τὰς ἐγγαστρωμένας βότανα, ἢ ἄλλα τινὰ κατασκευαστὰ εἶδη, διὰ τὰ ἀποβάλλουν τὰ βρέφη ἄωρα καὶ νεκρά»¹⁷⁰.

Ο Κανόνας αυτός αναφέρει ότι τόσο οι γυναίκες που κατασκευάζουν φάρμακα με σκοπό την ἀμβλώση, ὅσο και οι γυναίκες που τα λαμβάνουν για να θανατώσουν τα κυοφορούμενα ἔμβρυα εἶναι φόνισσες και ἡ επιβαλλόμενη ποινὴ γι' αυτές εἶναι (5) πέντε ἔτη, δυνάμενη να ελαττωθεῖ μέχρι και τρία (3) ἔτη, ἀνάλογα με τὴ μεταμέλεια ἐκάστης.

Ο Ἅγιος Ἰωάννης ο Νηστευτῆς, λοιπόν, ὀρίζει ακριβῶς τα ἴδια με τους Κανόνες β' και η' του Μ. Βασιλείου, ἔστω και αν δεν ἔτυχε τῆς Συνοδικῆς επικύρωσης τῆς Πενθέκτης Οικουμενικῆς Συνόδου¹⁷¹.

- Κανὼν κα' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ Συνόδου: «Περὶ πορνεουσῶν, καὶ ἀποκτεινουσῶν τὰ οἰκεῖα βρέφη».

«Περὶ τῶν γυναικῶν τῶν ἐκπορνεουσῶν καὶ ἀναιρουσῶν τὰ γεννώμενα καὶ σπουδαζουσῶν φθόρια ποιεῖν, ὁ μὲν πρότερος ὄρος μέχρις ἐξόδου ἐκώλυσε, καὶ τούτῳ συντίθενται. Φιλανθρωπότερον δέ τι εὐρόντες, ὠρίσαμεν δεκαετῆ χρόνον, κατὰ τοὺς βαθμοὺς τοὺς ὠρισμένους, πληρῶσαι»¹⁷².

Ἡ ἐρμηνεία του Κανόνα κατὰ τὸ ἱερό «Πηδάλιον» ἔχει ὡς ἐξῆς: «Ὅσαι γυναῖκες κρυφίως μὲν πορνεύσουν μὲ τινὰς καὶ συλλαμβάνουσι, θανατώνουσι δὲ τὰ ἔμβρυα μέσα εἰς τὴν κοιλίαν των, ἢ σηκόνουσι βάρη ὑπὲρ τὴν δύναμίν των, ἢ πίνουσι φάρμακά τινὰ φθαρτικὰ τῶν ἔμβρῶν, αὗται, λέγω, ἀπὸ ἄλλον μὲν Κανόνα πρότερον ἀπὸ τὸν παρόντα, ἕως τὸν θάνατον αὐτῶν ἐμποδίζονται νὰ μὴ μεταλαμβάνουν, ἀπὸ δὲ τὸν παρόντα Κανόνα, τὸν ὁποῖον συγκαταβατικώτερον ἐδιώρισαν οἱ τῆς παρούσης Συνόδου Πατέρες, εἰς δέκα χρόνους κανονίζονται νὰ μὴ μεταλάβουν, ὃ καὶ ὁ β' τοῦ Βασιλείου ἐδιώρισεν. Οἱ δὲ χρόνοι οὗτοι νὰ οἰκονομοῦνται οὕτω, κατὰ τὸν Ζωναρᾶν καὶ τὸν ἀνώνυμον ἐρμηνετὴν. Δύω μὲν χρόνους νὰ προσκλαίουν· τρεῖς νὰ ἀκροῶνται· τέσσαρας νὰ ὑποπίπτουν· ἕνα νὰ στέκωνται μὲ τοὺς πιστοὺς, καὶ οὕτω νὰ μεταλαμβάνουν»¹⁷³.

Ο Κανόνας ὀρίζει ὅτι οἱ γυναῖκες ἐκεῖνες, οἱ ὁποῖες πορνεύουν και ὡς ἐκ τούτου καθίστανται ἐγκυες και θανατώσουν τὰ ἔμβρυά τους με ὁποιοδήποτε τρόπο, εἴτε λαμβάνοντας κάποια φάρμακα, εἴτε σηκώνοντας κάποια βάρη, εἴτε με

¹⁷⁰ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), Πηδάλιον, σ. 711.

¹⁷¹ Ράλλης & Ποτλῆς (1854), Σύνταγμα των Θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων, τόμ. δ', σ. 443.

¹⁷² Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), Πηδάλιον, σ. 382.

¹⁷³ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), Πηδάλιον, σ. 382.

οποιονδήποτε άλλο δυνατό τρόπο, σύμφωνα με παλαιότερο κανόνα¹⁷⁴ του παρόντος, απαγορεύεται να μεταλαμβάνουν της Θείας Ευχαριστίας έως το τέλος της ζωής τους. Επειδή, όμως, οι Πατέρες της παρούσης Συνόδου θεώρησαν φιλανθρωπότερη τη δεκαετή αποχή από τη Θεία Ευχαριστία, όρισαν αυτό το επιτίμιο.

Ο Βαλσαμών αναφέρει ότι, σύμφωνα με παλαιότερο εκκλησιαστικό δίκαιο, οι γυναίκες που συνέλαβαν νόθα τέκνα και δεν είχαν επίγνωση του αμαρτήματος της αποκοπής τους, μπορούσαν να κοινωνήσουν στο τέλος του ιερού μυστηρίου μόνες τους¹⁷⁵.

Αξιοσημείωτο είναι ότι η Σύνοδος της Άγκυρας δεν επιλαμβάνεται πρώτη του θέματος. Ρητώς αναφέρεται στον προηγούμενο όρο, στην απόφαση δηλαδή της προηγούμενης Συνόδου, η οποία τιμωρούσε τον υπαίτιο για άμβλωση με την αποχή από τη Θεία Κοινωνία μέχρι το τέλος της ζωής του. Επίσης, αποστολικές διατάξεις εξομοιώνουν την έκτρωση με τον φόνο¹⁷⁶.

- Κανών 91^{ος} της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου.

«Τὰς τὰ ἀμβλωθρίδια διδούσας φάρμακα, καὶ τὰς δεχομένας τὰ ἐμβρυοκτόνα δηλητήρια, τῶ τοῦ φονέως ἐπιτιμίῳ καθυποβάλλομεν»¹⁷⁷.

Η ερμηνεία του Κανόνα κατά το ιερό «Πηδάλιον» έχει ως εξής: *«Γυναῖκες τινές, ἐπειδὴ καὶ κρυφίως συνουσιαζόμεναι με ἄνδρας, ἐξ αὐτῶν συλλαμβάνουσι, διὰ νὰ μὴ φανερωθοῦν, πίνουσιν, ἢ τρώγουσι κἄποια φαρμακερὰ πόματα ἢ βότανα, διὰ μέσου τῶν ὁποίων ἀποκτείνουσιν ἐν ταῇ κοιλίᾳ αὐτῶν τὰ ἔμβρυα, καὶ ἔτσι νεκρὰ τὰ ἀποβάλλουσι. Διὰ τοῦτο ὁ παρὼν Κανὼν εἰς τὸ ἐπιτίμιον τῶν φονέων καταδικάζει τόσον τὰς γυναῖκας (ἢ τοὺς ἄνδρας) ὅποῦ δίδουσι τὰ τοιαῦτα, ὅσον καὶ τὰς γυναῖκας, ὅποῦ ταῦτα λαμβάνουσι καὶ πίνουσιν, ἢ τρώγουσιν αὐτά»¹⁷⁸.*

Οι Ἅγιοι Πατέρες της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου (691 μ.Χ.) ορίζουν ακριβώς τα ίδια με την τελευταία φράση του η' Κανόνα του Μ. Βασιλείου. Ορίζουν, δηλαδή, πως οι γυναίκες που κατασκευάζουν και δίδουν τα φάρμακα των αμβλώσεων, αλλά και οι γυναίκες οι οποίες τα λαμβάνουν, να επιτιμώνται με το επιτίμιο του φόνου, της αποχής δηλαδή από τη Θεία Ευχαριστία.

¹⁷⁴ «Οι Πατέρες αναφέρονται είτε στις Αποστολικές Διαταγές είτε σε κάποια άλλη Σύνοδο και όχι στον ξ' (63^ο) της εν Ελβίρα Συνόδου», Χριστινάκης (1978), *Η απόπειρα Εκκλησιαστικού Εγκλήματος*, σ.σ. 571 – 573.

¹⁷⁵ Ράλλης & Ποτλής (1853), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τόμ. γ', σ.σ. 64 – 65.

¹⁷⁶ Χριστινάκης (1978), *Απόπειρα Εκκλησιαστικού Εγκλήματος*, σ. 571.

¹⁷⁷ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 299.

¹⁷⁸ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 299.

Αλλά και ο Ζωναράς αναφέρει ότι γυναίκες που συνέλαβαν λαθραία, για να μη γίνει αυτό αντιληπτό, πίνουν φάρμακα, τα οποία φονεύουν τα έμβρυα και έτσι αυτά αποβάλλονται νεκρά. Ευλόγως, λοιπόν, καταδικάζονται ως δολοφόνοι τόσο οι γυναίκες που δίνουν όσο και οι γυναίκες που παίρνουν τα φάρμακα. Γιατί δεν φθείρονται μόνο τα έμβρυα αλλά μερικές φορές και οι έγκυοι. Τις γυναίκες αυτές ο κα΄ κανόνας της Συνόδου στην Άγκυρα επιτιμά δια (10) δέκα χρόνια¹⁷⁹.

Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι και κατά τον 91^ο Κανόνα της εν Τρούλω Συνόδου η άμβλωση και οι συμμετέχοντες σ΄ αυτήν καθ΄ οιονδήποτε τρόπο είναι ένοχοι φόνου.

Κληρικός, ο οποίος διέπραξε το έγκλημα της αμβλώσεως ως συνεργός ή ηθικός αυτουργός, τιμωρείται με την ποινή της καθαίρεσης ως ένοχος που διέπραξε έγκλημα εκουσίου φόνου. Λαϊκός ή Μοναχός, που διέπραξε το ίδιο έγκλημα, τιμωρείται με την ποινή του απλού αφορισμού και εκείνος, που έχει ήδη διαπράξει το παραπάνω έγκλημα και έχει καταδικαστεί, δεν δύναται να καταταχθεί στον ιερό Κλήρο.

4.1.3. Η Άμβλωση στο Δίκαιο

Η προστασία της ζωής του κυοφορούμενου και γενικότερα του ανθρώπου είναι φανερή και στα Βασιλικά, όπου αναφέρονται τα εξής: «*Η έπίτηδες έκτρώσασα τυπομένη εξορίζεται*» «*ό δεδωκώς πόμα πρὸς φίλτρον ἢ άμβλωθρίδιον κών χωρίς δόλου τιμωρεΐται άναλόγως*», ενώ πιο σκληρή είναι η τιμωρία της γυναίκας, η οποία πραγματοποιεί άμβλωση για τα χρήματα ή από μίσος προς τον άνδρα της.

Ακόμα και ο Λέων ο Σοφός, με την 31^η Νεαρά του, παρέχει το δικαίωμα διαζυγίου στον άνδρα, του οποίου η γυναίκα τολμά να επιχειρήσει άμβλωση του «σπέρματός του», γιατί έτσι «*έφεδρεύει τῆ εκείνου ζωῆ*»¹⁸⁰.

Επιπροσθέτως, ο νομομαθής Ουλπιανός τονίζει ότι όταν μια έγκυος γυναίκα βίαια προβεί εναντίον του εαυτού της για να οδηγηθεί στην αποβολή του εμβρύου, τότε ο διοικητής της επαρχίας έχει το δικαίωμα να καταδικάσει τη γυναίκα αυτή σε εξορία. Επίσης, θεωρεί το κυοφορούμενο ως άνθρωπο πριν γεννηθεί, διατί αποτελεί μέρος των σπλάγχων της. Εάν η γυναίκα είναι δούλη, τότε υπόκειται σε ειδική νομοθεσία εξαιτίας της νομικής θέσης των δούλων που ήταν *res* (πράγμα)¹⁸¹.

¹⁷⁹ Ράλλης & Ποτλής (1854), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τόμ. β΄, σ. 519.

¹⁸⁰ Χριστινάκης (1978), *Απόπειρα Εκκλησιαστικού Εγκλήματος*, σ. 584.

¹⁸¹ Χριστινάκης (1978), *Απόπειρα Εκκλησιαστικού Εγκλήματος*, σ. 580.

Η άμβλωση δεν αποτελούσε έγκλημα κατά την εποχή της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και αυτό γιατί στους *Πανδέκτες*, κατά την επικρατούσα άποψη, το έμβρυο δε θεωρείτο ξεχωριστός άνθρωπος, αλλά αποτελούσε μέρος της γυναίκος ή των σπλάχνων της. Αντίθετα, η Εκκλησία μας έχει από την αρχή διαφορετική άποψη και κανονική διδασκαλία και τιμωρεί όχι μόνο την άμβλωση ως φόνο αλλά και την απόπειρα, καθώς και τις προπαρασκευαστικές πράξεις. Η διδασκαλία τελικά της Εκκλησίας επέδρασε αποφασιστικά στον Βυζαντινό νομοθέτη, ο οποίος τελικά κατέστησε αξιόποινη την άμβλωση.

Σύμφωνα με την επικρατούσα αυτή λύση και σύμφωνα με την ερμηνεία των ιερών Κανόνων και των ιερών διατάξεων του Βυζαντινού Δικαίου, λύθηκε και το ζήτημα της απόπειρας της εμβρυοκτονίας, όπως ερμηνεύει ο Βαλσαμών στον 91^ο κανόνα της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου και διατυπώνει το ερώτημα εάν το να παρέχει κανείς βλαβερά φάρμακα σε μία έγκυο γυναίκα είναι έγκλημα ή θα πρέπει να υπάρχει θάνατος, δηλαδή έγκλημα τετελεσμένο. Από αυτό καταλαβαίνουμε πόσο είχε απασχολήσει το θέμα αυτό την Εκκλησία¹⁸².

Τέλος, ιδιαίτερα σημαντική είναι η αρχή που αποδίδεται στον Αδριανό, την οποία διέδωσε σε εμάς ο Καλλίστρατος διά μέσου των Πανδεκτών, η οποία υποστηρίζει ότι το αποτέλεσμα της πράξης δεν ενδιαφέρει τόσο όσο η ίδια η θέληση για την πράξη, δηλαδή εγκληματική βούληση. Αναφέρει, λοιπόν, χαρακτηριστικά ότι «*οὐδόλως διαφέρει ἂν τις φονεύσῃ ἢ αἰτίαν θανάτου παρέχῃ*»¹⁸³.

Στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, το αδίκημα της άμβλωσης διαπραττόμενο εκ προθέσεως, καταδικαζόταν με βάση τις διατάξεις του πολιτειακού νομοθέτη, εξομοιούμενο με το αδίκημα του φόνου και τιμωρείτο με βαρύτερες ποινές, όπως την ποινή του θανάτου ή της εξορίας.

Σύμφωνα με το δίκαιο της Ελλάδας, το έγκλημα της άμβλωσης τιμωρείται από τον κοινό ποινικό νομοθέτη σε βαθμό κακουργήματος, προβλεπομένων και ειδικών περιπτώσεων, κατά τις οποίες διώκεται και τιμωρείται στον βαθμό του πλημμελήματος¹⁸⁴.

---

¹⁸² Χριστινάκης (1978), *Απόπειρα Εκκλησιαστικού Εγκλήματος*, σ.σ. 578 – 579.

¹⁸³ Χριστινάκης (1978), *Απόπειρα Εκκλησιαστικού Εγκλήματος*, σ. 579.

¹⁸⁴ Παναγιωτάκος (1962), Σύστημα του Εκκλησιαστικού Δικαίου κατά την εν Ελλάδι Ισχύν αυτού, τόμ. γ', σ.σ. 540 -541.

4.2. Περί Αυτοκτονίας και Αυτοθυσίας

Η λέξη «αυτοκτονία» προέρχεται από τις λέξεις «αὐτός» + «κτείνω» (= φονεύω τον εαυτό μου) και υποδηλώνει την εκ προθέσεως πρόκληση θανάτου από το ίδιο το θύμα, την ολοκληρωμένη δηλαδή ανθρώπινη πράξη, η οποία έχει ως επισφράγισμα τον θάνατο του αυτόχειρα. Η αυτοκτονία αποτελεί κοινό χαρακτηριστικό σε όλες τις ανθρώπινες κοινωνίες, σε όλη τη διάρκεια της ιστορικής εξέλιξής τους και συνιστά πράξη απελπισίας ενός ανθρώπου, ο οποίος τη συγκεκριμένη στιγμή τη βλέπει ως τη μόνη λύση και διέξοδο στον αφόρητο ψυχικό πόνο που βιώνει.

4.2.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Γενικά, ως αυτοκτονία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί κάθε περίπτωση θανάτου, που προκύπτει άμεσα ή έμμεσα από μια θετική ή αρνητική πράξη του ίδιου του θύματος, που γνωρίζει ότι θα επιφέρει το αποτέλεσμα αυτό¹⁸⁵.

Ένας ενδιαφέρων ορισμός που έχει διατυπωθεί για την αυτοκτονία είναι εκείνος που ορίζει την αυτοκτονία ως τον θάνατο, ο οποίος προκαλείται από μια εκούσια ενέργεια του ατόμου εναντίον του ίδιου του εαυτού. Η απόπειρα αυτοκτονίας είναι μια ανώμαλη επικοινωνία και υποδηλώνει την παθολογία της σχέσεως. Η αυτοκτονία είναι η τελική οδός, η οποία ενοποιεί ποικίλους κοινωνικούς, μορφωτικούς, οικογενειακούς, ψυχολογικούς και βιολογικούς παράγοντες και όταν η απόφαση εμπεριέχει κάποια θυσία ζωής¹⁸⁶.

Αναντίρρητα, η αυτοκτονία συνιστά μία μορφή άρνησης ζωής. Τα αίτια της μπορεί να είναι απογοήτευση, αδυναμία χαρακτήρα, λιποταξία μπροστά στις άσχημες περιστάσεις, κακή ψυχολογική κατάσταση, νοσηρή ιδιοσυγκρασία. Συνιστά κοινωνικό φαινόμενο, που δε γνωρίζει ηλικιακούς περιορισμούς και συνήθως δεν προκαλείται από ένα μεμονωμένο γεγονός, αλλά προκύπτει ως αποτέλεσμα της συνάθροισης πολλών αρνητικών γεγονότων.

Στην αυτοκτονία ο άνθρωπος φονεύει τον ίδιο του τον εαυτό. Περιθώρια για μετάνοια εδώ δεν υπάρχουν, διότι, διαπράττοντας την πράξη αυτή ο άνθρωπος έχει ήδη φύγει από την παρούσα ζωή, έχει εγκαταλείψει τα εγκόσμια και δεν υπάρχει δυνατότητα να μετανοήσει. Συνεπώς, φεύγει με το βαρύ αμάρτημα του φόνου του σώματός του και άρα της καταστροφής της ανθρώπινης ύπαρξής του.

¹⁸⁵ Duckheim (1978), *Κοινωνικές αιτίες της αυτοκτονίας*, σ. 17.

¹⁸⁶ Duckheim (1978), *Κοινωνικές αιτίες της αυτοκτονίας*, σ. 18.

Η χριστιανική διδασκαλία θεωρεί την αυτοκτονία ως ένα από τα μεγαλύτερα αμαρτήματα, η δε Ορθόδοξη Εκκλησία, στηριζόμενη στην Αγία Γραφή και στην Ιερά Παράδοση, θεωρεί την αυτοκτονία ως έγκλημα εναντίον της ιερότητας της ανθρώπινης ζωής και ως κλονισμό και απώλεια της πίστεως και της ελπίδας του αυτόχειρα προς τον Θεό. Κατά την Καινή Διαθήκη, ο άνθρωπος δεν απέκτησε τη ζωή μόνος του, αλλά την έλαβε ως δώρο από τον Θεό και ως δώρο Θεού οφείλει να την εκτιμά και ανάλογα με τον σκοπό της να την μεταχειρίζεται: «Οὐδείς γὰρ ἡμῶν ἑαυτῷ ζῆ καὶ οὐδείς ἑαυτῷ ἀποθνήσκει¹⁸⁷. εἴαν τε γὰρ ζῶμεν, τῷ Κυρίῳ ζῶμεν, εἴαν τε ἀποθνήσκωμεν, τῷ Κυρίῳ ἀποθνήσκωμεν. Ἐάν τε γὰρ ζῶμεν εἴαν τε ἀποθνήσκωμεν, τοῦ Κυρίου ἐσμέν¹⁸⁸». Δηλαδή, «Κανένας από μας δε ζει για τον εαυτό του και κανένας δεν πεθαίνει και για τον εαυτό του· διότι και εἴαν ζούμε, ζούμε για τον Κύριο, και εἴαν πεθαίνουμε, πεθαίνουμε για τον Κύριο. Εἴτε λοιπόν ζούμε εἴτε πεθαίνουμε, ανήκουμε στον Κύριο». Μόνο ο Κύριος έχει την απόλυτη κυριότητα πάνω στη ζωή μας, αφού Εκείνος μας εξαγόρασε από την κατάρα του Νόμου και μάλιστα με το μεγάλο τίμημα της ίδιας της ζωής του: «Οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν¹⁸⁹, ἠγοράσθητε γὰρ τιμῆς¹⁹⁰». Καθένας δε, ο οποίος οικειοθελῶς καταστρέφει τη ζωή, γιατί ακρίτως κρίνει ότι τη βρίσκει αφόρητη, οικειοποιείται δικαιώματα του Θεού και τα παραβιάζει μάλιστα κατάφορα και ασεβεί προς τον Θεό, Γι' αυτό και θεωρείται ασυγχώρητος¹⁹¹.

Καταδικάζει, επομένως η Εκκλησία μας την αυτοκτονία, καθότι είναι αυτοκαταστροφή του ανθρώπου, απιστία στον Θεό και στην πρόνοιά Του, απουσία της χριστιανικής ελπίδας. Ο αυτόχειρας αρνείται το δώρο της ζωής. Συνάμα, η ζωή, ως δώρο του Θεού, έχει συγκεκριμένο και υψηλό σκοπό, μιας και ο Θεός τίποτε δεν έκανε και δεν κάνει χωρίς σκοπό. Και είναι σκοπός της ζωής του ανθρώπου, του κάθε ανθρώπου, σύμφωνα με τη χριστιανική διδασκαλία, η πνευματική τελείωση του ανθρώπου, δηλαδή η αγιότητα, η οποία θα έχει ως τελική επιβράβευση τη Βασιλεία των Ουρανών. Άρα, με την αυτοκτονία, αποχωρίζεται ο αυτόχειρας από την πηγή της ζωής, τον Θεό, χωρίς να έχει τη δυνατότητα μετάνοιας· αποκόπτει τον εαυτό του από το σώμα της Εκκλησίας και αρνείται τη διδασκαλία της και τον τρόπο ζωής της.

¹⁸⁷ Καινή Διαθήκη, *Απ. Παύλου, Ἐπιστολὴ πρὸς Ρωμαίους*, 14: 7.

¹⁸⁸ Καινή Διαθήκη, *Απ. Παύλου, Ἐπιστολὴ πρὸς Ρωμαίους*, 14: 8.

¹⁸⁹ «ἢ γὰρ οὐκ οἴδατε ὅτι τὸ σῶμα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν Ἁγίου Πνεύματός ἐστιν, οὗ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν;», Καινή Διαθήκη, *Απ. Παύλου, Ἐπιστολὴ πρὸς Κορινθίους Α*, 6: 19.

¹⁹⁰ «ἠγοράσθητε γὰρ τιμῆς· δοξάσατε δὴ τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, ἃ τινὰ ἐστὶ τοῦ Θεοῦ», Καινή Διαθήκη, *Απ. Παύλου, Ἐπιστολὴ πρὸς Ρωμαίους*, 6: 20.

¹⁹¹ Κοντογιάννης (2001), *Η αυτοκτονία και η θέση της Ορθόδοξης Εκκλησίας*, σ. 11.

Στη συνείδηση της Εκκλησίας, η αυτοκτονία αποτελεί ένα από τα πιο θανάσιμα και φοβερά πνευματικά παραπτώματα και γι' αυτό καθιέρωσε και αυστηρές πνευματικές ποινές – επιτίμια για τους αυτόχειρες, ώστε να τονίσει την ανάγκη σεβασμού της ιερότητας και της αξίας της ανθρώπινης ζωής. Επομένως, ο χριστιανός άνθρωπος, και ιδιαίτερα ο Ορθόδοξος, δεν μπορεί να διαθέτει κατ' αρέσκεια το σώμα του. Γνωρίζοντας, μάλιστα, τον αληθινό σκοπό της ζωής του, κανένα πάθημα ή πλημμέλημα δεν μπορεί να τον οδηγήσει στην απόγνωση και την απελπισία. Ο χριστιανός άνθρωπος γνωρίζει και πιστεύει ότι οφείλει να υπομείνει αγόγγυστα τις δυσκολίες και τις πικρές καταστάσεις αυτής της ζωής ως επιτρεπόμενες από τον Θεό για το πνευματικό μας συμφέρον¹⁹².

Με κάποια υποκειμενικά στοιχεία η αυτοκτονία είναι δυνατό να χαρακτηριστεί ως άδικη πράξη και εκκλησιαστικό έγκλημα. Προς στοιχειοθέτηση του εγκλήματος δεν αρκεί μόνο η καταστροφή της ζωής του αυτοκτονούντος, αλλά και το εκούσιο της εξωτερικής κινήσεως μέσω της οποίας κάποιος αυτοκτονεί.

Εάν δεν καταστρέψει ο αυτόχειρας τελικά τη ζωή του, δεν μένει ατιμώρητος· τιμωρείται για την εγκληματική του βούληση και για το φρόνημά του να αυτοκτονήσει. Για αυτόν τον λόγο, ο μη έχων σώας τās φρένας δεν τελεί άδικη πράξη. Αυτό που θεμελιώνει το άδικο της αυτοκτονίας, λοιπόν, είναι η καταστροφή και η αφαίρεση της ανθρώπινης ζωής.

Αυτό φαίνεται και από το ότι στην πράξη η Εκκλησία εξομοιώνει αυτόν που αυτοκτονεί με αυτόν που φονεύεται σε μονομαχία. Είναι σαφές ότι εδώ ο φονευθείς ενήργησε με σκοπό να θανατώσει άλλον, με ενδεχόμενη συνέπεια της πράξεώς του και τον δικό του θάνατο από τον αντίπαλο.

Παρά ταύτα, σκοπίμως τελεί τη μονομαχία και επομένως πρόκειται συνεπώς περί ενδεχόμενου δόλου. Η συμπεριφορά, όμως, αυτή αποδεικνύει ότι είναι και αυτός κατά το εσωτερικό του μέρος και ειδικότερα με έμμεσο δόλο φονευτής του εαυτού του και υβριστής της πλάσεως και του πλάστη και μάλιστα σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από ότι είναι ο αυτοευνουχιζόμενος¹⁹³.

Εάν δεν προκύπτει περιφρόνηση της ανθρώπινης ζωής, δεν έχουμε αυτοκτονία. Έτσι, δεν συνιστούν άδικη πράξη ούτε στοιχειοθετούν αυτοκτονία πράξεις όπως το εκούσιο μαρτύριο των χριστιανών, ο θάνατος των υπέρ πατρίδος πεσόντων, ο θάνατος που προκύπτει από αυτοθυσία κλπ. Σε όλες αυτές τις

¹⁹² Κοντογιάννης (2001), *Η αυτοκτονία και η θέση της Ορθόδοξης Εκκλησίας*, σ. 13.

¹⁹³ Χριστινάκης, (1994), *Θέματα Κανονικού και Εκκλησιαστικού Δικαίου*, τόμ. α', σ.σ. 176 -177.

περιπτώσεις υπάρχει θέληση θανάτου, όχι όμως περιφρόνηση προς το αγαθό της ανθρώπινης ζωής, η οποία θυσιάζεται για υψηλότερους σκοπούς, προς χάρη δηλαδή υψηλότερου αγαθού¹⁹⁴.

Μόνο η ύπαρξη, λοιπόν, αυτού του στοιχείου της περιφρόνησης προς τη ζωή καθιστά την αυτοαφαίρεσή της άδικη πράξη. Επομένως, το εκούσιο στους ιερούς κανόνες είναι ενιαίο και περιλαμβάνει τόσο το εκούσιο της ενέργειας όσο και το εκούσιο του αποτελέσματος.

Έτσι, η αυτοκτονία ενέχει ποινή χωρίς δικαστική απόφαση, γιατί ο χριστιανός δεν δύναται να διαθέτει το σώμα του σύμφωνα με την επιθυμία του, αφού αυτό είναι «ναός του Θεού», εντός του οποίου «κατοικεί» το Άγιο Πνεύμα¹⁹⁵. Και όπως αναφέρεται στην Καινή Διαθήκη «ὅποιος φθείρει τὸν ναὸν τοῦτο τοῦ Θεοῦ ἀπειλεῖται μὲ φθορά»¹⁹⁶. Αλλωστε, η Εκκλησία, η οποία επιθυμεί την πρόληψη και αποφυγή των αυτοκτονιών, απειλεί τον αυτόχειρα με την ποινή της στέρησης της εκκλησιαστικής κηδείας.

Υπάρχουν, ωστόσο, περιπτώσεις, κατά τις οποίες κάποιος προσφέρει τη ζωή του για ιερούς σκοπούς, όπως στις περιπτώσεις του Ζαλόγγου και του Αρκαδίου, από αγάπη προς τον πλησίον του, στην προσπάθειά του να τον σώσει από κάποιον κίνδυνο. Στις περιπτώσεις αυτές έχουμε «αυτοθυσία», που συνιστά πράξη ύψιστης αγάπης και προσφοράς προς τον πλησίον, σύμφωνα με το παράδειγμα του Χριστού, ο οποίος πρόσφερε την ύψιστη θυσία για τους ανθρώπους. Η διαφορά, λοιπόν, ανάμεσα στην αυτοκτονία και την αυτοθυσία βρίσκεται στα κίνητρα. Όταν τα κίνητρα είναι ιδιοτελή, έχουμε αυτοκτονία, ενώ, όταν τα κίνητρα είναι ανιδιοτελή και η πράξη προκαλείται από αγάπη προς τον συνάνθρωπο ή για να αποφευχθούν καταστάσεις βιασμού της ανθρώπινης ελευθερίας και αξιοπρέπειας, έχουμε αυτοθυσία.

4.2.2. Η Αυτοκτονία στο «Πηδάλιον»

Η παράδοση της Εκκλησίας απορρίπτει την άνευ θέλησης του Θεού διακοπή της ζωής, καθιερώνοντας αυστηρές πνευματικές ποινές – επιτίμια για τους αυτόχειρες. Έτσι, απαγορεύει οποιαδήποτε εκκλησιαστική Ακολουθία και Τελετή (κηδεία, ταφή σε κοιμητήριο πιστών, μνημόσυνο, τρισάγιο, Θεία Λειτουργία) για αυτούς που αυτοκτονούν, γιατί με την πράξη τους αυτή, σύμφωνα με τα όσα προαναφέρθηκαν,

¹⁹⁴ Χριστινάκης (1994), *Θέματα Κανονικού και Εκκλησιαστικού Δικαίου*, τόμ. α', σ.178.

¹⁹⁵ Καινή Διαθήκη, Αποστόλου Παύλου, *Επιστολή Α' Προς Κορινθίους*, 3,16.

¹⁹⁶ Καινή Διαθήκη, Αποστόλου Παύλου, *Επιστολή Α' Προς Κορινθίους*, 3,17.

προσέβαλαν τη θεία δωρεά της ζωής και αποκόπηκαν από το σώμα της Εκκλησίας. Αιτία, δηλαδή, της απαγορεύσεως της εκκλησιαστικής κηδεύσεως είναι το μέγεθος του αμαρτήματος, το οποίο διαπράττεται από τον αυτόχειρα, που αποστερεί έτσι τον εαυτό του από τη ζωή, το θείο αυτό δώρο, και καταδικάζει τον εαυτό του στον δι' αυτοχειρίας θάνατο, πράξη στην οποία ούτε οργή, ούτε φτώχεια, ούτε θλίψη, ούτε διάψευση ελπίδων, ούτε δειλία, ούτε οποιαδήποτε άλλη αποκαρτέρηση μπορεί να δικαιολογήσει¹⁹⁷.

Η πρακτική αυτή δεν είναι μόνο προφορική παράδοση της Εκκλησίας που φτάνει μέχρι τους Αγίους Αποστόλους και τον Χριστό, αλλά αποτελεί και Κανονική υποχρέωση, που απορρέει από γραπτό Ιερό Κανόνα.

- Κανών ιδ' τοῦ Ἁγίου Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας: «Περὶ αὐτοφονέως»¹⁹⁸.

Αυτός ο Κανόνας έχει οικουμενικό κύρος μετά την επικύρωσή του από τον 2^ο Κανόνα της ΣΤ' (6^{ης}) Οικουμενικής Συνόδου και περιλαμβάνεται στο «Πηδάλιον»:

Ἐρώτησις: «Ἐάν τις μὴ ἔχων ἑαυτὸν χειρίσῃται ἢ κρημνίσῃ ἑαυτὸν, εἰ γίνεται προσφορὰ ὑπὲρ αὐτοῦ ἢ οὐ;» Ἀπόκρισις: «Ὑπὲρ αὐτοῦ διακρίναι ὀφείλει ὁ κληρικός, εἰ τὸ ἀληθὲς ἐκφραγῆς ὧν πεποίηκε τοῦτο. Πολλάκις γὰρ οἱ διαφέροντες τῷ πεπονθότι, θέλοντες ἐπιτυχεῖν τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ εὐχῆς, καταψεύδονται καὶ λέγουσιν, ὅτι οὐκ εἶχεν ἑαυτὸν. Ἐνίοτε δὲ ἀπὸ ἐπιρροίας ἀνθρώπων ἢ ἄλλως πως ἀπὸ ὀλιγορίας πεποίηκε τοῦτο, καὶ οὐ χρὴ προσφορὰν ἐπάνω αὐτοῦ γενέσθαι, αὐτοφονευτῆς γὰρ ἑαυτοῦ ἐστὶ. Δεῖ οὖν πάντως τὸν κληρικὸν μετ' ἀκριβείας ἐρευνῆσαι, ἵνα μὴ ὑπὸ κρῖμα πέσῃ»¹⁹⁹.

Η ερμηνεία του Κανόνα κατά το ιερό «Πηδάλιον» έχει ως εξής: «Ἐρωτήθη, ὁ θεῖος οὗτος Πατήρ, ἂν πρέπει νὰ γένη λειτουργία καὶ μνημόσυνον διὰ ἐκεῖνον τὸν ἄνθρωπον, ὅπου ἐφόνευσεν, ἢ ἐκρήμισεν, ἢ ἐπνιξεν, ἢ ἐκρέμασεν, ἢ κατὰ ἄλλον τρόπον ἐθανάτωσε τὸν ἑαυτὸν του, μὴ ἔχοντας τὸν νοῦν σῶον καὶ ὑγιᾶ, εἴτε ἀπὸ δαιμόνιον, εἴτε ἀπὸ ἀσθένειαν, καὶ ἀποκρίνεται μὲ τὸν παρόντα Κανόνα λέγων, ὅτι, ὅποιος Ἱερεὺς καὶ ὅποιος ἄλλος Κληρικός προσκαλεσθῆ εἰς τὸ νὰ μνημονεύσῃ, πρέπει νὰ ἐξετάζῃ κατὰ μὲ ἀκρίβειαν, ἂν τῇ ἀληθείᾳ ὄντας ἔξω ἀπὸ τὰς φρένας του ὁ τοιοῦτος, ἐθανάτωσε τὸν ἑαυτὸν του· διότι, πολλαῖς φοραῖς οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ οἰκεῖοι τοῦ τοιοῦτου, θέλοντες νὰ μνημονευθῆ καὶ νὰ ψαλθῆ ἀπὸ τοὺς Ἱερεῖς, καὶ

¹⁹⁷ Κοντογιάννης (2001), *Η αυτοκτονία και η θέση της Ορθόδοξης Εκκλησίας*, σ. 12.

¹⁹⁸ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 383.

¹⁹⁹ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 673.

λειτουργία νὰ γένη ὑπὲρ τῆς ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν του, λέγουν ψέματα, ὅτι ἦτο ἔξω φρενῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἐθανάτωσε τὸν ἑαυτόν του. Μερικαῖς φοραῖς δὲ θανατώνει τινὰς τὸν ἑαυτόν του, ἢ ἀπὸ καμμίαν βλάβην καὶ ἐνόχλησιν ὅπου ἔλαβεν ἀπὸ ἀνθρώπους, ἢ ἀπὸ ὀλιγοψυχίαν καὶ λύπην ὑπερβολικὴν, ἢ ἄλλην καμμίαν ἀφορμὴν, θέλωντας καὶ ἔχωντας τὸν νοῦν του ὑγιᾶ, διὰ τὸν ὅποιον δὲν πρέπει νὰ γένη λειτουργία καὶ μνημόσυνον, ἐπειδὴ καὶ ἐστάθη αὐτὸς τοῦ ἑαυτοῦ του φονεύς»²⁰⁰.

Σύμφωνα με τον Κανόνα, ορίζονται τα εξής:

- Αν κάποιος δεν έχει τα λογικά του και αυτοκτονήσει, ο κληρικός επιβάλλεται να ερευνησει αν πράγματι είναι έτσι, γιατί πολλές φορές οι συγγενείς του αποθανόντος, προκειμένου να επιτύχουν την κήδευσή του, λένε ψέματα.
- Αν, όμως, είχε τα λογικά του, δεν αποτελεί δικαιολογία για να αυτοκτονήσει ότι επηρεάστηκε από άλλους ή λιγοψύχησε από τις δυσκολίες της ζωής. Σε αυτήν την περίπτωση έχει διαπράξει φόνο και μάλιστα του ίδιου του εαυτού του.
- Ο κληρικός πρέπει να ξεχωρίσει τις δύο αυτές περιπτώσεις, ειδάλως κινδυνεύει να αμαρτήσει.

Συνεπώς, όπως γίνεται αντιληπτό, στον Κανόνα δεν τίθεται καθόλου υπό συζήτηση το ζήτημα εάν ο αυτόχειρας κηδεύεται ή όχι. Θεωρείται δεδομένο πως δεν κηδεύεται. Το ενδιαφέρον του Κανόνα στρέφεται στην ειδική ευθύνη του ιερέως να ερευνησει επισταμένως την περίπτωση, όταν προβάλλεται το επιχείρημα ότι ο αυτόχειρας ήταν παράφρων, ώστε να μην εξαπατηθεί από τους συγγενείς που ζητούν κήδευση.

Ο κανόνας αυτός εξηγεί ότι η στέρηση του λογικού αποτελεί λόγο εξάλειψης του αξιόποινου. Αυτό αναφέρει ο Τιμόθεος Αλεξανδρείας και προσθέτει ότι συχνά οι συγγενείς του αυτόχειρα, προκειμένου να κηδευτεί εκκλησιαστικά, ψεύδονται, ισχυριζόμενοι ότι στερείται λογικής. Ο κανόνας, επίσης, αναφέρει ότι πρέπει να γίνεται προσεκτική εξέταση από τον ιερέα, οποίος καλείται να μνημονεύσει αν ο αποθανών είχε σώας τας φρένας ή όχι, διότι συμβαίνει να θανατώνει κάποιος τον εαυτό του από απελπισία ή από λύπη ή από απογοήτευση ή κάποια άλλη αφορμή έχοντας τον νου του υγιή· στην περίπτωση αυτή δεν γίνεται λειτουργία²⁰¹.

²⁰⁰ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχὸς (1993), *Πηδάλιον*, σ. 673.

²⁰¹ Ράλλης & Ποτλῆς (1854), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τόμ. δ', σ. 339 – 340.

- Κανών κε' τῆς ἐν Ἀγκύρα Τοπικῆς Συνόδου.

«Μνηστευσάμενός τις κόρην, προσεφθάρη τῇ ἀδελφῇ αὐτῆς, ὡς καὶ ἐπιφορέσαι αὐτήν· ἔγημε δὲ τὴν μνηστήν μετὰ ταῦτα, ἢ δὲ φθαρεῖσα ἀπήγξατο· οἱ συνειδότες ἐκελεύσθησαν ἐν δεκαετία δεχθῆναι εἰς τοὺς συνεστῶτας κατὰ τοὺς ὠρισμένους βαθμούς»²⁰².

Η ερμηνεία του Κανόνα κατά το ιερό «Πηδάλιον» έχει ως εξής: *«Ἄνίσως, καθ' ὑπόθεσιν, τινὰς ἀρραβωνιασθῆ μὲν παρθένον τινα, πρὸ τοῦ δὲ νὰ ὑπανδρευθῆ μὲ αὐτήν, ἔφθειρε τὴν ἀδελφὴν τῆς ἀρραβωνιαστικῆς του, ὥστε ὁποῦ καὶ τὴν ἐγγάστρωσε (τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ ἐπιφορῆσαι)· μετὰ ταῦτα δὲ ὑπανδρεύθη μὲν μὲ τὴν ἀρραβωνιαστικὴν του, ἢ δὲ φθαρεῖσα καὶ ἐγκαστρωθεῖσα ἀδελφῇ αὐτῆς τοῦτο ἰδοῦσα, καὶ ἀπελπισθεῖσα, ἐκρεμάσθη ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν τῆς λύπην· ἐὰν τοιοῦτο συμβεβηκός, λέγω, ἀκολουθήσῃ, προστάζει ὁ παρὼν Κανὼν, ὅτι ὅσοι ἤξευραν τὴν τοιαύτην ὑπόθεσιν καὶ ἐσιώπησαν, δέκα χρόνους νὰ κανονίζωνται, οἱ δὲ δέκα χρόνοι οὗτοι νὰ μοιράζωνται εἰς τοὺς τόπους τῶν μετανοούντων κατὰ τάξιν...»²⁰³.*

Ο ιερός αυτός Κανόνας αναφέρεται στην περίπτωση κατά την οποία κάποιος, που έχει μνηστευθεί μία γυναίκα, διαφθείρει και καταστήσει ἔγκυο την αδελφή της και τη νυμφευθεί, ενώ η μνηστευθείσα προβεί σε αυτοκτονία. Αυτός τιμωρείται με το επιτίμιο της αποχής από τη Θεία Κοινωνία για δέκα (10) χρόνια, όσοι γνώριζαν δε το γεγονός αυτό και δεν έκαναν τίποτα να το εμποδίσουν ή το αποσιώπησαν, τιμωρούνται ὅμοια με τους αυτουργούς.

Το επιτίμιο του παρόντος Κανόνος είναι μεγαλύτερο κατά τρία έτη από το οριζόμενο από τον Μεγάλο Βασίλειο, γιατί τα παραπτώματα είναι πάμπολλα και άτοπα, ὅπως πορνεία, φθορά της παρθένου, αθεμιτογαμία και φόνος²⁰⁴.

4.2.3. Η Αυτοκτονία στο Εκκλησιαστικό και Πολιτικό Δίκαιο

Η αυτοκτονία ήταν πάντα το μεγαλύτερο έγκλημα μέσα στη ζωή της Εκκλησίας, γιατί συνιστούσε ὄχι μόνο καταστροφή μιας ανθρώπινης ζωής, αλλά βλασφημία στο Άγιο Πνεύμα, για την οποία ο Χριστός είπε ότι δε θα συγχωρεθεί ούτε στον παρόντα αιώνα ούτε στον επόμενο.

Οι πολιτικοί νόμοι, για να εμποδίσουν αυτά τα φαινόμενα, προστάζουν ὅτι ὅποιος αυτοκτονήσει θα δημεύεται από τον λαό η περιουσία του και θα μοιράζονται

²⁰² Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 383.

²⁰³ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 383.

²⁰⁴ Ράλλης & Ποτλής (1853), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τόμ. γ', σ.σ. 68 – 69.

τα υπάρχοντά του. Ο ίδιος ο Τιμόθεος αναφέρει ότι ο εκφρενής δεν αποτελεί τον μοναδικό λόγο συγχώρεσης της αυτοκτονίας. Υπάρχουν κάποιες περιπτώσεις αυτοκτονίας που εξαιρούνται, όπως έχει αναφερθεί πιο πάνω:

- Το εκούσιο μαρτύριο των χριστιανών. Πρόκειται για εκούσια αφαίρεση της ζωής του μάρτυρα, συμπεριφορά κρινόμενη άξια επαίνου. Όμως και εδώ δεν έλειψαν οι αντιρρήσεις, όπως του ιερού Αυγουστίνου, ο οποίος ούτε για αυτόν τον λόγο δε θεωρεί την αυτοκτονία δικαιολογημένη και την αφαίρεση της ανθρώπινης ζωής επιτρεπόμενη.
- Ο ίδιος ο Κύριος, άλλωστε, θυσίασε στον Σταυρό τον Εαυτό Του για τη σωτηρία όλων των ανθρώπων. Και αυτός ο εκούσιος Σταυρικός θάνατος αποτελεί για μας, μαζί με τη Γέννηση και την Ανάστασή Του, το σημαντικότερο γεγονός της πίστεώς μας. Ουδέποτε μπορούσε να χαρακτηριστεί αυτό το γεγονός ως αυτοκτονία. Ο θάνατος του Χριστού είναι ο μοναδικός εκούσιος θάνατος, ο οποίος προσέφερε στην ανθρωπότητα τη Σωτηρία και τη Λύτρωση. Δεν έγινε από περιφρόνηση προς την ανθρώπινη σάρκα, αλλά για την ανύψωση και θεραπεία αυτής. Θυσιάστηκε ο Χριστός στον Σταυρό για τον άνθρωπο και τη σωτηρία του. Για αυτόν τον λόγο και ο Σταυρός Του αποτελεί πάντοτε για μας τον φάρο προς τον οποίο με ελπίδα και πίστη ατενίζουμε και οδεύουμε, ταλανιζόμενοι από τα κύματα και τις δυσκολίες της ζωής.
- Έπειτα, το να πέφτει κανείς «υπέρ βωμών και εστιών», «υπέρ πίστεως και πατρίδας», για την πατρίδα δηλαδή και την πίστη του, ουδέποτε θεωρήθηκε αυτοκτονία αλλά αυτοθυσία. Άπειροι είναι οι εκείνοι, οι οποίοι πολέμησαν και πέθαναν για τη σωτηρία και την ελευθερία της πατρίδας τους και τιμήθηκαν ως ήρωες όχι μόνο από την Πολιτεία αλλά και από την Εκκλησία, σύμφωνα με τη διδασκαλία της επιστολής του Κανονικού κύρους του Μ. Αθανασίου προς Αμμούν μονάζοντα *«καὶ τιμῶν μεγάλων οἱ κατὰ πόλεμον ἀριστεύσαντες ἀξιοῦνται καὶ στήλαι τούτων ἐγείρονται κηρύττουσαι τὰ κατορθώματα»*.

Πραγματικά, ποτέ η Εκκλησία δεν τιμώρησε όσους έπεσαν ηρωικά στη μάχη ως αυτοκτονούντες, ούτε και χαρακτήρισε εκείνους οι οποίοι επέστρεψαν τραυματίες ως αποπειραθέντες να αυτοκτονήσουν. Αντίθετα, τους περιέβαλε με αγάπη, τους ευλόγησε, τους τίμησε και τους μνημονεύει. Αυτό συμβαίνει, γιατί η προκείμενη αυτοκτονία είναι μεν εκούσια αφαίρεση της ανθρώπινης ζωής, αλλά δεν χαρακτηρίζεται ως αυτοκτονία παρά ως αυτοθυσία υπέρ πίστεως και πατρίδος.

Αυτή δεν αποτελεί παράδειγμα επικίνδυνο για τη ζωή της Εκκλησίας, αλλά φωτεινό παράδειγμα προς μίμηση. Ακριβώς, διότι πολλές φορές η ίδια η αυτοθυσία των μελών της έσωσε την Εκκλησία από βαρβαρότητες και λεηλασίες των ιερών και όσιων αυτής.

Επίσης, αναλογικά και παρά την ανυπαρξία σχετικής διάταξης θετικής στους ιερούς κανόνες, θα μπορούσε να θεωρηθεί συγγνωστή η αφαίρεση της ανθρώπινης ζωής, αν επρόκειτο να σωθεί κάποιο σημαντικότερο αγαθό με αυτή την αυτοθυσία· π.χ. όταν κάποιος θυσιάζεται για να σωθεί η ζωή και η τιμή της οικογένειάς του.

Παράλληλα, ίσως μπορούσε να μείνει ατιμώρητη η αυτοκτονία σε περιπτώσεις όπου δεν υπάρχει ικανότητα προς καταλογισμό όχι μόνο στους «εκφρενείς» αλλά και γενικότερα. Επομένως, ο Βυζαντινός νομοθέτης τιμωρεί την χωρίς σοβαρή αιτία απόπειρα αυτοκτονίας, καθώς και την αυτοκτονία ως αφαίρεση της ανθρώπινης ζωής με αυστηρές ποινές.

Είναι ακόμη χαρακτηριστικό ότι δε διστάζει να επιβάλλει και κεφαλική τιμωρία, όσες φορές η αυτοκτονία μπορεί να αποτελέσει κακό παράδειγμα προς μίμηση, όπως συμβαίνει π.χ. στην απόπειρα αυτοκτονίας των στρατιωτών «*ὁ στρατιώτης ἐαυτῷ χείρας ἐπιβαλὼν*» τονίζεται στα Βασιλικά «*κεφαλικῶς τιμωρεῖται*».

Έτσι, η βαριά αυτή τιμωρία επιβάλλεται στον στρατιώτη, ο οποίος αποπειράθηκε να αυτοκτονήσει χωρίς σοβαρό λόγο ή αιτία. Ίσως, αυτή η αντιμετώπιση είναι λίγο αυστηρή. Όμως, επιβάλλεται σε ειδικές συνθήκες του στρατεύματος, όπου βασική αρετή και επιδιωκόμενος στόχος είναι πάντοτε το υψηλό φρόνημα των στρατιωτών και η ετοιμότητα αυτών στη μάχη, ανεξάρτητα από τα προσωπικά τους προβλήματα, τα πάθη ή τις αδυναμίες τους.

Εδώ, υπάρχει κάποια ομοιότητα ανάμεσα στους στρατιώτες και στους χριστιανούς, καθώς και οι χριστιανοί, στρατιώτες όντες του Χριστού, οφείλουν να υπομένουν ως δοκιμασία τις θλίψεις τους, χωρίς να τις θεωρούν κάτι κακό, αλλά ως δοκιμασίες για τη διάσωση της ψυχής τους και να υπομένουν ελπίζοντας για ένα καλύτερο αύριο²⁰⁵.

Στο Βυζαντινορωμαϊκό Δίκαιο βρίσκονται διατάξεις, σύμφωνα με τις οποίες είναι αξιόποινη ακόμα και η απόπειρα αυτοκτονίας. Ο Ανδριανός τιμωρεί τον αυτόχειρα ακόμα και εάν δεν υπάρχει λόγος.

---

²⁰⁵ Χριστινάκης (1978), *Απόπειρα Εκκλησιαστικού Εγκλήματος*, σ.σ. 610 -614.

Από όλα αυτά συνάγεται ότι η αυτοκτονία, καθώς και η απόπειρα αυτοκτονίας θεωρούνται αξιόποινες πράξεις, όταν γίνονται χωρίς αιτία. Η αιτία, δηλαδή, εξαιτίας της οποίας έγινε απόπειρα αυτοκτονίας έχει μεγάλη σημασία για την απονομή ή όχι τιμωρίας.

Παράλληλα, ο αυτόχειρας, οποιαδήποτε θέση κι αν έχει στο χριστεπώνυμο πλήρωμα της Εκκλησίας, είτε είναι κληρικός είτε είναι μοναχός ή λαϊκός, σύμφωνα με την παράδοση τιμωρείται με στέρηση της εκκλησιαστικής κηδεύσεως. Αν, όμως, ενώ πεθαίνει μετανοήσει και ζητήσει τη συγχώρεση της εκκλησίας, τότε απαλλάσσεται από την ποινή αυτή και η ταφή του γίνεται κανονικά, σύμφωνα με τους Εκκλησιαστικούς κανόνες.

Σύμφωνα με το Ποινικό Δίκαιο της Ελλάδας, εκείνος ο οποίος εκ προθέσεως παρακίνησε κάποιον και τον έπεισε να αυτοκτονήσει ή του παρείχε βοήθεια για να εκτελέσει την αυτοχειρία, τότε διαπράττει έγκλημα διωκόμενο και τιμωρούμενο στο βαθμό πλημμελήματος. Επομένως, θα υποστεί τη νόμιμη ποινική δίωξη με την ιδιότητα του ηθικού αυτουργού ή του συνεργού για εκούσιο φόνο και εάν είναι κληρικός καθαιρείται, εάν είναι λαϊκός αφορίζεται και σε καμία περίπτωση δεν χειροτονείται ιερέας. Στην περίπτωση δε που το αποκρύψει και αποκαλυφθεί στη συνέχεια καθαιρείται παντελώς²⁰⁶.

Υπάρχει, όμως, και η περίπτωση να θέσει κάποιος τη ζωή του σε κίνδυνο και ενδεχομένως να την απωλέσει ή τελικά να μην επέλθει το μοιραίο· π.χ. στο τσίρκο, το περίφημο «πήδημα του θανάτου» ενέχει, με μια πιθανή πτώση, τον κίνδυνο θανάτου ή σοβαρού τραυματισμού. Ο ίδιος, όμως, ο ακροβάτης δεν επιθυμεί να πεθάνει (έλλειψη δόλου), αλλά καταβάλλει κάθε δυνατή προσπάθεια να πετύχει και να ζήσει. Γνωρίζει, όμως, ότι οι πιθανότητες να αποτύχει είναι πολλές. Στην ουσία, επιχειρεί απόπειρα αυτοκτονίας, αλλά εξ αιτίας της έλλειψης δόλου δεν τιμωρείται από την Εκκλησία²⁰⁷.

Η αυτοκτονία, όμως, όπως και η κάθε απόπειρα αυτής είναι σύμφωνα με το Δίκαιο της Εκκλησίας μας αξιόποινή, εκτός αν συντρέχει λόγος άρσεως ή μειώσεως της ποινής αυτής. Την πάγια αντιμετώπιση της αυτοκτονίας ως αφαιρέσεως της ανθρώπινης ζωής γνωρίζει και αναφέρει και ο Βαλσαμών, συνοψίζοντας τις σχετικές

---

²⁰⁶ Παναγιωτάκος. (1962), *Σύστημα του Εκκλησιαστικού Δικαίου κατά την εν Ελλάδι Ισχύν Αυτού*, τόμ. γ', σ.σ. 543-544.

²⁰⁷ Χριστινάκης (1978), *Απόπειρα Εκκλησιαστικού Εγκλήματος*, σ. 614.

διατάξεις Εκκλησίας και Πολιτείας και τονίζει συμπερασματικά ότι δεν μπορεί κάποιος να διαθέτει το ίδιο σώμα και κατά βούληση²⁰⁸.

4.3. Περί Ευθανασίας

Σύμφωνα με την ετυμολογία της λέξης, ευθανασία (*εὖ* + *θνήσκω*) σημαίνει το «καλῶς θνήσκειν». Το επίρρημα «εὖ» σημαίνει καλῶς, ωραία, γενναία, ευγενικά, ενώ το ρήμα «θνήσκω» αποδίδει την έννοια του φυσικού θανάτου. Ευθανασία, λοιπόν, σημαίνει «ωραίος θάνατος», το «καλῶς θανεῖν» της *Αντιγόνης* του Σοφοκλή, τον θάνατο για την αρετή. Ευθανασία είναι και ο γενναίος θάνατος, η ηρωική αυτοκτονία στο πεδίο της μάχης, ο καλός και ευκλής θάνατος του ομηρικού Έκτορα. Ευθανασία, με τη σημερινή ερμηνεία του όρου είναι «ο σκόπιμος τερματισμός της ζωής ενός πνευματικά διαγούς και επωδύνως θνήσκοντος ανθρώπου ύστερα από δική του απαίτηση, με πρόθεση να επισπευθεί ο βέβαιος και μαρτυρικός του θάνατος και να ανακουφιστεί από τον δυσβάστακτο πόνο»²⁰⁹. Αφορά, συνεπώς, σε άτομα τα οποία πάσχουν μεν από ανίατες και χρόνιες ασθένειες και επιθυμούν τον θάνατο ως λύτρωση, αλλά δεν είναι σωματικά ικανά να δώσουν τα ίδια τέλος στη ζωή τους.

4.3.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Κατά μία έννοια, λοιπόν, η ευθανασία συνδέεται με την αυτοκτονία, καθότι εμπεριέχει το στοιχείο της επιθυμίας του τερματισμού της ζωής, αλλά διαφοροποιείται από αυτήν, καθώς στην περίπτωση της ευθανασίας το άτομο δεν μπορεί μόνο του, κυρίως λόγω σωματικής αδυναμίας, να προκαλέσει τον θάνατό του. Βασικό, λοιπόν, χαρακτηριστικό της ευθανασίας είναι η έντονη ή επίμονη επιθυμία του ίδιου του ασθενούς να του αφαιρεθεί η ζωή. Εάν δεν υπάρχει αυτή η επιθυμία ή η συναίνεση, τότε δεν μπορούμε να μιλήσουμε για ευθανασία. Για τον λόγο αυτό, από τον ορισμό της ευθανασίας εξαιρείται η θανάτωση νεογνών με σοβαρά προβλήματα υγείας (ευγονική ευθανασία)²¹⁰. Επίσης, διαφοροποιείται από την αυτοκτονία, στην ύπαρξη δεύτερου προσώπου²¹¹, το οποίο άμεσα ή έμμεσα, ενεργώντας δηλαδή ή

²⁰⁸ Χριστινάκης (1978), *Απόπειρα Εκκλησιαστικού Εγκλήματος*, σ.σ. 614 -615.

²⁰⁹ Πρωτοπαπαδάκης (2003), *Η ευθανασία απέπαντι στη σύγχρονη Βιοηθική*, σ. 44.

²¹⁰ Κατά την Ολλανδική Κυβερνητική Επιτροπή για την ευθανασία, ως ευθανασία ορίζεται «ο σκόπιμος τερματισμός της ζωής από ένα άλλο πρόσωπο, με την απαίτηση του ενδιαφερόμενου», Final Report of the Netherlands State Commission on Euthanasia (1987), σ. 165.

²¹¹ «Ευθανασία είναι ο σκόπιμος τερματισμός της ζωής από πρόσωπο άλλο από τον ενδιαφερόμενο, ο οποίος (τερματισμός) συμβαίνει βάσει της αίτησης του δευτέρου», Scheper & Duursma (1994),

παραλείποντας να ενεργήσει, ικανοποιεί την επιθυμία του πάσχοντος να τερματίσει τη ζωή του. Το πρόσωπο αυτό πρέπει να έχει ως στόχο του τον θάνατο του ασθενούς. Δηλαδή, ο θάνατος προκύπτει σκόπιμα και εκ προθέσεως και του πάσχοντος, αλλά και του βοηθού – συνεργού και όχι ως παρενέργεια κάποιας άλλης επιλογής²¹². Είναι αυτονόητο ότι το κίνητρο του ατόμου που διενεργεί την πράξη ευθανασίας πρέπει να είναι η αγάπη, ο οίκτος και τα ανθρωπιστικά αισθήματα²¹³ προς έναν «ανιάτως πάσχοντα και επωδύνως θνήσκοντα»²¹⁴ ασθενή, του οποίου το τέλος είναι βέβαιο, άμεσο και οδυνηρό, καθώς και η επιθυμία του συνεργού να τον ανακουφίσει από τον πόνο. Εξυπακούεται πως οικονομικά ή άλλα κίνητρα δεν έχουν θέση στο θέμα της ευθανασίας. Ο τρόπος με τον οποίο τερματίζεται η ζωή οφείλει να είναι όσο γίνεται πιο ανώδυνος και να διασφαλίζει την αξιοπρέπεια του ασθενούς. Συνήθως γίνεται με θανάσιμη ένεση, με διακοπή θεραπειάς, με απόσυρση υποστηρικτικών μηχανημάτων (αναπνευστήρες, μηχανές καρδιακής υποστήριξης, κ.ά.) ή, τέλος, με τη χρήση ειδικών συσκευών, τις οποίες ελέγχει ο ίδιος ο ασθενής, καθορίζοντας τη στιγμή και την πορεία του θανάτου του²¹⁵.

Η παράδοση της θρησκείας μας τίθεται ενάντια στην ευθανασία, γεγονός που στηρίζεται στην πεποίθηση πως η ζωή αποτελεί το μεγαλύτερο δώρο του Θεού στον άνθρωπο, προς το οποίο οφείλεται απεριόριστος σεβασμός. Για τον λόγο αυτό, η βίαιη αφαίρεση της ζωής υπό τη μορφή της ευθανασίας θεωρείται θανάσιμο αμάρτημα. Για τον ίδιο λόγο, η σωτηρία της ζωής του πλησίον λογίζεται ως ύψιστη αρετή. Η πεποίθηση αυτή είναι θεμελιώδης στον Χριστιανισμό και εύλογα έχει επηρεάσει τις ηθικές αντιλήψεις του δυτικού κόσμου²¹⁶.

Για τον Χριστιανισμό, ο άνθρωπος είναι δημιούργημα του Θεού και επομένως η ζωή δεν ανήκει σε αυτόν, αλλά στα χέρια του δημιουργού του, που τον έπλασε και τον έφερε στην ύπαρξη. Επίσης, ο άνθρωπος δημιουργήθηκε «κατ' εικόνα και καθ'

Euthanasia: The Dutch Experience, Age and Aging, 23, p.p.3 - 8.

²¹² «Εάν δοθεί υπερβολική δόση παυσίπονου σκευάσματος με σκοπό την πρόσκληση του θανάτου, τότε ο θάνατος χαρακτηρίζεται ευθανασία. Εάν δοθεί η επαρκής ποσότητα για την αντιμετώπιση του πόνου και εκείνος πεθάνει, ο θάνατος που επέρχεται δεν είναι ευθανασία. Η ευθανασία εμπερικλείει πάντα τον σκοπό της πρόσκλησης θανάτου κάποιου», Stuart et al. (1998), *Suicide and Euthanasia*, σ.σ. 24 – 25.

²¹³ «Σε αποφάσεις σχετικές με την ευθανασία πρέπει να αποτελεί αντικείμενο του ενδιαφέροντός μας πώς θα σεβαστούμε με τον καλύτερο τρόπο την αυτονομία του ασθενούς, τα βέλτιστα συμφέροντά του, καθώς και την ουσιαστική αξία ή ιερότητα της ζωής του», Dworkin (1993), *Life's Dominion - An Argument About Abortion, Euthanasia and Individual Freedom*, σ. 26.

²¹⁴ Πρωτοπαπαδάκης (2003), *Η Ευθανασία απέναντι στη σύγχρονη Βιοηθική*, σ. 44, Χαραλάμπους (2006), *Ιατρική συνδρομή στην αυτοκτονία: Μια ηθική θεώρηση*, σ. 47.

²¹⁵ Πρωτοπαπαδάκης (2003), *Η Ευθανασία απέναντι στη σύγχρονη Βιοηθική*, σ.σ. 40 – 44.

²¹⁶ Πρωτοπαπαδάκης (2003), σ. 152, Αναπλιώτης (2003), σ. 190, Αβραμίδης (2007), (διαθέσιμο στο http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/pastoral/avramidis_euthanasia.html, ανακτήθηκε 3/11/2015).

ομοίωσιν» του Θεού, πράγμα που σημαίνει ότι προικίστηκε με λογική και ελευθερία βούλησης και είναι υπεύθυνος να αποφασίζει για τον εαυτό του και για το καλό της ανθρωπότητας²¹⁷. Σε όλα τα κείμενα της χριστιανικής ηθικής αναφέρεται η απαγόρευση της αυτοδιάθεσης της ανθρώπινης ζωής. Ο Απόστολος Παύλος διατυπώνει τη θέση ότι το σώμα μας είναι ναός του Θεού, το οποίο πρέπει να φροντίζουμε για να δοξάζουμε τον δωρητή²¹⁸. Εξ αυτού του γεγονότος απορρέει η ιερότητα του σώματος και της ψυχής.

Ο Θωμάς ο Ακινάτης, μεγάλος φιλόσοφος και Άγιος της δυτικής Εκκλησίας, αναπτύσσοντας τη σκέψη του Αποστόλου Παύλου, υποστηρίζει πως από τη στιγμή που η ζωή μας είναι θείο δώρημα, η αρχή και το τέλος της δεν μπορούν να μας ανήκουν²¹⁹. Σύμφωνα με τη χριστιανική αντίληψη, η ανθρώπινη ζωή πρέπει να είναι αντικείμενο σεβασμού και προστασίας, διότι έχει αξία κάτω από οποιοδήποτε συνθήκες, όσο επώδυνες και αν φαίνονται ή είναι. Αυτό συμβαίνει διότι η αξία της ανθρώπινης ζωής δεν καθορίζεται από τις καταστάσεις και τις συνθήκες μέσα στις οποίες υφίσταται, αλλά από αυτό που απεικονίζει: τη θεία φύση του Δημιουργού της. Για τον λόγο αυτό, κάθε πράξη ευθανασίας είναι αμάρτημα και ηθικά καταδικαστέα. Το δικαίωμα στον θάνατο, κατά τη χριστιανική άποψη, δεν είναι δικαίωμα να προκαλέσει κανείς ή να ζητήσει από τους άλλους τον θάνατό του, αλλά το δικαίωμα να πεθάνει με ηρεμία, ειρήνη²²⁰ και αξιοπρέπεια, απολαμβάνοντας την αγάπη των ανθρώπων μέχρι τελευταίας πνοής. Η ψυχή από το σώμα «θείω βουλήματι ἀποτέμενται»²²¹. Υπό την έννοια αυτή, είναι δυνατόν η διακοπή ακραίων μέσων για τη συντήρηση της ζωής να θεωρηθεί ως ορθό μέτρο από την Εκκλησία σε περιπτώσεις μη αναστρέψιμης διαδικασίας θανάτου.

Από τα ανωτέρω κατανοείται πως η ευθανασία απαξιώνεται ηθικά υπό το πρίσμα της θρησκευτικής ηθικής. Ο εσκεμμένος και πρόωρος θάνατος του ανθρώπου δεν μπορεί να δικαιολογηθεί σε καμία περίπτωση, όσο αγνό και αν είναι το κίνητρο του δράστη, ακριβώς επειδή κανένας σκοπός δεν μπορεί να ξεπεράσει ηθικά τη

---

²¹⁷ Παλαιά Διαθήκη, *Γένεσις*, 1: 26 – 28.

²¹⁸ Καινή Διαθήκη, *Απ. Παύλου, Επιστολή Α΄ Προς Κορινθίους*, 6: 19 – 20.

²¹⁹ Στο έργο του *Summa Theologica*, ο Ακινάτης υποστηρίζει πως «η αυτοκτονία είναι πάντοτε κακή, διότι είναι ενάντια στη φύση και βλάπτει την κοινότητα». Επισημαίνει επίσης ότι «η ζωή μας είναι δώρο του Θεού και το τέλος της δεν είναι στη δικαιοδοσία μας, γι' αυτό έχουμε την υποχρέωση της διατήρησης της δικής μας ζωής όσο και των άλλων», Prado & Taylor (1999), σ. 49.

²²⁰ Η ευθανασία υπό την αρχική της έννοια, ως «ειρηνικός και γαλήνιος θάνατος», απαντάται συχνά ως το «έν ειρήνη τελειοῦται», Νικολάου στο <http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/eisigiseis/nikolaou/efthanasia.htm> (ανακτήθηκε 3/11/2015) και Βούλγαρη (2005), σ. 59.

²²¹ *Μέγα Ευχολόγιο* (1970), εκδόσεις *Αστήρ*, Αθήνα, σ.88.

δεδομένη και αδιαμφισβήτητη αξία του αγαθού της ζωής. Επιπλέον, η προσφυγή στην ευθανασία καταρρακώνει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και δυναμιτίζει την ελευθερία του ανθρώπου. Ασκώντας ο άνθρωπος, ως ελεύθερο ον, το δικαίωμα να τερματίζει τη ζωή του, αμαρτάνει και συγχρόνως διαστρεβλώνει το νόημα της ελευθερίας του, καθιστώντας την πηγή εγκληματικής πρακτικής. Με τον τρόπο αυτό, το θείο δώρο της ελευθερίας καταργείται, διότι, ενώ του δόθηκε για να βελτιώσει τον εαυτό του και τους άλλους, γίνεται παράγοντας που οδηγεί την ανθρώπινη κοινωνία στον «πολιτισμό του θανάτου»²²². Η θυσία της ζωής δικαιολογείται μόνον για υπέρτατο σκοπό, δηλαδή ελευθερία, ατομική αξιοπρέπεια προς αποφυγή ατίμωσης σε εμπόλεμες καταστάσεις, κοινωνική δικαιοσύνη σε ολοκληρωτικά καθεστάτα, αλλά ποτέ για την αποφυγή μιας δεινής κατάστασης, που οφείλεται σε ασθένεια ή το γήρας.

4.3.2. Η Ευθανασία στο «Πηδάλιον»

Στη χριστιανική Γραμματεία δεν απαντάται η λέξη «ευθανασία». Η χριστιανική διδασκαλία δε θεωρεί τον θάνατο εφιάλτη, αλλά πύλη της αιώνιου ζωής. Κάθε μορφή ευθανασίας είναι καταδικαστέα, σύμφωνα με τη διδασκαλία του Ευαγγελίου και των Αγίων Πατέρων, οι οποίοι για τους παραβαίνοντες αυτή τη διδασκαλία έχουν θεσπίσει αυστηρούς κανόνες.

Η ευθανασία συνιστά πράξη δολοφονίας ή αυτοκτονίας, ανάλογα με τον βαθμό συμμετοχής του ασθενούς. Στην τελευταία περίπτωση, για τη ευθανασία ισχύουν οι κατάλληλοι κανόνες, σύμφωνα με τους οποίους ο σχεδιασμένος φόνος, όπως και η παροχή βοήθειας για την επιτέλεση αυτού, αξιολογούνται ως βαριά αμαρτία. Ο προμελετημένος αυτόχειρας, ο οποίος «*ὕπὸ ἐπηρείας ἀνθρώπων ἢ ἄλλως πῶς ἀπὸ ὀλιγορίας πεποίηκε τοῦτο*», δεν πρέπει να τύχει της χριστιανικής ταφής ή λειτουργικής προσφοράς, όπως περιγράφεται στον ιδ΄ Κανόνα του Αγίου Τιμοθέου Αλεξανδρείας «*Περὶ αὐτοφονέως*», ο οποίος έχει οικουμενικό κύρος μετά την επικύρωσή του από τον β΄ Κανόνα της ΣΤ΄ Οικουμενικής Συνόδου και περιλαμβάνεται στο «Πηδάλιον»:

---

²²² «Ο όρος αυτός φαίνεται να πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Πάπα Παύλο Ιωάννη τον Β΄ στην εγκύκλιο του *Evangelium Vitae* το 1995», Παναγόπουλος (2003), *Ευθανασία. Ορισμός και ιστορική εξέλιξη. Αρχές Ιατρικής Ηθικής- Όρκος Ιπποκράτη*, στο *Το πρόβλημα της ευθανασίας*, σ. 47.

- Κανὼν ἰδ' τοῦ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας: «Περὶ αὐτοφονέως».
«Ἐάν τις μὴ ἔχων ἑαυτὸν χειρίσῃται ἢ κρημνίσῃ ἑαυτὸν, ... ἵνα μὴ ὑπὸ κρῖμα πέσῃ»²²³ (δες σελ. 75).
 Εάν ο αυτόχειρας αφάιρεσε τη ζωή του ασυνείδητα, εκτός φρένων δηλαδή, ως αποτέλεσμα ψυχικής προσβολής, η εκκλησιαστική προσευχή επιτρέπεται, αφού η υπόθεση ερευνηθεί από τον οικείο Επίσκοπο.
 Ταυτόχρονα, πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη πως την ενοχή του αυτόχειρα συμμερίζονται οι γύρω του, οι οποίοι αποδείχτηκαν ανίκανοι ως προς την ενεργό συμπάθεια ή έλεος. Μαζί με τον Απόστολο Παύλο η Εκκλησία καλεί: *«Ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε, καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ»²²⁴.*

4.4. Περὶ Ἐκθέσεως Βρέφους

Η έκθεση βρέφους σημαίνει την εγκατάλειψη βρέφους, καθώς και την έκθεσή του σε κίνδυνο από άστοργη μητέρα αμέσως μετά τον τοκετό ή και στη συνέχεια, φαινόμενο διαχρονικό, αλλά ευτυχώς σε μικρά ποσοστά πραγματοποιούμενο.

4.4.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Σύμφωνα με το περιεχόμενο της έννοιάς της, η έκθεση βρέφους αποτελεί στην ουσία απόπειρα φόνου, πιθανό αποτέλεσμα καταστροφής και αφάιρεσης της ζωής του βρέφους και ανάγεται σε Εκκλησιαστικό αδίκημα, που τιμωρείται και επιτιμάται από τους κανόνες της Εκκλησίας μας.

4.4.2. Η Έκθεση Βρέφους στο «Πηδάλιον»

- Κανὼν κς' τοῦ Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ.
«Τὰς ἐκτιθεμένας τὰ οἰκεῖα βρέφη πρὸς ταῖς ἐσόδοις τῶν ἐκκλησιῶν ὡς φονευτρίας ὁ νόμος κολάζει, κὰν τινες ἀνελόμενοι ταῦτα περιποιήσωνται»²²⁵
 Η ερμηνεία του Κανόνα κατά το ιερό «Πηδάλιον» έχει ως εξής: *«Ὁ παρὼν Κανὼν ὡς φονευτρίας κανονίζει τὰς γυναῖκας ἐκεῖνας ὅπου ρίπτουν τὰ βρέφη των εἰς τὰς θύρας τῶν Ἐκκλησιῶν, κὰν καὶ τὰ παίρνουσί τινες καὶ τὰ ἀνατρέφουν»²²⁶.*

²²³ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 673.

²²⁴ Καινή Διαθήκη, *Ἀπ. Παύλου, Ἐπιστολὴ πρὸς Γαλάτας*, 6: 2.

²²⁵ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 713.

²²⁶ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 713.

Ο κανόνας αυτός του Ιωάννη του Νηστευτή τιμωρεί ως φόνισσες τις γυναίκες εκείνες που εγκαταλείπουν στην πόρτα της Εκκλησίας τα βρέφη τους, με σκοπό την εύρεσή τους από άλλες γυναίκες, έτσι ώστε να ανατραφούν από αυτές²²⁷.

Είναι, λοιπόν, σαφές ότι εδώ προστατεύεται το νεογέννητο βρέφος ως προοίμιο της ζωής. Η ίδια προστασία εκτείνεται και στις περιπτώσεις κατά τις οποίες ο αντικειμενικός κίνδυνος για τη ζωή των βρεφών είναι σχετικά μικρός, όπως συμβαίνει με την έκθεση αυτών στα πρόθυρα των εκκλησιών, ακόμα και αν οι πιθανότητες ανεύρεσης αυτών και αναζωογόνησής τους είναι πολλές.

Επομένως, η έκθεση βρέφους αποτελεί απόπειρα αφαίρεσης της ανθρώπινης ζωής και ο τελικός θάνατός του φονική ενέργεια. Η μη έλευση του θανάτου του εκτιθέμενου βρέφους προσδίδει στο έγκλημα τον χαρακτήρα της δια εκθέσεως απόπειρας φόνου και δεν απαλλάσσει της ποινής τυχόν συμπτωματική και τυχαία σωτηρία του βρέφους από τρίτους.

- Κανών κυ' τοῦ Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ.

«Ἡ δὲ τῶ βρέφει ἐπικοιμώμενη καὶ ἀποπνίζασα, μετὰ ἔτη τρία τῆς κοινωνίας ἀξιοῦται, κρεῶν ρηταῖς ἡμέραις ἀπεχομένη καὶ τυροῦ, καὶ τὰ λοιπὰ ἐμπόνως ἐπιτελοῦσα. Καὶ εἰ μὲν ἐκ ραθυμίας ἢ ἀκρασίας τῶν γονέων τοῦτο συνέβη, φόνου ἐκουσίῳ παρείκασται, εἰ δὲ ἐξ ἐπιβουλῆς τοῦ ἀντικειμένου, συγγνώμης τὸ πρᾶγμα ἄξιον. Πλὴν καὶ τοῦτο δεῖται μετρίων ἐπιτιμίων, δι' ἕτερα γὰρ πταίσματα ἢ ἐγκατάλειψις αὕτη γέγονεν»²²⁸.

Η ερμηνεία του Κανόνα κατά το ιερό «Πηδάλιον» έχει ως εξής: «Ὁ παρὼν Κανὼν τρεῖς χρόνους κανονίζει νὰ ἀπέχη ἀπὸ τὴν Κοινωνίαν ἢ γυναῖκα ἐκείνη ὁποῦ, ὅταν ἐκοιμᾶτο, ἐπλάκωσε τὸ βρέφος τῆς καὶ τὸ ἔπνιξε. Νὰ μὴν τρώγη δὲ ἡ τοιαύτη κρέας, ἢ τυρί, εἰς τόσον διωρισμένον καιρὸν, ἀλλὰ καὶ ἄλλας ἀγαθοεργίας νὰ κάμνη μὲ πόνον τῆς καρδίας τῆς. Καὶ εἰ μὲν ἀπὸ ἀμέλειαν, ἢ ἀκρασίαν, (πολυφαγίαν δηλ. καὶ πολυποσίαν, ἢ ἄλλην ἀκόλαστον ὄρεξιν τῶν γονέων) ἠκολούθησε τοῦτο, μὲ τὸν θεληματικὸν φόνον παραμοιάζεται· εἰ δὲ ἠκολούθησεν, ὄχι ἀπὸ αἰτίαν τοιαύτην τῶν γονέων ἀλλὰ ἀπὸ ἐπιβουλὴν καὶ ἐνέργειαν διαβολικὴν, ἄξιον μὲν συγχωρήσεως εἶναι τὸ πρᾶγμα, ὅμως πάλιν χρειάζεται μέτρια ἐπιτίμια καὶ Κανόνα, ἐπειδὴ ἢ ἐγκατάλειψις αὕτη τοῦ Θεοῦ, ὁποῦ ἠκολούθησεν εἰς αὐτούς, ἔγινε δι' ἄλλας προηγουμένως, ἢ ἐνεστῶσας, ἢ μελλούσας ἁμαρτίας των»²²⁹.

²²⁷ Ράλλης & Ποτλῆς (1854), *Σύνταγμα τῶν Θεῶν καὶ Ἱερῶν Κανόνων*, τόμ. δ', σ. 443.

²²⁸ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 712.

²²⁹ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 712.

Ο παρών Κανόνας επιβάλλει επιτίμιο τριών (3) χρόνων αποχής από τη Θεία Κοινωνία στη γυναίκα εκείνη, η οποία, καθώς κοιμόταν, πλάκωσε το βρέφος της και το έπνιξε. Η γυναίκα, επομένως, αυτή επιτιμάται, ώστε να μην τρώει κρέας ή τυρί για αυτό το διάστημα, αλλά ταυτόχρονα να πράττει και αγαθοεργίες με πόνο καρδιάς. Αν, βέβαια, από την άλλη πλευρά, από αμέλεια ή ακρασία, δηλαδή πολυφαγία ή πολυποσία ή άλλη πράξη ακόλαστη των γονέων, ακολούθησε η πράξη αυτή, τότε εξισώνεται και παρομοιάζεται με τον εκούσιο φόνο. Εάν όμως επήλθε ο θάνατος του βρέφους όχι από την αμέλεια των γονέων αλλά από κάποια επιβουλή ή σύμπτωση και ενέργεια διαβολική, τότε η πράξη είναι άξια συγχωρήσεως· όμως και πάλι επιβάλλονται επιτίμια αλλά μέτρια αυτή τη φορά, επειδή η εγκατάλειψη αυτή οφειλόταν σε προηγούμενες αμαρτίες γονέων.

Ο Ιωάννης ο Νηστευτής και σ' αυτόν τον κανόνα προτείνει μείωση των επιτιμίων, εφόσον ο θάνατος του βρέφους προήλθε από εγκατάλειψη των γονέων οφειλόμενη σε αμαρτίες άλλων²³⁰.

Η έκθεση βρέφους είναι, επομένως, μια πράξη κατά την οποία το βρέφος εγκαταλείπεται αβοήθητο και επέρχεται κίνδυνος για τη ζωή του. Ο θάνατος του βρέφους θα πρέπει να εμφανίζεται ως πιθανό αποτέλεσμα, όπως μια μητέρα που δεν φροντίζει το βρέφος της και η συμπεριφορά της το οδηγεί στον θάνατο²³¹.

- Κανών λγ' του Μεγάλου Βασιλείου: «Περὶ τῆς ἀμελησάσης τοῦ κνήματος». «Ἡ γυνή, ἢ διὰ τῆς ὁδοῦ κήσασα ... τοῦ φόνου ἐγκλήματι ὑποκείσθω»²³²(δες σελ. 65).

Ο παραπάνω κανόνας εξηγεί ότι, αν κάποια γυναίκα που βρίσκεται στον δρόμο γεννήσει κατά τύχη και αμελήσει το παιδί της και αυτό πεθάνει, τότε αντιμετωπίζεται ως ένοχη φόνου και ανάλογα τιμωρείται.

- Κανών νβ' του Μεγάλου Βασιλείου: «Περὶ τῆς ἀμελησάσης καθ' ὁδὸν τοῦ κνήματος». «Ἡ τοῦ κνήματος κατὰ τὴν ὁδὸν ἀμελήσασα ... συγγνωστὴ ἢ μήτηρ»²³³(δες σελ. 65).

Αναλύοντας, θα λέγαμε ότι αν γεννήσει μια γυναίκα στον δρόμο και, ενώ θα μπορούσε με κάποιο τρόπο να σώσει το παιδί της, το αφήσει να πεθάνει ή εάν, για

²³⁰ Ράλλης & Ποτλής (1854), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τόμ. δ', σ. 443.

²³¹ Χριστινάκης (1978), *Απόπειρα Εκκλησιαστικού Εγκλήματος*, σ. 589.

²³² Άγάπιος Ίερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 612.

²³³ Άγάπιος Ίερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 619.

να καλύψει ένα άλλο παράπτωμά της, προερχόμενο από μοιχεία ή πορνεία, επίσης το εγκαταλείψει σκόπιμα και απάνθρωπα, τότε καταδικάζεται για φόνο και αφαίρεση της ανθρώπινης ζωής. Αλλά, ακόμα και εάν το βρέφος αποφύγει τον θάνατο και το περισώσει κάποιος άλλος, πάλι η μητέρα καταδικάζεται για φονική πράξη, επειδή άφησε το παιδί της χωρίς προστασία. Όμως, εάν η μητέρα καταβάλλει κάθε προσπάθεια να σώσει το παιδί της αλλά εξαιτίας των συγκεκριμένων συνθηκών, δηλαδή της ερημιάς ή της στέρησης των αναγκαίων, πεθάνει το βρέφος, τότε είναι άξια συγχώρεσης.

Ειδικότερα, η μετοχή «*ἀμελήσασα*» οδηγεί στη σκέψη ότι πρόκειται για έγκλημα εξ αμελείας. Ο Μ. Βασίλειος, όμως, της προσδίδει άλλη σημασία από ό,τι σημαίνει σήμερα. Εννοεί την περιφρόνηση του βρέφους, καθώς και την έλλειψη της απαιτούμενης επιμέλειας και προσοχής.

Διερευνώντας μάλιστα περισσότερο, ο Μ. Βασίλειος τονίζει, χρησιμοποιώντας ως παραδείγματα δύο συνηθισμένες περιπτώσεις, ότι την καταφρόνηση του νεογέννητου επιδεικνύει η «*ἀμελήσασα, μὴ συγκαλύψειν ἐντεῦθεν τὴν ἀμαρτίαν νομίζουσα ἢ καὶ ὄλως θηριώδει καὶ ἀπάνθρωπῳ λογισμῷ χρησάμενη*»²³⁴.

Πρόκειται, λοιπόν, για έκθεση, που γίνεται με σκοπό τη συγκάλυψη του παρανόμου συλλήψεως ή για έκθεση, που γίνεται από μητέρα με θηριώδη ένστικτα και απάνθρωπο λογισμό.

Αν η έκθεση του βρέφους δεν συνοδεύεται από τέτοια υποκειμενικά στοιχεία, δεν έχουμε άδικη πράξη και κατά συνέπεια ούτε αφαίρεση της ανθρώπινης ζωής. Επίσης, δεν υπάρχει άδικη πράξη αν το βρέφος πεθάνει από «*ἐρημίαν*» ή «*ἀπορία τῶν ἀναγκαίων*», γιατί τότε δεν υπάρχει αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της δράσεως της μητέρας και της καταστροφής της ζωής του εκτεθέντος βρέφους, αφού η μητέρα δεν διέπραξε έκθεση ούτε από αμέλεια. Άρα, δεν υπάρχει άδικο της πράξης.

4.4.3. Η Έκθεση βρέφους στο Εκκλησιαστικό και Πολιτικό Δίκαιο

Ο Ιουστινιανός, ο οποίος αρχικά δε θεώρησε την έκθεση βρέφους αξιόποινη πράξη, θέλοντας να εναρμονίσει το Ποινικό Δίκαιο της Πολιτείας με τους ιερούς κανόνες της Εκκλησίας, περιέλαβε στον Ιουστινιάνειο Κώδικα διάταξη που όριζε ότι δεν θα έχουν κύρος όποιες βασιλικές διατάξεις αντιτίθενται στους εκκλησιαστικούς κανόνες και

²³⁴ Χριστινάκης (1994), *Θέματα Κανονικού και Εκκλησιαστικού Δικαίου*, τόμ, α', σ.σ. 179 – 180.

κήρυττε, επομένως, ως άκυρη κάθε διάταξη που αντιστρατευόταν τους ιερούς κανόνες²³⁵.

Η έκθεση βρέφους, επίσης, ως απόπειρα φόνου και ειδικότερα παιδοκτονίας, απασχόλησε και ως πραγματικό ζήτημα «Ιεράν Σύνοδον», η οποία εξομοιώνει αυτή την απόπειρα, ακόμη και κάθε φορά που γίνεται η έκθεση στις εισόδους των εκκλησιών, με τον εκούσιο φόνο²³⁶.

Εκείνη η μητέρα, η οποία εκθέτει σε κίνδυνο το βρέφος της, διαπράττει αδίκημα, σύμφωνα με το Εκκλησιαστικό δίκαιο, και τιμωρείται με την ποινή του απλού αφορισμού με τα εξής επιτίμια:

- Είκοσι έτη, από τα οποία τα τέσσερα θα τα διανύσει προσκλαίουσα, τα πέντε ακροωμένη, τα επτά υποπίπτουσα και τα τέσσερα συνισταμένη με τους πιστούς ή
- Πέντε έτη, τα οποία θα διανύσει υπό καθεστώς ξηροφαγίας και κάνοντας καθημερινώς τριακόσιες μετάνοιες.

Εάν υπάρχει ηθικός αυτουργός ή συναυτουργός σε αυτό το αδίκημα, τότε εάν είναι κληρικός, τιμωρείται με την ποινή της καθαίρεσης, και αν είναι λαϊκός ή μοναχός τιμωρείται με την ποινή του απλού αφορισμού είκοσι ή πέντε έτη, όπως παραπάνω²³⁷.

Επίσης, όποιος έχει διαπράξει αυτό το έγκλημα με ηθική αυτουργία ή συναυτουργία ή συνεργεία δεν μπορεί να χειροτονηθεί και να καταταχθεί στον Ιερό Κλήρο παρά μόνο κρυφά και δόλια.

Τέλος, και στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία η έκθεση βρέφους διωκόταν με βάση τις διατάξεις του πολιτειακού νομοθέτη, ενώ, σύμφωνα με το Νομοθετικό δίκαιο στην Ελλάδα, η έκθεση βρέφους στοιχειοθετεί έγκλημα διωκόμενο και τιμωρούμενο από το κοινό ποινικό δίκαιο σε βαθμό πλημμελήματος. Εάν, όμως, ως συνέπεια της πράξης επήλθε βαρεία βλάβη ή ο θάνατος του βρέφους, τότε διώκεται ως έγκλημα τιμωρούμενο σε βαθμό κακουργήματος²³⁸.

---

²³⁵ Χριστινάκης (1978), *Απόπειρα Εκκλησιαστικού Εγκλήματος*, σ. 591.

²³⁶ Χριστινάκης (1978), *Απόπειρα Εκκλησιαστικού Εγκλήματος*, σ. 593.

²³⁷ Παναγιωτάκος (2000), Σύστημα του Εκκλησιαστικού Δικαίου κατά την εν Ελλάδι Ισχύν Αυτού, τόμ. γ', σ. 533.

²³⁸ Παναγιωτάκος (2000), Σύστημα του Εκκλησιαστικού Δικαίου κατά την εν Ελλάδι Ισχύν Αυτού, τόμ. γ', σ. 534.

4.5. Περί Παιδοκτονίας

Στην Ελλάδα το έγκλημα της παιδοκτονίας ορίζεται στο άρθρο 303 του ΠΚ, σύμφωνα με το οποίο το έγκλημα της παιδοκτονίας αφορά αποκλειστικά τη μητέρα και, συγκεκριμένα, τη «μητέρα που με πρόθεση σκότωσε το παιδί της κατά τον τοκετό ή μετά τον τοκετό, αλλά ενώ εξακολουθούσε ακόμα η διατάραξη του οργανισμού της από τον τοκετό τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών». Διαφοροποιείται, επομένως, η παιδοκτονία από την ανθρωποκτονία μητέρα. Η μέγιστη ποινή που δύναται να επιβληθεί στην παιδοκτόνο είναι 10 έτη, ενώ η εκ προθέσεως ανθρωποκτόνος μπορεί να τιμωρηθεί ακόμα και με ισόβια κάθειρξη.

Αλλά και στη διεθνή βιβλιογραφία συναντάμε τρεις διαφορετικούς όρους: «*filicide*», που περιγράφει τη δολοφονία του παιδιού από τον γονέα του, πατέρα ή μητέρα, «*infanticide*» για τη δολοφονία του μωρού κάτω του ενός έτους και «*neonaticide*» για τη δολοφονία του νεογέννητου.

4.5.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Γενικά, λέγοντας παιδοκτονία εννοούμε την ευρύτερη έννοια του φόνου του παιδιού και πιο στενά του νεογέννητου. Αυτός ο φόνος ως τετελεσμένο έγκλημα δεν αποδοκιμαζόταν στην αρχαιότητα πάντοτε, διότι υπήρχε το ατιμώρητο της παιδοκτονίας.

Στην Παλαιά Διαθήκη²³⁹ γίνεται μνεία για την παιδοκτονία, όπου αναφέρεται η διάκριση των εμβρύων σε εξεικονισμένα και ανεξεικόνιστα. Από αυτά μόνο η θανάτωση του εξεικονισμένου εμβρύου αντιμετωπίζεται ως φόνος. Επομένως, θα ήταν ανακόλουθο να δεχθούμε ότι τιμωρείται ως φονιάς εκείνος ο οποίος θανατώνει το έμβρυο και δεν τιμωρείται εκείνος ο οποίος θανατώνει παιδί που έχει γεννηθεί.

Το θέμα αυτό της παιδοκτονίας, ως απόπειρα εγκλήματος και φόνου, το συμπεριέλαβε πρώτος ο Πομπήιος Νόμος περί συγγενοκτονίας και έτσι η παιδοκτονία συναριθμείται μαζί με άλλα εγκλήματα ως έγκλημα που συμπίπτει με τη συγγενοκτονία, τον φόνο δηλαδή των συγγενών: πατρός, μητρός, αδελφού κ.λ.π.

Γνήσια απόπειρα παιδοκτονίας περιέχει το Διάταγμα των αυτοκρατόρων Ουαλεντιανιανού, Ουάλεντος και Γρατιανού. Επίσης, η αμέσως προηγούμενη διάταξη του Ιουστινιάνειου Κώδικα, στην οποία και συμπεριελήφθη και το ανωτέρω

²³⁹ Παλαιά Διαθήκη, *Ἔξοδος*, 21, 22 – 23.

διάταγμα, τιμωρεί το να πορεύεται κάποιος προς τον φόνο ανθρώπου, έστω και αν δεν τελεστεί φόνος, ενώ η αμέσως επόμενη διάταξη αναφέρεται στην επιβουλή της ανθρώπινης ζωής του ενός συζύγου κατά του άλλου.

Υπάρχει ακόμα διάταγμα των ίδιων των αυτοκρατόρων προς τον Έπαρχο, στο οποίο εξειδικεύεται η παιδοκτονία και αναφέρεται ότι όχι μόνο τιμωρείται η έκθεση βρέφους, αλλά δεν επιτρέπει και στους εκτεθέντες να λάβουν πίσω το τέκνο.

Η διάταξη αυτή ίσχυε και στο Κανονικό Δίκαιο της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας επί αιώνες. Σε ό,τι αφορά τον τρόπο πραγματοποίησης της παιδοκτονίας έχουμε σχετικό απόσπασμα του νομομαθή Παύλου στους *Πανδέκτες*. Η απόδοση αυτού του χωρίου στα *Βασιλικά* είναι η εξής: «Φονεύει τὸ τικτόμενον οὐ μόνον ὁ πνίγων, ἀλλὰ καὶ ὁ ρίπτων καὶ ὁ μὴ τρέφων καὶ ὁ ἐν δημοσίοις τόποις ἐκτιθέμενος ἐπ' ἐλεημοσύνη, ἣν αὐτὸς οὐκ ἔχει».

Αφού, λοιπόν, η έκθεση βρέφους στον ναό, ακόμη και όταν μένει στο στάδιο της απόπειρας, τιμωρείται ως φόνος, θα πρέπει κατά μείζονα λόγο να δεχθούμε ως απόπειρα φόνου, επίσης αξιόποινου, και τις υπόλοιπες περιπτώσεις, στις οποίες απειλείται η ζωή του τέκνου.

Έτσι, κατακριτέα είναι και η απόπειρα παιδοκτονίας με πνιγμό, εγκαταλείψεως του τέκνου, για να πεθάνει ή η μη χορήγηση σε αυτό τροφής για να ζήσει, η έκθεσή του στην Εκκλησία ή σε άλλους τόπους, έστω και αν αυτό δεν πεθάνει.

4.5.2. Η Παιδοκτονία στο «Πηδάλιον»

- Κανὼν κγ' τοῦ Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ.

«Ἡ δὲ τῷ βρέφει ἐπικοιμώμενη καὶ ἀποπνίζασα, ... ἢ ἐγκατάλειψις αὕτη γέγονεν»²⁴⁰
(δες σελ. 86).

Σύμφωνα με τον Ιωάννη τον Νηστευτή, ο θάνατος του βρέφους από τη μητέρα, η οποία το έπνιξε τυχαία στη διάρκεια του ύπνου, ισοδυναμεί με παιδοκτονία²⁴¹.

Η εξ αμελείας πράξη αυτή της μητέρας η οποία, όταν κοιμόταν, πλάκωσε το βρέφος και το θανάτωσε, εξισούται με φόνο και μπορεί να ήταν ενέργεια διαβολική, ωστόσο η εγκατάλειψη του Θεού υποδηλώνει αμαρτίες και επιβάλλεται το επιτίμιο εκτός των τριών (3) ετών και νηστεία (αποχή από κρέας, τυρί κ.λ.π.), καθώς και αγαθοεργίες με πόνο καρδιάς.

²⁴⁰ Άγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 712.

²⁴¹ Ράλλης & Ποτλής (1854), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τόμ. δ', σ. 443.

Η τελευταία περίπτωση παρουσιάζει σαφώς μικρότερη εγκληματικότητα, αφού μπορεί να μην περιέχει δόλο θανατώσεως του τέκνου ή και αν περιέχει μπορεί να είναι έμμεσος ή ενδεχόμενος. Σήμερα, βέβαια, πρέπει να δεχτούμε ότι απόπειρα παιδοκτονίας έχουμε και σε άλλες περιπτώσεις, όπως παράλειψη επιδέσεως του ομφάλιου λώρου, μη ενδύσεως του τέκνου στο ψύχος, με αποτέλεσμα τον θάνατό του κ.λ.π.

Συνοψίζοντας, λοιπόν, με βάση τις πιο πάνω διατάξεις και απόψεις περί παιδοκτονίας και σε συνδυασμό με όσα περί αμβλώσεως, φόνου και εκθέσεως βρέφους αναπτύχθηκαν, θα λέγαμε ότι η παιδοκτονία ακόμα και η απόπειρά της θεωρείται πράξη αξιόποινη²⁴².

Τέλος, για την εξέλιξη της παιδοκτονίας και για αξιόποινη απόπειρα κατά τέκνου, για όσο χρόνο ως εγκλήματα παρέμειναν ατιμώρητα, δεν ήταν δυνατό να γίνει λόγος. Από τη στιγμή, όμως, που απαγορεύτηκε γενικά ο φόνος των τέκνων, εκτός από τα δύσμορφα, από στη Δωδεκάδελτο εμφανίζεται το θέμα της τιμωρίας ή μη της απόπειρας της παιδοκτονίας²⁴³.

4.6. Περί Συγγενοκτονίας

Λέγοντας «συγγενοκτονία» εννοούμε τη βαρύτερη μορφή φόνου, την αφαίρεση της ανθρώπινης ζωής, δηλαδή τη απόπειρα φόνου και τον φόνο στενού συγγενή εξ αίματος ή εξ αγχιστείας.

4.6.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Η αναμφισβήτητη βαρύτητα του εγκλήματος της συγγενοκτονίας συνετέλεσε ώστε να τιμωρείται το έγκλημα και κατά το στάδιο της τελέσεως αλλά και κατά το στάδιο της απόπειρας, ακόμα και της προπαρασκευής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αναφέρεται στους Πανδέκτες αλλά και στα Βασιλικά, 60.40.1, όπου διδάσκουν ότι τιμωρείται ως συγγενοκτόνος όχι μόνο εκείνος που έδωσε το δηλητήριο στον πατέρα του αλλά και «ὁ ἀγοράσας ἐπὶ τῷ δοῦναι τῷ ἰδίῳ πατρὶ, κἄν μὴ δυνηθῆ δοῦναι»²⁴⁴.

Είναι σαφές ότι αντιμετωπίζεται ως συγγενοκτόνος και ειδικότερα ως πατροκτόνος εκείνος ο οποίος προέβη σε απλή προπαρασκευαστική πράξη και απλώς

²⁴² Χριστινάκης (1978), *Απόπειρα Εκκλησιαστικού Εγκλήματος*, σ.σ. 596 – 598.

²⁴³ Χριστινάκης (1978), *Απόπειρα Εκκλησιαστικού Εγκλήματος*, σ.σ. 595 – 596.

²⁴⁴ Χριστινάκης (1978), *Απόπειρα Εκκλησιαστικού Εγκλήματος*, σ. 567.

αγόρασε δηλητήριο, ακόμα και εάν δεν ήθελε να το δώσει στον πατέρα. Εάν όμως ήθελε να το δώσει στον πατέρα, αλλά εκείνος δεν το ήπια ή το ήπια και δεν επήλθε ο θάνατος, τότε δεν βρισκόμαστε σε προπαρασκευαστική πράξη αλλά σε απόπειρα πατροκτονίας δια μέσου φαρμακίας, που είναι άξια τιμωρίας τόσο κατά τις διατάξεις του Πομπήιου νόμου περί συγγενοκτονίας όσο και κατά τις περί φαρμακίας αυτές. Στην απόπειρα, όμως, της συγγενοκτονίας δεν τιμωρείται μόνο ο αυτουργός αυτής αλλά και τα πρόσωπα τα οποία είτε συμμετέχουν σε αυτήν είτε έχουν κάποιο ιδιαίτερο καθήκον, νομικό ή ηθικό, να αποτρέψουν αυτή²⁴⁵.

Επιπλέον, υπάρχει διάταξη η οποία έχει διασωθεί από τον Scaevola και περιλαμβάνεται στους Πανδέκτες, καθώς και στα Βασιλικά 60.40.2, κατά την οποία, εκτός από τον αυτουργό της απόπειρας αλλά και των παρασκευαστικών πράξεων της πατροκτονίας, τιμωρείται και ο αδελφός αυτού, ο οποίος, εάν γνώριζε κάτι σχετικό με αυτό, παρέλειψε να ειδοποιήσει τον πατέρα του.

Αξίζει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με αυτή τη διάταξη η ποινή του απλώς γνωρίζοντος και μη μαρτυρήσαντος είναι πιο ήπια από εκείνον, ο οποίος αγόρασε το δηλητήριο και παραδίδεται στον θάνατο δια της πυράς. Βέβαια, θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι ακόμα και αν δεν αναφέρεται η πιο ήπια τιμωρία του αδελφού, που αν και γνώριζε δεν ειδοποίησε τον πατέρα του για το δηλητήριο, είναι λογική, αφού δεν είναι ούτε άμεσος συνεργός, ούτε συναυτουργός, ούτε ηθικός αυτουργός της επιχειρούμενης πράξης και επομένως τελεί ήσσονος βαρύτητας εγκληματική συμπεριφορά. Τη σκέψη αυτή ενισχύει και στην ίδια διάταξη αντιμετώπιση του χορηγήσαντος ιατρού, ο οποίος εσχάτως τιμωρείται.

Την παραπάνω διάταξη του Μαρκιανού συμπληρώνει ο Ουλπιανός, ο οποίος αναφέρει χαρακτηριστικά ότι διευρύνεται ο κύκλος των συμμετεχόντων και επομένως είναι ένοχος και εκείνος που εν γνώσει του δάνεισε χρήματα για να αγοραστεί το δηλητήριο ή για να δοθούν σε κακοποιούς ή ληστές για να σκοτώσουν τον πατέρα ή παρείχε κάποια εγγύηση για να πραγματοποιηθεί ο προσχεδιασμένος φόνος.²⁴⁵

4.6.2. Η Συγγενοκτονία στο «Πηδάλιον»

Η συγγενοκτονία, πατροκτονία κ.ά. θεωρούνται φόνος, αλλά και όλα τα στάδια της προετοιμασίας είναι αξιόποινα, καθώς δεν απαλλάσσονται της ευθύνης και οι υπόλοιποι συμμετέχοι στο έγκλημα, οι συναυτουργοί, έστω και αν η συμμετοχή

---

²⁴⁵ Χριστινάκης (1978), *Απόπειρα Εκκλησιαστικού Εγκλήματος*, σ. 568.

αυτών συνίσταται στην παράλειψη ορισμένης ενέργειας σχετικά με την ειδοποίηση του θύματος για το μελετημένο έγκλημα, όπως όφειλαν είτε ηθικώς είτε νομικώς να προβούν.

Χαρακτηριστικός είναι ο παρακάτω Κανόνας του Μ. Βασιλείου περί συγγενοκτονίας:

- Κανών ξζ΄ του Μεγάλου Βασιλείου: «Περὶ ἀδελφομίκτου».

«Ἡ ἀδελφομιξία τὸν τοῦ φονέως χρόνον ἐξομολογήσεται»²⁴⁶ (δες σελ. 44).

Σύμφωνα με τον Κανόνα αυτόν, η αδελφομιξία τιμωρείται με το επιτίμιο του φόνου με είκοσι (20) χρόνια αποχή από τη Θεία Ευχαριστία²⁴⁷, ενώ η αιμομιξία μεταξύ ετεροθαλών αδελφών με έντεκα (11) χρόνια.

---

²⁴⁶ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 624.

²⁴⁷ Ράλλης & Ποτλής (1854), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τόμ. δ΄, σ. 222.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Περί ιατρικών παρεμβάσεων στην ανθρώπινη ζωή

5.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Αναμφισβήτητα, η εποχή στην οποία ζούμε χαρακτηρίζεται από νέες επιστημονικές ανακαλύψεις της βιολογίας, της βιοϊατρικής και της βιοτεχνολογίας, οι οποίες έχουν ως επακόλουθο την προσφορά νέων λύσεων σε χρόνιες ή προσωρινές ασθένειες, καθώς και τη δικαίωση των αγώνων των επιστημόνων που επιθυμούν τη βελτίωση θεραπειών προς όφελος των πασχόντων. Ορισμένα, όμως, θέματα του ιατρικού και γενετικού τομέα, όπως η ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή, η ανάπτυξη ιστών και οργάνων, αλλά και οι θεραπευτικές παρεμβάσεις εγείρουν προβληματισμούς σχετικά με τις ενέργειες που λαμβάνουν χώρα κατά την επιτέλεσή τους και οι οποίες οδηγούν ενίοτε σε καταστροφή της ανθρώπινης ζωής.

Σ' αυτό το σημείο, στην εφαρμογή των νέων ανακαλύψεων, καλείται να λάβει θέση η Εκκλησία, απαντώντας σε ανακύπτοντα ερωτήματα και διλλήματα, στηριζόμενη στην Αγία Γραφή, την Ιερά Παράδοση και τις Κανονικές αποφάσεις των Συνόδων της, που περιέχονται στο Ιερό «Πηδάλιον».

5.1.1. Ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή

Η αναπαραγωγή του ανθρώπου με τεχνητό τρόπο, η αποκαλούμενη «εξωσωματική γονιμοποίηση», στοχεύει στην επίτευξη της σύλληψης και της τεκνογονίας, εφαρμόζεται δε όταν είναι αδύνατη η σύλληψη και, επομένως, η τεκνογονία με φυσιολογικό τρόπο. Πραγματοποιείται, λοιπόν, η γονιμοποίηση των ωαρίων εκτός του γυναικείου σώματος και τα γονιμοποιημένα ωάρια – έμβρυα παραμένουν για 40 ώρες σε κατάλληλο μείγμα στο εργαστήριο, μέχρι να μεταφερθούν στην κοιλότητα της μήτρας. Συνήθως, μεταφέρονται και εμφυτεύονται 3 με 4 έμβρυα, αν και γονιμοποιούνται περισσότερα²⁴⁸. Συνεπώς, θεμελιώδεις προβληματισμοί απορρέουν για τα «επιπλέον έμβρυα», τα μη εμφυτευόμενα, με χαρακτηριστικό εκπρόσωπο τον

---

²⁴⁸ Αναφέρεται ότι «υπάρχουν ατράνταχτες αποδείξεις πως τουλάχιστον 40 με 60 τοις εκατό του συνόλου των ανθρώπινων εμβρύων δεν εμφυτεύονται ποτέ, αλλά χάνονται», Winston (1998), *Στειρότητα, Μια φιλική αντιμετώπιση*, 152.

π. Ιωάννη Μπρεκ (John Breck), ο οποίος ανατρέχει στις αρχές της ορθοδόξου ανθρωπολογίας για τη θέση του εμβρύου από την αρχή της σύλληψής του²⁴⁹.

5.1.2. Θεραπευτικές παρεμβάσεις – Ανάπτυξη Ιστών και Οργάνων

Συναφή προς την υποβοηθούμενη αναπαραγωγή, η οποία επιστρατεύεται προκειμένου να θεραπεύσει μια εγγενή ή προκύψασα δυσκολία τεκνοποιίας, είναι και τα ζητήματα που επιτάσσουν μια θεραπευτική παρέμβαση με βάση τις πληροφορίες και τις δυνατότητες που παρέχει η σύγχρονη βιοτεχνολογία με τη συνδρομή της προγενετικής διάγνωσης και γενετικής πρόβλεψης, είτε με τη γονιδιακή θεραπεία είτε με την ανάπτυξη ιστών και οργάνων. Στο πλαίσιο αυτό θα μας απασχολήσει ιδιαίτερος η χρησιμοποίηση αρχέγονων κυττάρων για την ανάπτυξη που μόλις προαναφέρθηκε και προϋποθέτει οπωσδήποτε την εμβρυική έρευνα και την τοποθέτηση ως προς αυτήν. Γεννιέται, λοιπόν, το ερώτημα της χρήσης ανθρώπινων αρχέγονων εμβρυικών κυττάρων για ανάπτυξη ιστών και οργάνων. Οι πηγές τέτοιων αδιαφοροποίητων εμβρυικών κυττάρων, δηλαδή κυττάρων χρόνου ζωής λίγων ημερών μετά τη γονιμοποίηση του ωαρίου είναι τα ανθρώπινα έμβρυα που προέρχονται από:

- Αυτόματες αποβολές.
- Γονιμοποιημένα ωάρια εξωσωματικών γονιμοποιήσεων που δεν εμφυτεύτηκαν σε μήτρα γυναίκας.
- Κλωνοποίηση σωματικών κυττάρων ενηλίκων (ήτοι θεραπευτική κλωνοποίηση).

Από τη μελέτη των ανωτέρω περιπτώσεων συνάγεται πως τίθεται ζήτημα περί ενδεχόμενης καταστροφής της ανθρώπινης ζωής, το οποίο σχετίζεται με το εάν η λήψη των εμβρυικών κυττάρων για την έρευνα προϋποθέτει ή οδηγεί στη θανάτωση ζωντανών εμβρύων και άρα ποια μπορεί να είναι η έννοια του «εν ζωή εμβρύου». Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο ζήτημα της εξωσωματικής γονιμοποίησης και αφορά σε γονιμοποιημένα ωάρια που επιτυγχάνονται με αυτήν τη διαδικασία, τα οποία ενδέχεται να είναι η πηγή αρχέγονων εμβρυικών κυττάρων. Θα χρησιμοποιηθούν, επομένως, ανθρώπινα έμβρυα ηλικίας 14 ημερών από της σύλληψης – γι' αυτό το χρονικό διάστημα γίνεται λόγος – για τη βελτίωση της εξωσωματικής γονιμοποίησης και για λήψη αρχέγονων εμβρυικών κυττάρων, κατά τη Θεολογική θεώρηση.

---

²⁴⁹ π. Ιωάννης Μπρεκ (1968), *Βιοηθικά διλήμματα και Ορθοδοξία*, σ.σ. 5 – 20.

5.2. Η εκκλησιαστική προσέγγιση σύμφωνα με το «Πηδάλιον»

Αρνητική στάση διατηρεί η Εκκλησία απέναντι στην ανάπτυξη αρχέγονων εμβρυικών κυττάρων, καθώς και αρνητική ήταν επ' αυτού και η απάντηση της Ι. Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος με Δελτίο Τύπου που εξέδωσε στις 25 Ιανουαρίου 2001, σχετικά με την απόφαση της Βουλής των Λόρδων στη Μεγάλη Βρετανία να εγκρίνει Νομοσχέδιο που επιτρέπει την κλωνοποίηση εμβρυικού ιστού για θεραπευτικούς σκοπούς. Υπενθύμισε τοποθέτησή της από τις 17 Αυγούστου του 2000 σε απόφαση της Βρετανικής Κυβερνήσεως να επιτρέψει τα πειράματα επί ανθρωπίνων εμβρυονικών κυττάρων, που προέρχονται από κλωνοποίηση τύπου Ντόλυ²⁵⁰. Έγραφε τότε:

- Η Εκκλησία μας εκφράζει την κατηγορηματική αντίθεσή της στη διεξαγωγή πειραμάτων σε ανθρώπινα εμβρυονικά κύτταρα. Αυτό που έτσι ονομάζεται εξυπονεί την καταστροφή όχι εμβρυονικών κυττάρων, αλλά ανθρωπίνων εμβρύων.
- Η άποψη ότι το ανθρώπινο πρόσωπο αρχίζει να διαμορφώνεται από την 14^η ημέρα της σύλληψης δίνει μεν άλλοθι στους Βρετανούς επιστήμονες, αλλά έχοντας σχολαστική προέλευση και όχι επιστημονική βάση αποτελεί υποκειμενική πίστη και αυθαίρετη δοξασία. Η Εκκλησία και η χριστιανική συνείδηση δέχονται τον άνθρωπο ως πρόσωπο με αιώνια και αθάνατη προοπτική από τη στιγμή της συλλήψεώς του²⁵¹.

Συνάμα, η Εκκλησία της Ελλάδος με το Εγκύκλιο Σημείωμα υπ' αριθμ. 307/219/19-1-2006 που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Εκκλησία», τεύχος Φεβρουαρίου 2006, με τίτλο «*Θέσεις της Εκκλησίας της Ελλάδος επί του θέματος της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής*», προβάλλει τις βασικές της θέσεις απέναντι στο εν λόγω ζήτημα. Το κείμενο των θέσεων απαρτίζεται από 15 κεφάλαια με συνολικά 82 παραγράφους, είναι εκτενές και καλύπτει όλες τις θεολογικές πτυχές του ζητήματος. Ακολουθώς παρατίθενται σε γενικές γραμμές οι θέσεις της Εκκλησίας:

- Παράγραφος 8 του σημειώματος: «*Η γονιμοποίηση, μαζί με τη βιολογική ζωή και οντότητα, προσδίδει στον άνθρωπο την ύπαρξη, το είναι, την ψυχή*».
- Παράγραφος 9 του σημειώματος: «*Η ψυχή δεν εγκαθίσταται στο σώμα, αλλά είναι σύμφυτη με αυτό. Μαζί με το σώμα γεννιέται και η ψυχή*».

²⁵⁰ Σταυρόπουλος (2014), *Βιοηθική και Ορθόδοξος Εκκλησία*, σ. 10.

²⁵¹ Αλαχιώτης (2001), *Η βιοηθική κρίση*, σ.σ. 35 – 43.

- Παράγραφος 10 του σημειώματος: «*Κάθε άνθρωπος που συλλαμβάνεται, έχει μεν αρχή αλλά δεν έχει τέλος. Η αρχή, σύλληψη του κάθε ανθρώπου αποτελεί για την Ορθόδοξη Εκκλησία ένα γεγονός μοναδικής σπουδαιότητας*».
- Παράγραφος 27 του σημειώματος: «*Από άκρας συλλήψεως το έμβρυο δεν είναι απλά γονιμοποιημένο ωάριο, είναι τέλειος άνθρωπος κατά την ταυτότητα και διαρκώς τελειούμενος κατά την φαινοτυπική έκφραση και οργάνωση*».
- Παράγραφος 28 του σημειώματος: «*Η αρχή της βιολογικής ζωής στον άνθρωπο ταυτίζεται με ένα μοναδικής και ανεπανάληπτης σπουδαιότητας γεγονός, τη γέννηση μιας νέας ψυχής*».

Επομένως, όπως περιγράφεται ανωτέρω, το γεγονός της γονιμοποίησης και της δημιουργίας του ζυγωτού κυττάρου με οποιονδήποτε τρόπο στοιχειοθετεί την έναρξη της ζωής του ανθρώπου ως ψυχοσωματικής οντότητας, όπως αυτή ορίζεται στην ανθρωπολογία της Εκκλησίας, και άρα η όποια καταστροφή αυτού ισοδυναμεί με καταστροφή ανθρώπινης ζωής.

Οι θέσεις αυτές είναι απόλυτα ταυτισμένες με τον 2^ο Κανόνα του Μεγάλου Βασιλείου, ο οποίος αποσαφηνίζει πλήρως το πώς αντιμετωπίζουν οι Κανόνες την εμβρυοκτονία:

- Κανών β΄ του Μεγάλου Βασιλείου: «*Περὶ τῆς φθειράσης κατ' ἐπιτήδευσιν τὸ ἔμβρυον*»
 «*Ἡ φθειράσα κατ' ἐπιτηδεύσιν... ἀλλὰ τρόπον τῆς μετανοίας τὴν θεραπείαν*»²⁵² (δες σελ. 61).

Ο ανωτέρω κανόνας αρχικά αναφέρει πρόθεση. Δηλαδή αναγνωρίζει ότι μπορεί το έμβρυο να υποστεί ακούσια φθορά. Επομένως, εκκλησιαστικό έγκλημα εμβρυοκτονίας, δηλαδή φόνου, στοιχειοθετείται μόνο στην περίπτωση προθέσεως. Κατόπιν, αναφέρεται στην κατάσταση του εμβρύου «*έκμεμορφωμένου καὶ ἀνεξικονίστου*». Στη φάση αυτή της εμβρυογένεσης, το έμβρυο δεν αποκτά αμέσως τα ανθρώπινα ανατομικά χαρακτηριστικά, αλλά μέσω των διαφόρων σταδίων, που προκύπτουν από αλληπάλληλες κυτταρικές διαιρέσεις, μορφοποιείται μέχρι την τελευταία βδομάδα της κύησης. Από τη στιγμή, λοιπόν, που ο κανόνας σαφώς δεν κάνει διάκριση μεταξύ έκμεμορφωμένου και ανεξικονίστου, ορίζουμε ως αρχή της ανθρώπινης ζωής τη στιγμή της σύλληψης. Ο Μέγας Βασίλειος, ως γνωστόν, κατείχε ιατρικές

²⁵² Άγάπιος Ίερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 590.

γνώσεις²⁵³, οπότε είχε υπόψη του τα ανατομικά και μορφολογικά δεδομένα του εμβρύου, ώστε να προβεί στην εν λόγω διευκρίνιση. Επειδή, πολλές φορές κατά την εκτρωτική διαδικασία πέθαινε όχι μόνο το έμβρυο, αλλά και η μητέρα, το επιτίμιο του φόνου ισχύει ακόμη και για αυτούς που βοηθούν ή εκτελούν την έκτρωση. Δεν προτείνει το επιτίμιο ακοινωνησίας να παρατείνεται μέχρι τη στιγμή της εξόδου, αλλά ορίζει το μέτρο των δέκα (10) ετών, εάν η μετόντια βιώνεται με τον κατάλληλο τρόπο.

- Κανών η΄ του Μεγάλου Βασιλείου: «Περὶ φόνου καὶ φονέων»
«Ὁ ἀζὶνη παρὰ τὸν θυμὸν ... Ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον»²⁵⁴ (δες σελ. 32).
Ο Μέγας Βασίλειος στον 8^ο Κανόνα του αναφέρεται στη διάκριση της εκουσίου και ακουσίου πράξεως. Ο Κανόνας στο τέλος του αναφέρεται στις γυναίκες που δίδουν φάρμακα δι' αποβολή του εμβρύου, καθώς και στις λαμβάνουσες αυτά. Χαρακτηριστικό είναι ότι ακόμα και η προπαρασκευή του εκκλησιαστικού εγκλήματος της εμβρυοκτονίας λαμβάνεται ως φόνος.
- Κανών ἡα΄ τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου.
«Τὰς τὰ ἀμβλωθρίδια διδούσας φάρμακα, ... τῷ τοῦ φονέως ἐπιτίμιῳ καθυποβάλλομεν»²⁵⁵ (δες σελ. 68).
Ο Κανόνας αυτός βρίσκεται σε πλήρη συμφωνία με τον η΄ Κανόνα του Μεγάλου Βασιλείου, δηλαδή η ἀμβλωση και οι συμμετέχοντες σ' αυτήν καθ' οιονδήποτε τρόπον είναι ένοχοι φόνου. Κατ' επέκταση η αμέλεια προς τα νεογνά, που μπορεί να οδηγήσει στον θάνατό τους, επιφέρει το επιτίμιο του φόνου.
- Κανών λγ΄ του Μεγάλου Βασιλείου: «Περὶ τῆς ἀμελησάσης τοῦ κνήματος».
«Ἡ γυνή, ἢ διὰ τῆς ὁδοῦ ... τοῦ φόνου ἐγκλήματι ὑποκείσθω»²⁵⁶ (δες σελ. 65).
- Κανών νβ΄ του Μεγάλου Βασιλείου: «Περὶ τῆς ἀμελησάσης καθ' ὁδὸν τοῦ κνήματος» (δες σελ. 65).
«Ἡ τοῦ κνήματος κατὰ τὴν ὁδὸν ἀμελήσασα, ... συγγνωστὴ ἢ μήτηρ»²⁵⁷.

²⁵³ «Μετά τις πρώτες του σπουδές στην Καισαρεία και κατόπιν στο Βυζάντιο, επισκέφθηκε, νεαρός ακόμα, την Αθήνα, όπου επί τέσσερα χρόνια συμπλήρωσε τις σπουδές του, σπουδάζοντας φιλοσοφία, ρητορική, γραμματική, αστρονομία και ιατρική, έχοντας συμφοιτητές του τον Γρηγόριο τον Ναζιανζηνό (τον θεολόγο) και τον Ιουλιανό τον Παραβάτη», Συναξάρι Αγίου Βασιλείου, <http://www.saint.gr/1/saint.aspx> (Ανακτήθηκε στις 28/12/2015).

²⁵⁴ Αγάπιος Ίερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), Πηδάλιον, σ.σ. 594 – 595.

²⁵⁵ Αγάπιος Ίερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), Πηδάλιον, σ. 299.

²⁵⁶ Αγάπιος Ίερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), Πηδάλιον, σ. 612.

²⁵⁷ Αγάπιος Ίερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), Πηδάλιον, σ. 619.

Ο ένας Κανόνας συμπληρώνει τον άλλο, ώστε να γίνει σαφής διάκριση της προθέσεως της μητέρας, αλλά και των δυνατοτήτων που της παρείχε το πιθανόν αντίξοο περιβάλλον, σχετικά με τις ανάγκες επιβίωσης του νεογνού.

- Κανὼν κα΄ τῆς ἐν Ἀγκύρα Τοπικῆς Συνόδου.

«Περὶ τῶν γυναικῶν τῶν ... πληρῶσαι»²⁵⁸ (Δες σελ. 67).

Το επιτίμιο που ορίζει ο Κανόνας είναι δέκα (10) ἔτη, σε αντίθεση με πρότερο, που ορίζει μέχρι της εξόδου, δηλαδή μέχρι της επιθανάτιας κλίνης. Η συντόμευση του επιτιμίου σχετίζεται με τον 22^ο Κανόνα Αγκύρας (δες σελ. 67).

- Κανὼν κβ΄ τῆς ἐν Ἀγκύρα Τοπικῆς Συνόδου.

«Περὶ ἐκουσίων φόνων, ὑποπιπέτωσαν μὲν, τοῦ δὲ τελείου ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου καταξιούσθωσαν»²⁵⁹.

Η ερμηνεία του Κανόνος κατά το ιερό «Πηδάλιον» είναι η εξής: «Ὁ μὲν παρῶν Κανὼν κανονίζει τοὺς θεληματικῶς φονεύσαντας νὰ ὑποπίπτουν μὲν εἰς ὅλην τῶν τὴν ζωὴν, νὰ μεταλαμβάνουν δὲ μόνον εἰς τὸ τέλος τῆς ζωῆς τῶν»²⁶⁰.

Δηλαδή, οι διαπράξαντες εκούσιο ἔγκλημα να μεταλαμβάνουν μόνο στο τέλος της ζωής τους.

Ο Ζωναράς αναφέρει ότι ο παρῶν Κανόνας τιμωρεῖ με ακοινωνησία μέχρι τέλους της ζωής του αυτόν που εκούσια φόνευσε, διότι δεν συγχωρεῖ την πράξη αυτή. Συμπληρώνει ότι ο Μέγας Βασίλειος στον 56^ο Κανόνα του ανάγει την ποινή σε εἴκοσι ἔτη, επιμεριζόμενα σε διαδοχικές φάσεις μέχρι την απόκτηση συμμετοχής στην Ιερή Τελετουργία. Ἦτοι τέσσαρα (4) ἔτη ο εκουσίως φονεύσας να προσκλαίει, πέντε (5) ἔτη να ακροάται, επτά ἔτη να υποπίπτει, τέσσαρα (4) ἔτη να ἴσταται μαζί με τους πιστούς και μετά να μεταλαμβάνει²⁶¹.

- Κανὼν κγ΄ τῆς ἐν Ἀγκύρα Τοπικῆς Συνόδου.

«Ἐπὶ ἀκουσίων φόνων, ὁ μὲν πρότερος ὅρος ἐν ἑπταετία κελεύει τοῦ τελείου μετασχεῖν κατὰ τοὺς ὠρισμένους βαθμούς· ὁ δὲ δεύτερος, τὸν πενταετῆ χρόνον πληρῶσαι»²⁶².

Η ερμηνεία του Κανόνος κατά το ιερό «Πηδάλιον» είναι η εξής: «Τοὺς δὲ στανικῶς φονεύσαντας, διαφόρως ἐκανόνισαν οἱ πρὸ τῆς Συνόδου ταύτης διορισθέντες δύο Κανόνες περὶ αὐτῶν. Ὁ μὲν γὰρ παλαιότερος εἰς ἑπτὰ χρόνους

²⁵⁸ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 382.

²⁵⁹ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 382.

²⁶⁰ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 382.

²⁶¹ Ράλλης & Ποτλής (1853), *Σύνταγμα τῶν Θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων*, τόμ. γ΄, σ. 65.

²⁶² Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 383.

κανονίζει τούτους (ἓνα μὲν εἰς τὸ νὰ προσκλαίουν, δύο δὲ εἰς τὸ νὰ ἀκροῶνται, τρεῖς εἰς τὸ νὰ ὑποπίπτουν, ἐν τῷ ἑβδόμῳ νὰ στέκωνται μὲ τοὺς πιστοὺς, καὶ μετὰ ταῦτα νὰ μεταλαμβάνουν)· ὁ δὲ μεταγενέστερος Κανὼν εἰς πέντε χρόνους αὐτοὺς κανονίζει. Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ νζ΄ Κανόνι εἰς δέκα χρόνους αὐτοὺς κανονίζει»²⁶³.

Σύμφωνα με τον Κανόνα αυτό, συντομεύεται το επιτίμιο στα πέντε (5) χρόνια στην περίπτωση ακούσιου φόνου.

Ο Ζωναράς και ο Βαλσαμών στην ερμηνεία του Κανόνα αυτού αναφέρονται στους η΄ και νζ΄ Κανόνες του Μεγάλου Βασιλείου, όπου στον μεν πρώτο γίνεται ο διαχωρισμός των φόνων σε εκούσιους και ακούσιους, στον δε δεύτερο ορίζεται το επιτίμιο σε δεκαετία, καταμεριζόμενη σε διαδοχικές φάσεις ποινής. Αντίθετα, εδώ ο ακούσιος φονευτής τιμωρείται με πενταετή επιτίμηση, ενώ ο εκούσιος σε δεκαετή²⁶⁴.

Υπάρχουν και δύο Κανόνες του Αγίου Ιωάννου του Νηστευτού, οι οποίοι δεν είναι αναγνωρισμένοι από Οικουμενική Σύνοδο, συμπεριλαμβάνονται όμως στις Κανονικές Συλλογές του «Πηδαλίου»:

- Κανὼν κα΄ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ.

*«Τὰς φθειρούσας τὰ ἔμβρυα ... ταύτας ὀριζόμεθα»*²⁶⁵ (βλέπε σελ. 66).

- Κανὼν κβ΄ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ.

*«Ἡ δὲ ἀκουσίως τὸ βρέφος ἀποβαλοῦσα, εἰς ἓν ἔτος τὴν ἐπιτίμησιν δέχεται»*²⁶⁶.

Η ερμηνεία του Κανόνος κατά το ιερό «Πηδάλιον» είναι η εξής: «Εκείνη δὲ ἡ γυνὴ ὅπου οὔσα ἐγαστρομένη ἀπέβαλε τὸ βρέφος χωρὶς νὰ θέλῃ (ἀπὸ τινὰ περίστασιν ἀκούσιον), ἓνα χρόνον κανονίζεται ἀπὸ τὸν παρόντα Κανόνα νὰ μὴ μεταλάβῃ»²⁶⁷.

Επομένως, ο Άγιος Ιωάννης ο Νηστευτής, σύμφωνα με τον κβ΄ Κανόνα του, επιτιμά με έναν (1) χρόνο ακοινωνησίας τη γυναίκα εκείνη, η οποία απέβαλλε το βρέφος της χωρίς δική της πρόθεση²⁶⁸.

²⁶³ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 383.

²⁶⁴ Ράλλης & Ποτλῆς (1853), *Σύνταγμα τῶν Θεῶν καὶ Ἱερῶν Κανόνων*, τόμ. γ΄, σ.σ. 65 – 66.

²⁶⁵ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 711.

²⁶⁶ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 711.

²⁶⁷ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 383.

²⁶⁸ Ράλλης & Ποτλῆς (1854), *Σύνταγμα τῶν Θεῶν καὶ Ἱερῶν Κανόνων*, τόμ. δ΄, σ. 443.

Επομένως, οι ανωτέρω κανόνες συντομεύουν τον χρόνο των επιτιμίων σε τρία (3) έτη ή ακόμη και ένα (1) έτος για την εκούσια και ακούσια εμβρυοκτονία, αντίστοιχα.

Η προστασία της ζωής του εμβρύου, αλλά και η αυτοτέλεια αυτού ως ανθρώπινου οργανισμού αποδεικνύεται και από τον 6^ο Κανόνα της Τοπικής Συνόδου Νεοκαισάρειας.

- Κανών στ' τῆς ἐν Νεοκαισαρεία Τοπικῆς Συνόδου: «Περὶ κνοφορούσης, ὅτι ὅτε θέλει βαπτίζεται»

«Περὶ κνοφορούσης, ὅτι δεῖ φωτίζεσθαι ὅποτε βούλεται· οὐδὲν γὰρ ἐν τούτῳ κοινωνεῖ ἢ τίκτουσα τῷ τικτομένῳ, διὰ τὸ ἐκάστου ἰδίαν τὴν προαίρεσιν τὴν ἐπὶ τῆ ὁμολογίᾳ δείκνυσθαι»²⁶⁹.

Η ερμηνεία του Κανόνος κατά το ιερό «Πηδάλιον» είναι η εξής: «Ἐπειδὴ τὸ ἐν τῇ μήτρᾳ ἔμβρυον, μέρος εἶναι τῆς ἐγγαστρομένης, ... διὰ τοῦτο ἤθελόν τινες πῶς δὲν πρέπει ἢ γυνὴ νὰ βαπτίζεται ὅταν εἶναι ἐγγαστρομένη, ἀλλ' ἀφ' οὗ γεννήσῃ, ἵνα μὴ συμβαπτισθὲν πρῶτον μαζὴ μὲ αὐτὴν καὶ τὸ ἐν τῇ μήτρᾳ αὐτῆς ἔμβρυον, καὶ ὕστερον πάλιν μετὰ τὸ γεννηθῆναι βαπτιζόμενον, φανῆ ὅτι βαπτίζεται δύο φοραῖς, ὅπερ ἄτοπον. Ὅθεν ὁ παρὼν Κανὼν ἐναντιούμενος εἰς τοῦτο λέγοντας διορίζει, ὅτι ἢ ἐγγαστρομένη γυνὴ, κατηχουμένη οὖσα, ὁπόταν θέλῃ, ἢμπορεῖ νὰ βαπτισθῆ, ἐπειδὴ δὲν μεταδίδει αὐτῇ τὸν φωτισμὸν καὶ τὸ βάπτισμα εἰς τὸ ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς ἔμβρυον, ἀλλὰ αὐτὴ μόνη βαπτίζεται. Διότι εἰς τὸ νὰ ὁμολογήσῃ τινὰς ὅτι συντάσσεται μὲ τὸν Χριστόν, καὶ ἀποτάσσεται τὸν διάβολον ἐν τῷ βαπτίσματι, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, εἰς τὸ νὰ βαπτισθῆ τινὰς, χρειάζεται νὰ δείξῃ ἐδικὴν του προαίρεσιν, ἢ δι' ἑαυτοῦ ἀμέσως, ὡς ἐπὶ τῶν ἐν ἡλικίᾳ λόγου δεκτικῆ βαπτιζομένων, ὁποῖα εἶναι καὶ τῆς ἐγγαστρομένης τοιαύτης μητρός, ἢ διὰ μέσου τοῦ ἀναδόχου, ὡς ἐπὶ τῶν ἐν νηπιότη βαπτιζομένων τὸ δὲ ἐν τῇ κοιλίᾳ ἔμβρυον, οὔτε δι' ἑαυτοῦ ἢμπορεῖ νὰ δείξῃ τοιαύτην, μὴ ἔχον ἀκόμη προαίρεσιν, οὔτε διὰ τοῦ ἀναδόχου, ὡς μὴ ἀκόμη γεννηθὲν, μήτε βαπτισθῆναι δυνάμενον»²⁷⁰.

Εάν το κνοφορούμενο ήταν μέρος της εγκύου, τότε θα έπρεπε να συμβαπτίζεται με αυτήν. Η εναντίωση που προβάλλεται σε αυτόν τον Κανόνα αποδεικνύει ότι το έμβρυο έχει δική του υπόσταση, ξεχωριστή από της μητέρας, όχι μόνο κατά την ψυχή αλλά και κατά το σώμα, καθώς προήλθε από σύζευξη γαμετών πατρικής και μητρικής προελεύσεως και ουσιαστικά δεν έρχεται σε επαφή με τη μητέρα (π.χ.

²⁶⁹ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 389.

²⁷⁰ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 388.

το αίμα της εγκύου δεν αναμειγνύεται με το αίμα του εμβρύου). Βυζαντινές διατάξεις, όπως η διάταξη ι' του γ' τίτλου του μα' βιβλίου και η κστ' διάταξη του ιστ' τίτλου του ν' βιβλίου (παρά Φωτίων τίτλος δ', κεφ. ι'), ρητώς ορίζουν ότι το κυοφορούμενο δεν είναι μέρος της μητρός, αλλά νοείται άλλος οργανισμός μέσα σε άλλον²⁷¹.

Ο Ζωναράς, ερμηνεύοντας αυτόν τον Κανόνα, αναφέρει ότι η κυοφορούσα γυνή, όταν βαπτίζεται, βαπτίζεται μόνον αυτή και όχι το έμβρυο μέσω αυτής, διότι αυτή μόνο έχει προαίρεση για το άγιο βάπτισμα. Επειδή δε το έμβρυο στερείται προαιρέσεως, πρέπει, όταν γεννηθεί, να βαπτισθεί αμέσως μόλις αποκτήσει προαίρεση²⁷².

Ο Βαλσαμών προσθέτει ότι και οι Πατέρες όρισαν να βαπτίζονται χωρίς κίνδυνο οι κυοφορούσες όποτε θέλουν, τα δε έμβρυα δεν μετέχουν του βαπτίσματος. Όταν αυτά γίνουν νήπια και φωτιστούν από τους αναδόχους τους, θα καταξιωθούν του βαπτίσματος²⁷³.

---

²⁷¹ Άγάπιος Ίερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 389.

²⁷² Ράλλης & Ποτλής (1853), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τόμ. γ', σ. 79.

²⁷³ Ράλλης & Ποτλής (1853), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τόμ. γ', σ.σ. 79 – 80.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Αμαρτήματα που οδηγούν σε καταστροφή της ανθρώπινης ζωής

6.1. Περί κτηνοβασίας

Κτηνοβασία και *ζωοφιλία*: δύο όροι που συχνά χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν το ίδιο φαινόμενο, τη σεξουαλική δραστηριότητα μεταξύ ανθρώπου και ζώου. Αρκετοί ερευνητές, όμως, διακρίνουν τη *ζωοφιλία*, η οποία δηλώνει έλξη προς τα ζώα, από την *κτηνοβασία*, κατά την οποία η έλξη γίνεται πράξη²⁷⁴.

6.1.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Η κτηνοβασία είναι σεξουαλική απόκλιση, κατά την οποία τα ζώα είναι τα προτιμώμενα αντικείμενα για επίτευξη σεξουαλικής ικανοποίησης. Η συχνότητά της υπερεκτιμάται στη φαντασία του κοινού, λόγω των ιστοριών για αγόρια και άνδρες απομονωμένους σε αγροκτήματα, οι οποίοι πειραματίζονται σεξουαλικά με ζώα. Εντούτοις, αυτοί οι άνδρες προφανώς θα προτιμούσαν γυναίκες, αν αυτές ήταν διαθέσιμες. Η κτηνοβασία είναι ιδιαίτερα κοινή σε αγροτικές περιοχές, ως τύπος δε αποκλίνουσας συμπεριφοράς είναι σπάνια. Η απόκλιση μπορεί να εκδηλωθεί ως αποτέλεσμα φόβου και ανικανότητας προσέγγισης με μέλη του αντίθετου φύλου και συχνά, επίσης, ως αποτέλεσμα μιας έντονης πρότερης ανάπτυξης κτηνοβατικών εξαρτημένων αντανακλαστικών. Ο τύπος αυτός σεξουαλικής συμπεριφοράς στον άνδρα κυμαίνεται από την χωρίς τη χρήση βίας σεξουαλική επαφή με το ζώο ή τη χρησιμοποίησή του για σεξουαλική ικανοποίηση, έως το σαδιστικό φόνο του ζώου για σεξουαλική ικανοποίηση και πάλι. Η κτηνοβασία στις γυναίκες (λιγότερο κοινή απ' ότι στους άντρες) αποτελεί συνήθως μορφή αυνανισμού, χωρίς ωστόσο να εκλείπουν και οι περιπτώσεις πλήρους συνουσίας²⁷⁵.

6.1.2. Η Κτηνοβασία στο «Πηδάλιον»

Οι ιστ' και ιζ' Κανόνες της εν Αγκύρα Συνόδου ασχολούνται με το ιδιαίτερο θέμα της κτηνοβασίας.

²⁷⁴ Ranger & Fedoroff (2014), *Commentary: Zoophilia and the Law*, σ. 421 – 426.

²⁷⁵ Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα (1981), τομ. 53, Αθήνα: Εκδ. Οργανισμός Πάπυρος, λήμμα <Τύποι συμπεριφοράς>, <Κτηνοβασία>, σ. 340.

- Κανὼν ἰστ' τῆς ἐν Ἀγκύρα Τοπικῆς Συνόδου.

«Περὶ τῶν ἀλογευσαμένων, ἢ καὶ ἀλογευσόμενων, ὅσοι πρὶν εἰκοσαετείς γενέσθαι, ἡμαρτον, πέντε καὶ δέκα ἔτεσιν ὑποπεσόντες, κοινωνίας τυχανέτωσαν τῆς εἰς τὰς προσευχάς· εἶτα ἐν τῇ κοινωνίᾳ διατελέσαντες ἔτη πέντε, τότε καὶ τῆς προσφορᾶς ἐφαπτέσθωσαν. Ἐξεταζέσθω δὲ αὐτῶν καὶ ὁ ἐν τῇ ὑποπτώσει βίος, καὶ οὕτω τυχανέτωσαν τῆς φιλανθρωπίας. Εἰ δὲ τινες κατακόρως ἐν τοῖς ἀμαρτήμασι γεγόνασι, τὴν μακρὰν ἐχέτωσαν ὑπόπτωσιν. Ὅσοι δὲ ὑπερβάντες τὴν ἡλικίαν ταύτην, καὶ γυναῖκας ἔχοντες περιπεπτώκασι τῷ ἀμαρτήματι, πέντε καὶ εἴκοσιν ἔτεσιν ὑποπεσόντες, κοινωνίας τυχανέτωσαν τῆς εἰς τὰς προσευχάς· εἶτα ἐκτελέσαντες πέντε ἔτη ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν εὐχῶν, τυχανέτωσαν τῆς προσφορᾶς. Εἰ δὲ τινες καὶ γυναῖκας ἔχοντες, καὶ ὑπερβάντες τὸν πεντηκονταετῆ χρόνον ἡμαρτον, ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ τοῦ βίου τυχανέτωσαν τῆς κοινωνίας»²⁷⁶.

Ἡ ἐρμηνεία τοῦ Κανόνα κατὰ το ἱερό «Πηδάλιον» εἶναι ἡ ἐξῆς: «Ὅσοι ἔπασαν ἢ πίπτουν εἰς ἀμαρτίαν μὲ τὰ ἄλογα ζῶα, καὶ ἔπραξαν τὴν λεγομένην κτηνοβατίαν, προστάζει ὁ παρὼν Κανὼν νὰ μὴ κανονίζονται ὅλοι παρόμοια, ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ποῦ ἡμαρτον μὲ αὐτὰ μερικαῖς φοραῖς, πρὸ τοῦ νὰ γένουν εἴκοσι χρόνων, καὶ χωρὶς νὰ ἔχουν γυναῖκας, οὗτοι δεκαπέντε χρόνους νὰ κάμουν εἰς τὸν τόπον τῶν ὑποπιπτόντων, καὶ πέντε χρόνους νὰ στέκονται μαζῇ μὲ τοὺς πιστοὺς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ συμπροσευχόμενοι, καὶ μετὰ ταῦτα νὰ μεταλαμβάνουσι. Πρέπει δὲ νὰ ἐξετάζεται καὶ ἡ ἐν τῇ μετανοίᾳ ζωὴ αὐτῶν, καὶ εἰ μὲν μὲ θερμότητα μετανοοῦν, νὰ κανονίζονται συγκαταβατικώτερα, εἰ δὲ ἀμελῶς, νὰ μὴ λαμβάνουσι καμμίαν συγκατάβασιν. Ἐὰν δὲ οὗτοι πολλόταταις φοραῖς καὶ μὲ ὑπερβολὴν ἔπασαν εἰς τὴν ἄλογον ταύτην ἀμαρτίαν τῆς κτηνοβατίας, ἃς κάμνουν εἰς τοὺς ὑποπίπτοντας χρόνον μακρόν. Καὶ οὗτοι μὲν ἔτσι συγκαταβατικὰ νὰ κανονίζονται, καὶ διὰ τὴν νεαρὰν ἡλικίαν των, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀνάπτει ἢ διὰ τῆς ἐπιθυμίας φλόξ, καὶ διὰ τὴν ἀφροσύνην αὐτῶν. Ἐκεῖνοι δὲ ὁποῦ, καὶ ὑπὲρ τοὺς εἴκοσι χρόνους τῆς ἡλικίας ὄντες, καὶ γυναῖκας ἔχοντες, εἰς τὸ μαρὸν αὐτὸ ἀμάρτημα ἔπασαν, εἰκοσιπέντε χρόνους μὲν ἃς ὑποπίπτουν, καὶ πέντε χρόνους δὲ ἃς συμπροσεύχονται μὲ τοὺς πιστοὺς, καὶ οὕτω μετὰ τοὺς τριάκοντα χρόνους αὐτοὺς ἃς μεταλαμβάνουν. Ἐκεῖνοι δὲ ὁποῦ ὑπὲρ τοὺς πενήκοντα χρόνους ὄντες, καὶ γυναῖκας ἔχοντες, εἰς κτηνοβασίαν ἔπασαν, μόνον εἰς τὸν θάνατον τους ἃς μεταλαμβάνουν, καὶ ὄχι ἄλλην

²⁷⁶ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), Πηδάλιον, σ. 378.

φοράν. Οὐδεμίαν γὰρ αἰτίαν ἔχουσιν οὗτοι νὰ προφασισθοῦν ὡς οἱ ἀνωτέρω, οὔτε τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας, οὔτε τὸ ἀστήρικτον τοῦ φρονήματος»²⁷⁷.

Στον παραπάνω Κανόνα καταδικάζεται η πράξη κτηνοβασίας, όπως ήταν αναμενόμενο. Ωστόσο, το ιδιαίτερο και ξεχωριστό σε αυτόν τον Κανόνα είναι ότι τα επιτίμια που επιβάλλει σε αυτούς που έπραξαν αυτό το αδίκημα δεν είναι τα ίδια. Παρατηρούμε πως τους χωρίζει σε τρεις κατηγορίες, οι οποίες ορίζονται βάσει των ηλικιών τους. Πρώτον, έχουμε αυτούς που η ηλικία τους είναι μέχρι είκοσι ετών. Για αυτούς, λοιπόν, ορίζει να υποπίπτουν δεκαπέντε (15) χρόνια, ύστερα δε, αφού συνίστανται άλλα πέντε (5) χρόνια με τους πιστούς, να μεταλαμβάνουν των Θείων Αγιασμάτων. Χαρακτηριστικό είναι, ωστόσο, αυτό που αναφέρει ο Κανόνας, ότι θα πρέπει, δηλαδή, να εξετάζεται ο βίος τους κατά τη διάρκεια που υποπίπτουν και έπειτα δέχονται τη «φιλανθρωπία». Η εξέταση του βίου –και για τις τρεις κατηγορίες- σημαίνει ότι ο αμαρτήσας θα πρέπει να ελέγχεται κατά τέτοιο τρόπο, που στην περίπτωσή μας είναι η εξομολόγηση, ώστε να μη πέσει πάλι στο ίδιο αμάρτημα, και αν και εφόσον δεν περιπέσει στο ίδιο αυτό αμάρτημα, αλλά επιδείξει και με τη στάση της ζωής του ειλικρινή μεταμέλεια, τότε θα μπορέσει να μεταλάβει της Θείας Κοινωνίας. Δεύτερον, έχουμε όσους έχουν υπερβεί το εικοστό έτος της ηλικίας τους, έχουν σύζυγο και παρ' όλα αυτά υπέπεσαν σ' ένα τέτοιο βαρύτατο αμάρτημα. Αυτοί θα πρέπει να υποπίπτουν για είκοσι πέντε (25) χρόνια, ύστερα να συνίστανται με τους πιστούς πέντε (5) χρόνια και έπειτα να μεταλαμβάνουν των Αχράντων Μυστηρίων. Τρίτον, έχουμε όσους έχουν υπερβεί το 50^ο έτος της ηλικίας τους, για τους οποίους ο Κανόνας είναι αμείλικτος, ορίζοντας πως αυτοί θα πρέπει να μεταλαμβάνουν μόνο κατά την έξοδό τους από τη ζωή.

Και ο Βαλσαμών στην ερμηνεία του κανόνος αυτού αναφέρει ότι μετά το πέρας της ποινής των αμαρτησάντων ο επίσκοπος οφείλει να είναι φιλανθρωπότερος προς αυτούς, εάν η μετάνοιά τους είναι γνησία και η ζωή τους θεάρεστος. Επίσης, η διάκριση ως προς την επιβολή της ποινής έχει να κάνει με την ηλικία, διότι οι μικρότεροι αμαρτάνουν λόγω βιολογικής ανάγκης και έλλειψης φρόνησης, ενώ οι μεγαλύτεροι λόγω έλλειψης σύνεσης και μην προβολής του αμαρτήματος ως φυσικής ανάγκης, την οποία στην πραγματικότητα δεν έχουν. Οι επίσκοποι δεν

---

²⁷⁷ Άγάπιος Ίερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 378 – 379.

επιμέρισαν περισσότερο τις ηλικίες, διότι σπάνια ζει κάποιος άνω των 80 ετών (50 έτη ηλικίας + 30 τιμωρίας)²⁷⁸.

- Κανών ιζ' τής εν Άγκύρα Τοπικῆς Συνόδου.

«Τοὺς ἀλογευσάμενους καὶ λεπρούς ὄντας, ἤτοι λεπρώσαντας, τούτους προσέταξεν ἡ ἀγία σύνοδος, εἰς τοὺς χειμαζομένους εὔχεσθαι»²⁷⁹.

Η ερμηνεία του Κανόνα κατά το ιερό Πηδάλιο είναι η εξής: *«Καθὼς ὁ Μωϋσῆς ἀκαθάρτους ὀνομάζει τοὺς λεπρούς· τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ παρὼν Κανὼν τοὺς κτηνοβάτας καὶ ζωοφθόρους λεπρούς ὀνομάζει, ἤτοι ἀκαθάρτους καὶ λεπρώσαντας, ἤτοι μολύναντας καὶ τὰ ζῶα αὐτά. Τούτους δὲ διορίζει νὰ συμπροσεύχονται μαζῆ με τοὺς χειμαζομένους, ἤτοι τοὺς δαιμονῶντας»²⁸⁰.*

Ο ανωτέρω Κανόνας χαρακτηρίζει τους αλογευσάμενους, δηλαδή τους κτηνοβάτες, ως λεπρούς, στους οποίους ορίζει να προσεύχονται με τους χειμαζομένους. Χειμαζομένους χαρακτηρίζει ο Άγιος Διονύσιος ο Αρεοπαγίτης τους δαιμονιζομένους, με τους οποίους θα πρέπει να συμπροσεύχονται οι κτηνοβάτες. Σύμφωνα, όμως, με τον Βαλσαμόνα και Ζωναρά, οι χειμαζόμενοι δεν είναι οι δαιμονισμένοι, αφού κατά τον γ' Τιμοθέου²⁸¹ συγχωρεῖται στους δαιμονιζομένους να μεταλαμβάνουν των θείων μυστηρίων, πράγμα το οποίο δεν είναι εφικτό με τους κτηνοβάτες κατά τον ιστ' της εν Αγκύρα Συνόδου²⁸².

Αξιοθαύμαστος είναι ο τρόπος με τον οποίο επιβάλλουν οι Κανόνες τα επιτίμια. Ενώ πρόκειται για το ίδιο έγκλημα, δεν τα επιβάλλουν αδιακρίτως αλλά πραγματοποιείται διάκριση, όχι με την έννοια της εξαιρέσεως αλλά υπό το πρίσμα της υποκειμενικής αντίληψης των πραγμάτων. Δηλαδή, οι Κανόνες λειτουργούν και με το υποκειμενικό στοιχείο, σύμφωνα με το οποίο λαμβάνονται υπόψη οι λόγοι που οδήγησαν στο να τελεστεί ένα έγκλημα. Στη συγκεκριμένη περίπτωση το υποκειμενικό αυτό στοιχείο είναι η ηλικία του αμαρτήσαντος αλλά και η ψυχική διάθεση, υπό το πρίσμα της οποίας τελέστηκε το έγκλημα. Επομένως, άλλο επιτίμιο επιβάλλεται στον νεαρό που δεν ξεπερνάει το 20^ο έτος της ηλικίας του και διακατέχεται από τη φλόγα της σαρκικής επιθυμίας, άλλο επιτίμιο σε αυτόν που είναι

²⁷⁸ Ράλλης & Ποτλής (1853), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τόμ. γ', σ. 101.

²⁷⁹ Αγάπιος Ιερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 379.

²⁸⁰ Αγάπιος Ιερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 379.

²⁸¹ Ερώτησις γ' τοῦ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας: «Περὶ τοῦ αὐτοῦ, εἰ μεταλαμβάνειν ἐκχωρεῖται»: «Ἐὰν πιστός τις ὦν δαιμονίζεται, εἰ ὀφείλει μεταλαμβάνειν τῶν ἁγίων μυστηρίων ἢ οὐ; Ἀπόκρισις. Ἐὰν μὴ ἐξαγορεύῃ τὸ μυστήριον, μήτε ἄλλως πως βλασφημῇ, μεταλαμβανέτω, μὴ μὲν τοι καθ' ἐκάστην ἀρκεῖ γὰρ αὐτῷ κατὰ Κυριακὴν μόνον», Αγάπιος Ιερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 667.

²⁸² Ράλλης & Ποτλής (1853), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τόμ. γ', σ.σ. 56 – 58.

παντρεμένος και δεν έχει ξεπεράσει το 50^ο έτος της ηλικίας του και άλλο επιτίμιο σε αυτόν που έχει περάσει το 50^ο έτος της ηλικίας του.

- Κανών ζ΄ του Μεγάλου Βασιλείου: «*Τῶν ἀρρένοφθόρων, ζωοφθόρων, φονέων, φαρμακῶν, μοιχῶν καὶ εἰδολωλατρῶν ἢ αὐτὴ ἐπιτιμία*».

«*Ἄρρενοφθόροι καὶ ... ἄξιον συμπαθείας*»²⁸³(δες σελ. 30).

Ο Μέγας Βασίλειος, αναφερόμενος στις ακόλαστες και ανήθικες σαρκικές πράξεις της «αρσενοκοιτίας» και της «κτηνοβασίας», τις εξομοιώνει με τον φόνο εκ προθέσεως. Για δε τους εν αγνοία τελέσαντες κάποια από τα ανωτέρω αδικήματα, λέγει ότι είναι άξιοι συγνώμης ύστερα, όμως, από τριάντα (30) έτη ειλικρινούς μετανοίας. Εν προκειμένω, εμμέσως πλην σαφώς κάνει λόγο για τη θεωρία του ποινικού δικαίου περί της λεγόμενης πραγματικής πλάνης.

Καθίσταται, επομένως, σαφές πως πράξεις, όπως οι κτηνοβασίες, δεν είναι σύμφωνες με το χριστιανικό πνεύμα και όσοι προβαίνουν σε τέτοιες ενέργειες θα πρέπει να υποβληθούν εκ των υστέρων σε σκληρά επιτίμια, προκειμένου να αποδείξουν εμπράκτως τη μετανοημένη στάση τους. Μοιραία, ωστόσο, τέτοιες πράξεις οδηγούν σε καταστροφή της ανθρώπινης ζωής και εξοστρακισμό αυτής από το θείο και ηθικό μονοπάτι προς την αιώνια ζωή. Στην ερωτική συνεύρεση με κτήνη, ακόμη και σε περιπτώσεις κατά τις οποίες αυτά τα ίδια είτε την προκαλούν έμπρακτα είτε συναινούν σε αυτήν, συντρέχει το ζήτημα του ευτελισμού της ανθρώπινης προσωπικότητας δια του συγχρωτισμού με κατώτερες –παρότι μακάριες– θείες δημιουργίες. Τέτοια γεγονότα υποβιβάζουν και στρεβλώνουν την πορεία του ανθρώπου και άρα προοιωνίζουν τον κατακερματισμό της ζωής του μέσω συναφών πράξεων εκπεσμού. Λεπροί και χειμαζόμενοι γίνονται αντιληπτοί από τους Πατέρες της Εκκλησίας μας και ως τέτοιοι μοιραία οδηγούνται σε φθίνουσα πορεία και αποκλίνουσες συμπεριφορές, που τους περιθωριοποιούν και συντείνουν στην αυτοκαταστροφή τους.

6.2. Περί σαρκικής μείξης με Ομόφυλο

Ως σαρκική μείξη με ομόφυλο ορίζεται η σεξουαλική έλξη ενός ατόμου για άτομο του ίδιου φύλου. Η απόκλιση αυτή οδηγεί συνήθως –αλλά όχι πάντοτε– σε σωματική

---

²⁸³ Άγάπιος Ίερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 593.

επαφή²⁸⁴. Με άλλα λόγια, η ομοφυλική συμπεριφορά συνίσταται στην επιλογή συντρόφου του ίδιου φύλου για σύναψη σεξουαλικής σχέσης. Ο όρος «ομόφυλος» χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει τα άτομα που προτιμούν τον συναισθηματικό δεσμό και τη σεξουαλική σχέση με πρόσωπα του δικού τους φύλου, τα οποία τυπικά διεγείρονται στον μέγιστο βαθμό από ομοφυλοφιλικές φαντασιώσεις²⁸⁵.

6.2.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Η ομοφυλία συνιστά ένα ζήτημα που διχάζει την ποιμαντική αντιμετώπιση. Είναι αναντίρρητα ένα φλέγον θέμα, το οποίο δύναται να εγείρει προβληματισμούς και ερωτήματα σχετικά με τρόπους προσέγγισης τόσο των ιδίων των ομοφύλων όσο και των ατόμων που τους περιβάλλουν στο καθημερινό κοινωνικό γίγνεσθαι. Η Εκκλησία σέβεται σε κάθε περίπτωση το πρόσωπο του ομοφύλου ως άλλης ανθρώπινης οντότητας, σε καμία περίπτωση, ωστόσο, δεν αποδέχεται την ομοφυλική σεξουαλική επαφή. Η θεολογική αυτή άποψη ταυτίζεται περισσότερο με την τοποθέτηση του Αποστόλου Παύλου²⁸⁶, ότι δηλαδή η αφύσικη αυτή κατάσταση ξεκινά από το γεγονός της διανοητικής διαστrophής του ανθρώπου, κατά την οποία ο άνθρωπος, επειδή δεν μπόρεσε να κατανοήσει ορθά τον Θεό, απολυτοποίησε – θεοποίησε τα φθαρτά και υλικά πράγματα του κόσμου αυτού. Αυτό είχε και έχει ως αποτέλεσμα να στραφεί ο άνθρωπος ερωτικά προς αυτά, με συνέπεια να αδειάσει εσωτερικά από κάθε έννοια πνευματική, ανώτερη και να αγνοεί τη δόξα του Θεού. Η Θεοεγκατάλειψη, η πνευματική άγνοια επιφέρουν μέσα στο κέντρο της καρδιάς του ανθρώπου επιθυμίες, που στην ουσία τους είναι πάθη, τα οποία τον ατιμάζουν ως προσωπικότητα. Δηλαδή, πρόκειται για εσωτερικές – ψυχικές – πνευματικές ασθένειες, που διαστρέφουν την επιθυμία (ψυχική δύναμη του ανθρώπου), με αποτέλεσμα να αλλάζει το φρόνημα και ο τρόπος ζωής, εμποδίζοντας τον ομόφυλο να φθάσει στην επίγνωση του Θεού.

6.2.2. Η Ομοφυλία στο «Πηδάλιον»

Η ομοφυλία συνιστά για το σώμα της Εκκλησίας και τις χρηστές της παραδόσεις βαρύ αμάρτημα, το οποίο κωλύει οριστικά και αμετάκλητα την ένταξη και

²⁸⁴ Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα (1981), τομ. 47, Αθήνα: Εκδ. Οργανισμός Πάπυρος, λήμμα <Ομοφυλοφιλία>, σ. 38.

²⁸⁵ Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα (1981), τομ. 53, Αθήνα: Εκδ. Οργανισμός Πάπυρος, λήμμα <Ομοφυλοφιλία>, σ. 335.

²⁸⁶ Καινή Διαθήκη, Αποστόλου Παύλου, Έπιστολή πρὸς Ρωμαίους Α΄, 18 – 32.

αναρρίχηση στην Ιερουσόνη κάθε ομόφυλου, έστω κι αν αυτός έχει σταματήσει την αμαρτία προ ετών.

Οι Κανόνες του «Πηδαλίου», που αναφέρονται στη σαρκική μείξη με ομόφυλο είναι οι εξής:

- Κανών ζ' του Μεγάλου Βασιλείου: «*Τῶν ἀρρένοφθόρων, ζωοφθόρων, φονέων, φαρμακῶν, μοιχῶν καὶ εἰδολωλατρῶν ἡ αὐτὴ ἐπιτιμία*».

«*Ἀρρενοφθόροι καὶ ... ἄξιον συμπαθείας*»²⁸⁷ (δες σελ. 30).

Ο Μέγας Βασίλειος, αναφερόμενος στις ακόλαστες και ανήθικες σαρκικές πράξεις της «αρσενοκοιτίας» και της «κτηνοβασίας», τις εξομοιώνει με τον φόνο εκ προθέσεως: «*Ἀρρενοφθόροι καὶ ζωοφθόροι καὶ φονεῖς καὶ φαρμακοὶ καὶ μοιχοὶ καὶ εἰδωλόλατραι τῆς αὐτῆς καταδίκης εἰσὶν ἠξιωμένοι*»²⁸⁸.

- Κανών δ' του Γρηγορίου Νύσσης: «*Περὶ πόρνων*».

«*Τῶν δὲ δι' ἐπιθυμίαν καὶ ἡδονὴν γινομένων ἀμαρτημάτων τοιαύτη ἐστὶν ἡ διαίρεσις· τὸ μὲν γὰρ καλεῖται μοιχεία, τὸ δὲ πορνεία. Τισὶ μὲν οὖν τῶν ἀκριβεστέρων ἤρесе καὶ τὸ κατὰ πορνείαν πλημμέλημα μοιχείαν εἶναι νομίζειν, διότι μία ἐστὶν ἡ νόμιμος συζυγία, καὶ γυναικὸς πρὸς ἄνδρα, καὶ ἄνδρὸς πρὸς γυναῖκα. Πᾶν οὖν τὸ μὴ νόμιμον, παράνομον πάντως· καὶ ὁ μὴ τὸ ἴδιον ἔχων, δηλαδὴ τὸ ἀλλότριον ἔχει, τῷ γὰρ ἀνθρώπῳ μία δέδοται παρὰ τοῦ Θεοῦ βοηθός, καὶ τῇ γυναικὶ μία ἐφήρμοσται κεφαλή. Οὐκοῦν, εἰ μὲν τις τὸ ἴδιον αὐτοῦ σκεῦος, καθὼς ὀνομάζει ὁ θεῖος ἀπόστολος, ἑαυτῷ κτήσαιοτο, συγχωρεῖ ὁ νόμος τῆς φύσεως τὴν δικαίαν χρῆσιν, εἰ δὲ τις ἔξω τοῦ ἰδίου τραπέιη, ἐν ἀλλοτρίῳ πάντως γενήσεται· ἀλλότριον δὲ ἐκάστῳ πᾶν τὸ μὴ ἴδιον, κἂν μὴ ὁμολογούμενον ἔχη τὸν κυριεύοντα. Οὐκοῦν, οὐ πόρρω τοῦ κατὰ τὴν μοιχείαν πλημμελήματος καὶ ἡ πορνεία τοῖς τὸν ἀκριβέστερον ἐξετάζουσι λογισμὸν ἐδείχθη, λεγούσης καὶ τῆς θείας Γραφῆς ὅτι· Μὴ πολὺς ἴσθι πρὸς ἀλλοτρίαν. Πλὴν ἀλλ' ἐπεὶ τοῖς ἀσθενεστέροις ἐγένετό τις παρὰ τῶν Πατέρων συμπεριφορά, διεκρίθη τὸ πλημμέλημα τῇ γενικῇ διαιρέσει ταύτῃ, ὡς πορνείαν μὲν λέγεσθαι τὴν χωρὶς ἀδικίας ἑτέρου γινομένην τινὶ τῆς ἐπιθυμίας ἐκπλήρωσιν, μοιχείαν δὲ, τὴν ἐπιβουλήν τε καὶ ἀδικίαν τοῦ ἀλλοτρίου. Ἐν ταύτῃ δὲ καὶ τὴν ζωοφθορίαν καὶ τὴν παιδεραστίαν εἶναι λογίζονται, διότι καὶ ταῦτα φύσεώς ἐστι μοιχεία, εἰ γὰρ τὸ ἀλλότριόν τε καὶ παρὰ φύσιν γίνεται ἡ ἀδικία. Ταύτης οὖν τῆς διαιρέσεως καὶ ἐν τούτῳ τῷ εἶδει τῆς ἀμαρτίας γεγενημένης, καθολικὴ μὲν ἐστὶ θεραπεία, τὸ τῆς ἐμπαθοῦς λύσεως τῆς περὶ τὰς τοιαύτας ἡδονὰς καθαρὸν ἐκ*

²⁸⁷ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 593.

²⁸⁸ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ.σ. 593.

μεταμελείας γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον. Ἐπεὶ δὲ τῶν ἐν πορνείᾳ μολυνθέντων ἀδικία τις τῆ ἁμαρτία ταύτῃ οὐ καταμέμικται, διὰ τοῦτο διπλασίον ὠρίσθη τῆς ἐπιστροφῆς ὁ χρόνος τοῖς ἐν μοιχείᾳ μιανθεῖσι καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις τοῖς ἀπηγορευμένοις κακοῖς, ζωοφθορία τε καὶ τῆ κατὰ τοῦ ἄρρενος λύσση. Διπλασιάζεται γάρ, ὡς εἶπον, ἐπὶ τῶν τοιούτων ἡ ἁμαρτία, μία μὲν, ἢ κατὰ τὴν ἄθεσμον ἡδονὴν, ἑτέρα δέ, ἢ κατὰ τὴν τοῦ ἀλλοτρίου ἀδικίαν συνισταμένη. Διαφορὰ δὲ τίς ἐστὶν ἐν τῷ λόγῳ τῆς μετανοίας καὶ ἐπὶ τῶν καθ' ἡδονὴν πλημμελημάτων τοιαύτῃ· ὁ μὲν γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ πρὸς τὴν ἐξαγόρευσιν τῶν ἁμαρτιῶν ὀρμήσας, αὐτῷ, τῷ καταδέξασθαι δι' οἰκείας ὀρμῆς γενέσθαι τῶν κρυφίων κατήγορος, ὡς ἤδη τῆς θεραπείας τοῦ πάθους ἀρξάμενος καὶ σημεῖον τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον μεταβολῆς ἐπιδειξάμενος, ἐν φιλανθρωποτέροις γίνεται τοῖς ἐπιτιμίαις· ὁ δὲ φωραθεὶς ἐπὶ τῷ κακῷ, ἢ διὰ τινος ὑποψίας ἢ κατηγορίας ἀκουσίως ἀπελεγχθεὶς, ἐν ἐπιτεταμένη γίνεται τῆ ἐπιστροφῇ, ὥστε, καθαρισθέντα δι' ἀκριβείας αὐτόν, οὕτως ἐπὶ τὴν τῶν ἀγιασμάτων κοινωνίαν παραδεχθῆναι. Ἔστι τοίνυν ὁ κανὼν τοιοῦτος, ὥστε τοὺς ἐν πορνείᾳ μολυνθέντας, ἐν τρισὶ μὲν ἔτεσι καθόλου τῆς εὐχῆς ἀποβλήτους εἶναι, ἐν τρισὶ δὲ τῆς ἀκροάσεως μετέχει μόνως, ἐν ἄλλοις δὲ τρισὶν ἔτεσιν μετὰ τῶν ἐν ἐπιστροφῇ ὑποπιπτόντων προσεύχεσθαι, καὶ τότε μετέχει τῶν ἀγιασμάτων. Ἐπὶ δὲ τῶν σπουδαιότερα κεχημένων τῆ ἐπιστροφῇ καὶ τῷ βίῳ δεικνύντων τὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐπάνοδον, ἔξεστι τῷ οἰκονομοῦντι πρὸς τὸ συμφέρον τῆ ἐκκλησιαστικῆ οἰκονομίᾳ συντεμεῖν τὸν χρόνον τῆς ἀκροάσεως καὶ τάχιον εἰς ἐπιστροφὴν ἀγαγεῖν· καὶ ἄλλιν καὶ τοῦτον συντεμεῖν τὸν χρόνον καὶ τάχιον ἀποδοῦναι τὴν κοινωνίαν, ὅπως ἂν τῆ ἑαυτοῦ δοκιμασία ἐγκρίνοι τὴν τοῦ θεραπευομένου κατάστασιν. Ὡσπερ γὰρ τὸ τοῖς χοίροις ρίπτειν τὸν μαργαρίτην ἀπείρηται, οὕτω τὸ ἀποστερεῖν τοῦ τιμίου μαργαρίτου τὸν ἤδη ἄνθρωπον, διὰ τῆς καθαρότητός τε καὶ τῆς ἀπαθείας γενόμενον, τῶν ἀτόπων ἐστίν. Ἡ δὲ κατὰ τὴν μοιχείαν, ἥτοι κατὰ τὰ λοιπὰ εἶδη τῆς ἀκαθαρσίας γενομένη παρανομία, καθὼς προείρηται, κατὰ πάντα ἐν τῷ αὐτῷ κρίματι θεραπευθήσεται, ἐν ᾧ καὶ τὸ τῆς πορνείας ἄγος, τῷ δὲ χρόνῳ μόνῳ διπλασιάζεται. Παρατηρηθήσεται δὲ καὶ ἐπ' αὐτῷ ἢ τοῦ θεραπευομένου διάθεσις, ὃν τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν τῷ μολυσμῷ τῆς πορνείας συνεχθέντων, ὥστε ἢ θᾶπτον ἢ βραδύτερον γενέσθαι αὐτοῖς τὴν τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίαν»²⁸⁹.

Ἡ ἐρμηνεία τοῦ Κανόνα κατὰ το ἱερό «Πηδάλιον» εἶναι ἡ ἐξῆς: «Περὶ τῶν ἐπιτιμιῶν τοῦ ἐπιθυμητικοῦ μέρους τῶν ἁμαρτημάτων εἰς τὸν Κανόνα τοῦτον

²⁸⁹ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), Πηδάλιον, σ.σ. 655 – 656.

διορίζει ο Άγιος, και πρώτον περι τῆς πορνείας, λέγων, ὅτι οἱ ἀκριβέστεροι καὶ διακριτικώτεροι λέγουσιν ὅτι ἡ πορνεία ὡς μοιχεία λογίζεται, μὲ τοιαύτην ἀπόδειξιν. Διότι ἂν ἡ μοιχεία εἶναι ἁμαρτία πρὸς ξένην γυναῖκα, κατὰ τοῦτον τὸν λόγον καὶ ἡ πορνεία, πρὸς ξένην γυναῖκα γινομένη, ὡς μοιχεία λογίζεται. Μία γὰρ εἶναι ἡ νόμιμος συζυγία καὶ μίξις γυναικὸς πρὸς ἄνδρα, καὶ ἄνδρος πρὸς γυναῖκα, ἣτις γίνεται πρὸς ἐδικόν του σῶμα· κάθε δὲ ἄλλη μίξις, ἔξω ἀπὸ αὐτήν, παράνομος εἶναι, καὶ ἀκολούθως οὐδὲ πρὸς ἴδιον σῶμα γίνεται, ἀλλὰ πρὸς ξένον, ἐπειδὴ ἀπ' ἀρχῆς ὁ Θεὸς μίαν γυναῖκα ἔδωκεν εἰς τὸν ἄνδρα, καὶ ἓνα ἄνδρα εἰς τὴν γυναῖκα. Καὶ λοιπὸν ἂν ἔχη τινὰς ἐδικόν του σκεῦος (καθὼς λέγει ὁ Παῦλος), ἦτοι γυναῖκα, εἶναι συγκεκριμένον νὰ σμίγη μὲ αὐτὸ· εἰ δὲ ἔξω ἀπὸ τὸ ἐδικόν του σμίξη μὲ ἄλλο, βέβαια μὲ ξένον σῶμα σμίγει, κἂν καὶ αὐτὸ ὠρισμένον καὶ φανερόν οἰκοκύρην δὲν ἔχη. Ἀλλὰ μὴν ταῦτα πάντα εἰς τὴν πορνείαν ἀκολουθοῦσι, λοιπὸν ἡ πορνεία, κατὰ τὴν ἀπόδειξιν ταύτην, δὲν εἶναι μακρὰν ἀπὸ τὴν μοιχείαν, καὶ μάλιστα ὅπου λέγει ὁ Σολομών, «μὴ πολὺς ἴσθι πρὸς ἀλλοτρίαν»· ἦτοι μὴ γίνεσαι ἔκδοτος εἰς ξένην γυναῖκα, πόρνην δηλ. Πλὴν μὲ ὅλα ταῦτα οἱ Πατέρες συγκεκριμένοι πορνείαν μὲν λέγουσι τὴν ἁμαρτίαν ὅπου γένη εἰς γυναῖκα, χωρὶς νὰ ἐκδικηθῇ ἄλλος· ταῦτὸν εἰπεῖν ὅπου γένη εἰς γυναῖκα ἐλευθέραν ἀπὸ ἄνδρα, ὅθεν καὶ συγκεκριτικώτερον ἀπὸ τὴν μοιχείαν αὐτὴν ἐκανόνισαν, εἰς ἑννέα χρόνους δηλ. τρεῖς μὲν χρόνους διορίσαντες τοὺς πορνεύσαντας νὰ προσκλαίουν ἔξω τοῦ νάρθηκος, τρεῖς δὲ χρόνους νὰ ἀκροάζονται, καὶ ἄλλους τρεῖς νὰ ὑποπίπτουν, καὶ ἔπειτα νὰ μεταλαμβάνουν· εἶναι ὅμως ἄδεια εἰς τὸν Πνευματικὸν ἰατρὸν νὰ συντέμνη μὲν τοὺς χρόνους ἀκροάσεως εἰς ἐκείνους τοὺς πόρνους, ὅπου προθυμότερα μετανοοῦν, νὰ συντέμνη δὲ καὶ τοὺς χρόνους τῆς ὑποπτώσεως, καὶ νὰ φέρνη αὐτοὺς ταχύτερα εἰς τὴν μετάληψιν τῶν Μυστηρίων, καθὼς ἤθελε γνωρίσει τὴν διάθεσιν τοῦ μετανοοῦντος. Διότι, καθὼς εἶναι ἄτοπον νὰ ρίπτῃ τινὰς τοὺς μαργαρίτας, τὰ ἅγια Μυστήρια δηλ., εἰς τοὺς χοίρους, εἰς τοὺς ἀκαθάρτους δηλ. καὶ μὴ γνησίως μετανοοῦντας, ἔτσι εἶναι ἄτοπον νὰ ἀποστερῇ ἀπὸ τὸν τίμιον Μαργαρίτην, ἦτοι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὸν διὰ τῆς ἀποχῆς τοῦ κακοῦ καὶ τῆς μετανοίας καθαρισθέντα, καὶ ἀπὸ χοίρου γεγονότα ἄνθρωπον. Καὶ ταῦτα μὲν περι τῆς πορνείας. Τὴν δὲ μοιχείαν, ἀρσενοκοιτίαν καὶ κτηνοβασίαν, διπλῶς ἐκανόνισαν οἱ Πατέρες ἀπὸ τὴν πορνείαν, ἦτοι δεκαοκτὼ χρόνους τὴν κάθε μίαν, ἐπειδὴ καὶ ἡ ἁμαρτία ὅπου δι' αὐτῶν γίνεται εἶναι διπλῆ. Ἡ μὲν γὰρ μοιχεία κοντὰ εἰς τὴν ἄθεςμον ἡδονὴν ὅπου ἐργάζεται, ἀδικεῖ καὶ τὸν ἄνδρα τῆς παρ' αὐτοῦ μοιχευθείσης γυναικός, διὰ τί οἰκαιοποιεῖται ἀδίκως τὸ ἐδικόν του πρᾶγμα, τὴν γυναῖκά του δηλ.· ἡ δὲ

ἀρσενοκοιτία καὶ κτηνοβασία καὶ αὐταὶ ὁμοίως κοντὰ εἰς τὴν ἄθεσμον ἡδονὴν ὅπου ἐνεργοῦν, εἶναι καὶ ἀδικία εἰς τὸ ξένον καὶ παρὰ φύσιν, ἥτοι ἀδικοῦσι τοὺς νόμους τῆς φύσεως, ὡς παρὰ φύσιν ὄντα ἀμαρτήματα. Οἱ χρόνοι δὲ ἐκάστου τῶν τοιούτων ἀμαρτημάτων οἰκονομοῦνται παρομοίως μὲ τοὺς τῆς πορνείας, διπλασίως ὅμως, ἥτοι ἕξ χρόνους νὰ προσκλαίουν οἱ μοιχοὶ καὶ ἀρσενοκοῖται καὶ κτηνοβάται ἔξω τῆς Ἐκκλησίας, ἕξ νὰ ἀκροῶνται, ἕξ νὰ ὑποπίπτουσι, καὶ οὕτω νὰ μεταλαμβάνουν. Πλὴν ἔχει νὰ παρατηρῆται ἀπὸ τὸν Πνευματικὸν καὶ ἡ διάθεσις τῶν τοιούτων, ὡς καὶ τῶν πόρνων, ὥστε, εἰ μὲν προθυμότερα μετανοοῦν, ταχύτερα νὰ τοὺς συγχωρῆ νὰ μεταλάβουν, εἰ δὲ ἀμελέστερα ἐπιστρέφουν, ἀργότερα ἀκόμη καὶ ἀπὸ τοὺς δεκαοκτῶ χρόνους νὰ μὴν τοὺς ἀφίνη νὰ κοινωνοῦν. Καθολικὴ δὲ ἰατρεία, καὶ πόρνων καὶ μοιχῶν καὶ ἀρσενοκοιτῶν καὶ κτηνοβατῶν εἶναι, τὸ νὰ κάμουν ἀποχὴν τελείαν ἀπὸ τὰς τοιαύτας ἡδονὰς καὶ νὰ μετανοήσουν. Εἶναι δὲ διαφορὰ ἀνάμεσα καὶ εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐξομολογήσεως τῶν τοιούτων ἀμαρτωλῶν· διότι, ἐκεῖνος ὅπου ἀφ' ἑαυτοῦ τοῦ ὑπάγη καὶ ἐξομολογηθῆ, φιλανθρωπότερα καὶ ἐλαφρότερα κανονίζεται, μὲ τὸ νὰ στέρξη αὐτὸς ἀπὸ λόγου τοῦ νὰ κατηγορήσῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ, καὶ νὰ δείξῃ σημάδι μεταβολῆς εἰς τὸ καλῆτερον, ἐκεῖνος δὲ ὅπου ἀρνούμενος πρότερον, ἐλεγχθῆ ὕστερον πῶς ἤμαρτεν, εἴτε διὰ ὑποψίας, εἴτε διὰ κατηγορίας τινῶν, οὕτως βαρύτερα καὶ πολυχρονιώτερα κανονίζεται»²⁹⁰.

Κατὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ «Πηδαλίου», ἡ πορνεία λογίζεται ὡς μοιχεία, διότι, εἴναι ἡ μοιχεία εἶναι ἀμαρτία πρὸς ξένη γυναῖκα, καὶ ἡ πορνεία πρὸς ξένη γυναῖκα εἶναι κατ' ἐπέκτασιν μοιχεία, ἀφοῦ ὁ Θεὸς ἔδωκε μία γυναῖκα σὲ κάθε ἄνδρα καὶ ἕνα ἄντρα σὲ κάθε γυναῖκα, ὁπότε ὅποιαδήποτε συνεύρεσις μὲ ξένο ἄτομον εἶναι παράνομη. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας κανόνισαν γιὰ τοὺς πορνεύσαντες ἐπιτίμιον (9) ἐννέα χρόνων, ἥτοι (3) τρία χρόνια νὰ προσκλαίουν, (3) τρία χρόνια νὰ ἀκροάζονται καὶ (3) τρία χρόνια νὰ ὑποπίπτουν. Εἴναι, ὅμως, ἐμπράκτως μετανοοῦν, εἶναι σὲ τὸ χέρι τοῦ Πνευματικοῦ νὰ μειώσῃ τὸν χρόνον τῆς υπόπτωσις, ὥστε νὰ μεταλάβουν νωρίτερα. Ἀλλὰ ἡ τιμωρία σὲ τοὺς μοιχοὺς, ὁμόφυλους καὶ κτηνοβάτες εἶναι διπλάσια, ὁριζόμενῃ σὲ (18) δέκα οκτῶ ἐτη, ἀφοῦ καὶ ἡ ἀμαρτία τοῦ εἶναι διπλάσια τῆς πορνείας. Βέβαια, ἡ τελεία ἀποχὴ ἀπὸ αὐτὰς τὰς ἡδονὰς καὶ ἡ ἐξομολόγησις ἐλαφρύνουν τὴν ποινὴν, ἐνῶ ἡ συνέχισις τῶν ἀμαρτημάτων αὐτῶν καὶ ἡ ἀρνήσις ἐξομολόγησις τὴν ἐπιμηκύνει.

²⁹⁰ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), Πηδάλιον, σ.σ. 656 – 657.

Ο Ζωναράς και ο Βαλσαμών καταδικάζουν ως ανωτέρω την πορνεία, καθώς και την κτηνοβασία «ζωοφθορία», τη μοιχεία και την παιδεραστία, ως τελούμενες παρά φύση. Αιτιολογούν το διπλάσιο επιτίμιο των τελευταίων αμαρτημάτων, διότι στην πορνεία, όπως καθομολογούν, δεν υπάρχει αδικία, όπως στις άλλες άνομες πράξεις²⁹¹.

Συμπερασματικά, τα αμαρτήματα της επιθυμίας, η μοιχεία και η πορνεία από ορισμένους θεωρούνται ίδια, από άλλους διαφορετικά, γιατί η πορνεία δεν εμπεριέχει αδικία όπως η μοιχεία, η δε παιδεραστία και κτηνοβασία είναι παράνομες και αποτελούν αδικία κατά του ξένου. Στο γεγονός αυτό οφείλεται και η διαφορά στα επιτίμιά τους²⁹².

- Κανών ιθ' του Ἰωάννου του Νηστευτοῦ.

«Παιδίον δὲ πρὸς τινος φθαρὲν, εἰς ἱερωσύνην οὐκ ἔρχεται. Εἰ γὰρ κάκεῖνο διὰ τὸ ἀτελὲς τῆς ἡλικίας οὐχ ἤμαρτεν, ἀλλὰ τὸ αὐτοῦ σκεῦος ἐρράγη καὶ εἰς ἱερὰν ὑπουργίαν ἄχρηστον γέγονεν. Εἰ δὲ εἰς τοὺς μηροὺς τὴν ῥοὴν ἐδέξατο, προσφόρως ἐπιτιμώμενον, εἰς ἱερωσύνην προβῆναι οὐ κωλυθήσεται»²⁹³.

Η ερμηνεία του Κανόνα κατά το ιερό «Πηδάλιον» είναι η εξής: *«Διορίζεται ὁ παρὼν Κανὼν ὅτι, ἀνίσως κανένας, ὅταν ἦτο παιδίον ἑπτὰ χρόνων, ἐφθάρη ἀπὸ κανένα, ἀγκαλὰ καὶ τότε διὰ τὸ ἀτελὲς τῆς ἡλικίας καὶ γνώσεως δὲν ἤμαρτεν, Ἱερεὺς ὅμως νὰ μὴ γίνεταί, ἐπειδὴ καὶ ἐτσακίσθη τὸ σκεῦος τοῦ σώματός του καὶ ἄχρηστον ἔγινεν εἰς τὴν Ἱεροσύνης ὑπηρεσίαν. Εἰ δὲ ἐδέχθη τὴν ρεῦσιν τοῦ σπέρματος μόνον εἰς τὰ μηρία του, χωρὶς νὰ ἔμβη δηλαδὴ ὁ καῦλος εἰς τὸν ἀφεδρῶνά του, ταῦτὸν εἰπεῖν ἂν πάθῃ συγκυλισμὸν, νὰ ἐπιτιμᾶται πρῶτον τὸν πρέποντα Κανόνα, καὶ ἔτσι ἂν θέλῃ νὰ γένη Ἱερεὺς, δὲν ἐμποδίζεται»²⁹⁴. Ὅτι δὲ οὐ δύναται πλέον νὰ ἀποκτήσῃ τὴν παρθενίαν ὅποιος μίαν φορὰν τὴν χάση, τὸ λέγει καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ περὶ Παρθενίας, καὶ ὅρα ἐν τῇ τελεταία υποσημ. τῆς πρὸς Ἀμμοῦν ἐπιστολῆς τοῦ Ἀθανασίου»²⁹⁵.*

Θεωρεῖται, συνεπῶς, η ομοφυλία και ειδικότερα η αρσενικοικτία βαρὺ αμάρτημα, καθότι η ανδρική προσωπικότητα, υποτασσόμενη σ' αυτήν,

²⁹¹ Ράλλης & Ποτλής (1854), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τόμ. δ', σ. σ. 311 - 314.

²⁹² Ράλλης & Ποτλής (1854), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τόμ. δ', σ. 314.

²⁹³ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 710.

²⁹⁴ Σύμφωνα με τον παραπάνω Κανόνα, παιδί που έχει διαφθαρεί με ρήξη του ορθού, αν και δεν αμάρτησε λόγω του νεαρού της ηλικίας του, δεν δύναται να ενταχθεί στους κόλπους της ιεροσύνης. Σε περίπτωση, όμως, που ο επιβήτορας εκσπερμάτωσε εις τους μηρούς του, επιτιμᾶται μεν αλλά δεν κωλύεται της ιεροσύνης (Ράλλης & Ποτλής (1854), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τόμ. δ', σ. 442).

²⁹⁵ Ἀγάπιος, Ἱερομόναχος, Νικόδημος, Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 710.

διαστρεβλώνεται, με αντίκτυπο στην προσωπική και κοινωνική ζωή του πράττοντος. Η Ορθόδοξη Εκκλησία θεωρεί τις πεποιθήσεις περί του ομοφυλικού προσανατολισμού ως διαταραχή και ασθένεια και τις ομοφυλικές πράξεις ως αμαρτωλές και με δυσμενείς για τον ομόφυλο συνέπειες.

6.3. Περί Ευνουχισμού

Λέγοντας *ευνουχισμό*, εννοούμε την αποκοπή των γεννητικών μορίων των ανδρών. Η λέξη προέρχεται από το *εὐνοῦχος* (<εὐνή = κρεβάτι) και *ῥχος* (<ἔχω = προσέχω). Δηλαδή, ευνούχος είναι αυτός που προσέχει το κρεβάτι. Ο όρος διατηρήθηκε από την περίοδο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και αναφερόταν στους φύλακες των γυναικών του χαρεμιού, ακίνδυνους για αυτές.

6.3.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Ο ευνουχισμός²⁹⁶ στις παλαιότερες κοινωνίες, όπως στη Βυζαντινή και Οθωμανική Αυτοκρατορία, ήταν πρακτική που αποσκοπούσε είτε στη δημιουργία πιστών και ακίνδυνων για τις γυναίκες σκλάβων είτε στη δημιουργία αφοσιωμένων κρατικών υπαλλήλων, που δεν θα είχαν οικογενειακές υποχρεώσεις να τους αποσπούν. Σε άλλες περιπτώσεις, ο ευνουχισμός αποσκοπούσε στην ταπείνωση κάποιου, αφαιρώντας του τον ανδρισμό ή στη διασφάλιση ότι δεν θα αποκτήσει απογόνους, προκειμένου, για παράδειγμα, να μην υπάρξει διεκδικητής σε θρόνο.

Επίσης, ο ευνουχισμός αποτελεί και μια μορφή στέρωσης του άνδρα. Με το κίνητρο αυτό χρησιμοποιήθηκε κυρίως στο πρώτο μισό του εικοστού αιώνα, αλλά και έως το 1970, στα πλαίσια προγραμμάτων ευγονικής ή φυλετικής καθαρότητας, σε πολλές χώρες του κόσμου. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ναζιστική Γερμανία, ενεργά όμως προγράμματα υποχρεωτικής στέρωσης υπήρχαν σε πολλές ακόμα χώρες, όπως οι Σκανδιναβικές.

Στην Παλαιά Διαθήκη ακόμα και η κίνηση να αγγίξει κανείς την ευαίσθητη περιοχή ενός άνδρα ήταν άξια τιμωρίας, όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά στο βιβλίο του Δευτερονομίου: «ἐὰν δὲ μάχωνται ἄνθρωποι... καὶ προσέλθει ἡ γυνὴ ἐνὸς αὐτῶν

---

²⁹⁶ «Ευνουχισμός ή μονούχισμα (στη δημοτική). Είναι η αφαίρεση ή η καταστροφή των γεννητικών οργάνων» (Χασιάκος, Γ. (1988), *Ερμηνευτικό Λεξικό των -ισμών*. Αθήνα: Επικαιρότητα. σ. 118).

ἐξελέσθαι τὸν ἄνδρα αὐτῆς ἐκ χειρὸς τοῦ τύπτοντος αὐτὸν καὶ ἐκτείνασα τὴν χεῖρα ἐπιλάβηται τῶν διδύμων αὐτοῦ, ἀποκόψει τὴν χεῖρα αὐτῆς»²⁹⁷.

Ο ευνουχισμός είναι πάντοτε ἐγκλημα σκοπού, που επιβάλλεται αναγκαστικά για κάποιους λόγους ηδονῆς ἢ ἐμπορικῆς ἐκμετάλλευσης τοῦ ευνουχιζόμενου ἢ για λόγους ἀποτροπῆς τελέσεως ἐγκλημάτων περὶ τὴ γενετήσιο ζωῆ.

6.3.2. Ο Ευνουχισμός στο «Πηδάλιον»

Στο Ἱερό «Πηδάλιον» ἀναφέρεται χαρακτηριστικά ἡ ἔννοια τοῦ ευνουχισμοῦ στους παρακάτω κανόνες:

- Κανὼν α΄ τῆς Α΄ ἐν Νικαία Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

«Εἴ τις ἐν νόσῳ ὑπὸ ἰατρῶν ἐχειρουργήθη, ἢ ὑπὸ βαρβάρων ἐξετημήθη, οὗτος μενέτω ἐν τῷ κλήρῳ. Εἰ δέ τις ὑγιαίνων ἑαυτὸν ἐξέτεμε, τοῦτον καὶ ἐν τῷ κλήρῳ ἐξεταζόμενον, πεπαῦσθαι προσήκει· καὶ ἐκ τοῦ δεῦρο, μηδένα τῶν τοιούτων χρῆναι προάγεσθαι. Ὡσπερ δὲ τοῦτο πρόδηλον, ὅτι περὶ τῶν ἐπιτηδεύοντων τὸ πρᾶγμα, καὶ τολμώντων ἑαυτοὺς ἐκτέμνειν εἴρηται· οὕτως, εἴ τινες ὑπὸ βαρβάρων, ἢ δεσποτῶν εὐνουχίσθησαν, εὐρίσκοιντο δὲ ἄλλως ἄξιοι, τοὺς τοιούτους εἰς κλῆρον προσίεται ὁ κανὼν»²⁹⁸.

Ἡ ἐρμηνεία τοῦ Κανόνα κατὰ τὸ Ἱερό «Πηδάλιον» εἶναι ἡ ἐξῆς: «Διάφοροι Κανόνες τῶν Ἀποστόλων περὶ εὐνουχισμοῦ διορίζονται. Ἐπειδὴ δέ, ὡς φαίνεται, ἀμελήθησαν ἐκεῖνοι, διὰ τοῦτο ἔκαμε χρεια νὰ διορίσῃ περὶ αὐτοῦ καὶ ὁ παρῶν Κανὼν, ὅστις καὶ λέγει· ὅποιος διὰ πάθος καὶ ἀσθένειαν εὐνουχίσθη ἀπὸ ἰατροῦ, ἢ καὶ ἀπὸ βαρβάρου ἐν καιρῷ ἐπιδρομῆς, οὗτος κληρικὸς ὢν, ἄς ἐνεργῇ τὰ τοῦ κλήρου. Ὅποιος δὲ ὑγιῆς ὢν, εὐνούχισε τὸν ἑαυτόν του, οὗτος καὶ κληρικὸς ὢν, πρέπει νὰ παύῃ ἀπὸ τὰς ἐνεργείας τοῦ Κλήρου. Καὶ ἀπὸ τοὺς τοιούτους, ὅσοι εἶναι λαϊκοί, ἀπὸ τῆς σήμερον καὶ στὸ ἐξῆς, κάνενας δὲν πρέπει νὰ γίνετα κληρικὸς. Καθὼς ὅμως τοῦτο λέγομεν διὰ ἐκείνους ὁποῦ ἐπίτηδες, καὶ θεληματικῶς τολμῶσι νὰ εὐνουχίζουσι τὸν ἑαυτόν τους, τέτοιας λογῆς πάλιν λέγομεν, ὅτι ἀνίσως τινὲς εὐνουχίσθησαν μὲν ἀπὸ βαρβάρου, ἢ ἀπὸ τοὺς αὐθέντας αὐτῶν, ταῦτόν εἶπεῖν ἀκουσίως καὶ τυραννικῶς, εἶναι δὲ ἄξιοι, οἱ τοιοῦτοι δέχονται ἀπὸ τὸν Κανόνα εἰς τὸ νὰ κληρωθῶσιν»²⁹⁹.

²⁹⁷ Παλαιά Διαθήκη, Δευτερονόμιον, Ο΄, 25, 11.

²⁹⁸ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), Πηδάλιον, σ. 123.

²⁹⁹ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), Πηδάλιον, σ. 123.

Ο κανόνας αυτός αναφέρει τα ακόλουθα: όποιος εξαιτίας του πάθους του ή από κάποια ασθένεια ευνουχισθεί από τους ιατρούς ή και από βαρβάρους σε καιρό επιδρομής, αυτός, εάν είναι κληρικός, ας ενεργεί τα του κλήρου του. Όποιος όμως, αν και είναι υγιής, ευνουχίσει τον εαυτό του όντας κληρικός, πρέπει να παύεται από τις λειτουργίες του ως κληρικός, και αν είναι κάποιος λαϊκός και ενεργήσει με αυτόν τον τρόπο, να μην μπορεί να γίνει στο μέλλον κληρικός. Καθώς, όμως, λέμε αυτό για εκείνους οι οποίοι με τη θέλησή τους τολμούν να ευνουχίζουν τον εαυτό τους, αντίστοιχα αναφέρουμε ότι εκείνοι οι οποίοι ευνουχίστηκαν χωρίς τη θέλησή τους από βαρβάρους ή από τυράννους ακουσίως, εκείνοι μπορούν να χειροτονηθούν κληρικοί.

Ο Ζωναράς αναφέρει ότι διάφοροι Αποστολικοί κανόνες και νόμοι της πολιτείας συμφωνούν με την αντιμετώπιση των ευνουχισθέντων κληρικών κατά τον α' κανόνα της Α' Οικουμενικής Συνόδου, ότι δηλαδή ίδια ευνουχισθείς κληρικός πρέπει να παύεται του αξιώματός του ή, όντας λαϊκός, να μη δύναται να ενταχθεί εις τους κόλπους της ιεροσύνης³⁰⁰.

Ο Βαλσαμών συμπληρώνει ότι, εάν κάποιος κληρικός λόγω ασθενείας ευνουχίσθηκε, μπορεί να παραμένει στον κλήρο, ενώ αυτός που ευνουχίσθηκε, αν και ήταν υγιής, να παύεται. Όποιος, όμως, στερήθηκε ακουσίως τα μούριά του και είναι άξιος, δεν πρέπει να εμποδίζεται από την ιεροσύνη, ενώ, αντίθετα, αυτός που εκουσίως ακρωτηρίασε τα μούριά του δεν πρέπει να γίνεται δεκτός στην ιεροσύνη³⁰¹.

- Κανών η' τῆς Πρωτοδευτέρας ἐν Κωνσταντινουπόλει Οἰκουμενικῆς Συνόδου:
«Περὶ τῶν μὴ διὰ νόσημα εὐνουχιζόντων».

«Ὁ θεὸς καὶ ἱερός τῶν ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν, τοὺς ἐκτέμνοντας ἑαυτοὺς αὐτοφονευτὰς κρίνει καὶ ἱερεῖς μὲν ὄντας, καθαιρεῖ, μὴ ὄντας δέ, τῆς ἐπὶ τὴν ἱερωσύνην προκοπῆς ἀπείργει, δῆλον ἐντεῦθεν καθιστῶν, ὡς εἴπερ ὁ ἑαυτὸν ἐκτέμνων αὐτοφονευτὴς ἐστίν, ὁ ἕτερον ἐκτέμνων πάντως φονευτὴς ἐστί. Θεὸν δ' ἂν τις τὸν τοιοῦτον δικαίως καὶ τῆς δημιουργίας αὐτῆς ὕβριστήν. Διόπερ ὄρισεν ἡ ἁγία σύνοδος ὡς εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος εὐνουχίζων τινὰ ἐλεγχθεῖν, ἢ αὐτοχειρία ἢ ἐξ επιτάγματος, τοῦτον καθαιρέσει καθυποβάλλεσθαι, εἰ δὲ λαϊκὸς εἴη, ἀφορίζεσθαι· πλὴν, εἰ μήπου νόσημά τι περιπεσὸν πρὸς ἐκτομὴν τοῦ πεπονθότος ἐκβιάζοιτο. Ὡσπερ γὰρ ὁ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου πρῶτος κανὼν τοὺς ἐν

³⁰⁰ Ράλλης & Ποτλῆς (1852), *Σύνταγμα τῶν Θείων καὶ Ἱερῶν κανόνων*, β' τομ., σ.σ. 114 – 115.

³⁰¹ Ράλλης & Ποτλῆς (1852), *Σύνταγμα τῶν Θείων καὶ Ἱερῶν κανόνων*, β' τομ., σ.σ. 115 – 116.

νόσω χειρουργηθέντας οὐ κολάζει διὰ τὸ νόσημα, οὕτω καὶ ἡμεῖς οὔτε τοὺς ἱερεῖς, ἐπιτάσσοντας εὐνουχίζεσθαι τοὺς νοσοῦντας, κατακρίνομεν, οὔτε μὴν τοὺς λαϊκοὺς, αὐτοχειρία πρὸς τὴν ἐκτομὴν χρεωμένους, αἰτιώμεθα· τοῦτο γὰρ ἰατρειαν τοῦ νοσήματος, ἀλλ' οὐκ ἐπιβολὴν τοῦ πλάσματος, ἢ τῆς πλάσεως ὕβριν λογιζόμεθα»³⁰².

Ἡ ἐρμηνεία τοῦ Κανόνα κατὰ τὸ ἱερό «Πηδάλιον» εἶναι ἡ ἐξῆς: «Καθὼς ὁ μὲν κβ' Ἀποστολικὸς Κανὼν προστάζει νὰ μὴ γίνεταί Κληρικὸς ὅποιος εὐνουχίση τὸν ἑαυτὸν του, ὁ δὲ κγ' τοὺς Κληρικοὺς ὄντας καθαιρεῖ, ἐὰν εὐνουχισθοῦν ἀπὸ λόγου των, ὡς φονευτὰς τοῦ ἑαυτοῦ των, καὶ ὑβριστὰς τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ· οὕτω καὶ ὁ παρὼν Κανὼν καθαιρεῖ μὲν τοὺς Κληρικοὺς ἐκείνους, ὅποῦ, ἢ μὲ τὰ ἴδια των χέρια, ἢ μὲ προσταγὴν των εὐνουχίσουν τινὰ, ἀφορίζει δὲ τοὺς τοῦτο ποιήσαντας λαϊκοὺς. Εἰ δὲ πέση τινὰς εἰς τοιοῦτον πάθος, διὰ τὸ ὅποῖον ἀναγκάζεται νὰ εὐνουχισθῆ, τότε, οὔτε οἱ προστάξαντες τὸν εὐνουχισμὸν αὐτὸν Ἱερεῖς καθαιροῦνται, οὔτε οἱ μὲ τὰ ἴδια των χέρια εὐνουχίσαντες τὸν τοιοῦτον λαϊκοὺ ἀφορίζονται, ἐπειδὴ ὁ τοιοῦτος εὐνουχισμὸς αὐτῶν ἀποβλέπει εἰς ἰατρειαν τοῦ πάθους, καὶ ὄχι εἰς φόνον ἀνθρώπου, ἢ εἰς ὕβριν τῆς φύσεως»³⁰³.

Ὁ παρὼν κανόνας προστάζει νὰ καθαιροῦνται οἱ κληρικοί, οἱ ὁποῖοι ἢ με τὰ ἴδια τους τὰ χέρια ἢ με τὴ βοήθεια ἄλλων εὐνουχίσανε κάποιους, ἐνῶ οἱ λαϊκοὶ νὰ ἀφορίζονται. Ἐὰν ὅμως κάποιος υποπέσει σὲ σφάλμα λόγω τοῦ πάθους του καὶ πράξει αὐτό, τότε οὔτε οἱ προστάξαντες ἱερεῖς καθαιροῦνται οὔτε οἱ λαϊκοὶ ἀφορίζονται, ἐπειδὴ αὐτός ὁ εὐνουχισμὸς ἀποβλέπει στὴν ἴαση τοῦ πάθους καὶ ὄχι στὸν φόνον τοῦ ἀνθρώπου καὶ στὴν ὕβρη τῆς ἀνθρώπινης φύσης.

Ὁ Ζωναράς στὴν ἐρμηνεία τοῦ κανόνα αὐτοῦ τονίζει ὅτι ὁ εὐνουχισμὸς ἀποτελεῖ ὕβρη πρὸς τὴ θεϊκὴ δημιουργία, γιὰτὶ ὁ εὐνουχισθεὶς δὲν εἶναι οὔτε ἀντρας, ἀφοῦ δὲν μπορεῖ νὰ τεκνοποιήσῃ, οὔτε γυναίκα, ἀφοῦ δὲν μπορεῖ νὰ γεννήσῃ. Δὲν ἀποτελεῖ ὕβρη τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ θεραπεία νόσου ὁ εὐνουχισμὸς πρὸς ἴαση, ὁπότε οὐδεὶς τιμωρεῖται, οὔτε ὁ χειρουργὼν οὔτε ὁ εὐνουχιζόμενος. (677 – β' τόμος)

Ὁ Βαλσαμῶν, συναινεί με τὰ ἀνωτέρω, ἀλλὰ προσθέτει ὅτι σὲ περίπτωσι που τιμωρηθεὶ ἱερωμένος, ὁ ὁποῖος αὐτοχείρως εὐνούχισε ἄλλον λόγω νόσου, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ τιμωρηθεῖ ὁ ἱερωμένος που αὐτοακρωτηριάστηκε λόγω νόσου³⁰⁴.

³⁰² Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 353.

³⁰³ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ.σ. 353 – 354.

³⁰⁴ Ράλλης & Ποτλῆς (1852), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών κανόνων*, β' τομ., σ.σ. 677 – 678.

- κα' Ἀποστολικὸς Κανὼν.

«Εὐνοῦχος, εἰ μὲν ἐξ ἐπηρείας ἀνθρώπων ἐγένετό τις, ἢ διωγμῶ ἀφηρέθη τὰ τῶν ἀνδρῶν, ἢ οὕτως ἔφυ, καὶ ἔστιν ἄξιος, ἐπίσκοπος γινέσθω»³⁰⁵.

Η ερμηνεία του Κανόνα κατά το ιερό «Πηδάλιον» είναι η εξής: «*Εἰς τρία διαιροῦνται οἱ εὐνοῦχοι, εἰς σπάδωνας, θλιβίας, καὶ ἐκτομίας. Καὶ σπάδωνες μὲν εἶναι ἐκεῖνοι ποῦ ἐγεννήθησαν ἀπὸ τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς τῶν, χωρὶς δίδυμα καὶ παιδογόνα μόρια, ... θλιβίαι δὲ εἶναι ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων τὰ παιδογόνα μόρια ἔθλιψαν καὶ ἔσφιγξαν οἱ γονεῖς των, ὅταν ἦταν νήπια, καὶ τὰ ἔκαμαν ἄχρηστα πρὸς παιδοποιῖαν, μὲ τὸ σφίγγιμον ἐκεῖνο, ἐκτομίαι δὲ εἶναι ἐκεῖνοι ὅπου ἐπέβαλον τὰ γεννητικὰ μόρια, ἢ μὲ μαχαίρι, ἢ μὲ ἄλλην τέχνην καὶ μηχανήν. Τούτων οὕτω προγεγνωσμένων, λέγει ὁ παρὼν Κανὼν· ἀνίσως τινὰς ἔγινε εὐνοῦχος ἀπὸ κακίαν καὶ βλάβην ἀνθρώπων, ἢ εἰς καιρὸν διωγμοῦ ἐκόπησαν ἀπὸ τοὺς διώκτας τὰ παιδογόνα μόρια τῶν ἀνδρῶν· ἢ ἐγεννήθη ἔτσι ἐκ κοιλίας μητρὸς του, εἶναι δὲ ἄξιος δι' ἱερωσύνην, ἃς γίνεται Ἐπίσκοπος, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς δέν ἔγινεν αἴτιος τοῦ τοιούτου εὐνουχισμοῦ, ἀλλ' ἢ ὑπὸ φύσεως, ἢ ὑπὸ πονηρῶν ἀνθρώπων, ἔπαθε τὸ τοιοῦτο κακόν, διὰ τὸ ὅποιον πρέπει μάλιστα νὰ ἐλεῆται, καὶ ὄχι νὰ μισῆται, καὶ νὰ παιδεύηται...»³⁰⁶.*

Σε αὐτὸν τον κανόνα αναφέρεται ὅτι ο κληρικός ἐκεῖνος, ο ὁποῖος θα καταστεῖ ευνούχος αναγκαστικά ἢ πέσει θύμα διωγμῶν καὶ ευνουχισθεῖ ἢ ἀκόμα καὶ εἰάν ἔτσι ἔχει γεννηθεῖ, τότε εἶναι ἄξιος νὰ γίνει Ἐπίσκοπος καὶ δὲν λογίζεται ο ευνουχισμὸς ἀμάρτημα.

- κβ' Ἀποστολικὸς Κανὼν.

«Ὁ ἀκρωτηριάσας ἑαυτὸν μὴ γινέσθω κληρικός· αὐτοφονευτὴς γὰρ ἔστιν ἑαυτοῦ, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας ἐχθρός»³⁰⁷.

Η ερμηνεία του Κανόνα κατά το ιερό «Πηδάλιον» είναι η εξής: «*Ὁ μὲν ἀνωτέρω εἰρημένος Κανὼν ὀρίζει διὰ τοὺς εὐνουχισθέντας στατικῶς, ὁ δὲ διὰ τοὺς εὐνουχισθέντας θεληματικῶς, λέγων· ὅποιος ἤθελεν εὐνουχίση τὸν ἑαυτὸν του μὲ τὸ θέλημά του, ὑγιῆς ὢν, ἢ μὲ τὰ χέρια του, ἢ βάλῃ ἄλλον καὶ τὸν εὐνουχίση, ἃς μὴ γίνεται Κληρικός· ἐπειδὴ αὐτὸς εἶναι μοναχὸς φονεὺς τοῦ ἑαυτοῦ του, καὶ ἐχθρὸς τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ. Διότι ὁ μὲν Θεὸς ἐδημιούργησεν αὐτὸν ἄνδρα, μὲ ὅλα τὰ παιδογόνα μόρια· αὐτὸς δὲ ἐκβάλλοντας αὐτά, μεταβάλλει τὸν ἑαυτὸν του εἰς μίαν*

³⁰⁵ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), Πηδάλιον, σ. 22.

³⁰⁶ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), Πηδάλιον, σ. 22.

³⁰⁷ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), Πηδάλιον, σ. 22.

ἀλλόκοτον, καὶ παράξενον φύσιν: ἐπειδὴ, οὔτε ἄνδρας εἶναι, διατὶ δὲν δύναται νὰ ἐνεργήσῃ τὰ τῶν ἀνδρῶν, καὶ νὰ γεννήσῃ ὅμοιον αὐτῷ ἄνθρωπον· οὔτε πάλιν γυνή, διότι δὲν δύναται τὰ τῶν γυναικῶν νὰ πάθῃ, ἤτοι νὰ ἐγγαστροθῆ, καὶ νὰ γεννήσῃ ὡς αἱ γυναῖκες, ἀλλὰ τρόπον τινὰ εἶναι ἓνα τρίτον τέρας, καὶ ὡσὰν νὰ εἴπῃ τινὰς, εἶναι μέσον ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν»³⁰⁸.

Ο Κανόνας αυτός ορίζει ότι εκείνος ο οποίος θα ευνουχίσει τον εαυτό του θεληματικά μόνος του ή βάλει κάποιον άλλο να το κάνει, ενώ είναι υγιής, δεν πρέπει να γίνεται κληρικός, επειδή αυτός είναι εχθρός της δημιουργίας του Θεού, καθώς ο Θεός δημιούργησε τον άνδρα με όλα τα μόρια και απομακρύνοντας αυτά μεταβάλλεται ο άνδρας σε μια αλλόκοτη και παράξενη φύση, μη μπορώντας να ενεργήσει σύμφωνα με την ανδρική φύση. Επομένως, αφού δεν μπορεί να ενεργήσει ούτε ως ανδρική αλλά ούτε ως γυναικεία φύση, να καταστεί έγγυος και να γεννήσει, μετατρέπεται σε ένα τέρας κάποιας τρίτης φύσης ανάμεσα στην ανδρική και στη γυναικεία.

Επιπλέον, μερικοί κακόφρονες αιρετικοί, ακούγοντας τον Κύριο να λέει ότι αν ο δεξιός οφθαλμός σου σε σκανδαλίζει να τον βγάλεις ή αν το χέρι σου ή το πόδι σου σε σκανδαλίζουν να τα κόψεις, ερμήνευσαν λανθασμένα τα λόγια Του, αφού θεωρούσαν ότι αν τα μέλη του σώματος του ανθρώπου τον οδηγούν στην αμαρτία θα πρέπει να τα απομακρύνει. Όμως, κατά τον Θείο Επιφάνειο κάτι τέτοιο αποτελεί αίρεση και όσοι ακρωτηριάσουν τα υγιή μέλη του σώματός τους υπόκεινται στο επιτίμιο του παραπάνω Κανόνα μια και θεωρούνται εχθροί της δημιουργίας του Θεού.

Τα παραπάνω λόγια του Κυρίου δεν ερμηνεύονται κατά γράμμα, αλλά τροπολογικώς. Επομένως, θα λέγαμε ότι εννοεί πως αν έχουμε κάποιους συγγενείς ή φίλους μας, που μας είναι αγαπητά πρόσωπα και συνδέονται μαζί μας στενά, όπως τα μέλη του σώματός μας, αλλά μας απομακρύνουν από την αγάπη του Θεού, θα πρέπει όσο και να μας πονά αυτό να τους απομακρύνουμε από κοντά μας και να τους αποκόπτουμε, προτιμώντας την αγάπη του Θεού και τη σωτηρία της ψυχής μας.

---

³⁰⁸ Άγάπιος Ίερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 23.

- κγ' Αποστολικὸς Κανὼν.

«Εἴ τις κληρικὸς ὢν, ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσοι, καθαιρείσθω· φονεὺς γάρ ἐστιν ἑαυτοῦ»³⁰⁹.

Η ερμηνεία του Κανὸνα κατὰ το ἱερό «Πηδάλιον» εἶναι ἡ ἐξής: *«Καὶ οὗτος ὁ Κανὼν παρομοίως μὲ τὸν ἄνωθεν, περὶ εὐνουχισμοῦ διαλαμβάνει· πλὴν ἐκεῖνος μὲν ὀρίζει νὰ μὴ γίνηται Κληρικὸς, ὅποιος λαϊκὸς ὢν, ἤθελεν εὐνουχίση τὸν ἑαυτὸν του, οὗτος δὲ λέγει, ὅτι ἐὰν τινὰς κληρικὸς ὢν πρότερον, ὕστερον ἤθελεν εὐνουχίση τὸν ἑαυτὸν του ὑγιαίνοντα, ἢ ἄλλον βάλῃ καὶ τὸν εὐνουχίση, νὰ καθαίρηται· ἐπειδὴ εἶναι φονεὺς τοῦ ἑαυτοῦ του. Ὅχι μόνον δὲ οἱ θεῖοι Κανόνες, ἀλλὰ καὶ οἱ πολιτικοὶ νόμοι παιδεύουσιν ἐκείνους ὅπου εὐνουχίσουν, ἢ τὸν ἑαυτὸν τους, ἢ ἄλλους, μὲ διαφοροὺς παιδεῖας, ἥτοι μὲ ἀρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων τους, μὲ ἐξορίαν, μὲ ταυτοπάθειαν, ἤγουν νὰ εὐνουχίζηται καὶ αὐτὸς ὑπ' ἄλλου ἀνθρώπου. Καὶ ἀνίσως τινὰς δοῦλος ἤθελεν εὐνουχισθῆ, ἂν εἶναι ὑγιής, ἢ ἄρρωστος, προστάζουν οἱ νόμοι νὰ γίνηται ἐλεύθερος»³¹⁰.*

Στον κανὸνα αὐτὸν γίνεται φανερό ὅτι ὁ κληρικὸς ἐκεῖνος που εὐνουχίζεται γίνεται αυτομάτως φονιάς του εαυτοῦ του καὶ καθαιρείται. Ὅχι μόνον οἱ θεῖοι Κανόνες ἀλλὰ καὶ οἱ πολιτικοὶ νόμοι παιδεύουν ἐκείνους που θα εὐνουχίσουν τον εαυτό τους ἢ ἄλλους καὶ, εἰάν εἶναι δούλος καὶ θέλει νὰ εὐνουχισθῆ υγιῆς ὄντας ἢ ἄρρωστος, θα πρέπει πρῶτα νὰ γίνεται ἐλεύθερος.

Επίσης, ὁ Αλεξανδρείας Δημήτριος καθαίρεσε τὸν Ωριγένη, ἐπειδὴ εὐνουχίση τον εαυτό του, καὶ ὁ Θεῖος Αθανάσιος, μιλώντας γιὰ τὸν Αντιοχείας Λεόντιο, εἶπε ὅτι λόγω του εὐνουχισμοῦ του δεν ἀρμόζει σε αὐτὸν οὔτε ἀρχιεροσύνη οὔτε θεῖα κοινωνία.

- κδ' Αποστολικὸς Κανὼν.

«Λαϊκὸς ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσας, ἀφοριζέσθω ἔτη τρία· ἐπίβουλος γάρ ἐστι τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς»³¹¹.

Η ερμηνεία του Κανὸνα κατὰ το ἱερό «Πηδάλιον» εἶναι ἡ ἐξής: *«Εἰ δὲ λαϊκὸς εἶναι ἐκεῖνος ὅπου ἤθελεν ἀκρωτηριάση, καὶ εὐνουχίση τὸν ἑαυτὸν του ὑγιαίνοντα, ἢ ἄλλον βάλῃ καὶ τὸν εὐνουχίση, προστάζει ὁ ἱερός Κανὼν νὰ ἀφορίζηται ἀπὸ τὰ*

³⁰⁹ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 23.

³¹⁰ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ.σ. 23 – 24.

³¹¹ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 24.

μυστήρια, και ἀπὸ τὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ συνάθροισιν τῶν χριστιανῶν χρόνους τρεῖς· ἐπειδὴ μὲ τὸν εὐνουχισμόν αὐτόν, γίνεται ἐπίβουλος τῆς ζωῆς του»³¹².

Εάν κάποιος λαϊκός ευνουχίσει ή ακρωτηριάσει τον εαυτό του, ενώ είναι υγιής και δεν συντρέχει κανένας λόγος για την πράξη αυτή, θα αφορίζεται από τα μυστήρια της Εκκλησίας και από την Εκκλησία για τρία (3) χρόνια, γιατί με τον ευνουχισμό αυτόν γίνεται ἐπίβουλος της ζωῆς του, δηλαδή αντιμετωπίζεται ως ἔγκλημα κατά της ζωῆς, αφού η φράση «*Ἐπίβουλος ἐστὶ τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς*» δεικνύει ὅτι υπάρχει ἔμμεσος δόλος κατά της ζωῆς τεκμαιρόμενος από την πράξη. Ο Βαλσαμών, ερμηνεύοντας τους τέσσαρες παραπάνω Αποστολικούς κανόνες, αναφέρει ὅτι οι ευνουχισθέντες λόγω νόσου ή επιθέσεως εχθρῶν συγχωρούνται και εντάσσονται ἐπᾶξια στους κόλπους της εκκλησίας μεταξύ των κληρικῶν. Ὅσοι, ὅμως, ὄντας ιερωμένοι ἔκοψαν τα μόριά τους, καθαιρούνται, ὅσοι ἐπρόκειτο να γίνουν κληρικοί ἐμποδίζονται του αξιώματος, οι δε λαϊκοί αφορίζονται ἐπὶ (3) τρία ἔτη. Γι' αὐτό και οι πλέον προσεκτικοί των ἀνθρώπων, οι οποίοι πρόκειται λόγω νόσου να ευνουχίσουν τα παιδιά τους, το δηλώνουν στην εκκλησία. Αλλά και οι πολιτικοί νόμοι τιμωροῦν αυστηρῶς ὅσους ευνουχίζουν τα παιδιά τους ή τους δούλους ή κάποιους ἄλλους, ενώ δεν πάσχουν, σύμφωνα με το ἰδ' κεφάλαιο του παρόντος Συντάγματος και την 60^η νεαρά του Λέοντος του σοφοῦ. Οι ευνούχοι διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες: τους θλιβίες, ἐκείνους των οποίων τα μόρια ἀχρηστεύτηκαν από τους γονεῖς τους, τους σπάδωνες, αὐτούς που εκ γενετῆς δεν εἶχαν μόρια, και τους κανστράτους, οι οποίοι ακρωτηριάστηκαν με κἀνστρο, δηλαδή σίδηρο. Από αὐτούς οι θλιβίες και οι σπάδωνες δύνανται να γίνουν ιερεῖς, διότι δεν ἔκαναν οι ἴδιοι κακό στον εαυτό τους, οι δε κανστράτοι ἄλλοτε μὲν δύνανται να καταστούν ιερωμένοι ἄλλοτε δε ὄχι³¹³.

- Κανὼν ε' τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

«Μηδεὶς τῶν ἐν ἱερατικῷ καταλόγῳ, τῶν ἐν τῷ κανόνι ἐμφερομένων ἀνυπόπτων προσώπων ἐκτὸς διάγων, γυναῖκα κεκτήσθω, ἢ θεραπαινίδα, τὸ ἀνεπίληπτον ἑαυτῷ ἐντεῦθεν τηρῶν. Εἰ δὲ παραβαίνει τις τὰ παρ' ἡμῶν ὀρισθέντα, καθαιρείσθω. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ οἱ εὐνουχοὶ παραφυλαττέσθωσαν, τὸ ἄμεμπτον ἑαυτοῖς

³¹² Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 24.

³¹³ Ράλλης & Ποτλῆς (1854), *Σύνταγμα των Θεῶν και Ιερῶν Κανόνων*, τόμ. β', σ. 30.

προνοούμενοι· παραβαίνοντες δέ, εἰ μὲν κληρικοὶ εἶεν, καθαιρείσθωσαν, εἰ δὲ λαϊκοί, ἀφορίζεσθωσαν»³¹⁴.

Η ερμηνεία του Κανόνα κατά το ιερό «Πηδάλιον» είναι η εξής: «Ὁ διορισμὸς τοῦ παρόντος Κανόνος οὕτως ἐστὶ. Κανένας ἀπὸ τοὺς ἱερωμένους διάγων σεμνῶς, ἃς μὴ ἔχη γυναῖκα συνείσακτον εἰς τὸν οἶκόν του, ἢ δούλην, ἔξω ἀπὸ τὰ ἀνύποπτα πρόσωπα ὅπου περιέχει ὁ Κανὼν, δηλ., ὁ γ' τῆς α' Συνόδου, ἅτινά ἐστι, μήτηρ, καὶ ἀδελφὴ καὶ θεία, εἴτε ἀπὸ τὸν πατέρα, εἴτε ἀπὸ τὴν μητέρα, διὰ τὴν φυλάττη τὸν ἑαυτὸν του ἀκατηγόρητον κοντὰ εἰς τὸν λαόν. Ὅποιος δὲ ἀπὸ τούτους παραβῆ τὸν Κανόνα τοῦτον, ἃς καθαίρεται. Ὅμοίως δὲ καὶ οἱ εὐνοῦχοι, φυλάττοντες καὶ αὐτοὶ τὸ ἀκατηγόρητον εἰς τὸν ἑαυτὸν τούς, ἃς μὴ συγκατοικοῦν με ὑποπτα πρόσωπα. Εἰ δὲ τοῦτο ἤθελαν τολμήσουν, Κληρικοὶ μὲν ὄντες (ὡς ἀκουσίως εὐνουχισθέντες δηλ. ἢ ἐκ φύσεως), ἃς καθαίρωνται, λαϊκοὶ δέ, ἃς ἀφορίζονται»³¹⁵.

Ο κανόνας αυτός αναφέρεται στο ότι απαγορεύεται στους ιερωμένους που διάγουν σεμνό βίο να έχουν γυναίκα συνείσακτον στον οίκο τους ή κάποια δούλη εκτός από τα πρόσωπα που δεν θεωρούνται ὑποπτα, όπως η μητέρα τους, η αδελφή τους ή η θεία τους, ώστε να μην γίνονται στόχος σχολίων και κατηγορούνται από τον λαό. Αν παραβούν τον Κανόνα αυτόν καθαιρούνται. Το ίδιο ισχύει και για τους ευνούχους, στους οποίους απαγορεύεται να συγκατοικούν με ὑποπτα πρόσωπα, ενώ πρέπει να κρατούν το ακατηγόρητο για τον εαυτό τους. Σε περίπτωση κατά την οποία δεν τηρήσουν αυτό, εάν είναι κληρικοί (ακουσίως ευνουχισμένοι ή εκ φύσεως) να καθαιρούνται και εάν είναι λαϊκοί να αφορίζονται³¹⁶.

6.3.3. Ο Ευνουχισμός στο Δίκαιο

Προχωρώντας στο θέμα του ευνουχισμού θα κάνουμε μια αναφορά και στα άλλα δίκαια.

Ο ευνουχισμός υπάγεται στις διατάξεις εκείνες του ποινικού κώδικα περί βαρέων σωματικών βλαβών. Κατά το Βυζαντινορωμαϊκό Δίκαιο ο ευνουχισμός ήταν έγκλημα κατά της ζωής, καθώς και κατά τον περίφημο Κορνήλιο νόμο «*Περὶ δολοφόνων καὶ φαρμακέων*», όπου περιλαμβάνονται διατάξεις κατά των ευνουχιζόντων.

³¹⁴ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 223.

³¹⁵ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 223.

³¹⁶ Ράλλης & Ποτλής (1852), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών κανόνων*, β' τομ., σ.σ. 317 – 318.

Κατά τον νομομαθή Μαρκιανό, εκείνος ο οποίος ευνούχισε άλλον «*ἡδονῆς ἢ ἐμπορίας ἔνεκεν*» τιμωρείται με την ποινή του Κορηγίου νόμου «*Περὶ φονέων*». Ο σκοπός σε αυτές τις περιπτώσεις του ευνουχισμού είναι συστατικό στοιχείο του αδικού. Δεν τιμωρείται, δηλαδή, κάθε ευνουχισμός αλλά μόνο ο γενόμενος με σκοπό την εμπορία και την ηδονή. Η εμπορία έχει εξ ορισμού σκοπό το κέρδος· έτσι, ενώ δεν είναι ανάγκη να πωληθεί ο ευνουχισθείς, αρκεί ο ευνουχισμός να έγινε με σκοπό το κέρδος και το έγκλημα έχει στοιχειοθετηθεί³¹⁷.

Η ηδονή σημαίνει ότι ο ευνουχισθείς ευνουχίζετο με σκοπό να χρησιμοποιηθεί ως «σκεύος ηδονῆς» προς ικανοποίηση διαφόρων ορέξεων, περιερχόμενος σε θέση ανάλογη ή πολύ χειρότερη των σημερινών «τραβεστί», οι οποίοι όμως σε τελική ανάλυση μόνοι τους υποβάλλονται σε αυτή τη διαδικασία. Ο ευνουχιστής τιμωρείται ακόμη και εάν δεν επιτευχθεί ο σκοπός του, ενώ εάν πετύχει και πράξη ηδονιστική τότε επιβαρύνεται με πρόσθετο στοιχείο κατηγορίας³¹⁸.

Ο Μ. Κωνσταντίνος είναι ο πρώτος χριστιανός αυτοκράτορας ο οποίος εξέδωσε πολύ αυστηρό διάταγμα κατά των ευνουχιζόντων, γιατί η συναίνεση του παρόντος δεν αίρει και τον άδικο χαρακτήρα της πράξης. Η απαγόρευση είναι ρητή: «*ουδείς πρέπει να εκτέμνει ελεύθερο ή δούλο χωρίς τη θέλησή του ή ακόμα και με τη συναίνεσή του*». Ακόμη, κανένας δεν θα πρέπει να προσφέρει τον εαυτό του οικειοθελώς προς εκτομή, γιατί οι παραβάτες τιμωρούνται με κεφαλική ποινή³¹⁹.

Ο Λέων ο Α΄ επέτρεψε την εμπορία δούλων που είχαν ευνουχιστεί εκτός των ορίων του κράτους. Εξέδωσε μεταξύ των ετών 457 και 465 διάταγμα, με το οποίο δεν επιτρέπονταν να είναι ή να γίνονται δούλοι οι ευνούχοι οι έχοντες την ιδιότητα του Ρωμαίου πολίτη. Αντιθέτως, οι «βάρβαροι», οι οποίοι είχαν ευνουχιστεί εκτός του Ρωμαϊκού κράτους, μπορούσαν ελεύθερα να είναι αντικείμενο εμπορικών συναλλαγών. Ο Ιουστινιανός συνέδεσε τον ευνουχισμό με τον φόνο και τον τιμωρούσε με την 142^η Νεαρά ως πράξη στρεφόμενη κατά της ζωής και του σώματος, τον χαρακτήρισε δε χειρότερο και του «*σύρειν*» ξίφος εναντίον κάποιου, εξομοιώνοντάς τον εντελώς με τον φόνο και το τετελεσμένο έγκλημα³²⁰.

Οι Ιεροί κανόνες είναι κατηγορηματικοί στο θέμα του ευνουχισμού. Ρητά και κατηγορηματικά επιτάσσεται ότι εάν κληρικός «*ὕγιαίνων ἑαυτὸν ἐξέτεμε τοῦτον καὶ ἐν τῷ κλήρῳ ἐξεταζόμενον, πεπαῦσθαι προσήκει. Καὶ ἐκ τοῦ δεῦρο, μηδένα τῶν τοιούτων*

³¹⁷ Χριστινάκης (1978), *Απόπειρα Εκκλησιαστικού Εγκλήματος*, σ. 616.

³¹⁸ Χριστινάκης (1994), *Θέματα Κανονικού και Εκκλησιαστικού Δικαίου*, τ. Α΄, σ. 173.

³¹⁹ Χριστινάκης (1994), *Θέματα Κανονικού και Εκκλησιαστικού Δικαίου*, τ. Α΄, σ.σ. 179 - 180.

³²⁰ Χριστινάκης (1978), *Απόπειρα Εκκλησιαστικού Εγκλήματος*, σ. 617.

χρῆναι προσάγεσθαι). Η απαγόρευση στρέφεται κατά «*τῶν ἐπιτηδευόντων τὸ πρᾶγμα, καὶ τολμώντων ἑαυτοὺς ἐκτέμνειν*»³²¹.

Επίσης, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι με διάταξη του Αδριανού ορίζεται ότι με τη συναίνεση του παθόντος δεν αίρεται ο άδικος χαρακτήρας της πράξης του ευνουχισμού, σαφώς τονιζόμενου ότι κανείς δεν θα πρέπει να ευνουχίζει ελεύθερο ή δούλο ακουσίως ή με τη θέλησή του και κανείς να παρέχει εαυτόν οικειοθελώς προς εκτομή. Όσοι παραβαίνουν αυτό το διάταγμα θα τιμωρούνται με κεφαλική ποινή. Συμπληρωματικά, πληροφορούμαστε από τον νομικό Παύλο ότι, σύμφωνα πάλι με τον Αδριανό, καμία διάκριση δεν υφίσταται μεταξύ των ποιούντων θλιβίας και των εκτεμνόντων³²².

Συνοψίζοντας την όλη σχετική Κανονική διδασκαλία στις διατάξεις των Αποστόλων 22 – 24, επαναλαμβάνεται ότι ο ευνούχος είναι αυτοφονευτής και θεωρείται δίκαιος ο χαρακτηρισμός του ως υβριστή της δημιουργίας. Ρητώς επεκτείνεται το αξιόποιο όχι μόνο στους αυτουργούς, αλλά και στους ηθικούς αυτουργούς του ευνουχισμού. Ο άδικος χαρακτήρας της πράξης αίρεται «*ἐπὶ νοσήματος*» που εκβιάζει την εκτομή του «*πεπονθότος*». Στην περίπτωση αυτή δεν τιμωρείται ούτε ο ευνουχισθείς, ούτε ο ευνουχίσας, ούτε εκείνος ο οποίος έδωσε εντολή ευνουχισμού, ούτε ο ίδιος ο τυχόν αυτοευνουχισθείς.

Από όλα τα παραπάνω εκτεθέντα και ιδιαίτερα από την τελευταία αυτή διάταξη του ΑΒ, 8 δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι ο νομοθέτης θέλησε και αποφάσισε να στηρίξει το άδικο του ευνουχισμού όχι τόσο στην εξωτερική πράξη όσο και στο εσωτερικό υποκειμενικό στοιχείο της «*επιβουλής*» κατά του πλάσματος που συρρέει με την «*ὑβριν*» της πλάσεως και κατά συνέπεια του πλάστη Θεού³²³.

Στο δίκαιο της Βυζαντινής αυτοκρατορίας το αδίκημα της εκτομής εκδιωκόταν και με τις διατάξεις του πολιτειακού νομοθέτη και τιμωρείτο με διάφορες ποινές, όπως η δήμευση της περιουσίας, η εξορία, ακόμα και η θανατική ποινή. Έτσι, ο ευνούχος που αποφάσισε να συνάψει γάμο τιμωρείτο ως πόρνος και ο κληρικός που θα ευλογούσε αυτόν τον γάμο καθαιρείτο.

Τέλος, σύμφωνα με το Ελλαδικό δίκαιο, το αδίκημα της εκτομής δε στοιχειοθετείται αυτοτελώς από τον κοινό νομοθέτη. Επιχειρούμενο όμως κατά

³²¹ Χριστινάκης (1978), *Απόπειρα Εκκλησιαστικού Εγκλήματος*, σ. 616.

³²² Χριστινάκης (1994), *Θέματα Κανονικού και Εκκλησιαστικού Δικαίου*, τ. Α', σ. 174.

³²³ Χριστινάκης (1994), *Θέματα Κανονικού και Εκκλησιαστικού Δικαίου*, τ. Α', σ. 174.

πρόσωπο, χωρίς τη συγκατάθεση αυτού και από τον ίδιο τον γιατρό, διώκεται και τιμωρείται ως αξιόποινή πράξη βαριάς σωματικής βλάβης³²⁴.

6.4. Περί Σωματικών Βλαβών

Σύμφωνα με τον Ποινικό Κώδικα, σωματική βλάβη διαπράττει εκείνος, ο οποίος εκ προθέσεως προξενεί σε άλλο άνθρωπο σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας αυτού. Επομένως, προστατευόμενο έννομο αγαθό είναι τόσο η εξωτερική **ακεραιότητα**, όσο και η λειτουργική ακεραιότητα, δηλαδή η **υγεία** του σώματος³²⁵.

6.4.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Αναφερόμενοι σε σωματικές βλάβες εννοούμε γενικά τη φαρμακία, τα ερωτικά φίλτρα, κ.λ.π. Λέγοντας «φαρμακία» εννοούμε τη λήψη φαρμάκων ή δηλητηρίων, με σκοπό την πρόκληση θανάτου (εδώ θα πρέπει να γίνει διαχωρισμός στη λήψη φαρμάκων με σκοπό τη θεραπευτική αγωγή και στη λήψη φαρμάκων με σκοπό τον θάνατο).

Ο ακριβής προσδιορισμός των φαρμάκων - δηλητηρίων και ο διαχωρισμός τους από τα φάρμακα για θεραπευτική αγωγή είναι αρκετά δυσχερής, δεδομένου ότι τα τελευταία μπορούν να προκαλέσουν, αν ληφθούν σε μεγάλη ποσότητα, τον θάνατο ή σοβαρή βλάβη στην υγεία του ανθρώπου.

6.4.2. Οι Σωματικές Βλάβες στο «Πηδάλιον»

- Κανών β' του Μεγάλου Βασιλείου: «Περὶ τῆς φθειράσης κατ' ἐπιτήδευσιν τὸ ἔμβρυον»
«Ἡ φθείρασα κατ' ἐπιτήσευσιν ... τὴν θεραπείαν»³²⁶ (δες σελ. 61).
Ο κανόνας αυτός ορίζει ξεκάθαρα την απαγόρευση φαρμάκων, δηλαδή τη χρήση φαρμακίας με σκοπό τον θάνατο ή την πρόκληση οποιασδήποτε βλάβης στο ανθρώπινο σώμα.
- Κανών ζ' του Μεγάλου Βασιλείου: «Τῶν ἀρρένοφθόρων, ζωοφθόρων, φονέων, φαρμακῶν, μοιχῶν καὶ εἰδολωλατρῶν ἢ αὐτῇ ἐπιτιμία».
«Ἀρρένοφθόροι καὶ ζωοφθόροι ... ἄξιον συμπαθείας»³²⁷ (δες σελ. 30).

³²⁴ Παναγιωτάκος (2000), *Σύστημα του εκκλησιαστικού δικαίου κατά την εν Ελλάδα ισχύον αυτού*, τ. Γ', σ. 548.

³²⁵ Ποινικός Κώδικας, κεφ. 16, άρθρο 308.

³²⁶ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 590.

³²⁷ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 593.

Ο παρών κανόνας καταδικάζει και αυτός μαζί με άλλες κανονικές παραβάσεις τη φαρμακία, τους φαρμακούς, τους ειδωλολάτρες ή τους μάγους και τους επιβάλλει πολύχρονα επιτίμια, αφού χωρίστηκαν από την κοινωνία των πιστών και παραδόθηκαν σε σατανικές πράξεις.

- Κανὼν η΄ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου: «*Περὶ φόνου καὶ φονέων*».

«*Ὁ ἀξίνη παρὰ τὸν θυμὸν ... τὰ ἐμβρυοκτόνα δηλητήρια*»³²⁸ (δες σελ. 32).

Στον Κανόνα αυτόν είναι εμφανές ότι καταδικάζεται η φαρμακία, καθώς και εκείνοι, οι οποίοι (άνδρες ή γυναίκες) δίνουν ή κατασκευάζουν κάποια φαρμακερά ποτά, τα λεγόμενα ερωτικά φίλτρα, σε εκείνους που θέλουν να ελκύσουν ερωτικά και να τους σαγηνεύσουν. Επίσης, όσοι τα πίνουν είναι πιθανό να προκαλέσουν συσκότιση του νου τους και να καταλήξουν στον θάνατο.

- Κανὼν ξε΄ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου: «*Περὶ γόητος ἢ φαρμακοῦ*».

«*Ὁ γοητεῖαν καὶ φαρμακειάν ... ἐαυτὸν ἐλέγξας*»³²⁹ (δες σελ. 43).

Ο Κανόνας αυτός αντιμετωπίζει με το ίδιο επιτίμιο του φονιά και εκείνον που προβαίνει σε φαρμακία και μαγεία ή γοητεία, επικαλούμενος τις δαιμονικές δυνάμεις και στρεφόμενος κατά της ζωής και της χριστιανικής πίστης.

Επίσης, ο Μ. Βασίλειος στους ζ΄ και ξε΄ Κανόνες αναφέρεται στους ειδωλολάτρες, στους μάγους, στους γόητες και φαρμακούς με σκληρότητα και τους χαρακτηρίζει ως εκούσιους φονείς, που στρέφονται κατά του αγαθού της ανθρώπινης ζωής και τιμωρούνται με το επιτίμιο των είκοσι (20) ετών.

Από όλα αυτά, λοιπόν, συνάγεται ότι, εφόσον η ίδια δόση έγινε δόλια, τυχαίνει να είναι και καταδικαστέα πλέον ως απόπειρα φόνου και εφαρμογή της αρχής ότι ο σκοπός του να φονεύσει κάποιος, ακόμα και αν δεν το πετύχει, τον καθιστά φονέα.

Επομένως, είναι αυταπόδεικτο ότι η τιμωρία της απόπειρας της φαρμακίας είναι αδιαμφισβήτητη, σύμφωνα με πολλές διατάξεις, καθώς και η τιμωρία αυτής ως αφαίρεση της ανθρώπινης ζωής.

- Κανὼν πγ΄ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου: «*Περὶ τῶν καταμαντευομένων*».

«*Οἱ καταμαντευόμενοι καὶ ταῖς συνηθείαις τῶν ἐθνῶν ἐξακολουθοῦντες ἢ εἰσάγοντές τινες εἰς τοὺς ἐαυτῶν οἴκους ἐπὶ ἀνευρέσει φαρμακειῶν καὶ καθάρσει, ὑπὸ τὸν κανόνα πιπτέωσαν τῆς ἐξαετίας: ἐνιαυτὸν προσκλαύσαντες, καὶ ἐνιαυτὸν*

³²⁸ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ.σ. 594 – 595.

³²⁹ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 622.

ἀκροασάμενοι, καὶ ἐν τρισὶν ἔτεσιν ὑποπίπτοντες, καὶ ἐνιαυτὸν συστάντες τοῖς πιστοῖς, οὕτω δεχθήτωσαν»³³⁰.

Ἡ ἐρμηνεία τοῦ Κανόνα κατὰ το ἱερό «Πηδάλιον» ἔχει ὡς ἐξῆς: «Ὁ παρὼν Κανὼν αὐτολεξεῖ εἶναι ἐρανισμένος ἀπὸ τὸν κδ' τῆς ἐν Ἀγκύρα, καὶ ὄρα τὴν ἐρμηνείαν αὐτοῦ ἐκεῖ. Τοῦτο μόνον διαφέρει ἀπὸ ἐκεῖνον, καθ' ὅτι, ἐκεῖνος μὲν εἰς πέντε χρόνους, καὶ τούτους κατὰ διάφορον τρόπον οἰκονομεῖ, οὗτος δὲ εἰς ἕξ χρόνους κανονίζει τοὺς μαντευομένους, ἕνα μὲν χρόνον νὰ προσκλαίουν, ἕνα νὰ ἀκροῶνται, τρεῖς νὰ ὑποπίπτουν, ἕνα νὰ στέκουν μὲ τοὺς πιστούς, καὶ οὕτω νὰ μεταλαμβάνουν. Ὅρα δὲ ὅτι καὶ τοὺς μάντιες καὶ φαρμακοὺς ὡς φονεῖς ἐκανόνισεν ἐν τῷ ζ' ὁ Ἅγιος, μὲ τὸ ἐδικὸν του ἐπιτίμιον δηλ. ἐνταῦθα δὲ ἐλαφρὰ αὐτοὺς ἐκανόνισε, κατὰ τὰ ἐπιτίμια τῶν προτέρων Πατέρων»³³¹.

Και με τὸν Κανόνα αὐτὸν ὁ Ἅγιος Πατέρας τιμωρεῖ τοὺς δεχόμενους φαρμακοὺς ὡς φονεῖς, με ἐπιτίμια ἀνάλογα με τὴν περίπτωσι. Ἐτσι τοὺς τιμωρεῖ με ἕξι (6) χρόνια ὡς ἐξῆς: ἕναν (1) χρόνο νὰ προσκλαίουν, ἕναν (1) νὰ εἶναι σε ἀκρόασι, τρία (3) νὰ ὑποπίπτουν, ἕναν (1) νὰ στέκουν με τοὺς πιστοὺς καὶ μετὰ νὰ μεταλαμβάνουν.

Ὁ Βαλσαμὸν λέγει ὅτι ὁ παρὼν κανόνας ἀναφέρεται στοὺς ἀνθρώπους ποὺ πλανώμενοι ἀκολούθησαν αὐτοὺς ποὺ ἰσχυρίζονταν ὅτι θα τοὺς θεραπεύσουν καὶ θα λύσουν τὰ μάγια, χωρὶς νὰ ἀρνηθοῦν τὴ χριστιανικὴ πίστι. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ ἐπιτιμῶνται λιγότερο ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἀποκόπηκαν ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας³³².

- Κανὼν λβ' τοῦ Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ.

«Τοῖς γοητεῖαν ἢ φαρμακεῖαν ἐξαγορεύουσιν, ἐπὶ τρία ἔτη τῆς μετανοίας τὴν οἰκονομίαν συντέμνει, εἴτε προθυμηθεῖεν ἡμέρας ἐκάστης περὶ πλείστου τὴν νηστεῖαν ποιεῖσθαι, καὶ μετὰ ὄραν ἐνάτην ἀπεσκληκυῖα καὶ ξηρᾶ τροφῆ χρῆσθαι, καὶ ὅσον ἀτέχνως ἀποζῆν, ἀλλὰ καὶ προσκυνήσεις ποιεῖν διακοσίας πενήκοντα, τὸ μέτωπον εὐλαβῶς τῇ γῆ προσερείδοντας. Τούτοις εὐθύνει καὶ τῶν γυναικῶν τὰς ποιούσας περιάπτα, καὶ μαντείας μετερχομένας»³³³.

Ἡ ἐρμηνεία τοῦ Κανόνα κατὰ το ἱερό «Πηδάλιον» ἔχει ὡς ἐξῆς: «Οἱ γόητες καὶ φαρμακοί, ἀλλὰ καὶ οἱ γυναῖκες ἐκεῖναι ὅποῦ κάμνουν φυλακτὰ καὶ μαντεύουν, τρεῖς χρόνους κανονίζονται νὰ μὴ μεταλάβουν, ἀπὸ τὸν παρόντα Κανόνα, οἵτινες

³³⁰ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), Πηδάλιον, σ. 630.

³³¹ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), Πηδάλιον, σ. 630.

³³² Ράλλης & Ποτλῆς (1854), Σύνταγμα τῶν Θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων, τόμ. δ', σ. 251.

³³³ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), Πηδάλιον, σ. 715.

πρέπει να ξηροφαγοῦν ἕως μετὰ τὴν ἑνάτην ὥρα, καὶ τόσον να τρώγουν, ὅσον μόνον να ζοῦν, καὶ να κάμνουν διακοσίας πενήντα μετανοίας καθ' ἑκάστην ἡμέραν»³³⁴.

Ο κανόνας αυτός ορίζει ότι οι γόητες και οι φαρμακοί, αλλά και οι γυναίκες εκείνες που κάνουν φυλαχτά και μαντεύουν το μέλλον, τιμωρούνται με τρία (3) χρόνια ακοινωνησίας. Επίσης, ξηροφαγοῦν και τρώνε ακριβώς όσο χρειάζονται για να ζήσουν, ενώ κάνουν διακόσιες πενήντα (250) μετάνοιες κάθε μέρα.

Ο Ιωάννης ο Νηστευτής μειώνει σε τρία (3) τα χρόνια επιτιμίων για τους γόητες και φαρμακούς, σε αντίθεση με τον Μ. Βασίλειο, ο οποίος ορίζει τιμωρία είκοσι (20) χρόνων, την Έκτη Σύνοδο, η οποία ορίζει ἕξι (6) χρόνια καταδίκη, και τη Σύνοδο της Αγκύρας, της οποίας τα επιτίμια δεν ξεπερνούν την πενταετία³³⁵.

Βέβαια, τούτο δύναται να πραγματοποιηθεί, εφόσον οι αμαρτήσαντες μετανοήσουν, με προθυμία δε νηστεύουν κάθε ημέρα με ξηροφαγία και κάνουν διακόσιες πενήντα μετάνοιες, ακουμπώντας το μέτωπο στο έδαφος³³⁶.

Ακολουθῶς, ερμηνεύεται στο «*Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*» γιατί ο Ιωάννης ο Νηστευτής πρότεινε σύντμηση των χρόνων μετανοίας των αμαρτησάντων σε (3) τρία χρόνια. Έτσι, ο άγιος προτείνει μείωση των επιτιμίων για ένα (1) χρόνο σε όσους γνήσια μετανοούν, είναι αποφασισμένοι να σκληραγωγήσουν το σώμα τους, να διάγουν εγκρατή βίο και να μην πίνουν κρασί σε ορισθείσες ημέρες. Στη συνέχεια, μειώνει για ένα (1) ακόμη έτος τα επιτίμια σε όσους απέχουν επί πλέον από κρέας, τυρί, ψάρια, αυγά ή λάδι, γονυπετούν προς εξευμενισμό του Θεού και κάνουν ελεημοσύνες³³⁷.

- Κανὼν ξα΄ της Πενθέκτης Οικουμενικῆς Συνόδου.

«Οἱ μάντεσιν ἑαυτοὺς ἐκδιδόντες, ἢ τοῖς λεγομένοις ἑκατοντάρχοις, ἢ τισι τοιούτοις, ὡς ἂν παρ' ἐκείνων μάθοιεν ὅ,τι ἂν αὐτοῖς ἐκκαλύπτεσθαι βούλοιντο, κατὰ τὰ πρόην ὑπὸ τῶν Πατέρων περὶ αὐτῶν ὀρισθέντα, ὑπὸ τὸν κανόνα πιπτέτωσαν τῆς ἐξαιτίας. Τῷ αὐτῷ δὲ τούτῳ ἐπιτιμῶ καθυποβάλλεσθαι δεῖ, καὶ τοὺς ἄρκτους ἐπισυρομένους, ἢ τοιαῦτα ζῶα, πρὸς παίγνιον καὶ βλάβην τῶν ἀπλούστερων, καὶ τύχην, καὶ εἰμαρμένην, καὶ γενεαλογία, καὶ τοιούτων τινῶν ῥημάτων ὄχλον, κατὰ τοὺς τῆς πλάνης λήρους φωνοῦντας, τοὺς τε λεγομένους νεφοδιώκτας, καὶ γητευτάς, καὶ φυλακτηρίους, καὶ μάντεις. Ἐπιμένοντας δὲ τούτοις, καὶ μὴ μετατιθεμένους, καὶ

³³⁴ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 715.

³³⁵ Ράλλης & Ποτλής (1854), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τόμ. δ΄, σ.σ. 434 – 435.

³³⁶ Ράλλης & Ποτλής (1854), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τόμ. δ΄, σ. 435.

³³⁷ Ράλλης & Ποτλής (1854), *Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων*, τόμ. δ΄, σ.σ. 435 – 436.

ἀποφεύγοντας τὰ ὀλέθρια ταῦτα καὶ ἑλληνικὰ ἐπιτηδεύματα, παντάπασιν ἀπορρίπτεσθαι τῆς ἐκκλησίας ὀρίζομεν, καθὼς καὶ οἱ ἱεροὶ κανόνες διαγορεύουσι. Τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος, ἢ τίς συγκατάθεσις ναῶ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων; ἢ τίς μερὶς πιστῶ μετὰ ἀπίστου; τίς δὲ συμφώνησις Χριστῶ πρὸς Βελίαρ;»³³⁸.

Ἡ ἐρμηνεία τοῦ Κανόνα κατὰ το ἱερό «Πηδάλιον» ἔχει ὡς ἐξῆς: «Οἱ χριστιανοὶ δὲν πρέπει νὰ μεταχειρίζονται κανένα πρᾶγμα ἀπὸ ἐκεῖνα, ὅπου οἱ Ἕλληνες ἐμεταχειρίζοντο, μαντείας δηλ. καὶ γοητείας, καὶ ἄλλα ὅμοια· διὰ τοῦτο ὁ παρὼν Κανὼν ἐξ χρόνους διορίζει νὰ ἀπέχῃσι τῶν Μυστηρίων ἐκεῖνοι οἱ χριστιανοὶ ὅπου ἐκδώσουσι τὸν ἑαυτὸν τοὺς εἰς τοὺς μάντις καὶ εἰς τοὺς ὀνομαζομένους ἑκατοντάρχους ἢ ἄλλους παρομοίους, μὲ σκοπὸν διὰ νὰ μάθωσιν ἐξ αὐτῶν ἐκεῖνα τὰ ἀπόκρυφα ὅπου βούλονται, (διὰ νὰ εὔρουν δηλ. ἄσπρα, ἢ ἄλλα τινὰ ὅπου ἔχασαν), καθὼς καὶ οἱ προγενέστεροι Πατέρες παρομοίως τοὺς ἐκανόνισαν. Παρομοίως δὲ μὲ τοὺς ἀνωτέρω κανονίζει εἰς ἕξ χρόνους καὶ ἐκείνους ὅπου σύρουσι μαζὴ τοὺς τὰς ἀρκούδας ἢ ἄλλα τοιαῦτα ζῶα διὰ παίγνιον καὶ βλάβην τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐκείνους ὅπου λέγουσι τὰς μοίρας τῶν ἀνθρώπων, καὶ τί ἔχουν νὰ λάβουν εἰς τὴν ζωὴν των, καὶ πῶς ἐγεννήθησαν εἰς ἡμέραν καλὴν ἢ κακὴν, καὶ ἄλλα τοιαῦτα μεμασημένα λόγια. Ὡσαύτως κανονίζει καὶ ἐκείνους ὅπου ὀνομάζονται νεφοδιῶκται καὶ γητευταὶ καὶ φυλακτήριοι καὶ μάντις, καὶ τοῦτον μὲν τὸν Κανόνα νὰ λαμβάνουσιν οὗτοι πάντες, ἐὰν μετανοήσουν καὶ ἀφήσουν τὰ τοιαῦτα ὀλέθρια, διαβολικὰ καὶ ἑλληνικὰ ἐπιτηδεύματα· ὄχι καὶ ἐπιμένουν εἰς τὴν κακίαν ταύτην καὶ πλάνην, καὶ δὲν τὰ παραιτοῦν, νὰ ἀποδιώκονται τελείως ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, καὶ νὰ χωρίζονται τῆς τῶν χριστιανῶν ὀμηγύρεως, καθὼς καὶ οἱ θεῖοι Κανόνες διορίζουσι. Διότι, ποίαν κοινωνίαν ἔχει τὸ φῶς μὲ τὸ σκότος; Ἡ τίνα ἔνωσιν ἔχει ὁ Ναὸς τοῦ Θεοῦ μὲ τὸν βωμὸν τῶν εἰδώλων; Ποίαν μερίδα ἔχει ὁ πιστὸς μὲ τὸν ἄπιστον; Ἡ ποίαν συμφωνίαν ὁ Χριστὸς μὲ τὸν διάβολον, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος; Πρέπει δὲ νὰ σημειώσωμεν ὅτι τὸ ἐπιτίμιον ὅπου δίδει ὁ παρὼν Κανὼν, τὸ δίδει εἰς τοὺς Λαϊκοὺς μόνον, τόσον ἐκείνους ὅπου κάμνουσι τὰ τοιαῦτα διαβολικὰ ἔργα καὶ μαγικά, ὅπου ἀνωτέρω ἀπηριθμήσαμεν, ὅσον καὶ ἐκείνους ὅπου ἐκδίδουσι τὸν ἑαυτὸν τοὺς εἰς αὐτοὺς. Διότι ὅσοι Κληρικοὶ ἱερωμένοι

³³⁸ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), Πηδάλιον, σ. 272.

ἤθελαν κάμουν τὰ τοιαῦτα, ἐξάπαντος καθαιροῦνται, κατὰ τὸν Βαλσαμῶνα καὶ Ζωναρᾶν»³³⁹.

Οι χριστιανοὶ δεν πρέπει να μεταχειρίζονται κανένα πράγμα ἀπὸ ἐκεῖνα που μεταχειρίζονται οἱ Ἕλληνες, πράγματα δηλαδὴ μαντείας καὶ γοητείας καὶ ἄλλα παρόμοια. Για τὸν λόγο αὐτό, ὁ παραπάνω κανόνας ορίζει να επιτιμῶνται με ἀποχὴ ἕξι (6) χρόνων ἀπὸ τὰ ιερά Μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας ὅσοι ἐκθέτουν τὸν εαυτὸ τους σε μάγους ἢ φαρμακοὺς καὶ προσπαθοῦν να μάθουν διάφορα μυστικά για τοὺς συνανθρώπους τους, ὥστε να μποροῦν να τοὺς βλάψουν, πετυχαίνοντας ἀκόμη καὶ τὴν ἀφαίρεση αὐτῆς τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς τους.

Οἱ νεφοδιώκτες, ὅπως τοὺς ονομάζει χαρακτηριστικά ὁ Κανόνας, οἱ γητευτές, οἱ φαρμακοὶ καὶ ὅλοι ὅσοι ἐπιδιώκουν με τὶς πράξεις τους τὴν πλάνη τῶν ἀνθρώπων με διάφορα διαβολικά ἐπιτηδεύματα οδηγοῦν στὴν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ στὴν καταστροφή. Γιατί *«Ποια σχέση μπορεῖ να ἔχει τὸ φῶς με τὸ σκοτάδι, ὁ Ναὸς τοῦ Θεοῦ με τὸν διάβολο»*, ὅπως λέει ὁ Παῦλος; Τὸ ἐπιτίμιο δε που ἐπιβάλλει ὁ παρὼν Κανόνας εἶναι οἱ μὲν λαϊκοὶ να ἀφορίζονται, οἱ δε κληρικοὶ να καθαιροῦνται.

Εἶναι ἀναμφισβήτητα πλανεμένοι καὶ ὅσοι προστρέχουν σε μάγους ἢ φαρμακοὺς για τὴν καταστροφή ἢ τὴν ἀφαίρεση τῆς ζωῆς κάποιου συνανθρώπου τους ἢ ζώου ἢ τὴν πρόκληση ζημιῶν σε ἄλλους. Περιφρονοῦν τὴν πίστη στὸν Χριστό, ἀρνοῦνται ἐκουσίως τὴν Ἐκκλησία καὶ δρουν κυριευμένοι ἀπὸ διαβολικὲς δυνάμεις. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι καταφεύγουν σε σκοτεινὲς δυνάμεις για να σωθοῦν ἀπὸ δεινά, ἀρνοῦμενοι τὴ δύναμη τῆς προσευχῆς καὶ τῆς Ἐκκλησίας, οδηγοῦνται σε πνευματικὸ θάνατο, στὴν ἀφαίρεση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καὶ στὴν καταστροφή.

Τὸ ἐξαετὲς ἐπιτίμιο ἔχει ὡς ἐξῆς: ὅσοι υπέπεσαν στὸ ἀμάρτημα τῆς μαντείας θα στέκονται για τέσσερα (4) χρόνια μαζί με τοὺς ἀμαρτήσαντες καὶ για ἄλλα δύο (2) θα συνευρίσκονται με τοὺς πιστοὺς, ὥστε να ἀξιωθοῦν τῶν ἀγίων ἀγιασμάτων. Εἴαν δε καὶ μετὰ τὴν τιμωρία ἐξακολουθοῦν να πράττουν τὰ ἴδια, τότε θα ἀποβάλλονται δια παντός ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία³⁴⁰.

³³⁹ Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ.σ. 272 – 273.

³⁴⁰ Ράλλης & Ποτλῆς (1852), *Σύνταγμα τῶν Θεῶν καὶ Ἱερῶν κανόνων*, β' τομ., σ. 447.

- Αποκάλυψις Ἰωάννου, 21, 8.

«Τοῖς δὲ δειλοῖς καὶ ἀπίστοις καὶ ἐβδελυγμένοις καὶ φονεῦσι καὶ πόρνοις καὶ φαρμακοῖς καὶ εἰδωλολάτραις καὶ πᾶσι τοῖς ψευδέσι τὸ μέρος αὐτῶν ἐν τῇ λίμνῃ τῇ καιομένη ἐν πυρὶ καὶ θείῳ, ὃ ἐστὶν ὁ θάνατος ὁ δεύτερος»³⁴¹.

Δηλαδή και «για τους δειλούς και άπιστους και βδελυρούς και φονιάδες και πόρνους και μάγους και ειδωλολάτρες και για όλους τους ψεύτες, το μέρος τους θα είναι μέσα στη λίμνη που καίγεται με φωτιά και θείάφι, το οποίο είναι ο θάνατος ο δεύτερος».

Στο σημείο αυτό τονίζεται η τιμωρία για όλους όσοι εμπλέκονται και ασχολούνται με τη φαρμακία, πόσο άδικη είναι η συμπεριφορά τους αλλά και η βαρύτητα των πράξεών τους, καθώς και η τιμωρία τους.

Όλα αυτά αποδεικνύουν όχι μόνο το άδικο της συμπεριφοράς των φαρμακών, αλλά και τη βαρύτητα του εγκλήματος αυτών. Ακριβώς, αυτή η βαρύτητα οδήγησε στην τιμωρία και των προπαρασκευαστικών πράξεων. Αυτές οι πράξεις είναι η κατασκευή ή η δόση ή η λήψη φαρμάκων προς φόνο του ανθρώπου.

Αυτά τα φάρμακα αναφέρονται στους Ιερούς κανόνες ως «*ἀμβλωθρίδια φάρμακα*» και ως «*ἐμβρυοκτόνα δηλητήρια*»³⁴². Έχουν αμαρτάνει και εκείνοι που δίνουν αλλά και εκείνοι που λαμβάνουν τέτοια φάρμακα. Η δόση ή η λήψη αυτών των φαρμάκων λαμβάνεται ως απόπειρα φόνου «*διότι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐναποθνήσκουσι ταῖς τοιαύταις ἐπιχειρήσεσιν αἱ γυναῖκες*», ενώ «*καὶ ἡ φθορὰ τοῦ ἐμβρύου, ἕτερος φόνος κατὰ γε τὴν ἐπίνοιαν τῶν ταῦτα τολμώντων*»³⁴³.

6.4.3. Οι Σωματικές Βλάβες στο Δίκαιο

Το έγκλημα της φαρμακίας αρχίζει να γίνεται επιλήψιμο και αξιόποιο από τη στιγμή της προετοιμασίας του, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στους Ιερούς κανόνες του Βυζαντινορωμαϊκού Δικαίου. Αυτό σημαίνει ότι η πολιτεία και η Εκκλησία δεν επιλαμβάνονται απλά και μόνο κατασταλτικά του θέματος για την τιμωρία της αμαρτίας, εκτός από την περίπτωση που έχει ως αποτέλεσμα τον θάνατο ή την

³⁴¹ Ἡ Ἁγία Γραφή, *Αποκάλυψις Ἰωάννου* (1998), Αθήνα: Ζωή, σ. 1065.

³⁴² Κανὼν η΄ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, «*Περὶ φόνου καὶ φονέων*», Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 595.

³⁴³ Κανὼν β΄ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, «*Περὶ τῆς φθειράσης κατ' ἐπιτήδευσιν τὸ ἔμβρυον*», Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 590.

απόπειρα θανάτου, αλλά επιδιώκουν να προλάβουν την ίδια την επιχείρηση. Γι' αυτό και τιμωρούν εκείνον ο οποίος δίνει θανατηφόρα φάρμακα σε άνθρωπο³⁴⁴.

Το Ρωμαϊκό Δίκαιο, που ίσχυε τότε, ρητώς απαγόρευε την κατασκευή, την κατοχή ή την πώληση φαρμάκων προς φόνο ανθρώπου και απειλούσε να επιβάλει βαρύτερες ποινές τόσο στην τετελεσμένη πράξη όσο και στην προπαρασκευή του φόνου.

Παράλληλα, στους Πανδέκτες αναφέρεται η ποινή εξορίας και στους συγγενοκτόνους, αλλά και στις γυναίκες εκείνες που έδωσαν άνευ δόλου φάρμακα εκτρωτικά ή άλλα ερωτικά φίλτρα, ακόμα και αν δεν επέλθει ο θάνατος, εάν όμως επέλθει, επιβάλλεται σοβαρή τιμωρία³⁴⁵.

Τέλος, ο δια φαρμακίας φόνος, συγκρινόμενος με τον φόνο από ξίφος, κρίνεται βαρύτερος, αφού δικαιολογημένα τόσο οι φονείς όσο και οι φαρμακοί έχουν την ίδια αντιμετώπιση και την ίδια τιμωρία. Το ίδιο συμβαίνει και όταν ένας υιός στραφεί εναντίον του πατέρα, δίνοντάς του κάποιο φάρμακο. Ακόμα και εάν δεν έγινε με δόλο, όταν επέλθει ο θάνατος σε αυτόν, τιμωρείται ως πράξη εγκληματική, ως αφαίρεση της ανθρώπινης ζωής. Εάν συμβεί με δόλο και δε συμβεί το μοιραίο, πάλι υπάρχει απόπειρα φαρμακίας, η πράξη είναι καταδικαστέα και τιμωρείται και με εξορία σύμφωνα με διατάξεις των Πανδεκτών³⁴⁶.

---

³⁴⁴ Χριστινάκης (1978), *Απόπειρα Εκκλησιαστικού Εγκλήματος*, σ. 600.

³⁴⁵ Χριστινάκης (1978), *Απόπειρα Εκκλησιαστικού Εγκλήματος*, σ. 605.

³⁴⁶ Χριστινάκης (1978), *Απόπειρα Εκκλησιαστικού Εγκλήματος*, σ.σ. 604 - 605.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

I. Περί ανθρωποκτονίας

Μέσα από τη βιβλική έκτη εντολή «*οὐ φονεύσεις*», δηλαδή δε θα σκοτώσεις, με κανέναν τρόπο δε θα αφαιρέσεις τη ζωή του συνανθρώπου σου, εκφράζεται το πνεύμα της Ορθόδοξης Εκκλησίας σχετικά με το ζήτημα των ανθρωποκτονιών. Το ίδιο ακριβώς πνεύμα αποτυπώνεται και στο Ιερό «Πηδάλιον». Τόσο η έκτη εντολή, όσο και οι Ιεροί Κανόνες του «Πηδαλίου» αναφέρονται στον σεβασμό της ανθρώπινης ζωής, έναν σεβασμό που πηγάζει από τον άνθρωπο και καταλήγει και πάλι στον άνθρωπο, στο πρόσωπο του συνανθρώπου. Η ζωή, απ' όλα τα φυσικά δώρα του Θεού, είναι το πρώτο δώρο. Είναι πολύ φυσικό, καθότι η ζωή συνιστά την ύπαρξη. Κι αν έχουμε άνθρωπο, συνιστά και την αυτοσυνειδησία του ανθρώπου. Όπως ο άνθρωπος δεν μπορεί να δώσει ζωή, να δημιουργήσει δηλαδή ζωή, όχι δια της γεννήσεως, αλλά να κατασκευάσει ζωή, έτσι δεν μπορεί και να αφαιρέσει. Η ζωή μεταλαμπαδεύεται κατά έναν μυστηριώδη πάντοτε και ανεξιχνίαστο τρόπο. Με τον ίδιο τρόπο που, εάν έχω ένα σβηστό κερί και κάποιος άλλος έχει ένα αναμμένο κερί, παίρνω το φως από εκεί. Έτσι, η ζωή μεταλαμπαδεύεται, δηλαδή μεταδίδεται. Ωστόσο, αν έχω μια διακοπή της ζωής, δεν μπορώ να προχωρήσω παρακάτω, δεν έχω αναπαραγωγή ζωής. Αυτό δείχνει πως απόλυτος Κύριος της ζωής και του θανάτου είναι μόνο ο Θεός: «*Κύριος θανατοῖ καὶ ζωογονεῖ, κατάγει εἰς ἄδου καὶ ἀνάγει*»³⁴⁷. Η σημαντικότητα της υπόστασης της ζωής αντανακλάται στους Ιερούς Κανόνες των Πατέρων της Εκκλησίας και συμπληρώνεται με τα προβλεπόμενα επιτίμια για όσους οδηγηθούν σε πράξεις αφαίρεσης ζωής των συνανθρώπων τους. Ωστόσο, προβλέπει και ανοχή σε συγκεκριμένες περιπτώσεις φόνου (φόνος σε νόμιμη άμυνα, αμυντικός πόλεμος), καταδεικνύοντας το πνεύμα οικονομία των Κανόνων της.

---

³⁴⁷ Αγία Γραφή, *Βασιλείων Α', Β', 6*, Αθήνα: Πελεκάνος, σ. 211.

II. Περί Θανατικής Ποινής και Βασανιστηρίων

Οι Ιεροί Κανόνες του «Πηδαλίου» εκφράζουν το πνεύμα της Εκκλησίας απέναντι στις βίαιες μορφές θανάτου, όπως είναι τα βασανιστήρια, που λαμβάνουν τη μορφή σωματικής και ψυχολογικής βίας, ασκούμενης στους ανθρώπους, και πιο συγκεκριμένα της θανατικής ποινής. Έτσι, μέσω των Κανόνων της, η Εκκλησία καταδικάζει τον θεσμό της θανατικής ποινής. Οι λόγοι που τεκμηριώνουν τη στάση της αυτή είναι κυρίως δύο:

- Στερεί από τον άνθρωπο τη δυνατότητα να μετανοήσει και να σωθεί.
- Δεν αφήνει περιθώριο αποκατάστασης και επανόρθωσης σε περίπτωση «δικαστικής πλάνης», εφόσον έχει εκτελεστεί η θανατική ποινή.

Η ίδια η εκτέλεση του Ιησού Χριστού, εξάλλου, είναι ίσως η σημαντικότερη και πιο συνταρακτική εκτέλεση ποινής όλων των εποχών. Σύμφωνα με τις ευαγγελικές διηγήσεις, ο Ιησούς, μετά από δίκη και με εντολή του Πιλάτου, οδηγήθηκε εκτός των τειχών της Ιερουσαλήμ, στον μικρό λόφο Γολγοθά, για να σταυρωθεί από ειδικό εκτελεστικό τμήμα στρατού.

Με επιρροές, τόσο από την Παλαιά όσο και από την Καινή Διαθήκη, διαποτίστηκε το πνεύμα του Νικόδημου Αγιορείτη και εκφράστηκε μέσα στους Ιερούς Κανόνες του «Πηδαλίου». Ειδικότερα ενδεικτική είναι η στάση που τήρησε ο Χριστός έναντι της μοιχαλίδας γυναίκας, που οι συμπατριώτες της, εφαρμόζοντας τον μωσαϊκό νόμο, ήταν έτοιμοι να τη θανατώσουν με λιθοβολισμό. «*Ὁ ἀναμάρτητος ὑμῶν πρῶτος βαλέτω λίθον ἐπ' αὐτήν*»³⁴⁸. Σαν καταπέλτης τα λόγια του Χριστού δεν αφήνουν περιθώρια για αμφιβολίες. Δικαίωμα για την επιβολή της θανατικής ποινής έχουν αποκλειστικά και μόνο οι άνθρωποι εκείνοι ή οι κοινωνίες εκείνες που είναι αναμάρτητοι, που δεν έχουν ευθύνη για την εγκληματική δραστηριότητα του δράστη. Ομοιοτρόπως, και στα κείμενα των Ιερών Κανόνων η επιτέλεση της θανατικής ποινής καταδικάζεται και απορρίπτεται, καθότι δεν διαπνέεται από πνεύμα σεβασμού στην ανθρώπινη ζωή και ανθρώπινη ύπαρξη.

---

³⁴⁸ Καινή Διαθήκη, Κατά Ιωάννην Εὐαγγέλιον, 8, 4.

III. Περί Άμβλωσης

Σύμφωνα με τα όσα αναφέρθηκαν στην παρούσα εργασία περί εμβρυοκτονίας ως τρόπου καταστροφής της ανθρώπινης ζωής στους Ιερούς Κανόνες του Πηδαλίου, καταλήγουμε στις εξής παρατηρήσεις:

- Οι Πατέρες της Εκκλησίας δεν κάνουν διάκριση μεταξύ αμβλώσεως και εκτρώσεως, όπως γίνεται με την επιστήμη της ιατρικής, η οποία τις διαχωρίζει. Διότι, γι' αυτούς σημασία έχει το αποτέλεσμα της πράξης, δηλαδή, είτε είναι θεραπευτική η διακοπή της κύησης είτε όχι, πρόκειται για φόνο, με την εισαγωγή μίας και μοναδικής εξαίρεσης³⁴⁹. Έτσι, σύμφωνα με τις διατάξεις των Ιερών Κανόνων, η έκτρωση και γενικότερα η άμβλωση είναι η εγκληματική εκείνη πράξη, στην οποία προβαίνει η έγκυος γυναίκα ή επιτρέπει σε άλλους να το πράξουν, με αποτέλεσμα να σκοτώσει το κυοφορούμενο υπ' αυτής τέκνο.
- Στους Ιερούς Κανόνες, με πρωτοπόρο τον Μ. Βασίλειο, δε γίνεται διάκριση μεταξύ μεμορφωμένου και άμορφου εμβρύου, κάτι το οποίο συναντάμε στην Παλαιά Διαθήκη.
- Οι Ιεροί Κανόνες καταδικάζουν την άμβλωση – έκτρωση ως φόνο και μάλιστα την εντάσσουν στου εκούσιους και θεληματικούς φόνους.
- Οι ποινές που επιβάλλουν έχουν χαρακτήρα κατ' εξοχήν σωτηριολογικό και ενεργούν με μεγαλείο. Έτσι, οι Πατέρες προέβησαν στην καθιέρωση Κανόνων για την ανάδειξη της αποτρόπαιης αυτής πράξης σε εκκλησιαστικό έγκλημα, όχι όμως με σκοπό την τιμωρία των πιστών μέσω των ποινών που καθιέρωσαν, αλλά τη σωτηρία τους μέσα από τις ποινές. Αυτό φαίνεται και από το ότι, παρόλο που χαρακτηρίζεται ως εκούσιος φόνος η άμβλωση, επιβάλλονται ποινές περι ακουσίου φόνου. Ταυτόχρονα είναι φιλόανθρωποι, δεν επιτιμούν αδιακρίτως κάποιον που έπεσε σε αμαρτία, αλλά κάνουν διάκριση εάν η αμαρτία αυτή ήταν ηθελημένη ή όχι, δηλαδή, εάν ο ίδιος ο άνθρωπος προκάλεσε τα γεγονότα που τον έφεραν σε αυτή τη δυσάρεστη θέση ή κατέληξε εκεί εξ αιτίας κάποιων συνθηκών, που οφείλονταν σε εξωγενείς παράγοντες. Έτσι, σε ορισμένες περιπτώσεις³⁵⁰ βλέπουμε να επιτιμάται αρχικά η πράξη της εγκατάλειψης του νεογνού από τη μητέρα του με το επιτίμιο του φονέως, η οποία αίρεται στην περίπτωση που αυτή προσπάθησε να το σώσει, αλλά λόγω εξωγενών παραγόντων δεν κατέστη εφικτό.

³⁴⁹ *Κανών νβ' Μ. Βασιλείου*, Άγάπιος Ίερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 619.

³⁵⁰ *Κανών νβ' Μ. Βασιλείου*, Άγάπιος Ίερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), *Πηδάλιον*, σ. 619.

Εδώ αποκαλύπτεται και η λεγόμενη οικονομία των Ιερών Κανόνων, δεν επιτιμά σωρηδόν, αλλά εξετάζει την κάθε περίπτωση χωριστά, με αποτέλεσμα να αφήνει την ευχέρεια στον πνευματικό για τα όποια επιτίμια.

- Η ποινή είναι δυνατόν να τροποποιηθεί ανάλογα με τη μεταμέλεια ή όχι του πιστού: «...*ὀρίζειν δὲ μὴ χρόνω, ἀλλὰ τρόπῳ τῆς μετανοίας τὴν θεραπείαν*»³⁵¹.

IV. Περί Αυτοκτονίας και Αυτοθυσίας

Η αυτοκτονία³⁵² συνιστά ένα κοινωνικό φαινόμενο, που ταλανίζει πιστούς κάθε ηλικίας και συνήθως δεν προκαλείται από ένα μεμονωμένο γεγονός, αλλά πρόκειται για αποτέλεσμα πολλών αρνητικών γεγονότων. Πολλοί άνθρωποι έρχονται καθημερινά αντιμέτωποι με διλήμματα σχετικά με τις μεθόδους και τους τρόπους διεξόδου από τα προβλήματά τους μέσω της διακοπής του νήματος της ζωής τους. Οι απόπειρες αυτοκτονίας έχουν συνήθως σε ποσοστό 96% έναν χαρακτήρα επίκλησης για βοήθεια σε μια δύσκολη κατάσταση, αλλά και διαμαρτυρίας. Εκτός αυτού, υπάρχει ο κίνδυνος της επανάληψης σε ποσοστό 50% των περιπτώσεων. Σε έρευνες διαπιστώθηκε ότι το ποσοστό 60% περίπου των ατόμων που αυτοκτόνησαν είχαν προηγουμένως κάνει και κάποια άλλη απόπειρα³⁵³. Υπολογίζεται πως κοντά στο 1.000.000 άνθρωποι καθημερινά δίνουν τέλος στη ζωή τους και πάρα πολλοί ακόμη φθάνουν σε υπηρεσίες υγείας, έπειτα από σκόπιμο αυτοτραυματισμό και απόπειρες αυτοκτονίες³⁵⁴. Η αυτοκτονία για την Ορθόδοξη Εκκλησία δε συνιστά απλά και μόνο μία ακόμη πράξη καταστροφής της ανθρώπινης ζωής, αλλά αποτελεί την έσχατη έκφραση άκρατου εγωισμού και αμετανοησίας. Αυτό το πνεύμα αποτυπώνεται στους Ιερούς Κανόνες του «Πηδαλίου» με τη μη κήδευση του αυτόχειρα και την απαγόρευση οποιασδήποτε εκκλησιαστικής Ακολουθίας και Τελετής. Με την αυστηρότητα αυτή των Κανονικών κυρώσεων – επιτιμίων, η Εκκλησία στοχεύει στην πρόληψη των αυτοκτονιών, δεδομένου ότι όποιος έλαβε την απόφαση να

³⁵¹ *Κανὼν β' Μ. Βασιλείου, Ἀγάπιος Ἱερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), Πηδάλιον, σ. 590.*

³⁵² *«Καλεῖται οὕτω θάνατος προερχόμενος ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἐξ ἐνεργείας θετικῆς ἢ ἀρνητικῆς, στρεφομένης κατὰ του ενεργούντος, ὅστις γνωρίζει ἐκ των προτέρων τα αποτελέσματα αὐτῆς» (Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια (1928). Ἀθήνα: Πυρσός. Τόμ. Στ', σ. 270).*

³⁵³ Πιάνος (2000), *Ψυχοκοινωνικές διαταραχές και αντιμετώπισή τους*, σ.σ. 17 – 19, 119 – 122, 256 – 258, 260 – 262, 264 – 270, 272 – 279, 284 – 293.

³⁵⁴ Centers for Disease Control and Prevention (2010), *Web-based Injury Statistics Query and Reporting System (WISQARS)*.

αυτοκτονήσει είχε σώας τας φρένας και η πράξη αυτή έγινε με ελεύθερη βούλησή του.

Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί πως οι τελετές της Εκκλησίας δεν είναι τυπικά «κοινωνικά γεγονότα» και δε λειτουργούν «μαγικά». Επίσης, και οι σωτήριοι για τις ψυχές Ιεροί Κανόνες της είναι διαχρονικοί και αιώνιοι και δεν προσαρμόζονται στις μόδες των εποχών και στα προσωπικά θελήματα του καθενός. Οι Άγιοι Πατέρες, με τη μη κήδευση του αυτόχειρα, δείχνουν πραγματική αγάπη και δεν μπορούν να συμπλεύσουν με τη σύγχρονη υποκριτική «αγαπολογία». Δεν είναι, όπως πιστεύεται από πολλούς, αυστηροί. Ακριβώς το αντίθετο συμβαίνει, δηλαδή δείχνουν ύψιστη αγάπη για τους εξής λόγους:

- Αποτρέπουν από την αμαρτία της βλασφημίας κατά του Αγίου Πνεύματος, η οποία δε συγχωρείται, χωρίζει τον άνθρωπο από τον Θεό και τον κολάζει αιώνια.
- Αποτρέπουν τον φόνο και τη στέρηση του θεόσδοτου – πολύτιμου δώρου της ζωής, που όσες δυσκολίες και αν συνεπάγεται, όμως, παρέχει πάντα πολύτιμο χρόνο μετανοίας προς αιώνια σωτηρία.
- Αποτρέπουν τους ηθικούς αυτουργούς – αποδέκτες – υποστηρικτές της αυτοκτονίας. Πώς θα υποχρεωθεί να ψάλλει η Εκκλησία *«μακαρία ή όδος ή πορεύη σήμερον»*³⁵⁵, όταν η πορεία που διάλεξε ο αυτόχειρας μόνο μακαρία (ευτυχής) δεν ήταν; Πώς θα διαβαστούν προσευχές που θα ηχούν ψεύτικες, φαρισαϊκές και προκλητικές στα αυτιά του Θεού, όπως *«ὕπερ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ κεκοιμημένου δούλου τοῦ Θεοῦ...»*³⁵⁶ (αφού ο αυτόχειρας αρνήθηκε τον Κύριό του και το δώρο της ζωής που του χάρισε), ή *«Σὺ εἶ ἡ ἀνάστασις τοῦ κεκοιμημένου δούλου Σου...»*³⁵⁷ (αφού ο αυτόχειρας δεν ήθελε την εν Χριστώ ζωή, θα θέλει την εν Χριστώ ανάστασή του σ' αυτήν), ή *«ἐπόθησεν ἡ ψυχὴ μου τοῦ ἐπιθυμῆσαι τὰ κτίματά Σου ἐν παντὶ καιρῷ»*³⁵⁸, ή *«ἀθυμία κατέσχε με ἀπὸ ἀμαρτωλῶν τῶν ἐγκαταλιμπανόντων τὸν νόμο Σου»*³⁵⁹, δηλαδή, *«μεγάλο πόθο έχει η ψυχή μου να επιθυμεί και να θέλει τα κρίματά σου σε κάθε καιρό»*, ή *«η ψυχή μου γέμισε ἀπὸ ἀθυμία ἀπὸ τοὺς ἀμαρτωλοὺς ποὺ ἐγκαταλείπουν τὸν νόμο Σου»* (αφού παραβλέπουμε τα κρίματα και τον νόμο του Θεού και επιθυμούμε να επιβάλλουμε τα δικά μας θελήματα);

³⁵⁵ Ακολουθία Νεκρώσιμος, *Προκείμενον*, Ἦχος γ'.

³⁵⁶ Ακολουθία Νεκρώσιμος, Διάκονος.

³⁵⁷ Ακολουθία Νεκρώσιμος, *Στάσις Πρώτη*, Ιερέυς.

³⁵⁸ Ακολουθία Νεκρώσιμος, *Στάσις Πρώτη*, Ἦχος πλ. β'.

³⁵⁹ Ακολουθία Νεκρώσιμος, *Στάσις Πρώτη*, Ἦχος πλ. β'.

- Ενδυναμώνουν τους ανθρώπους για την αντιμετώπιση της όποιας δυσκολίας με τρόπους πνευματικούς και σωτήριους. Η αυτοκτονία, αντίθετα, είναι οριστικός – αιώνιος όλεθρος και όχι λύση.

Βέβαια, ο πνευματικός λόγος που δεν πρέπει να επιτελείται νεκρώσιμος ακολουθία στον αυτόχειρα είναι ο εξής: η κοινωνική περιφρόνηση του νεκρού εμπεριέχει σιωπηλή προσευχή και ταπείνωση, οι οποίες έλκουν το έλεος του Θεού. Ακόμα και οι μεταθανάτιες ταπεινώσεις μπορούν να βοηθήσουν την ψυχή στην απολογία της ενώπιον του Θεού.

Ένας μακαριστός Αγιορείτης Γέροντας, ο π. Άνθιμος Αγιαννανίτης, όταν ρωτήθηκε από συγγενείς ενός νεαρού αυτόχειρα αν πρέπει να μνημονεύεται στη λειτουργία (για κηδεία ούτε συζήτηση βέβαια) απάντησε: «Να μην τον μνημονεύουμε στη λειτουργία. Είναι καλύτερα για την ψυχή του. Όταν δει ο Πολυέλεος ότι δεν τον τιμάμε, θα τον ελεήσει ο Ίδιος, ενώ, όταν εμείς τον τιμάμε, δεν θα τον ελεήσει Αυτός...»³⁶⁰

V. Περί Ευθανασίας

Η ευθανασία³⁶¹ συνιστά ένα ζήτημα, το οποίο σχετίζεται με την ελευθερία αυτοκαθορισμού του ατόμου και ειδικότερα με το δικαίωμα στον θάνατο, που, ενώ δικαιολογείται κοσμικώς ως «αξιοπρεπής θάνατος», στην πραγματικότητα αποτελεί υποβοηθούμενη αυτοκτονία, δηλαδή συνδυασμό φόνου και αυτοχειρίας, και συνιστά πράξη αντίθετη με τη διδασκαλία της Εκκλησίας, που θέτει αναμφίβολα σε άλλη βάση το ύψιστο αγαθό της ζωής και την ύψιστη λειτουργία της ιατρικής επιστήμης. Η ζωή αποτελεί υπέρτατο δώρο του Θεού, η αρχή και το τέλος του οποίου βρίσκονται στα χέρια Του και μόνο³⁶². *«Αποτελεί το χώρο, μέσα στον οποίο βρίσκει την έκφραση το αυτεξούσιο, συναντάται η χάρις του Θεού με την ελεύθερη βούληση του ανθρώπου και επιτελείται η σωτηρία του. Οι στιγμές της ζωής μας συνδέονται με την αρχή και το τέλος της, όπως και αυτές της αδυναμίας, του πόνου και των δοκιμασιών μας,*

³⁶⁰ Πρεσβ. Χριστόδουλος (2002), *Τα ιερά Μνημόσυνα*, σ. 215.

³⁶¹ Ο όρος ευθανασία δημιουργήθηκε απ' τον Άγγλο φιλόσοφο Φράνσις Μπέικον (Francis Bacon), ο οποίος έγραψε ότι «το έργο της ιατρικής είναι η αποκατάσταση της υγείας και η καταπράνση των πόνων, όχι μόνο όταν η καταπράνση αυτή μπορεί να οδηγήσει στη θεραπεία, αλλά και όταν μπορεί να εξασφαλίσει έναν εύκολο και γαλήνιο θάνατο» (<https://el.wikipedia.org/wiki/Ευθανασία>).

³⁶² «εἰ μὴ ἐν χειρὶ αὐτοῦ ψυχὴ πάντων ζώντων καὶ πνεῦμα παντὸς ἀνθρώπου;», Παλαιά Διαθήκη, *Ιώβ*, ιβ', 10.

εγκύπτουν μια μοναδική ιερότητα και περιποιούν μυστήριο που απαιτεί ιδιάζοντα σεβασμό εκ μέρους των συγγενών, των ιατρών, των νοσηλευτών και της κοινωνίας ολόκληρης»³⁶³. Η Εκκλησία πιστεύει στην αθανασία της ψυχής, στην ανάσταση του σώματος, στην αιώνια προοπτική, στους πόνους ως «είς τὸ σῶμά μου τὰ σημάδια του Κυρίου Ἰησοῦ»³⁶⁴, στις δοκιμασίες ως αφορμές και ευκαιρίες σωτηρίας και στη δυνατότητα ανάπτυξης κοινωνίας αγάπης και συμπαραστάσεως μεταξύ των ανθρώπων. Συνάμα, κάθε ιατρική πράξη που δεν προάγει την παράταση της ζωής, αλλά αντίθετα επισπεύδει την πορεία προς τον θάνατο, καταδικάζεται ως αντιδεολογική και προσβλητική του ιατρικού λειτουργήματος. Την ίδια στιγμή, μάλιστα, που υπάρχουν ασθενείς που αδυνατούν να ανταποκριθούν οικονομικά στις απαιτήσεις θεραπείας και νοσηλείας τους, το λεγόμενο «δικαίωμα στον θάνατο», που αποτελεί τη νομική κατοχύρωση της ευθανασίας, θα μπορούσε να εξελιχθεί σε απειλή της ζωής αυτών των ανθρώπων. Η πρακτική της ευθανασίας είναι δυνατόν να οδηγήσει τον γιατρό από εγγυητή και θεματοφύλακα της ανθρώπινης ζωής σε δήμιο. «Η ευθανασία του σήμερα είναι η γεροντοκτονία του αύριο», είχε διακηρύξει ο Γάλλος καθηγητής Rene Gutman. Από την Ορθόδοξη Χριστιανική Εκκλησία υποστηρίζεται η υπαρξιακή διάσταση του πόνου, της αρρώστιας και του επερχόμενου θανάτου. Θεωρείται πως καθετί που συμβαίνει στον καθένα είναι προς το συμφέρον του και κανείς δεν έχει το δικαίωμα να διορθώσει το σχέδιο του Θεού.

Σε κάθε περίπτωση «είναι καλό το κάθε πρόβλημα στη ζωή του ανθρώπου να λύνεται με τέτοιο τρόπο, ώστε να μη διαταράσσεται η σχέση του ίδιου με τον εαυτό του, το συνάνθρωπο και το Θεό»³⁶⁵.

VI. Περί Ιατρικών Παρεμβάσεων στην ανθρώπινη ζωή

Τόσο η αλματώδης εξέλιξη των βιοηθικών τεχνολογιών, οι οποίες εμφανίζονται ενεργά στο προσκήνιο της ζωής του σύγχρονου ανθρώπου από τη γέννηση έως τον θάνατο, όσο και η αδυναμία διαμόρφωσης μιας συγκεκριμένης στάσης πάνω σε ηθικά

³⁶³ Σεβ. Μητροπολίτης Φθιώτιδος κ.κ. Νικολάου Οκτώριος 2003, Εισήγηση, *Η θέσις της Εκκλησίας επί του θέματος της Ευθανασίας*.

³⁶⁴ Καινή Διαθήκη, *Απ. Παύλου, Ἐπιστολή πρὸς Γαλάτας*, στ', 17.

³⁶⁵ Κουρτετσάκης (2005), *Η Βιοτεχνολογία και η Βιοηθική σε σχέση με τα θέματα ευγονικής και τον άνθρωπο. Μία θεώρηση υπό το πρίσμα των σύγχρονων Γερόντων*, σ. 41.

ζητήματα, που ανακύπτουν στα πλαίσια της παραδοσιακής ιατρικής βιοηθικής, προβληματίζουν σοβαρά τη σύγχρονη κοινωνία.

Η Εκκλησία χαιρετίζει τις προσπάθειες των ιατρών, που στρέφονται στη θεραπεία ασθενειών και παθήσεων που πλήττουν το ανθρώπινο γένος. Ωστόσο, διατηρεί αδιαμφισβήτητη αρνητική στάση στη χρήση μεθόδων εμβρυϊκής θεραπείας, τη βάση της οποίας αποτελεί η λήψη και η χρήση των οργάνων των ανθρώπινων εμβρύων που ελήφθησαν ως αποτέλεσμα εκτρώσεων σε πρώιμες φάσεις της εξέλιξης, για τη θεραπεία των διαφόρων ασθενειών και την «ανανέωση» του οργανισμού. Αποδοκιμάζοντας την έκτρωση ως μια θανάσιμη αμαρτία, η Εκκλησία αδυνατεί να βρει οποιαδήποτε δικαιολογία, ακόμα και σε περίπτωση κατά την οποία από την καταστροφή της συλληφθείσης ανθρώπινης ζωής ίσως να ωφεληθεί η υγεία κάποιου ανθρώπου. Ταυτόχρονα, η Εκκλησία αδυνατεί να δικαιολογήσει ηθικά τους τρόπους της τεκνοποιίας, οι οποίοι διαφωνούν με το σχέδιο του Δημιουργού. Βέβαια, όταν η ανθρώπινη παρέμβαση και χρήση της τεχνολογίας υποβοηθούν την ανθρώπινη γονιμοποίηση, τότε το έργο θεωρείται επιτρεπτό, θεάρεστο και επιθυμητό. Επιτυχές και αποδεκτό δε θεωρείται στις περιπτώσεις που επιβάλλονται παρά φύση επιλογές, που καταλήγουν τελικώς σε καταστροφή ανθρώπινων ζώων. Έτσι, μεταξύ των αποδεκτών μέσων της ιατρικής περίθαλψης μπορεί να αναφερθεί η τεχνητή γονιμοποίηση με γεννητικά κύτταρα του άνδρα, διότι δεν αλλοιώνει την ακεραιότητα του γάμου, δε διαφέρει ουσιαστικά από τη φυσιολογική σύλληψη και πραγματοποιείται στα πλαίσια των συζυγικών σχέσεων. Οι κύριοι ενδοιασμοί πάνω στο ζήτημα της εξωσωματικής γονιμοποίησης εντοπίζονται κυρίως στη βάση πραγμάτων της και συγκεκριμένα στο πόσα ωάρια δύνανται να γονιμοποιηθούν. Η Εκκλησία υποστηρίζει πως πρέπει να γονιμοποιηθούν τόσα ωάρια όσα θα εμφυτευτούν (1 ή 2 το πολύ), για αποφυγή φόνου των υπολοίπων γονιμοποιημένων ωαρίων, τα οποία δε θα εμφυτευτούν. Συνήθως, βέβαια, οι ιατροί γονιμοποιούν πολλά και διαλέγουν τα πιο εύρωστα, ενώ τα υπόλοιπα γονιμοποιημένα ωάρια τα κρατούν για κάποιο χρονικό διάστημα στο ψυγείο και μετά τα πετούν, γεγονός που ισοδυναμεί με φόνο. Ενώ, λοιπόν, η τεχνητή γονιμοποίηση συνιστά μια διαδικασία που στοχεύει στην αναπαραγωγή του ανθρώπινου είδους και άρα στη δημιουργία ανθρώπινης ζωής, στηρίζεται, εντούτοις, στην πρόκληση φόνου εμβρύων που πλεονάζουν και τελικώς δεν αξιοποιούνται στην τελική διαδικασία γονιμοποίησης. Όμως το ζυγωτό, το έμβρυο των πρώτων ημερών, το εμφυτευμένο έμβρυο, το σχηματοποιημένο ή αυτό των εννέα μηνών, το νεογέννητο βρέφος, το μικρό παιδί, ο

έφηβος, ο άνθρωπος σε όλα τα στάδια της ανάπτυξής του φέρει την αυτή τέλεια ανθρώπινη ταυτότητα. Σύμφωνα με τη θεολογική απόδοση, από άκρας συλλήψεως το έμβρυο δεν είναι απλά γονιμοποιημένο ωάριο, αλλά ένας τέλειος άνθρωπος κατά την ταυτότητα και διαρκώς τελειούμενος κατά τη φαινοτυπική έκφραση και οργάνωση. Έτσι, με τη συνεπακόλουθη δημιουργία «πλεοναζόντων εμβρύων», η Εκκλησία αντιτίθεται, καθότι δεν μπορεί να δεχθεί πως υπάρχουν περισσευούμενοι άνθρωποι, την τύχη των οποίων μάλιστα καθορίζουν κάποιιοι τρίτοι. Ο κάθε άνθρωπος και, συνεπώς, το κάθε έμβρυο έχει τη μοναδικότητα του προσώπου, την ιερότητα της ανεπανάληπτης εικόνας του Θεού και την αναγκαιότητα της κοινωνίας των υπολοίπων μαζί του.

VII. Περί αμαρτημάτων, που οδηγούν σε καταστροφή της ανθρώπινης ζωής

Κάθε εποχή στην ιστορία της ανθρωπότητας χαρακτηρίζεται σχεδόν αναπόδραστα από τα επικρατούντα ήθη, όπως αυτά αντικατοπτρίζονται με τρόπο καθοριστικό στην ηθική και στην ανοχή που η κοινωνία επιδεικνύει στις σεξουαλικές προτιμήσεις και επιλογές ενός εκάστου των μελών της. Στη σύγχρονη εποχή, υπερασπιζόμαστε τις ατομικές ελευθερίες και την προσωπική αυτοδιάθεση, αγνοώντας ότι οι έννοιες αυτές είναι κενές σημασίας, όταν οδηγούν σε μια ζωή αποξενωμένη από τον θεμελιώδη σκοπό του ανθρώπου, δηλαδή την αναπαραγωγή του είδους του, όπως αυτή ορίζεται από τη βούληση του Ζώντος Θεού. Οι πρακτικές, συνεπώς, που έχουν ως αυτοσκοπό την ηδονή χωρίς την προσδοκία τεκνοποίησης, καταδικάζονται από τους Πατέρες της Εκκλησίας ως πράξεις που συντείνουν στην ηθική, ψυχική, πνευματική και ενίοτε σωματική υποβάθμιση έως καταστροφή του ίδιου του ανθρώπου. Τέτοιες πράξεις – παρά φύση – γίνονται αντιληπτές και αποτυπώνονται μέσα στους Ιερούς Κανόνες του Πηδαλίου.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Το Ιερό «Πηδάλιον» του Αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτου και Ιερομόναχου Αγαπίου αποτελεί, αναντίρρητα, την αυθεντικότερη κωδικοποίηση των Ιερών Κανόνων της Ορθοδόξου Πίστεως. Πρόκειται για ένα βιβλίο θεόπνευστο, επιστημονικό, πρωτότυπο και αμιγώς εκκλησιολογικό. Αποτελεί, κατά κάποιον τρόπο, το Σύνταγμα της Ορθοδόξου Εκκλησίας. Αξίζει να υπερτονιστεί πως το «Πηδάλιον» συνετάχθη προκειμένου:

- Να ρυθμίζει τη διοίκηση και το Συνοδικό πολίτευμα της Εκκλησίας, λαμβάνοντας υπόψη τη δομή και τη φύση της.
- Να χαράξει το πλαίσιο και να δώσει κατευθύνσεις και θεραπευτικά μέσα για την κάθαρση από τα ανθρώπινα πάθη, αποσκοπώντας στην προσωπική μας εν Χριστώ προκοπή και τελείωση.

Υπό το πρίσμα αυτό και με επίκεντρο τον άνθρωπο ως ψυχοσωματική οντότητα, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στη ζωή του, την αξία και το νόημα αυτής, καθώς και σε τρόπους με τους οποίους αυτή διαφυλάσσεται και θωρακίζεται. Συνεπώς, βάσει όσων αναφέρθηκαν στην παρούσα εργασία, οι Ιεροί Κανόνες επιστρατεύονται για την ενημέρωση και αφύπνιση των πιστών, με γνώμονα την προάσπιση της ανθρώπινης ζωής απέναντι σε αντικανονικές και αντιορθόδοξες ενέργειες που ενδέχεται να τη βλάψουν ή να την καταστρέψουν.

Μέσα από τους Ιερούς Κανόνες καθίσταται σαφής η παράδοση της Εκκλησίας μας σχετικά με τη δημιουργία της ζωής. Στο πλαίσιο αυτό ο Θεός είναι ο δημιουργός τη ζωής. Η προέλευση της ζωής φανερώνει και την ιερότητά της. Δυστυχώς, σήμερα, είτε λόγω συμφερόντων είτε για άλλους λόγους, η ανθρώπινη ζωή περιφρονείται. Δε νοείται κάποιος να ονομάζεται χριστιανός και να μη σέβεται τη ζωή, τόσο τη δική του όσο και των συνανθρώπων του, ανεξαρτήτως φυλής, θρησκείας, ιδεολογίας. Ο Θεός είναι ο Κύριος της ζωής και του θανάτου. Βέβαια, η ζωή του ανθρώπου δεν ταυτίζεται με τη βιολογική παρουσία του, αλλά επεκτείνεται στην αιωνιότητα. Υπάρχει και μετά θάνατον ζωή. Αυτό, όμως, δε δικαιολογεί την αφαίρεση της ζωής από κάποιο άνθρωπο, ούτε περιφρόνηση της παρούσας ζωής, καθότι και η παρούσα ζωή έχει αξία κατά τη χριστιανική διδασκαλία. Αποτελεί ουσιαστικά το προστάδιο της αιωνιότητας. Και όλα αυτά εμφανίζονται μέσα από τους κωδικοποιημένους Ιερούς Κανόνες του «Πηδαλίου». Και θα πρέπει να γίνονται αντιληπτά στον

σύγχρονο άνθρωπο τα βαθύτερα δικανικά, ηθικά και λογικοφιλολογικά, μα κυρίως τα πνευματικά τους νοήματα.

Συνάγεται, επομένως, πως μέσω των Ιερών Κανόνων ρυθμίζεται με ασφάλεια ολόκληρη η ζωή της Εκκλησίας. Αυτοί οι Κανόνες αποτελούν τη βάση και τον γνώμονα για την τοπική, ποιοτική και ποσοτική επέκταση της Παράδοσης, η οποία, παρότι παραμένει προφορική, ακολουθεί το πνεύμα των Κανόνων, για να ρυθμίσει λειτουργικά, ποιμαντικά και ασκητικά ζητήματα, που αποβλέπουν σε μείζονα προκοπή των πιστών και στη διασφάλιση της σωματικής και ψυχοπνευματικής τους ζωής. Τα επιτίμια, εξάλλου, που συνοδεύουν τους εν λόγω κανόνες και επιβάλλονται στα μέλη της Εκκλησίας, δεν έχουν σκοπό να τιμωρήσουν τους πιστούς. Σκοπός τους είναι να παιδαγωγηθούν οι πιστοί μέσα από αυτά, ώστε να συναισθανθούν το μέγεθος της αμαρτίας που έπραξαν και αν είναι δυνατόν να μην υποπέσουν πάλι στο ίδιο αμάρτημα. Έτσι, λοιπόν, μέσα από την επιτιμούμενη αμαρτία θα μπορέσει και πάλι ο πιστός να μεταλάβει των Θείων και Αχράντων Μυστηρίων. Επιπλέον, θα πρέπει να τονιστεί και η αρχή της «οικονομίας» που διέπει τα επιτίμια ως μέτρο, όχι όμως μέτρο που δεν έχει τη δυνατότητα να μειωθεί ή να αυξηθεί. Ο Πνευματικός πρέπει να παρακολουθεί την πρόοδο του πιστού, δηλαδή, εάν ο πιστός έχει συναισθανθεί ή όχι το μέγεθος της αμαρτίας του και ανάλογα είτε να συστέλλει είτε να επιμηκύνει τον χρόνο του επιτιμίου.

Τέλος, τονίζεται πως η Εκκλησία συμπορεύεται με τον σύγχρονο άνθρωπο και αφουγκράζεται τα καθημερινά του προβλήματα, τα οποία δομούνται βάσει των δεδομένων που η εποχή επιτάσσει κάθε φορά. Μέσα σε αυτό το πνεύμα πολλοί από τους Κανόνες καταλήγουν να έχουν αντίκρισμα και στο σημερινό δίκαιο της Πολιτείας, που είναι ανθρώπινο δίκαιο, δηλαδή δίκαιο που δημιουργήθηκε για να διεκπεραιώνει τις σχέσεις μεταξύ των μελών μιας κοινωνίας. Έτσι, βρίσκουμε Κανόνες της Εκκλησίας να έχουν απόλυτη εφαρμογή στο Αστικό Δίκαιο. Συνεπώς, και οι Ιεροί Κανόνες του «Πηδαλίου» σε καμιά περίπτωση δε θα πρέπει να συνιστούν πανάκεια και να επιτάσσουν την απαρασάλευτη τήρηση και εφαρμογή τους, δίχως να λαμβάνονται υπόψη οι συνθήκες του σύγχρονου κόσμου, στον οποίο ζούμε. Αντίθετα, θα πρέπει να χρησιμοποιούνται ως κατευθυντήριοι οδηγοί και πυξίδες ορθοπορείας στον σύγχρονο κόσμο των τρελών αντιθέσεων και ατέρμονων αναζητήσεων για την απόκτηση ηθικής αυτονομίας, πραγματικής ελευθερίας και ουσιαστικής κοινωνικής δικαιοσύνης, ώστε ο κάθε πιστός να μπορέσει να βιώσει την αληθινή εν Χριστώ Ζωή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A. Πηγές και Βοηθήματα

1. Άγάπιος Ίερομόναχος & Νικόδημος Μοναχός (1993), «Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηός, τῆς Μίας, Ἁγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησίας, ἥτοι ἅπαντες οἱ ἱεροὶ καὶ θεῖοι Κανόνες», 11^η ἔκδοση, Ἀλ. & Ἐ. Παπαδημητρίου. Ἀθήνα: Ἀστήρ, σ.σ. 22 - 24, 85, 123, 223, 237, 272 – 273, 299, 353 -354, 378 – 379, 382 -383, 388 – 389, 560, 566, 570 - 571, 590, 593 – 596, 598 – 600, 604 - 605, 612, 615 – 616, 619 – 624, 626, 630, 655 – 658, 667, 673, 710 – 713, 715, 732, 966.
2. Αγία Γραφή (1998), *Ἀποκάλυψις Ἰωάννου*. Ἀθήνα: Ἀδελφότητα Θεολόγων *Η ΖΩΗ*, σ. 1065.
3. Αγία Γραφή, *Βασιλείων Α΄*. Ἀθήνα: Πελεκάνος, Β΄ 6, 211.
4. Άγιος Μακάριος ο Αιγύπτιος, «Ὁμιλία ιε΄» στο *Ελληνική Πατρολογία, Άγιος Μακάριος ο Αιγύπτιος – Ὁμιλίας πνευματικαί Ν΄ (50)*. Ἀθήνα: Κέντρο Πατερικῶν Ἐκδόσεων., σ. 15.
5. Εγκυκλοπαίδεια *Πάπυρος - Λαρούς - Μπριτάνικα* (1981), τομ. 32, 38. Ἀθήνα: Πάπυρος.
6. Εκπαιδευτική Ἑλληνική Εγκυκλοπαίδεια, Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό, (1987), τομ. 7. Ἀθήνα: Ἐκδοτική Ἀθηνῶν, σ.σ. 214 – 215.
7. Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας, Επιτροπή Βιοηθικῆς (2007), *Βασικές θέσεις ἐπὶ τῆς Ἠθικῆς τῆς Εὐθανασίας*, Ἐπίσημα Κείμενα Βιοηθικῆς, *Μεταμοσχέσεις, Εὐθανασία, Ὑποβοηθούμενη Ἀναπαραγωγή*, σ.σ. 31 – 48. Ἀθήνα: Ἀποστολική Διακονία.
8. Καινή Διαθήκη, *Ἀκολουθία Νεκρώσιμος: Προκείμενον, Στάσις Πρώτη*.
9. Καινή Διαθήκη, *Α΄ Καθολική Ἐπιστολή Ἰωάννου*, Κεφ. 3, 2.
10. Καινή Διαθήκη, *Ἐπιστολή Παύλου, Πρὸς Γαλάτας΄*, 6, 2, 17.
11. Καινή Διαθήκη, *Ἐπιστολή Παύλου, Πρὸς Κορινθίους Α΄*, γ, 16, 17, 19 - 20.
12. Καινή Διαθήκη, *Ἐπιστολή Παύλου, Πρὸς Κορινθίους Β΄*, στ΄, 16.
13. Καινή Διαθήκη, *Ἐπιστολή Παύλου, Πρὸς Ῥωμαίους Α΄*, 6: 20, 14: 7 – 8.
14. Καινή Διαθήκη, *Κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον*, γ΄, 15, η΄, 4.
15. Καινή Διαθήκη, *Κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον*, η΄, 35, 36, 37.
16. Καινή Διαθήκη, *Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον*, ε΄, 21, 22, 33.
17. Μέγα Ευχολόγιο (1970). Ἀθήνα: Ἀστήρ, σ. 88.
18. Μέγας Βασίλειος, *Ἐπιστολαί*, β΄.
19. Μεγάλη Ἑλληνική Εγκυκλοπαίδεια (1928). Ἀθήνα: Πυρσός. Τόμ. Στ΄, σ. 270.

20. Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (16 Δεκεμβρίου 1966), *Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα*, κυρώθηκε με το Ν.2462/1997 (ΦΕΚ Α' 25/26.2.97).
21. Παλαιά Διαθήκη, *Γένεσις*, 1, 28.
22. Παλαιά Διαθήκη, *Δευτερονόμιον*, Ο', 25, 11.
23. Παλαιά Διαθήκη, *Έξοδος*, 20, 15 / 21, 22 – 23.
24. Παλαιά Διαθήκη, *Ίώβ*, ιβ', 10.
25. Παλαιά Διαθήκη, *Σοφία Σολομώντος*, 1, 13.
26. Ποινικός Κώδικας, κεφ. 16, άρθρο 308.
27. Ράλλη, Γ. – Ποτλή, Μ. (1852 – 1859), *Σύνταγμα τῶν Θεῶν καὶ Ἱερῶν Κανόνων, τῶν τε ἁγίων καὶ πανευφήμων Ἀποστόλων καὶ τῶν Ἱερῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ Τοπικῶν Συνόδων καὶ τῶν κατὰ μέρος ἁγίων Πατέρων*. 6 τόμοι. Ἀθήναι. Φωτοτυπική ἀνατύπωση. Ἀθήνα: Γρηγόρης, 1992. τόμ. β', σ.σ. 30, 82 – 83, 114 – 116, 317 – 318, 447, 519, 677 – 678, τόμ. γ', σ.σ. 56 – 58, 64 – 66, 68 – 69, 79 – 80, 101, τόμ. δ', σ.σ. 22, 35 – 37, 61 – 62, 110 – 111, 116 – 119, 130 – 131, 133 – 134, 175 – 176, 190 – 191, 209, 211 – 215, 221 – 222, 232 – 233, 251, 311 – 314, 319, 339 – 340, 434 – 436, 442 – 443.
28. Σύνταγμα της Ελλάδας, Βουλή των Ελλήνων (Επανεκδοση, Απρίλιος 2013). Ἀθήνα: Διεύθυνση Εκδόσεων & Εκτυπώσεων της Βουλῆς των Ελλήνων, σ. 21, 24, 40.

Β. Ελληνική βιβλιογραφία

1. Αβραμίδης, Α. (2007), «*Ευθανασία και... "Ευθανασία" (εκτός και εντός εισαγωγικών)*», Ημερίδα της Ειδικής Συνοδικής Επιτροπής επί Ειδικών Ποιμαντικών Θεμάτων και Καταστάσεων. Ἄργος.
2. Ακανθόπουλος, Πρ. (2006), *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας, σ. 11.
3. Αλαχιώτης, Σ. (2001), *Η βιοηθική κρίση*, Ἴνδικτος, τεύχος 14. Ἀθήνα, σ.σ. 35 – 43.
4. Αναπλιώτης, Α. (2003), *Το δικαίωμα στην ευθανασία – αθανασία*. Ἀθήνα: Zymel, 190.
5. Αρχιμανδρίτης Λεμοντζής, Θ. (2004), *Η θεραπεία του κόσμου., Η Ορθόδοξη Θεολογία απέναντι σε σύγχρονες προκλήσεις*. Θεσσαλονίκη, Κεφ. 2, σ. 48, 72, 132, 148.
6. Βάρκα - Αδάμη, Α. (1995), *Ο προσδιορισμός του θανάτου στην ελληνική νομοθεσία και η υποχρέωση ιατρικής πιστοποίησης του*, Ιατρικό βήμα, Τεύχος 42, σ.σ. 90 - 97.
7. Βασιλόγιαννης, Φ. (2015), *Η εγγενής αξία της ανθρώπινης ζωής κατά τον Ronald*

- Dworkin: ένα υπόδειγμα αναστοχαστικής ισορροπίας*, Βιοηθικά - Ηλεκτρονικό Περιοδικό της Εθνικής Επιτροπής, 1 (2), Σεπτέμβριος 2015, σ.σ. 4 – 11.
8. Βούλγαρης, Ε. (2005), *Διατριβή περί Ευθανασίας και Διαθήκη*, Μτφρ. – Επιμ.: Γ. Δημολιάτης, Μ. Γαλανάκης. Αθήνα: Εξάντας.
  9. Δαγτόγλου, Π. (2005), *Συνταγματικό Δίκαιο - Ατομικά Δικαιώματα*, Τεύχος Α΄, (β΄ αναθεωρημένη έκδοση). Αθήνα – Κομοτηνή: Σάκκουλας, σ. 231, 233 – 237.
  10. Κρικώνης, Χρ. (1998), *Η Αυθεντία της Εκκλησίας, το Κύρος της Παραδόσεως της και η Διδασκαλία των Πατέρων*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press, σ.σ. 271 – 272.
  11. Κοντογιάννης, Σ. (2001), *Η αυτοκτονία και η θέση της Ορθόδοξης Εκκλησία*. Αθήνα: Αποστολική Διακονία, σ. 11 - 13.
  12. Κοτσώνης, Ιερ. (1962 - 8), *Κανονικόν και Εκκλησιαστικόν Δίκαιον*, Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (Θ.Η.Ε.), τόμ. 7. Αθήνα: Μαρτίνος Αθ., σ. 303, 304.
  13. Κουρτετσάκης, Α. (2005), *Η Βιοτεχνολογία και η Βιοηθική σε σχέση με τα θέματα ευγονικής και τον άνθρωπο. Μία θεώρηση υπό το πρίσμα των σύγχρονων Γερόντων*, ανέκδοτη ερευνητική φροντιστηριακή εργασία. Αθήνα, σ. 41.
  14. Μητροπολίτης Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας Παύλος Μενεβίσογλου (1984), *Η κανονική συλλογή Πηδάλιον*. Θεσσαλονίκη: Χαριστείον Σεραφείμ Τίκα, σ.σ. 161 - 162.
  15. Μπέγζος, Μ. & Παπαθανασίου Α. (2011), *Θέματα Χριστιανικής Ηθικής, Γ΄ Γενικού Λυκείου*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, σ. 114, 117 – 118.
  16. Μπούμης, Π. (2002), *Κανονικόν Δίκαιον*, έκδ. Γ΄ επηυξημένη. Αθήνα: Γρηγόρης, σ.σ. 22 – 23.
  17. Μπρέκ, Ι. (John Breck) (1968), «Βιοηθικά διλήμματα καί Όρθοδοξία» στο *Σύναξη*, τ. 68. Αθήνα, σ.σ. 5 – 20.
  18. Ντεμπρέ Ρεζίς (2001), συνέντευξη στην *Καθημερινή της Κυριακής – Τέχνες και Γράμματα*. Αθήνα, 2 Δεκεμβρίου 2001, σ.1.
  19. Ξεσφύγγης, Δ. (2014), *Η άμβλωση στους αρχαίους Έλληνες και στον Μ. Βασίλειο*, 25 Ιανουαρίου 2014, άρθρο, Πεμπτουσία. Αθήνα: Εκδόσεις ΠΙΜΒ.
  20. Παλαμάς, Γ. (1962), *Υπέρ ησυχάζοντων*, επιμ. Π. Χρήστου, Τόμος Α΄. Θεσσαλονίκη, σ. 666.
  21. Παναγιωτάκος, Π. (1962), *Σύστημα του Εκκλησιαστικού Δικαίου κατά την εν Ελλάδι Ισχύν Αυτού: το Ποινικόν Δίκαιον της Εκκλησίας*, τόμ. γ΄. Αθήνα: Πουρναράς, σ.σ. 533 – 534, 540 – 541, 543 – 544, 548.

22. Παναγόπουλος, Ε. (2003), *Ευθανασία. Ορισμός και ιστορική εξέλιξη. Αρχές Ιατρικής Ηθικής- Όρκος Ιπποκράτη*, στο *Το πρόβλημα της ευθανασίας*, Πρακτικά Επιστημονικού Συμποσίου για την Ευθανασία της ειδικής Συνοδικής Επιτροπής Βιοηθικής της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος. Αθήνα: Αποστολική Διακονία, σ.σ. 37 – 52.
23. Πιάνος, Κ. (2000), *Ψυχοκοινωνικές διαταραχές και αντιμετώπιση τους*. Αθήνα: Έλλην, σ.σ. 17 – 19, 119 – 122, 256 – 258, 260 – 262, 264 – 270, 272 – 279, 284 – 293.
24. Πρεσβ. Χριστόδουλος, Θ. (2002), *Τα ιερά Μνημόσυνα*. Αθήνα: Ομολογία, σ. 215.
25. Πρωτ. Μαρκαντώνης, Ν. (2013), *Υποβοηθούμενη Αναπαραγωγή*, Ιερά Μητρόπολη Μονεμβασίας και Σπάρτης.
26. Πρωτοπαπαδάκης, Ε. (2003), *Η Ευθανασία απέναντι στη σύγχρονη Βιοηθική*. Αθήνα - Κομοτηνή: Σάκκουλας, σ.σ. 40 – 44, 152.
27. Ράικος, Αθ. (1986), *Συνταγματικά Δικαιώματα*, τεύχος Β΄, εκδ.γ΄. Αθήνα: Σάκκουλας, σ. 492.
28. Σαράντος, Σ. (1999), *Κωδικοποίηση των Ιερών Κανόνων, Παρακαταθήκη*, τόμ. 8. Αθήνα: Παρακαταθήκη, σ.σ. 14 – 16.
29. Σεβ. Μητροπολίτης Φθιώτιδος κ.κ. Νικολάου (2017), Εισήγηση, *Η θέσις της Εκκλησίας επί του θέματος της Ευθανασίας*.
30. Σταυρόπουλος, Α. (2014), *Βιοηθική και Ορθόδοξος Εκκλησία - (Bioetica) e Chiesa ortodossa*, λήμμα στην *Enciclopedia di Bioetica e Scienza giuridica*, Διεπιστημονικό Συνέδριο 14/03 – 15/03/2014, σ.σ. 3, 10.
31. Τσάμης, Δ. (1996), *Εκκλησιαστική Γραμματολογία* (ανατύπωση Α΄ εκδ., 1983). Θεσσαλονίκη: Πουρναράς, σ. 20.
32. Φειδάς, Β. (1981), «Κανόν» στην *Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος - Λαρούς - Μπριτάνικα* (1981). Αθήνα: Πάπυρος, τομ. 32.
33. Φλορόφσκυ, Γ. (2003), *Αγία Γραφή, Εκκλησία, Παράδοσις*. Θεσσαλονίκη: Πουρναράς (β΄ ανατύπωση), σ. 155.
34. Χαραλάμπους, Γ. (2006), *Ιατρική συνδρομή στην αυτοκτονία: Μια ηθική θεώρηση*, Cogito 05 (Νοέμβριος 2006), σ.σ.46 - 48.
35. Χασιάκος, Γ. (1988), *Ερμηνευτικό Λεξικό των –ισμών*. Αθήνα: Επικαιρότητα, σ. 118.
36. Χριστινάκης, Π. (1978), *Η απόπειρα Εκκλησιαστικού εγκλήματος*, Μελέτη νομοκανονική και ιστορικοσυγκριτική, διατριβή επί διδακτορία. Αθήνα, σ.σ. 557 –

568, 571 – 576, 578 - 581, 584, 586 - 589, 591, 593, 595 – 598, 610 – 617.

37. Χριστινάκης, Π (1994), *Θέματα Κανονικού και Εκκλησιαστικού Δικαίου*, τόμ. Α΄. Αθήνα: σ.σ. 167 – 169, 173 - 174, 176 -180.

Γ. Ξενόγλωσση βιβλιογραφία μεταφρασμένη

1. Brock, D. W. (2007), *Οριακές περιπτώσεις ηθικά αιτιολογημένης αφαίρεσης ζωής στην ιατρική*, στο Beauchamp, T.L. (ed.) *Ευθανασία. Ηθικές, Φιλοσοφικές, Ιατρικές και Νομικές Διαστάσεις*, Ελλην. Μτφρ. Β. Βάντζολα – Σαμπατάκου. Αθήνα: Αρχιπέλαγος, σ.σ. 189 - 214.
2. Duckheim, E. (1978), *Κοινωνικές αιτίες της αυτοκτονίας*, Μτφρ. Γερ. Αναγνωστίδη. Αθήνα, σ.σ. 17 – 18.
3. Dostoevsky, F. (1879-1880), *Αδελφοί Καραμαζώφ*, Β.6, Π. Μτφρ. Άρη Αλεξάνδρου, τ΄. 2. Αθήνα: Γκοβόστης, σ. 164.
4. O' Rahilly, R and Muller, F. (2002), *Εμβρυολογία και Τερατολογία του Ανθρώπου*. Αθήνα: Πασχαλίδης.
5. Winston, R. (1988), *Στειρότητα, Μια φιλική αντιμετώπιση*. Μτφρ. Έλλης Έμκε. Αθήνα, σ. 152.

Δ. Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

1. Breck, J. (1998), *Bioethics and the Sacred Gift of Life* στο *The Sacred Gift of Life. Orthodox Christianity and Bioethics*, Grestwood NY, St. Vladimir's Seminary Press, σ.σ. 243 - 258 (249).
2. Centers for Disease Control and Prevention (2010), *Web-based Injury Statistics Query and Reporting System (WIQARS)*.
3. Dworkin, R. (1993), *Life's Dominion - An Argument About Abortion, Euthanasia and Individual Freedom*, London: Harper Collins, σ.σ. 11 – 12, 16, 24 – 25, 28, 68.
4. Final Report of the Netherlands State Commission on Euthanasia: An English Summary, (1987), *Bioethics*, 1 (2), 163-174.
5. Nagel, T. (1986), *Death* in P. Singer (ed.), *Applied Ethics*, Oxford: Oxford University Press, σ.σ. 11 – 12.
6. Ranger, R., & Fedoroff, P. (2014), «Commentary: Zoophilia and the Law» in *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law Online* **42** (4): 421–426.
7. Scheper, T., Duursma, S., (1994), *Euthanasia: The Dutch Experience*, Age and

Aging, 23, p.p. 3 - 8.

8. Stuart, G., Curter, W., Demy, T. (1998), *Suicide and Euthanasia*, Grand Rapids: Kregel Publications, σ.σ. 24 – 25.
9. World Health Organization (2012), *Public health action for the prevention of suicide*, Geneva.

E. Διαδουκτιακές Πηγές

1. <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C134/152/1091,4005/>
2. <http://www.nis.qr/npimages/docs/2462-97.pdf>.
3. <http://www.immspartis.gr/?p = 20113>.
4. http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/eisigiseis/nikolaou_efthanasia.htm.
5. <http://www.conferences.ionio.gr/mrbe2014>.
6. <http://www.saint.gr/1/saint.aspx>
7. www.hellenicparliament.gr/UserFiles/...78fb.../SYNTAGMA.pdf
8. <http://churchsynaxarion.blogspot.gr/2009/05/3-1-2.html>
9. <http://www.bioethics.ar/imaes/Ddf/JOURNAL/BIOETHICA>
10. <https://el.wikipedia.org/wiki/Βικιπαίδεια>
11. <https://el.wikipedia.org/wiki/Ευθανασία>
12. [https://el.wikipedia.org/wiki/Θανατική Ποινή](https://el.wikipedia.org/wiki/Θανατική_Ποινή)
13. <https://el.wikipedia.org/wiki/Ταλμούδ>
14. www.pemptousia.gr/2014/01/i-theorisi-tis-amvlosis-stin-archea-ell
15. <http://www.saint.gr/1/saint.aspx>
16. <http://www.synaxarion.gr/gr/1/3/sxsaintlist.aspx>
17. <http://www.diapoimansi.gr>
18. <http://www.pemptousia.gr/>